

అ

శ్రీరస్తు.

శ్రీమద్ధారీతకులతలకైరైదకపార్వభౌమైః

శ్రీమద్వేదకటనాధారైః

వైదికకర్తానుస్థానసాఃర్యాయవిరిచితమ్

దశనిర్ణయినామ

ధర్మశాస్త్రమ్

కోంటూరు, వజ్రపురమ్, శ్రీనివాసరాఘవాచార్య

భణిపురమ్, కేశవభట్టార్యసహాయేన

మణ్డయమ్, దామోదరమ్, అభిజ్ఞరాచార్యేణ

పరిశోధ్య

మద్రాస్ తరువల్లికేణి శ్రీ సరస్వతీభట్టారాధ్యక్షైః

ఫాపితాయామ్

మైసూరు సద్విద్యామణ్డిరముద్రాశాలాయామ్

ముద్రాపితస్కవిజయలేకరామ్

ప్రకటన

యద్యభిలషితాని గృహ్యరత్నాది పుస్తకాని, మైసూరు హిందూ లైఫ్ ఇంజనీరింగ్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, ఐయ్యనైయ్యక్లాయ్ తోఁ
భిగ్ననాని, తేహీ ప్రధానే ప్రెషణచ సముద్యక్తాః.

పుస్తకనామాని.	మూల్యమ్	టపాల్
గృహ్యరత్న కణ్ఠమామణమ్	౧ - ౧౨ - ౦	౦ - ౩ - ౦
స్మృతరత్నాకరః	౩ - ౮ - ౦	౦ - ౫ - ౦
ఆశౌచశతక వ్యాఖ్యానమ్	౧ - ౩ - ౦	౦ - ౨ - ౦
దశనిర్ణయీ	౧ - ౬ - ౦	౦ - ౨ - ౦
సుధీవిలోచనమ్	౩ - ౪ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యనాథీయశ్రాద్ధ కాణ్ఠాః	౪ - ౦ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యనాథీయాశౌచ కాణ్ఠాః	౧ - ౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ప్రయోగచక్రికా	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ప్రయోగదర్పణః	౦ - ౮ - ౦	౦ - ౧ - ౦
చణ్ఠకాశికనాటకమ్	౦ - ౯ - ౦	౦ - ౧ - ౬
ప్రవన్నపారిజాతమ్	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౦ - ౬
భవజ్ఞయవిజయవ్యాయోగః	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౦ - ౬
దివ్యసూరిచరితమ్	౦ - ౧౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ఆత్మీప్రబంధః	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ఉత్పత్తరాఘవమ్	౦ - ౨ - ౬	౦ - ౦ - ౬

గృహ్యరత్నాది పుస్తకగణు అపేక్షితగణాదరే అపుగళన్న, మైసూర్లిరువ హిందూలైఫ్ ఇంజనీరింగ్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, ఐయ్యనైయ్యక్లాయ్ తోరింద వడయబహుదు. అవరు కొడువదక్కాగలి కళుహిసువదక్కాగలి ఉద్యుక్తరాగిరుతారే.

మూల్యవన్ను లేబిల్ రూపదిండకళుహిసువవరు రూపాయి గక్కే ౧౮ శేప్రకార అధికవాగి కొడబేరు.

దశనిర్ణయస్థ విషయానుక్రమణికా.

పు విషయాః.	పు విషయాః.
౧ జయస్తీనిర్ణయః	౬౯ శూద్రావేశ్యునిగమనేప్రాయశ్చిత్తమ్
౧౩ ప్రమాణతాత్పర్యవివేకః	౭౧ దత్తాయాఃపునర్దానేత్రత్యవా
౨౨ తత్తత్సంఘాతోక్తమేవతత్తదేవాలయేషు గ్రాహ్యమ్	,, పునర్భూతక్షణమ్ [యః
౨౯ పారణనిర్ణయః	౭౨ స్థాలీపాకనిర్ణయః
౩౦ కృత్రికాదీపోత్సవనిర్ణయః	౮౦ జాత్యాది దుష్టభక్షణప్రాయశ్చిత్తమ్
౩౪ ఉపాఃమనిర్ణయః	౮౯ వాగ్భావ దుష్టభక్షణప్రాయశ్చిత్తమ్
౩౭ కర్కటక సింహయోరుపాకృతౌ దేశభేదేన వ్యవస్థా	౯౦ వజ్రలక్షణమ్ [శ్చిత్తమ్
౩౮ గురుభార్గవమాధ్యైవధమోపాకృత్యపవాదః	౯౧ మత్తక్రుద్ధాద్యన్నభోజనేప్రాయశ్చిత్తమ్
౩౯ భృగుగుర్వోర్బాల్యాదిప్రతిపాదనమ్	౯౨ వైషుపీష్యేత్రిరాత్రంసప్తరాత్రమితివికల్పః
౪౦ లభిమాసానా శాఖాభేదేన ఉపాకృతివివేకః	,, నవాభోజనేపాత్రత్యాగేప్రాయశ్చిత్తమ్
౪౧ వైధత్వాత్పర్వణ్యపితృతినాంవప	౯౩ శ్రౌధభోజనప్రాయశ్చిత్తమ్
,, నవోపవీతాదిధారణమ్ [నమ్	౯౪ బలాదాగరేణ మైచ్చాద్యన్నభోజనేప్రాయశ్చిత్తమ్
౪౩ శ్రౌవణ్యాంశుస్తభౌమవారయో	౯౫ కునఖ్యాద్యపాక్షైరయాన్నభోజనేప్రాయశ్చిత్తమ్
,, ఉత్పర్గమాసాః [గేనదోషః	౯౬ సంసారాన్నభోజనప్రాయశ్చిత్తమ్
౪౪ ప్రవరనిర్ణయః	,, దేవోత్సవేమానుషోత్సవనిషేధః
౪౬ సమానప్రవరనిర్ణయః	౯౭ ఏకమాతృప్రసూతాహమేకవత్సరే తుల్యాత్సవనిషేధః
౬౦ ద్వైముష్యాయణాః	,, శేషశాలామానస్తరం పుత్ర్యస్తరవివాహః
,, బ్రాహ్మేదివివాహాః	
౬౪ త్రత్యద్వాహనిషేధః	
౬౫ వివాహ్యకన్యానిర్ణయః	
౬౬ కన్యావరదోషాః	
౬౯ పృషతీప్రాయశ్చిత్తమ్	

పు విషయాః.

౯౮ మాతరిగర్భిణ్యానుపివజ్ఞుమా
 బ్రాహ్మార్థ్యం చాకర్మవిధిః
 ౧ జన్మనక్షత్రాదాపుత్సవసేవేధః
 ౧౦౦ అగ్నినాశాదాపునర్వివాహః
 ౧౦౧ సింధుసావీరాదిదేశగమనై పు
 వస్సరిసాగరః
 ,, పునస్సంసాగరేవజ్ఞాని
 ౧౦౨ వివాహే కన్యారజస్ప్రాచు
 భావే
 ,, పిత్రాదీనామాశౌచేవయోధిక
 కన్యాకుమారయోరుపనయనే
 ,, కర్మముధ్యే ఆశౌచసమ్మలే
 ౧౦౬ అకృతవివాహే జ్యేష్ఠేకనిష్ఠస్య
 వివాహోపస్థాయాంవ్యవస్థా.
 ౧౦౭ కనిష్ఠస్య జాతకాదిచౌలాంత
 సంస్థారేషునపరివేదనదోషః
 ౧౦౮ పరివేదనప్రాయశ్చిత్తమ్
 ,, అన్దజడబధిరమూకానాంసం
 ,, సీనుస్తోన్నయనకాలఃప్రసారః
 ౧౦౯ గర్భిణీ భర్తృమరణేపుంసువ
 నాదికతాతాః
 ౧౧౩ మాతరిగర్భిణ్యానుపిచౌలమ్
 ౧౧౪ కామ్యోపనయనే గ్రహబలా
 బలచిహ్ననమ్

పు విషయాః.

౧౧౫ నిషేకాదీనాం దేహసంసాగ
 ౧౧౬ ఆత్మగుణాః [రత్నమ్
 ౧౧౭ ఏకాదశీనిర్ణయః
 ౧౧౮ ఉపవాసేపి సుశుజ్ఞల్యా పు
 ష్పాదికంగాహ్వామ్
 ,, ఏకాదశీనిర్ణయనిగమనమ్
 ౧౧౯ ఉపవాసే అశక్తానామసుకూ
 లప్రకారః
 ౧౨౦ స్రతేభర్తాదిప్రతినిధిః
 ,, భర్తాద్యననుజ్ఞాతాయాః ప్ర
 తేనాధికారః
 ౧౨౧ ఏకాదశీచాతుర్విధ్యమ్
 ౧౨౩ బహువాక్యవిరోధే ఉపవాస
 ప్రకారః
 ౧౨౪ పుత్రసతః ఉపవాసానర్హతా
 ౧౨౫ వంజులైకాదశీ [లాః
 ,, పావనయోగాః
 ,, చాతుర్తాస్య ప్రతినిరూపణమ్
 ౧౨౬ వేధనియమః
 ౧౨౭ విష్ణుశృంఖలయోగః
 ,, అల్పద్వాదశ్యాం సన్ధ్యాగృహ
 కర్మాణమ్
 ౧౨౮ నిత్యస్య యథాశక్తికరణేనాపి
 చారితార్థ్యమ్

దశనిర్ణయస్థ శుద్ధాశుద్ధపత్రికా.

పుట	పక్కా	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౧	౨౧	పర్యహారి	పర్యహారి
౪	౫	విశ్వామోస	విశ్వాంసో
,,	౨౨	తత్త్వోపవా	తత్త్వోపవా
౭	౧౧	పూరణపత్రి	పూరయిపత్రి
౯	౧౬	ప్రక్షీర్ణితా	ప్రక్షీర్ణితా
౧౩	౫	నవ్యోపదతే	నవ్యోపదతే
౧౬	౧౧	స్త్రజాతీ	స్త్రజాతీ
౧౯	౨౩	యూపేత్తా	యూత్తాపి
౨౭	౨౦	రోహిణ్యాంశు	రోహిణ్యాంశు
౨౯	౧౭	ఇత్యానిన్యా	ఇత్యానిన్యా
౩౧	౧౨	వివర్ధయే	వివర్ధయే
౩౨	౧౧	ప్రరోప	ప్రరోప
౩౩	౧౭	రోగశ్చ	రోగశ్చ
౩౬	౬	ప్రథమోపాకృతి	ప్రథమోపాకృతి
౪౪	౧౨	సమానప్రవరాదిని	ప్రవరని
౫౦	౨౬	పునరేకో	పునరేకో
,,	౨౭	ఇత్యుక్త్యా	ఇత్యుక్త్యా
౫౨	౬	పశ్చిమసప్తమపు	పశ్చిమసప్తమపు
౫౪	౭	పథనమృ	పథనమృ
,,	౧౩	త్వప్రసక్తే	త్వప్రసక్తే
౫౮	౨౪	వ్యతివిద్రవతే	నవ్యతివిద్రవతే
౫౯	౧౧	ప్యతిదేశేమ	ప్యతిదేశేన
౬౦	౨౫	పూర్వకాపూ	పూర్వకాపూ
౭౧	౬	ర్షిర్వృత్తి	ర్షిర్వృత్తి
౭౭	౨౧	తత్రవరైకా	తత్రవరైకారక
౮౮	౨౪	పక్షప్రతం	పక్షప్రతం

పుట	పద్యం	అనుధమ్	శుద్ధమ్
౯౦	౨	ఉష్ణ	ఉష్ణ
౯౩	౨౦	స్నహది	స్నహది
౯౬	౧౫	సాస్తవనాభ్యే	సాస్తవనాభ్యే
,,	౧౬	వింశతిఃస్యైవ	వింశతిస్యైవ
౯౮	౬	జన్మజ్యేష్ఠే	జన్మజ్యేష్ఠే
,,	౨౨	స్నానంచపునః	స్నానంచపునః
౯౯	౪	నకురీత	నకురీత
,,	,,	పాన్తాహే	పాన్తాహే
౧౦౪	౨౪	పశ్చిమేగ్రజ	పశ్చిమేగ్రజ
౧౦౬	౭	యస్యైతే	యస్యైతే
,,	౧౫	అశావా	అశావా
౧౦౯	౮	సశ్చిన్ద్రసుచి	సశ్చిన్ద్రసుచి
౧౧౪	౪	ఏకాదశీ	ఏకాదశీ
౧౧౯	౧	శీతిహాయనః	శీతిహాయనః
౧౩౪	౧౦	యుక్షయా	యుక్షయా
౧౩౫	౨౬	యజ్ఞాధికం	యజ్ఞాధికం
౧౩౯	౨౭	యజ్ఞాధికం	యజ్ఞాధికం
౧౪౩	౫	విజ్ఞేయవిష్ణుస్వపితి	విజ్ఞేయః విష్ణుస్వపితి
,,	౧౬	శ్రీధరీయే	శ్రీధరీయే
౧౪౪	౮	సంబభ్రమీష	సంబభ్రమీషివ
౧౪౫	౫	యేన్నరః	యేన్నరః
,,	౧౨	త్రయోశశ్చ్యం	త్రయోదశ్చ్యం
,,	౨౭	పరాంతిధిం	పరాంతిధిం

— శ్రీ దశావతారదివాని వక్ష్యంతే —

॥ శ్లో ॥ మైత్రేతుశుక్లపశ్చిమ్యాం భగవాన్మీనరూపధృత్ । జ్యేష్ఠేతు శుక్లద్వాదశ్యాం కూర్మరూపధరోహరిః ॥ మైత్రశుక్లనవమ్యాంతుహరివాహ యాపధృత్ । నరిసింహశ్చతుర్దశ్యాం వైశాఖే శుక్లపక్షకే ॥ మాసిభాద్రపదేశుక్ల ద్వాదశ్యాం వామనోహరిః । రాధాశుద్ధ తృతీయా యాం రామోభార్గవరూపధృత్ ॥ మైత్రశుక్లనవమ్యాంతు రామోదశరథాస్తిజః । నభసైతు ద్వితీయా యాం బలభద్రో భవద్ధరిః ॥ శ్రావణేబహు శేష్టమ్యాం కృష్ణోభూల్లోకరక్షకః । జ్యేష్ఠశుక్ల ద్వితీయా యాం ఋద్ధంక లీలాభవిష్వతి ॥ * ॥ తదత్రసమూలత్పనిర్ణయే సతికల్పభేదస వ్యవస్థాశ్రుష్టత్యా । ఏతాశ్చ తత్తదుపాసకానాం నిత్యాః, అన్యేషాంతు కామ్యాః । మైత్రశుద్ధనవమీ శ్రీరామనవమీ, తదుక్తమగస్త్యసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ మైత్రేనవమ్యాం పాక్షే దివాపుణ్యేపునర్వసా । ఉదయేగురువస్త్రాం శేస్వోచ్చస్థై గ్రహపశ్చికే ॥ మేషం పూషణి నమృప్తై లగ్నైకరూట కాహ్వయే । ఆవిరాసీత్సకలయా కౌసల్యా యాం పరికపుమా ॥ తస్మిన్ దినేతుక ర్తవ్యముపవాసవ్రతంసదా । తత్రజాగరణంతు ర్మాద్వితప్రాత్యైవ దానరః ॥ * ॥ ఇయంచ మధ్యాహ్నయోగినీగ్రహాః, “ ॥ శ్లో ॥ మైత్రశుద్ధేతు నవమీ పునర్వసుయతాయది । సైవమధ్యాహ్నయోగేనమహాపుణ్యతమా భవేత్ ॥ ” ఇతి తత్రైవోక్తైః ॥ శ్లో ॥ మైత్రమాస నవమ్యాంతు జాతోరా మస్వయంహరిః । పునర్వస్వక్షాసంయుక్తా సాతిధిస్సర్వకామదా ॥ శ్రీ రామనవమీప్రొక్తాసాతుకొటిగ్రహాధికా । కేవలాపి సదోపాష్యా నవమీశ బ్రహ్మాండగ్రహాత్ ॥ తప్తాత్పర్వాత్కనాసరైర్వకార్యంతన్నవమీవ్రతమ్ ॥ * ॥ దినద్వయేమధ్యాహ్నవ్యాప్తా తదభావేవా పూర్వదినే పునర్వస్వక్షాసంయుక్తామపిత్యక్తాపరైవకార్యా, తదుక్తమగస్త్యసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ నవమీ చాష్టమీవిధాత్యాజ్యావిష్టుపరాయణేః । ఉపోషణంతుకుర్వీతదశమ్యాంచైవ పారణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । “ అష్టమీసత్కూపినోపాష్యా ” ఇతిమాధవః । రామా ర్చనచర్చికాయామపి ॥ శ్లో ॥ విధాచేద్వైక్షాసంయుక్తా వ్రతంతత్రకథం భవేత్ । విధానిషేధశ్రవణాన్నవమీచేతివాక్యతః ॥ వైష్ణవానాం విశేషా

తు తత్రవిష్ణుపరైరపి । దశమ్యాదిషువృద్ధిశ్చేద్విధాత్యాజ్యైవవైష్ణవైః ॥ త
 దన్యేషాంతు సర్వేషాం వ్రతంతత్రైవనిశ్చితమ్ ॥ * ॥ ఇతిపదకాయదాప్రా
 తస్త్రిముహూర్తానవమీదశమీచక్షయవశాత్సూర్యోదయాత్పాగేవస
 మాప్యతే తదాప్తార్తానాం తత్రైవై కాదశీనవమీనిమిత్తోపవాసాన్నవమీవ్ర
 తాక్లపారణలోపస్సృత్, అతోఽష్టమీవిద్ధేవప్తార్తైఃకారాః, వైష్ణవానా
 మరుణోదయవిద్ధై కాదశ్యాహేయత్వాన్నపారణాలోపవ్రసక్తఇతి ద్వితీయై
 వకార్యేతి సూచయతి । దశమీవృధ్యభావేఅష్టమీవిద్ధాయాఃక్షయేచ వైష్ణవై
 రపివిద్ధైవోపాపేత్యర్థసిద్ధమ్ । ఇదంతతం సంయోగపృథక్త్వన్యాయేన కా
 ష్యోనిత్యంచ । తదుక్తం హేమాద్రావగస్త్యసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఉ
 పోషణం జాగరణం పితౄనుద్దిశ్యతర్పణమ్ । తప్తికాదీనేతుకర్తవ్యం బ్రహ్మ
 పాప్తినుభీప్సుభిః ॥ సర్వేషామప్యయంధర్తోభుక్తిముక్త్యేకసాధకః । అశు
 చిర్వాపిపాపస్థంకృత్వేదం వ్రతముత్తమమ్ ॥ పూజ్యస్సాన్యసృత్సభూతానాం
 యధారామస్తదైవసః । యస్తురామనవమ్యాంతు భుజ్జేమోహాద్విమూ
 ఢభిః ॥ కుంభీపాకేషు ఘోరేషు పచ్యతేనాత్రసంశయః । అకృత్వా రామ
 సవమీవ్రతం సర్వోత్తమోత్తమమ్ । వ్రతాన్యన్యనికురుతేన తేషాంఫలభాగ్భు
 వేత్ ॥ ప్రాప్తైశ్శ్రీరామనవమీ దినేషుర్మౌవిమూఢభిః । ఉపోషణం నకు
 రుతే కుంభీపాకేషుపచ్యతే ॥ * ॥ శేచిత్తూపాసకానామేవేదం వ్రతం ని
 త్యం నత్వ న్యేషామిత్యాహుః, అన్యేత్వ రణే దోషవ్రతాత్సర్వాత్సనాకా
 ర్యం సర్వేర్నవమీవ్రతమితి పూర్వోక్తవచనావచ్ఛజన్మాప్తమృదివదిదగపి
 సర్వేషాంనిశ్యమ్, అన్యథా జన్మాప్తమృదావపి తదుపాసకానామేవ నిత్య
 తాంవక్తుఃకేవారయస్తీత్యాహుః । అత్రవిశేషో హేమాద్రావగస్త్యసంహితా
 యాముక్తః ॥ శ్లో ॥ ఆచార్యంచేనసంపూజ్యవృణయాత్పార్థిర్థయన్నిశి । శ్రీ
 రామప్రతినూదానం కరిష్యేఽహంద్విజోత్తమమ్ ॥ భక్త్యాచార్యోభవప్రీతి
 శ్శ్రీరామోపిత్యమేవసః ॥ తథా ॥ స్వగృహేచోత్తరేదేశే ధాన్యస్యోపరిమ
 ణ్ణపమ్ । శబ్ధవక్రహనూమద్భిఃప్రాస్తవారేసమలంకృతమ్ ॥ గరుత్మ చాఛ
 జకాబాణేశ్చ దక్షిణేసమలంకృతమ్ । గదాఖడ్గాంగదేవైశ్చేవ పశ్చిమేసువి

భూషితమ్ || పశ్చస్పస్తికినీలైశ్చ కాబేరేసమలంకృతమ్ | మధ్యేహస్తచ
 తుమోఽధ్యవేదికాయుక్తమాయతమ్ || తతస్సజలంబయేదేవం రామమేవ
 స్మరకాద్విజః || అసారామనవమ్యంచ రామారాధనతత్పరః | ఉపోష్యా
 వ్రుసయా మేషు పూజయిత్వా యథావిధి || ఇమాంస్వర్ణకుయీంరామప్రతి
 మాంశప్రయత్నతః | శ్రీరామప్రీతయేదాస్యే రామభక్తాయ ధీమతే || ప్రీ
 తోరామోహరత్నాశు పాపానిసుబహూనిమే | అనేకజన్మసంసిద్ధాన్యభ్య
 స్తానిమహంతిచ || తతస్స్వర్ణకుయీంరామప్రతిమాం పలమాశ్రతః | నిర్మి
 తాం ద్విభుజాండివ్యాం వామాజగస్థితజానకీమ్ || బిభ్రతీం దక్షిణకరేజ్ఞా
 నముద్రాం వ హామునే | వామేనాథకరేణారాద్దేవీమాలిన్యసంస్థితామ్ ||
 సింహాసనేరాజతేఽత్ర పలద్వయవినిర్మితే || తథా || అశక్తోయోమహాభాగ
 భక్త్యావిత్తానుసారతః | పలేనార్థపలేనాధతద్ధార్ధైనవాపునః || సావర్ణం
 రాజతంవాపి కారయేద్రఘనస్తనమ్ | పార్శ్వే భరణశత్రుఘ్నా ధృతఘత్ర
 కరాపుభౌ || చాపద్వయసమాయుక్తం లక్ష్మణంచాపికారయేత్ | దక్షిణా
 క్లేదశరధం పుత్రావేక్షణతత్పరమ్ || మాతురజగతంరామమిన్ద్రానీల సమ
 ప్రభమ్ | పశ్చాన్యతస్సానపూర్వం సమూజ్యపేదిః త్తః || * || కాసల్యా
 మస్త్రీస్తు || శ్లో || రామస్యజననీచాసి శరయాపమిదంజగత్ | అతస్త్వాం
 పూజయిష్యామి లోకమాతనామోఽస్తుతే || నమోదశరధాయేతి పూజ
 యేస్పితరంతతః || * || అత్ర దశావరణపశ్చావరణపూజావిజ్ఞేయా || శ్లో ||
 ఆశోకకుసుమైర్యుక్తగుర్జులదద్యాద్విచక్షణః | దశానన వధాన్ధాయ ధర్మ
 సంస్థాపనాయచ || రాక్షసానాంవివాశాయ ప్రేత్యానాం నిధనాయచ | ప
 రిత్రాణాయ సాధూనాం జాతోరామస్వయంహరిః || గృహాణార్ఘ్యం మ
 యాదత్తం భాగ్యభిన్నహితోనఘ | పుష్పాంజలిం పునర్దత్వా యామేయా
 మేప్రపూజయేత్ | దివైవవిధివత్కృత్వా రాత్రౌ జాగరణంతతః || తతః
 ప్రాతస్సముత్థాయ స్నానసంస్థాదికాక్రియాః | సమాప్యవిధివద్రామంపూ
 జయేద్విధివస్తునే || తతోఽహూమంప్రకుర్వీత మూలమద్రైణమస్త్రీవి
 త్ | పూర్వోక్తవత్కుణ్డేవా ఫణ్డేలేవావిధానతః || లోకికాగ్నివిధానేన శ

తమష్టోత్తరంతతః । సాజ్యేనపాయసేనైవ స్మరణరామమనన్యధః । తతో
 భక్త్యాసుసంతుప్త ఆచార్యం పూజయేన్ను నే ॥ తతోరామంస్మరణదద్యా
 దేవం మన్తముదీరయన్ ॥ ఇమాంస్వర్ణమయీం రామప్రతిమాం సమల
 జ్యోతామ్ ॥ చిత్రవస్త్రయుగచ్ఛన్నాం రామోఽహం రాఘవాయతే । శ్రీ
 రామప్రీతయేదాస్యే తుష్టోభవతు రాఘవః ॥ ఇతిదత్వావిధానేనదద్యాద్వే
 దక్షిణాంభవమ్ । బ్రహ్మహత్యాదిపాపేభ్యోముచ్యతే నాత్రసంశయః ॥ * ॥
 ఇతి । ఇయంమలమూసెనకతకవ్యా ॥ శ్లో ॥ నకుర్యాన్మలమూసెతు మహా
 దానవ్రతానిచ ॥ * ॥ ఇతిమాధవీయనంగ్రహవచనాత్ । నను రామనవమీ
 వ్రతస్య నిత్యత్వాదేకాదశీవన్మలమూసెపికతకవ్యతాస్యాదితిచేదత్రబూ
 మః — నైకాదశ్యుపవాసస్య వ్రతత్వేనప్రాప్తిః, కేన్తు “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాద
 శ్యం నభుజ్జీత పక్షయోరుభయోరపి ॥ ” ఇత్యాదినిషేధస్య మలమూసె
 పి పాలనీయత్వాత్ । నత్విహ తథేతి, వ్రతత్వేన ప్రాప్తిః । ఏవం జన్మాప్త
 మ్యాదానపిబోధ్యమ్.

పాణ్డీశ్యవిఖ్యాపనతత్పరాణాం గ్రన్థైర్నిరుద్ధైరలమవ్యవస్థైః ।

నిర్మత్సరాఃపశ్యతతంప్రబంధంబ్రవీతియంవైదికసార్వభౌమః ॥

౧౨

దశనిర్ణయీ ప్రాచీనమ్ముః .

నమస్తే రమాభీశపుంసే పరమై నమస్తే విధిశాదిదేవార్వి
తాష్టే । నమస్తే ముకుందారవిశాక్షవిష్ణో నమస్తే సమస్తైశమ
హ్యం ప్రసీద ॥ ౧ ॥ దశార్థినీశ్రీదశనిర్ణయీః ఖ్యాతానుబ
ద్ధస్మృతీసన్నిబద్ధమ్ । సవైదితైర్వైదిక సార్వభౌహస్సజ్ఞప్య
తాంసజ్జహాసార్వభౌహః ॥ ౨ ॥ నిర్మత్సరోస్తీతికృతః
కృతామే సోఽయం నచేత్సాన్వర్థమిహాస్తు నామే । భుజైర్
స్వయంహిస్వకృతం తతస్తాం నిష్టస్తునస్తతు భజస్తువానేయ ॥
ఫల్గాని వల్గాని బుధోవిపజ్జైర్ యతైవ పాధాంసి పయాంసి
హంసః । కృతంబుధాసశ్యతమేకిహవ్యైకింవేత్యహూ
కాచసుణీర్మణీస్త్రమ్ ॥ ౪ ॥

ఇహతానజ్ఞయస్తీనిణయఃక్రియతే । సర్వత్ర నిర్ణయేశాస్త్రమే
ప్రమాణమ్ , నయంతయః । తదైవ భగవద్గీతాయాముక్తిమ్ ॥ శ్లో ॥ త
స్మాచ్ఛాస్త్రప్రమాణం తే కార్యాకార్యవ్యవస్థితౌ । జ్ఞాత్వాశాస్త్రవి
భానోక్తం కర్మకర్తుమిహార్హసి ॥ * ॥ ఇతి । నను శ్రీధరీయ జ్యోతిషార్ణవ
కాలనిర్ణయేషాక్తా జయస్తీనిర్ణయితే కింధమితిచేన్నైవమ్ , తేషుసాకల్యే
నానుక్తేః । ఉక్తంహికాలనిర్ణయే సాకల్యేనేతి చేత్తదపినచతురశ్రమివద్భు
త్యతే । తథాహి — ॥ శ్లో ॥ రోహిణీసహితాకృష్ణామాసిభాద్రపదేఽప్త
మి ॥ * ॥ ఇత్యత్రశుక్లపక్షాదిమాసవివక్షయా యా వ్రావణీభవతి సైవ
కృష్ణపక్షాదిమాసవివక్షయూ భాద్రపదిభవతీతి “ శ్రావణమాసి ” ఇత్యా
దివచనవిరోధఃపర్యహరీ । హస్త! సవోపి వచనార్థంవ్యతివచతే । అహూ
సమృశ్యధ్వంసుధ్యస్థాః , పవం వ్యాఖ్యానేకరూటకారౌ దర్శేవతి తద
క్షణకృష్ణాష్టమీ శ్రావణీ భాద్రపదీచేతి తత్రైవ జన్మాష్టమీ జయస్తీచ ప్రశ
జ్యేత , ప్రసజ్యతాంనామకోవోషః , అయం తర్హిదోషః , సింహారౌత
ద్వితదవ్యయవిధాయభిశ్చీధరీయజ్యోతిషార్ణవ బృహస్పతివారదనరాహ

బ్రహ్మసంహితాదివచనైర్విరోధో వేధోముఖైరపి దుర్నిరోధో భవేత్, తా
నివచనాన్యవసరే స్పష్టముదాహరిష్యామః । “ ॥ శ్లో ॥ ఉద్ధ్వం సితచతు
ర్దశ్యాః ప్రతిపత్తో ధరాతిథిః । క్షి ఋతుసద్ధిస్సవిజ్ఞేయో వవనం కారయేద్య
తిః ॥ ” ఇతి పౌర్ణమాస్యస్తమాసస్య యతివిషయత్వావగమాచ్చ శ్రావ
ణ్యాపవభాద్రపదీత్యేన, కించ “ శ్రావణ్యాం ప్రోప్తిపద్యాంవా ” ఇతి
వికల్పో దుర్వచస్సౌత్, “ నతు భాద్రపదాష్టమీ ” ఇతి నిషేధశ్చస్యా
త్, కించ ఆషాఢ్యాః పౌర్ణమాస్యాశ్చ సజ్జమవ్యాపన్యా శ్రావణీ త్యేన
తస్యాం మిధునస్థాయామేవోపాకర్తవ్యపభ పౌణమాస్యా ఆషాఢీత్యేన
తత్రైవ చాతుర్వ్యసృతంచ ప్రసజేత్, అహిమాకిమేవం లోకే శిష్టా
నుష్ఠానం దృష్టమిష్టం శ్రుతంవా, వయంతు బ్రూమః — సింహాదౌ తద
వైవా కృష్ణాష్టమీ సమ్భవే చాద్వైపూర్వా శ్రావణీ పరాభాద్రపదీతి
తదభిప్రాయేణ తయోః ప్రవృత్తిరిత్యవిరోధః, శ్రావణే యోగాభావే
“ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణేనభవేద్యోగో నభస్మేతు భవేద్ధ్రువమ్ ” ఇతి భాద్ర
పద్యాం యోగసమ్భవే తద్గ్రహణత్వరణాత్తస్యాశ్చ సింహమాసస్థత్వా
చ్చ । “ నతు భాద్రపదాష్టమీ ” ఇతి నిషేధకన్యాభాద్రపదాభిప్ర
యః, “ నతుకర్కటకన్యయోః ” ఇతి వచనాత్ । కించ ॥ శ్లో ॥ కేవ
లేనోపవాసేన తస్మిన్స్తవదినేమమ ॥ * ॥ ఇతి కేవలశబ్దాదానాదివృత్త
సకః । అతోజన్మాష్టమీ వ్రతస్సోపవాస మాత్రమేవ స్వరూపం ఫలాశ్రవణా
న్నిత్యంచేతివివక్షితమిమంపక్షం సూక్ష్మవీక్షకయావీక్షణ శ్శామత్యమత్యుదత్ ।
అత్రదానాదిభ్య ఉపవాసస్య ప్రాధాన్యమాత్ర పరంకేవల శబ్దార్థాయ
క్తఃపాపక్షయే దానాదినైరపేక్ష్యపదోవా నదానాదివృత్తాసకః ॥ శ్లో ॥
మాసిభాద్రపదేష్టమాస్యం నిశీధే కృష్ణపక్షకే । శశాజేగ్రహృష్రాశిస్థేఋ
త్నే రోహిణి సంజ్ఞికే ॥ యోగేష్టిన్వసుదేవాద్ధి దేవకీమామజీజనత్ । త
స్మాత్తాం పూజయేద్భక్త్యా శుచిస్సమ్యగుపోషితః ॥ బ్రాహ్మణానోభజ
యేద్భక్త్యా తతోదద్యాచ్చ దక్షిణామ్ । హిరణ్యధాన్య భూగావో వా
సాంసి కుసుమానిచ ॥ యద్యదిష్ట తమం తత్తద్విష్టు ద్యైప్రయతామితి ॥ * ॥
ఇతిభవిష్యోత్తరవచనే అష్టమీ రోహిణీయుక్త నిశీధకాలీన కృష్ణజన్మ నిబన్ధ

నేనైవ దానాదివిధానాజ్ఞాన్యనిమిత్తభయప్రతిపదయమేవ దానాదికం న
 వ్యాత్ర కేవలాఽధిగ్నక్షత్రంవా నిమిత్తమ్, కాలాంతరేపితప్రసక్తః ।
 ప్రతిమాసం జన్మాప్తమ్యాం దానోపవాసాది శక్తైఃక్రియశిథితి చేతనిధమ్,
 తస్మిదానాది తగజ్జమితి యోగనిమిత్తత్వేపి యోగనిబద్ధనత్వాజ్ఞయశ్రీనిష్ఠ
 యపవ జన్మాప్తమీవ్రతేపి తుల్యశిథివదతాం సన్నియోగశేష్తత్వాజ్ఞాభ
 యప్రతిపదయమేవేతి సున్యక్తమ్ । కిచ్చజన్యనిమిత్తంవా యోగనిమిత్తం
 వా దానాదివిశిష్ట విధిపరమేవేదం వచనమపాప్తార్థశ్వాగాగ్నయాది
 వాక్యవత్ । తచ్చజన్యనిమిత్తత్వాజ్ఞాప్తమీ జయన్త్యోససమానమ్, తథా
 పి సప్తధర్మార్థమ్, యథాప్రయాజాదిసవశ్యథాం సక్తిసమస్తితపశుత
 న్త్రాన్యపాఠసంపశు పురోడాశస్వాప్యపకారకస్తథాప్రసక్తేనవాయథా
 వాసక్యతృప్తసప్రయాజాదిర్నసూర్ణమాన యాగానాంషణ్ణామజ్ఞం త
 థాంత్రాప్రితస్త్రేణవాసక్యదేవక్యతం దానాదిజయన్త్యస్త్రాతజన్మాప్త
 మీవ్రతార్థసాపిభవిష్యతీతి నకశ్చిహ్చద్యావకాశః । అస్తిచఫలశ్రవణం తస్మి
 న్నేవోత్తిరాద్ధే ॥ శ్లో ॥ స ఫజన్యకృతాత్పాపాన్ముచ్యతేనాశ్రంశయః ॥ * ॥
 ఇతి । వహ్నిపురాణేచ జన్మాప్తమీజయన్త్యోపాధాకేయన ఫలంస్తుయతే
 ॥ శ్లో ॥ సప్తజన్యకృతంపాపం రాజన్యత్రీవిధంనృణామ్ । తక్షణాయతిగో
 ప్తస్తిసౌతస్యాంస్వభావతః ॥ ఉపవాసశ్చ సంప్రోక్తో మహాపాతకనాశ
 నః । జయన్త్యా జగతీపాల విధినానాశ్రంశయః ॥ * ॥ నారదీయసంహి
 తాయాంచ ॥ శ్లో ॥ ఉపావ్యజన్యచిహ్నాని కుర్యాజ్ఞాగరణంతుయః । అర్ధ
 రాత్రీయైతాప్తమ్యాం సోఽశ్వమేధఫలంలభేత్ ॥ * ॥ విష్ణుధర్మోత్తరే
 ॥ శ్లో ॥ యద్బాల్యయచ్చకామారే యావనేవార్ధకేతథా । బహుజన్యకృ
 తంపాపం హన్తిసోపాపితాశిథిః ॥ * ॥ వ్రతమాత్రేచ ॥ శ్లో ॥ పారణాంతం
 వ్రతంజ్ఞేయం వ్రతానైద్విజభోజనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । నేదంసర్వఫలశ్రవణంజ
 యన్త్రీపదయమితవాచ్యం తథిగ్రహణాత్, పాపక్షయఫలశ్రవణమాత్రేణ న
 కామ్యత్వమ్, సద్భావస్థనస్యాపి తథాప్రసక్తేరితిపరిహారికప్రతిబన్ధీవా । తద
 కరణేనర్కమానహాత్వప్రసక్త్యా తస్యకేవలనిత్యత్వం ఫలశ్రీతేరథా
 వాదత్వంచ, నైవంజన్మాప్తమీజయన్త్యోర్వ్రాతస్యాసంపారకమత్యాత్,
 కించ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతయోనిగతానాంతు ప్రేతత్వంనాశితంహితైః । యైః

కృతాశ్రావణేమాసి అష్టమీరోహిణీయుతా ॥ కింపునర్బుధవారేణ సోమే
నాపివిశేషః । కింపునర్బుధమీయుక్తా కులకోట్యానుముక్తిదా ॥ * ॥ ఇతి
పద్మపురాణాదివచనేషుఫలశ్రవణమ్ । బుధవారాదివద్రోహిణీతద్యోగయో
రుపలక్షణత్వేన జన్మాష్టమ్యాపాప్రాధాన్యవాదినాంనాతే తస్యాపవంస్యాది
తి జన్మాష్టమీకామ్యైవస్యాత్ । తదిదంపిద్వామ్యోవిదాంకుర్వన్తు కిమన్యే
సాధ్వసాధుసీవ్యతివిద్రవతే । అతో జయస్తీవ జన్మాష్టమీచ నిత్యా కామ్య
చ, ఫలప్రశ్నవాయయోశ్చ తేస్మన్నియోగశిష్టత్వాచ్చ । అతపహిరక్తా
విరక్తావాతక్తాదిశన్యాశయన్త్యుపపన్నైః । కించయోగైశ్చభేషాప్రాధాన్యం
దుభాణమ్, రోహిణీయుక్తాష్టమీవదష్టమీయుక్తారోహిణీతిచన్త్యుతేః । త
థా నారదీయాదా ॥ శ్లో ॥ రోహిణీచాష్టమీయుక్తా క్షిప్తపత్నేష్టమీయుతా ॥ * ॥
॥ శ్లో ॥ చన్ద్రోగయేష్టమీయుక్తా ॥ * ॥ ఇతిరష్టమమ్, జన్మాష్టమీరోహి
ణీచేత సముప్రాధాన్యన్త్యుతేః । అతపహిరక్తాభేదః । కించ ॥ శ్లో ॥ సిం
హాస్థేఽరేఽసి తేపత్నే రోహిణ్యానాష్టమీయుతే । చన్ద్రోగయేజయన్తీస్యా
తేశ్చనారాధనంపంమ్ ॥ రోహిణ్యానార్ధగ్రాతేతు యదాకృష్ణాష్టమీభవే
త్ । తస్యానుభవర్చనంశౌరేహాన్తిపాపంక్రిజన్తజమ్ ॥ రోహిణీసహితా
క్షిప్తామాసివాద్రువజేఽష్టమీ ॥ అష్టమీకృష్ణపక్షస్యరోహిణీక్షేణసంయు
తా ॥ రోహిణీయదాష్టమ్యాం క్షిప్తాయాం శ్రావణేభవేత్ ॥ * ॥
త్యాదిషు రోహిణీయోగస్తరణాత్కృత్తికావ్యుగానః । అష్టమీయోగస్తర
ణాత్సప్తమీనిషేధః । పవంవేధనిషేధోఽష్టమీరోహిణీయోగాదన్యత్ర । త
థా నారదీయసంహితా ॥ శ్లో ॥ విదాష్టమీద్విజగ్రాహ్య సప్తమ్యాం
రోహిణీయది । నచేత్పరిష్కేదాదివసే నిశానాధోదయేద్విజ ॥ * ॥ వహ్ని
పుగాణే ॥ శ్లో ॥ సప్తమీసహితాప్రమ్యాంనిశీధేరోహిణీయది । తతోవవా
సంకుర్వీత తిధిఖానైచపారణమ్ ॥ * ॥ పాక్షేచ ॥ శ్లో ॥ కార్యావిధాపిస
ప్తమ్యారోహిణీసహితాష్టమీ ॥ * ॥ వరాహసంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥ సిం
హారోహిణీయుక్తా నభాకృష్ణాష్టమీయది । రాత్ర్యధిపూర్వాపరగాజ
యస్తీకలయాపిచ ॥ * ॥ ఇతి । రాత్ర్యధిపే రాత్ర్యధి, అత్రాధిభోగి
భవరః, తయోగపూర్వాపరేగచ్ఛతి వ్యాప్తితీతి రాత్ర్యధిపూర్వాపరగా
నిశీధాచూర్వం పూర్వదివేవ్యాప్తారోహిణీయుక్తాష్టమీగ్రాహ్య, పరదివే

నిశీధాదుర్ధ్వం వ్యాప్తాగ్రాహ్యత్యధః । “ అర్ధరాత్రాదధస్తాద్వా ”
 “ అర్ధరాత్రాదధస్తోర్ధ్వమ్ ” ఇత్యాదీరామపిసపవాధాః । పూర్వదినే
 నిశీధవేధశశ్చాగ్నిధూననాయ పరదినే నిశీధవ్యాప్తభావసజ్జేహవ్యదాసా
 యచ పూర్వోత్తరదినగ్రహణనియమపరం రాత్ర్యధైత్యాదిద్రష్టవ్యమ్ । అ
 తోరోహిణ్యయోగే దివసవిధ్యాత్యాజైవ । తథాపాద్వై ॥ శ్లో ॥ సప్తమీ
 సంయుతానహి ॥ * ॥ ఇతి । బ్రహ్మవైవర్తేచ ॥ శ్లో ॥ నసప్తమ్యాయుతాప్త
 మీ ॥ * ॥ ఇతి । జయోత్తరసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ అప్తమీసప్తమీయుక్తా
 రోహిణీకృత్తికాన్వితా । తద్దినం వర్జయేద్దినాం సదన్యవాసరేచరేత్ ॥ * ॥
 సారసముచ్చయేచ ॥ శ్లో ॥ దశమ్యేకాదశీత్యాజ్యానప్తమ్యాసంయుతాప్త
 మీ । కృత్తికారోహిణీత్యాజ్యాత్యాజ్యాపర్వచతుర్దశీ ॥ * ॥ స్మృత్య
 న్తరేచ ॥ శ్లో ॥ నాప్తమీసప్తమీయుక్తాసప్తమీనాప్తమీయుతా । నవమ్యాస
 హకార్యాసాదప్తమీనాశ్ర సంశయః ॥ కృష్ణజన్మాప్తమీలోకే ప్రసి
 ధ్ధాపాపనాశినీ । వజ్రానీయాప్రయత్నేన సప్తమీసంయుతాప్తమీ ॥ * ॥ ఇ
 త్యాదిద్రష్టవ్యమ్ । ఏతద్వచనజాతం దినద్వయే నిశీధయోగే పూర్వదినత్యా
 గపరం నిశీధవేధత్యాగపరం వేతిచేన్న, అప్రతీతార్థకల్పనస్యాతిప్రసక్తాత్ ।
 “ పూర్వవిధైవకర్తవ్యా - జయన్త్యాం పూర్వవిధాయామ్ ” ఇత్యాదీ
 రామపితథాత్వప్రసక్తేః , నిశీధవేధత్యాగపరనిశీధాధావేధగ్రహణపర
 వచనాన్తరబలాన్నతత్ప్రసక్త ఇతిచేత్తర్హి వచనాన్తరబలాదేవ రోహిణ్య
 యోగే దివసవేధశ్చ త్యాజ్య ఇతిద్రష్టవ్యమ్ । అత్రనారదీయే ॥ శ్లో ॥ అ
 ధాత్రాదధస్తాద్వాదివావాపిచసప్తమీ । నత్యాజ్యారోహిణీయుక్తాప్త
 మీనాన్యధాశుభా ॥ * ॥ జయోత్తరసంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥ దివసేకృ
 త్తికాయుక్తా రాత్ర్యధైరోహిణీయది । అప్తమీపూర్వయావిధావర్జయేత్తాం
 ప్రయత్నతః ॥ * ॥ స్మృత్యన్తరేచ ॥ శ్లో ॥ అప్తమీసప్తమీవిధా రోహి
 ణీకృత్తికాయుతా । దశమ్యేకాదశీయుక్తా హన్తిపుణ్యంపురాతనమ్ ॥ * ॥
 సాగదై ॥ శ్లో ॥ పూర్వవిధాతథాప్తమీ । సప్తమీపరయావిధానోపోష్యా ॥ * ॥
 ఇతి । జయోత్తరసంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥ కలయాకృత్తికాయుక్తా సంపూ
 ర్ణారోహిణీయది । తాంతిధిం వర్జయేద్వద్వామోహాత్పాపమహాపున్యా
 త్ ॥ * ॥ అతస్తిధ్యక్షయోర్వియుక్తయోర్వేధస్య వర్జనీయత్వమవజానీ

యమ్ ॥ శ్లో ॥ అష్టమీశివరాత్రిశ్చ అర్ధరాత్రాదధోయది । దృశ్యతే ఘటి
కాయాసా పూర్వవిధాప్రక్షీర్తితా ॥ * ॥ ఇతివచనాన్నదివా వేదఇతిచేన్న,
॥ శ్లో ॥ అర్ధరాత్రాదధశోర్ధ్వమేకార్ధఘటికాయది ॥ * ॥ ఇత్యాదివత్పూ
ర్వవిధోక్తిముఖేన కిర్తకాలే యత్నాన్నియమపరత్వాత్తస్య । అతో నేదం
విధాగ్రహణపరమ్, నాపిదివా వేదనిషేధపరంవా, అప్రతీతేః । “జయన్త్యాం
పూర్వవిధాయామ్” “పూర్వవిధాజయస్తీవా” ఇత్యాదీనామస్యవచన
స్యవచకాపూర్వవిధా సాకింత్యాజ్యగ్రాహ్యవేతిప్రశ్నే నష్టాశ్చదగ్ధరథ
న్యాయేనానోన్యసాపేక్షతయామిదస్సంబధ్ధాత్పూర్వవిధాయాజయన్త్యా
సాసమానాధికరణ్యదశనాత్ “అష్టమ్యామసి తేతిధౌ జయస్తీనామ” ఇ
తిష్టమ్యాంజయస్తీశబ్దప్రయోగాచ్చ, పూర్వవిధాష్టమీజయస్త్యేవేతి నిశ్చ
యతే । అతోజయన్త్యాకర్తృకాలవ్యాప్తిపరమేవతత్ ॥ శ్లో ॥ జన్మాష్టమీరోహి
ణీచ శివరాత్రిస్తదైవచ । పూర్వవిధైవకర్తవ్యా ॥ * ॥ ఇతిపృథగభిధానా
ద్విధాష్టమీగ్రాహ్యేతిచేన్న; చశబ్దేనేతరేతరయోగపరేణ రోహిణీయుక్తా
ష్టమీవిషయత్వావగమాత్, ॥ శ్లో ॥ అర్ధరాత్రాదధస్తాద్వా దివావాపవన
స్తమీ । సత్యాజ్యారోహిణీయుక్తా అష్టమీనాన్యథాశుభా ॥ విధాష్టమీద్విజ
గ్రాహ్య సప్తమ్యారోహిణీయది । సచేత్పరస్మిన్దివసే నిశానాధౌదయే
ద్విజ ॥ * ॥ ఇతిరోహిణ్యన్వయవ్యతిరేకాభ్యామేవ గ్రహణాగ్రహణ నిర్ధా
రణాత్, ॥ శ్లో ॥ కార్యావిధాపసప్తమ్యారోహిణీసంయుతాష్టమీ । తత్రా
పవాసంకుర్వీత తిధిభానైచపారణమ్ ॥ * ॥ శ్లో ॥ సప్తమీసంయుతాష్టమ్యాం
నిశీధేరోహిణీయది । తత్రాపవాసం కుర్వీత తిధిభానైచపారణమ్ ॥ * ॥
॥ శ్లో ॥ కార్యావిధాపసప్తమ్యారోహిణీసంయుతాష్టమీ । జయస్తీశివరా
త్రిశ్చ కార్యాభద్రాజయాన్వితా ॥ * ॥ ఇత్యాది పాద్మవహ్నియదిత్యపు
రాణ విష్ణుధర్మదివచనైకార్థ్యాచ్చ రోహిణీయుక్తాష్టమీవిషయమేవతత్ ।
సహిపాతీతికోర్ధః, కిన్తువచనాన్తరావిరుద్ధోన్యాయశ్చ ॥ శ్లో ॥ యస్త
రేణానుసన్ధతై సధర్మంవేదనేతరః ॥ * ॥ ఇతిస్మృతేః, “యజేత” “ని
భిధాన్వీతవ్యః” ఇత్యాదేరాకాక్షాత్రయపూర్వకవాక్యాన్తరేణార్థనిష్పయ
వత్తదృశేన వచనాన్తరేణార్థనిర్ణయస్యాస్యకర్తుంయుక్తత్వాత్ । ఏవంహి
న్యాయవిదుష్టోపః ॥ శ్లో ॥ ధమేప్రమీయమాణైశు వేదేనకరణాత్తనా । ఇతి

కర్తవ్యతాభాగంమీనూంసాపూరణ్యతి || మీనూంసకాహివాత్యార్థవిచారే
 ప్రస్తుతేసతి । లోకదృష్టింప్రతిఘ్నన్తివచనవ్యక్తిపాంసుభిః || * || ఇతిచత్పు
 తిష్ఠస్త్వమిరోహిణీయోగవైప్రవ జయస్త్రీతోష్టైః పూర్వవిధాగ్రహణసగి
 “పూర్వవిధాజయస్త్రీవా” “జయస్త్ర్యాంపూర్వవిధాయామ్” ఇత్యుభి
 ర్జయస్త్రీషయత్వావగమాజ్జయస్త్ర్యస్తగతాయా అపి జన్మాస్త్రమ్యగ్రహణవ
 త్తేజయస్త్రీయోగనిర్ణయస్సమానఇతిజ్ఞాపనాయ ప్రతభేదసూచనాయచ జ
 న్మాస్త్రమిరోహిణీచేతియోగాస్తగతయోస్తయోరేవ యుక్తానువాదః ద్వా
 దశకపాలాస్తగతాస్తకపాలాదివత్ । యద్వామిధోవిరహిణీరోహిణీవాస్త్ర
 మీయదా పృథక్పృథక్సృహ్యతే తదాయోగాస్తర్భూతయోస్తయోఽపృథ
 గ్గ్రహణార్థంపృథక్స్తి దైశః । అతోనిశీధేఽన్యతరయుక్తయోరేవవిధయో
 గ్గ్రహణం నవియుక్తయోః, ప్రమాణాభావాత్ । ననునిశాయా అర్వా
 క్సప్తమ్యాకియత్యాపియుక్తావిధా, సాత్రివిధా పూర్వేచ్యురపరేచ్యురుభ
 యేచ్యుశ్చ నిశీధవ్యాపినితి, సూర్యోదయమారభ్యప్రవర్తమానాశుద్ధా, సా
 నిశీధవ్యాప్త్యవ్యాప్తిభ్యాం ద్వివిధా, ఏవంభూతరోహిణీరహితావిధా । శు
 ద్ధాప్తమీగ్రహణే || శ్లో || దినావాయదివారాత్ప్రా నాస్తిచేద్రోహిణీకలా ।
 రాత్రియుక్తాంప్రకుర్వీత విశేషేణేస్తుసంయుతామ్ || * || ఇతిచనమేవత
 త్ప్రమాణమితిచేన్న, ప్రభయే “నబ్రహ్మ నేశానః” ఇత్యర్థ లోపశ్రుతేః,
 “హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగే” “శివపవకేవలః” ఇతివాక్యవైప్రవత
 స్యవచనస్య తత్పరత్వానువపత్తేః || శ్లో || జయస్త్రీద్వివిధాజ్ఞాయా విధా
 శుద్ధేష్టతద్విధా । విధాతు సప్తమీయుక్తా శుద్ధాతునవమీయుతా || రోహి
 ణీకృత్తికాయుక్తా విధాశుద్ధాపరాన్వితా || * || ఇతివారదీయోక్తవతిక్ర
 మ్య వేధపక్షపాతేనయుక్త్యాఽనల్పవికల్పనేపి తస్యవిద్వాదిభేదకల్పనస్యా
 నుపపత్తేశ్చ । ఇయంశుద్ధాసూర్యోదయమారభ్యైవ ప్రవృత్తావా, యద్వా
 నిశాయా అర్వాక్, కింవానిశీధాదూర్ధ్వమ్, ఉతనిశీధాదర్వాక్ప్రవృత్తా
 వా? నాద్యః నిశీధావ్యాప్తైరుర్వచనత్వాత్, నహికింజీర్వధికావత్స్వా
 రింశద్భుటికా తిధిరస్తి । నద్వితీయః, అసమ్భవాత్, నహిపూర్వదినేని
 శాయా అర్వాక్ప్రవృత్తావిధావా శుద్ధావా పరదినే నిశీధవ్యాపినిభ
 వతి, నహి పశ్చి సప్తతివాడికాతిధిరస్తి । నతృతీయః, అనుక్తేః । తథా

వివక్షితమితిచేన్న, “ శుద్ధాతునవమీయతా ” ఇతి స్మృతివిరోధాత్, వి
 ధ్ధాశుద్ధయోస్సాఙ్గర్యేణ శుద్ధేతి దుభాణత్వాచ్చ, సూర్యోదయమా
 రభ్యేత్యుత్తేర్నిరర్థకత్వాద్ధౌరవాచ్చ । నచతుర్థః, తథానుక్తేః । ఉక్తావాత
 తఃకించిశీధవ్యాప్తిస్సంభవతీతిచేత్తతోపికించి రాత్రియుక్తామితవచనాత్తద్గ్ర
 హణమితిచేన్న, “ విశేషేణేస్తుసంయుతామ్ ” ఇతి వచనాద్విధ్ధాగ్రహణ
 ప్రసక్తేః । తచ్చవిరుద్ధమ్ “ సప్తమ్యాసంయుతానహి ” ఇతిస్మృతేః । శు
 ధ్ధావిషయం తదితిచేత్సిద్ధమ్ । తర్హివిధ్ధావర్జనం విధ్ధావిషయంచతదితిచేన్న,
 ఇస్తుసంయుతాం రాత్రియుక్తామితీ విధిద్వయబలాత్, పూర్వోత్తరదివ
 త్తినోర్విధ్ధాశుద్ధయోర్ద్వయోరప్యప్తమోర్ధగ్రహణప్రసక్తేః, పూర్వే
 ద్యురేవ నిశీధవ్యాపినిగ్రహేత్యుక్తేః, నిశీధవ్యాప్తిరహితాపి రాత్రియు
 క్తాశుద్ధాగ్రహేత్యుక్తేశ్చ । అతోద్వాదిభీమభస్సన్నద్ధాయభ్యేతామ్ ।
 “ విశేషేణేస్తుసంయుతామ్ ” ఇతివచనాద్విధ్ధైవగ్రహేతిచేదహివా
 ధాపన్నవనైపుణీ, మైవమ్, శుద్ధాగ్రహణోక్తేః । తచ్చానుపపన్నమ్, పూ
 ర్వేద్యుర్నిశాయా అర్వాప్యవృతాయా విధ్ధాయా శుద్ధాయావా శోన్వి
 శీధవ్యాప్తయోగేన తద్భేదస్యానమ్భవేన తద్వచనవిషయత్వానుపపత్తేః ।
 తర్హికథంవిధ్ధాగ్రహణమితిచేన్న, అప్రతీతేః, నహితస్సిన్వచనే కార్యా
 విధ్ధాపీతివద్విధ్ధాగ్రహేతిప్రతీయతే, విధ్ధాత్యాగపరవచననిచయా
 చయాగాచ్చ । అతోఽత్ర ప్రకారభేదగ్రహణసాక్షిత్వేన హరాత్పరి
 తం శరోక్తివదర్థంనప్రత్యాయయితదవచనమ్ । అతో నారదీయలక్షితమే
 వలక్షణంవిలక్షణంవిచక్షణానామ్ । ప్రకరణావిరుద్ధోవచనాన్తరాన్మగుణో
 హ్యర్థస్సమర్థస్సమధైః । వరాహసంహితావచనంహేదమ్ । తత్ర ॥ శ్లో ॥
 సింహాకేరోహిణీయుక్తా నభఃకృష్ణాప్తమీయది ॥ * ॥ ఇతి ప్రకాన్తత్వా
 దిదంరోహిణీయుక్తాప్తమీవిషయమిత్యవగమ్యతే । అతోఽస్యామర్థః—
 యదాపూర్వాది నెదివారోహిణీనాస్తి పరదినేరాత్రాచ సానాస్తి తదాసం
 కల్పకాలీనత్వాదిగుణయోగాత్పరాగ్రహ్య ఉతపూర్వేద్యుఃపూర్వోక్త
 గుణాభావేపి ఇన్దూదయయోగస్యబలీయస్త్యేనపూర్వావాగ్రహేతిసప్త
 హే ఇదంవచనముపస్థితంవ్యవస్థాపయతీస్తుసంయుతైవగ్రహేతి । యు
 క్తంచైతత్, శోన్వినిశీధయోగాభావాత్ “ ఇన్దుకలాన్వితా ” “ యతశ్చ

స్త్రోదయేష్టమీయక్తా” “సప్తమ్యమర్దరాత్రాదధఃకలయాపి” ఇత్యౌ
 దవచనైకకణ్ఠ్యాష్ట్రోకరణానుగుణ్యాచ్చ । కించ “విద్వాప్తమీద్విజగ్రా
 హ్య” “కార్యావిధాపి” “విద్వావిద్వాపివాగ్రాహ్య” ఇతిసప్తహి
 ణీరహితాపివిద్వాపి జన్మాప్తమీగ్రాహ్యతిచకిచ్చిర్వచనముదాహృతం నపు
 స్తంవా క్వచిన్త్రీణే , రోహిణీయోగ ఏవవిద్వాగ్రాహ్యోలనస్మిపురాణే
 చ స్యక్తముక్తమ్ , ॥ శ్లో ॥ విద్వాన్మన్తాప్తమీగ్రాహ్యరోహిణీసహితాన్మ
 ప । రోహిణ్యాసహితాచైవ సర్వాఘాఘువినాశినీ ॥ - ॥ ఇతి । అతో రోహి
 ణీరహితవిద్వాప్తమీగ్రహణే ప్రమాణం మృగ్యమేవ । కించాయంచాచ్చ
 తోనిర్విపక్షః ప్రకరిణనిరపేక్షఃపక్షః , దివాచరాత్రోచరోహిణ్యభావేపి
 సూర్యోదయసజ్జల్పకాలే సాయాహ్నరాత్రిచన్ద్రోదయకాలవ్యాప్తి
 రూపగుణాధిక్యాత్తిధిప్రాధాన్యాచ్చ । అహారాత్రవ్యాపినీ శుద్ధాప్త
 మ్యేవ గ్రాహ్యేతి । తథానారదీయసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ చన్ద్రోదయే
 ప్తమీపూర్ణారోహిణీసభవేద్యది । తదాజన్మాప్తమీజ్ఞేయా నజయస్తీతి కధ్య
 తే ॥ * ॥ చన్ద్రోదయే రోహిణీసభవేద్యదీత్యన్వయః । బ్రహ్మసంహితా
 యామ్ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణ్యాంకృష్ణపక్షస్య ఘటిపక్షిర్యదాప్తమీ । తదా జ
 న్మాప్తమీప్రోక్తా సాసంపూర్ణాక్షకీర్తితా ॥ * ॥ విద్ధాధికాప్తమీపరైవ గ్రా
 హ్యేత్యుక్తం తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ త్రిముహూర్తంతిధేర్వృద్ధౌ సునిరీక్ష్యపరీక్ష
 యేత్ । సాతుజన్మాప్తమీజ్ఞేయా భుక్తిముక్తిఫలప్రదా ॥ * ॥ సారసముచ్చయేచ
 ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశ్యమమానూంచ ద్వాదశ్యాంకృష్ణజన్మని । పశ్చాద్భాగకలా
 మాత్రంకర్మాద్యన్తావసానికమ్ ॥ * ॥ అమాయామితికుహూశాన్తివిషయమ్ ।
 పాడ్యేచ ॥ శ్లో ॥ పూర్వవిద్వాప్తమీయాతుఉదయేనవమిదినే । ముహూర్తమపిసం
 యుక్తాసంపూర్ణాసాప్తమీభవేత్ ॥ కలాకాష్టాముహూర్తాపియదాజన్మాప్తమీ
 తిధిః । నవమ్యాంపైవగ్రాహ్యేప్యాష్ట్రస్తమ్యసంయుతాసహి ॥ * ॥ ఇత్యౌది, ప
 రదినగ్రహణముఖేన రోహిణీరహితవిద్వాప్తమీత్యాగపరమ్ । ఏతత్సర్వంరోహి
 ణీయుక్తవిద్ధాధికాప్తమీవిషయం కిన్న స్యాదితిచేన్న , తేషురోహిణీయోగా
 ప్రతీతేః । హస్తకిమిదం వచనజాతం వేధత్యాగవిహ్న మహ్నయనిహ్నా
 యతే , పౌగేవవచనాద్ధావహ్న వచాతురీకృతా , అతస్తేషాం తద్విష
 యత్వకల్పనం నకల్పతే వికల్పానహత్వాత్ , ఏవంవదంతం భవంతం పృ

చామః, కిమిదం నిశీధవేధే పరదినగ్రహణపరమ్ ? ఆహూస్విదర్వాన్వే
 థే ? కింవాదివసవేధే ? యద్వా నిశీధాదూర్ధ్వవేధేవా । నాద్యః, ఆవివా
 దాత్ । నద్వితీయః, “ అద్దరాశ్రాదధస్తాద్వా ” ఇతివిద్ధాగ్రహణవిధా
 నాత్, నహ్యేవం కేవలాప్తమీగ్రహణే ప్రమాణమస్తి రోహిణీరహితా వి
 ధాపి జన్మాప్తమీగ్రహ్యేతి । నతృతీయః, కృష్ణావతార కాలయోగత్యాగే
 ప్రత్యవాయస్తృతేః । నచతుర్థః, విరోధాదసమ్భవాచ్చ । నిశీధాదర్వా
 క్షప్రవృత్తాపరేదురసం వర్తమానావిధాధికేత్యుక్తా యానిశీధాదూర్ధ్వప్ర
 వృత్తసుపపత్తైస్తయోరన్యతరోక్తావన్యతరన్యవ్యాపృతిరవర్జనీయా, నిశీ
 ధాదూర్ధ్వం ప్రవృత్తస్యతిథేశ్శోన్వినిశీథావధివా దినాంతంవా వ్యాప్తేః, ఉ
 దయే నవమీడినే కలాకాస్తాముహూర్తాది శబ్దస్వరస్యాభావాచ్చ । పూ
 ర్వేదురుదయానంతరం కీయత్యపివేధేహి పరదినే కలాకాస్తాది సమ్భవతి
 నహి నిశీధాదూర్ధ్వప్రవృత్తయోస్తథాత్వమితీచేన్న, తేషాం త్వయా ని
 శీధాదూర్ధ్వప్రవృత్తతిధిసత్ప్రవిషయత్వకథనాత్వదుక్తివైయర్థ్యాప
 త్తేః, విధివేవలాప్తమీవిషయత్వాచ్చ । తేషాం నిశీధాత్పాగ్వాదివావా
 ప్రవృత్తాప్తమీవిషయత్వోక్తా నిశీధయోగాతిధిప్రాధాన్యాచ్చ పూర్వదిన్
 వ్యైవ గ్రహ్యత్వముకామేనావ్యక్తీకార్యమ్ । తచ్చ తవనశక్యమ్, శోన్వి
 ముహూర్తమాత్రయోగే తద్గ్రహణ పర విష్ణురహస్యవచన విరోధాత్ । న
 విరోధశ్శోన్వపవ రోహిణీయోగాత్తద్గ్రహణమితీచేన్న, తిధ్యక్షయోరుభ
 యోర్నిశీధాదూర్ధ్వప్రవృత్తుక్తివిరోధాత్ । పూర్వేదుర్గ్రవృత్తాన్య
 తరముహూర్తయుక్తాన్యతరగ్రహణపరంహి తద్వచనమ్, తథాపి తద్విషయ
 త్వకథనే ముఖాంతరేణ విధ్వాప్తమీత్యాగపవ నిశ్చితస్సాన్యత్, బాధమ్, శోన్వి
 రోహిణీయోగప్రాబల్యాదితిచేత్, హస్తకిం తిధిప్రాధాన్యమ్, తదా
 భగ్నుమతలగ్నుగుగ్నోగుగ్నోభౌవా । ఏవంచ త్వదుక్త్యైవ రోహిణ్య
 యోగే సర్వథా విధ్వాప్తమీత్యాగసిద్ధైస్తద్గ్రహణ వచనాభావాచ్చ రోహి
 ణీరహితాపి నిశీధవ్యాపినీ విధ్వాప్తమీగ్రహ్యేతి కిం విప్రలపిశమ్ । తత్ర పూ
 ర్వదినగ్రహణోక్తిః పూర్వపరదినయోః రోహిణీరహితాప్తమీవిషయా, పర
 దినగ్రహణోక్తిస్త తదుక్త్యాప్తమీవిషయేతి నవిరోధోక్తిరితీచేన్న, రాత్రియ
 త్తామిత్యన్య రోహిణీరహితవిధ్వాప్తమీగ్రహణపరత్వానుపపత్తైరుక్తత్వాత్ ।

తర్హి నవిరోధఇతిచేత్సన్యం కేవలవిద్వాప్తమిత్యాపదే, తస్మాదహణపక్షేను
 విరోధోఽస్తివా నవేతస్వయమేవ పరావర్తితః ॥ రోహణీయుక్తి
 పరదిన గ్రహణేప విధాం జన్మాప్తమిం పరిత్యజ్య గయదైవ పరిగృహీతా
 స్యాత్ । తతశ్చవిద్ధాత్యగపరివచనజాతిం విష్ణురహస్యవచనస్వయంద
 చిరంజీవేత్ । శ్వోరోహణ్యయోగే విధాగ్రాహ్యేతేన్న, వచనాభావాం
 త్, విద్ధాత్యగస్య వచనశత సిద్ధత్వాచ్చ । “ పూర్వవిద్వాప్తమీ ” ఇతిపా
 డ్యై । శ్వోముహూతామపి విద్ధ కేవలాప్తమీయోగేపి తస్మాదహణవిధానా
 చేత్యలమలం వద్ధ్యాసుత వర్ణనకలైర్విద్ధకేవలాప్తమీగ్రహణానులాపైః ।
 కిం, కేయం విద్ధాధికానామ, రోహణీయుక్తాశ్వోవిద్యమానాప్తమీ, సా
 నిశీధాదర్శాప్రవృత్తావా తత్పరంచా ? నాద్యై, పరదినగ్రహణానుపప
 త్తైః, నిశీథయోగవైవ గ్రాహ్యత్వప్రసక్తేః । నద్వితీయః నిశీధాదధస్సప్త
 మీయుక్తాప్తమ్యాపవవిద్ధాత్వోక్తైః, శ్వోవర్తినాన్యైః ॥ శ్లో ॥ విద్ధాతు న
 ప్తమీయుక్తాశుద్ధాతు నవమీయుతా ॥ * ॥ ఇతిప్రత్యేకశ్శుద్ధాత్వాచ్చ । నిశీ
 థామాధ్వం వర్తినామనుభయతేన విద్ధాత్వోక్తా, “ అర్ధరాత్రాదధోయ
 ది ” “ అర్ధరాత్రాదధస్సహి ” ఇత్యాదిప్రత్యేకవర్తకే । కిం, నిశీథే
 రోహణ్యభావస్య శ్వోఽప్తమీరోహణీయోగస్య తిధిప్రాధాన్యస్యచ తు
 ల్యేత్వేపేకస్య పూర్వత్రగ్రహణమన్యస్య పరత్రగ్రహణముక్తంతదవిమ్బ
 వైవోక్తమ్, విష్ణురహస్యవచనాపరదినమేవహస్యభయశ్రుగ్రహ్యమ్,
 తచ్చ తవనశకమ్, “ విశేషణేస్తు పంయుతామ్ ” ఇత్యస్య త్వయా
 పూర్వాదినగ్రహణ పరత్వోక్తైః । తస్మాదస్తాకమేవ నవిరోధగఢః । “ నచే
 త్పరస్త్విహసే నిశానాధోదయేద్విజ ” “ రాత్రామిష్టాదయేశుభే ” “ సా
 యస్సీత్రిముహూర్తగా ” ఇత్యాదివద్విశిష్టేకవిధ్యక్షీకారాత్తవమతే దిన
 ద్వయే కదాచిన్నిశీధేస్తుయోగే ద్వావిధి మిధస్సన్నద్వావద్ధాయుధ్యేతామి
 త్యధస్తాదభ్యదాయ । అతోఽన్యతరవాధోఽవశ్యకాయః । తతోఽరం
 విశిష్టవిధ్యాశ్రయణమిత్యాస్తాం తావత్ । వ్యత్యస్తమిదం సమస్తంభ్యుద
 స్తమ్, నాపిశ్వప్తిధ్యర్థయోగస్సుపచః, తేష్వప్రతీతేః । “ కలాకా
 స్తాదివాచాపి ” ఇత్యాదివచనేషు పూర్వవిద్ధతిమూలాతిరేకోభిభాతి, భే
 దేనైవ తేష్వేకాతిరేకస్ఫుటః । కిం, శ్లో ॥ ప్తమీసంయుతాప్తమ్యాం

భూత్వాఋక్షం ద్విజోత్తమ । ప్రాజాపత్యం ద్వితీయేఽహి ॥ ముహూర్తా
 ర్థంభవేద్యది ॥ తదప్తయామికంజ్ఞేయం ప్రోక్తంవ్యాసాదిభిఃపురా ॥*॥ ఇతి
 సాగ్రద్దవచనమ్ । “ప్రాజాపత్యం ద్వితీయేఽహి” ఇత్యాది “ప్రోక్తం
 భగవతాస్వయమ్” ఇతిజయోత్తరసంహితావచనంచ శ్లోరోహిణీమా
 త్కారేకం వ్యవక్తి నతిధ్యతిరేకమపి । అతశ్వప్తిధ్యర్తయోగస్య దుర్భ
 ణత్వాత్త్వదుక్తవిధాధికావిషయశ్చం నోపపద్యత ఇత్యులమలమనల్పకిల్బవి
 కల్పనయా అల్పజనమోహనాయ । తస్మాద్భిష్కలాకాస్థాముహూర్తాది
 యోగే విధ్ధాయాఃకేవలాప్తమ్యుపరదిన్గ్రహణపరాణిపర్వపురాణాదివ
 చనాని, విష్ణురహస్య వచనద్వయంతువిధయోర్వాశుద్ధయోర్వాశ్చోఽన్యతరే
 ణాన్యతరస్యాల్పయోగేపి పరదిన్గ్రహణపరమితి నకశ్చిద్విరోధః । అతో
 “దివానాయదివారాత్రా” ఇత్యన్యరోహిణీరహిత విధ్ధాప్తమీవిషయత్వా
 నుపపత్తేః, “అప్తమీశివరాత్రిశ్చ” ఇత్యన్యపూర్వవిధ్ధాగ్రహణపంత్యాన
 మ్భువాచ్ఛ, ప్రత్యుతకేవలవిధ్ధాత్వాగస్య వచనశతసిద్ధత్వాచ్ఛ, రోహి
 ణీరహితవిధ్ధాగ్రహణం ప్రమాణికానాం నయుక్తమితిసిద్ధమ్ । విధ్ధాత్వాగో.
 వైష్ణవవిషయఇతిచేతిం పిష్టపేషణేన, మైవమ్, నిశీధవేధత్వాగస్యాపివై
 ష్ణవవిషయత్వప్రసక్తేః । తత్త్వాగవచనేషు విషయభేదోనప్రతీయతఇతిచేత్త్వ
 ల్యనుత్రాపి, సామాన్యేన సప్తమీవిధ్ధాత్వాగపరవచనేషు విషయభేదాప్ర
 తీతేః । అప్తయ్యయోగే జయస్తీస్వరూపేణ నస్యాదితిచేన్న, తిధ్యంతర
 యోగేచ జయస్తీత్వస్మృతేః । తథా నారదీయసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥
 అప్తమ్యాంవా నవమ్యాంవా దశమ్యాం యత్రరోహిణీ । సాజయస్తీతి వి
 భ్యాతా ప్రశస్తాభుక్తిముక్తిదా ॥*॥ బ్రహ్మ సంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ శశి
 నాసహరోహిణీ । జయస్తీనామపుణ్యాస్యాదప్తమ్యాసహితానవా ॥ * ॥
 తర్హ్యప్తమీరోహిణీయోగస్య జయస్తీత్వస్మరణవిరోధఇతిచేన్న, విషయ
 భేదేనావిరోధాత్ । ప్రత్యుతరోహిణ్యయోగే సప్తమీవేధేచ ॥ శ్లో ॥
 సంపూర్ణారోహిణీయత్ర అప్తమీనభవేద్యది । రోహిణ్యామేవకుర్వీతకృ
 త్తజన్మాప్తమీవ్రతమ్ ॥ * ॥ శ్లో ॥ విశేషాద్ద్రోహిణీచదైగృహస్థోవ్రతమా
 చరేత్ ॥*॥ ఇతినారదీయాదివచనైః రోహిణ్యాం జన్మాప్తమీవ్రతవిధానే
 పి రోహిణ్యావేధే జన్మాప్తమ్యేన స్వరూపేణలోలుప్యేత సప్తమీవిధ్ధత్వా

దప్తమాన్యః, శోరోహిణ్యాశ్చ వహ్ని విధత్వాత్ । అతఃపూర్వవిధాత్యా
గపరమేవ కళాకాస్తాదిగ్రహణపరం తద్వచనజాతం నతురోహిణీయక్తవి
ధాధికాప్తమీవిషయమితి శేముషీవిశేషజుహం విదుహం సువ్యక్తమ్, నాత్ర
పక్షపాతోయక్తయోవాప్రగల్భంతే, తమిమంనిశ్చయం విపశ్చిదపశ్చియా
విమృశంతు, తేహియక్తాయక్తవ్యతివిదతే । ఏవం శ్వప్తిధినిత్రయోర
ల్పీయసాన్యతరేణాన్యతరయోగే తద్దినమేవ గ్రాహ్యమితి విష్ణురహస్యో
క్తమ్ । తథా ॥ శ్లో ॥ పాజాపత్యర్షసంయుక్తా కృష్ణానభసియాప్తమీ ।
శుహూర్తమపి సయ్యుక్తా సోపోష్యామహుహళా ॥ ముహూర్తమపి
హూరాత్రై యష్మిన్యక్తంహిలభ్యతే । అప్తమ్యాం రోహిణీఋతుంతాం
సుపుణ్యాముపావసేత్ ॥ రోహిణీసహితాంహిత్యాయోన్యప్యామాచరేత్స్వ
చిత్ । ససర్వైస్ససక్ష్మతైర్హీనస్తీర్యగోనిమజాయతే ॥ * ॥ సారసముచ్చ
యేచ ॥ శ్లో ॥ పాజాపత్యర్షసంయుక్తాముహూర్తమపి లభ్యతే । నవ
మ్యామప్తమీయుక్తాన్పుగేణదశమీయుతా ॥ * ॥ జయోత్తరసంహితాయాం
చ ॥ శ్లో ॥ రోహిణీలయాయుక్తా కృత్తికాభిర్విశాభవేత్, అప్తమీకల
యాయుక్తా మహప్రీతికరీభవేత్ ॥ అప్తమీకలయాయుక్తా సమూర్ణా రో
హిణీయుతా । నైవోపోష్యామహుపుణ్యా మహాపాతకనాశిని ॥ * ॥ ఏవ
మాదీని విధాప్తమీత్యాగపరాణీద్రప్తవాని । వైష్ణవైర్ని శీధయోగోఽపి న
గ్రాహ్యఇతి వక్యతే, ॥ శ్లో ॥ రోహిణీచాప్తమీయుక్తా కలయానప్తమీయు
తా । సాతిధిర్నిష్ఫలాత్యాజ్యాఙ్గపవాసాది వర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇత్యాదివచ
నైః । ఏవమత్ర వ్యవస్థానాస్థా విస్తరణాద్వచనాదర్శనాద్వాప్తృతావత్సో
క్తై స్సత్ర తదనాదరఇతిచేన్న, “ జన్మకాలాన్వితాయతః ” “ వాసరేవా ”
“ శ్రావణేవానభసేవా ” “ గాత్రీయుక్తా ప్రకుర్వీత ” రాత్ర్యర్థ
పూర్వాపరగా ” “ ఉపోష్యజన్మచిహ్నీని ” ఇత్యాదిభిర్వసిష్ట వరాహ స
నతుకూమార నారదాదిసంహితావచనైశ్చ నిశ్చయకరణాదపిధ్ధాంశస్య స
ర్వత్రగ్రహ్యత్వాద్విషయభేదేనావిరోధాచ్చేత్యలఘులఘుసూపేన.

అత్రాయంవివేకః — “ జయస్త్రీద్వివిభాప్రాత్రా ” ఇతి నారదీయవచ
నాద్విధాశుద్ధాచేతి ద్వివిధేవ । అప్తమీరోహిణీవ అహూరాత్రవ్యాపి
నీశుద్ధా, “ ఘటిషష్టిర్యదాప్తమీ ” ఇతి త్త్వతేః । శుద్ధాధికావిధాధికావ

శుద్ధైవ , పరాన్వితత్వాత్ । రోహిణ్యష్టమీసాహిత్యంయోగః । పూర్వసి
ధ్యక్షణయోరన్యశరసస్పృశోవేదః । నిశీధేయోగేన త్యేన విద్వాగ్రాహ్య
నాన్యధా । దినద్వయే నిశీధయోగే తదయోగేన పరైవగ్రాహ్యః । అహూ
రాత్రవ్యాపినివిద్ధాచ శ్వోనన్యశరేణ ముహూర్తమాత్రయోగేఽపి పరై
వ గ్రాహ్యః । నిశీధవేదే విద్వావిద్ధోపరుద్ధాశుద్ధాప్యభియాపరైవగ్రాహ్యః ।
తథావియుక్తాపిద్ధాచ పరైవగ్రాహ్యః । శుద్ధావావిద్ధావాబుధవారయోగే
బుధయుక్తైవగ్రాహ్యః । నిశీధయోగే శ్వో నన్యతరాతరేకేపి పూర్వవిద్ధైవ
గ్రాహ్యః ప్రైష్ఠవేత్తైః । నిశీధయోగో ప్రైష్ఠవేతరః పయః । శ్వోముహూ
ర్తయోగస్సర్వపిషయ ఇతి సక్లేపః । శిష్టముపరిష్టాత్సప్తయిష్యానః । అతో
పశంసాం బ్రహ్మం పుంసయ స్తీ జయ స్తీనిర్ణయ తే .

జయ స్తీనామ అష్టమీరోహిణీయోగః । తథాశ్రీవిష్ణునద్యై ॥ శ్లో ॥ రో
హిణీ నహితా కృష్ణా మాసిభాద్రపదేఽష్టమీ । అద్ధిగాత్రాదధసానిహి కల
యాపి యదాభవేత్ ॥ తత్రజాతోజగన్నాథః కౌస్తుభీవారిఽచ్యుతః । త
మేవోపవసేత్సాం కుర్యాత్తత్రైవజాగరమ్ ॥ అద్ధిరాత్రేతు యోగోఽ
యం తారాపత్నికదయేనతి । నియతాత్మ శుచిస్సన్మితః పూజాంతత్రప్రకల్ప
యేత్ ॥ * ॥ విష్ణురహస్యే ॥ శ్లో ॥ అష్టమీకృష్ణపక్షస్య రోహిణ్యక్షే
ణసంయుతా । భవేత్ప్రవేదేమాపిజయ స్తీనామ సాప్తమతా ॥ * ॥
రమనంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణబహుళైవత్తే కృష్ణాష్టమాన్యవిధూ
దయే । ప్రాజాపత్యక్షణసంయుక్తా జయ స్తీనాతుకన్యతే ॥ * ॥ సనతు
మారసంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణస్యచమాసస్య కృష్ణాష్టమాన్యం న
రాధిప । రోహిణీయదిలభ్యేత సాజయ స్తీతథిప్తతా ॥ * ॥ అత్ర శ్రావణ
భాద్రపద నభస్యశబ్దాస్సింహశ్రావణ భాద్రపదపరాః , సింహమాసవైవ
కృష్ణానతారకాలత్వస్తుతేః । తథాశ్రీవారాహే శ్రీధరీయే బార్హస్పత్యే
చ ॥ శ్లో ॥ రోహిణీతుయదాష్టమ్యాం కృష్ణాయాం శ్రావణేభవేత్ । జయ
స్తీనామసాప్రొక్తా నతుభాద్రపదాష్టమీ ॥ * ॥ అత్రాపి శ్రావణశబ్దాస్సింహ
శ్రావణపరః , నతుభాద్రపదఇతి నిషేధక న్యాభాద్రపదపరః । తథాబ్రహ్మ
సంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ అధాథస్సంప్రవక్ష్యామి జయ స్తీనిర్ణయంపరమ్ ।
సింహరాశిగతేనూర్యే గగనేజలదాకులే ॥ మూసిప్రోవృషదేఽష్టమ్యామర్ధ

గాత్రవిధూషయః । బుధవారేవృషేలగ్నే రూపిణ్యాశ్చరమాంతకే ॥ శు
భేహర్షణయోగేచ కాలవేనయతే తథా । వసుదేవేన దేవక్యావహ-
జాతోఽస్మిషత్సజ ॥ * ॥ ఇతి । అతస్సింహమాసప్తైవ కృష్ణజన్మకాలత్వా
జ్జన్మాప్తమీచ సింహగ్రాహవవగ్రహ్యః । తథావారదీయేచ ॥ శ్లో ॥ సింహ
గాశేఽలెనూర్యైశ్చైవణమాసినారద । కృష్ణపక్షేతథాప్తమ్యాం బుధవా
రేనిశార్ధకే ॥ వసుదేవేన దేవక్యాం జజ్ఞైకృష్ణశ్చతుర్భుజః ॥ * ॥ అతశ్చ
సింహమాసపవ జన్మాప్తమీచగ్రహ్యః । జ్యోతిషాన్లవేచ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణ్యాం
ప్రప్రవద్యాం వాయుదాసింహగతోరహిః । జయన్త్యైరాధనంకుగ్యాన్నతు
కర్కటకన్యయోః ॥ * ॥ ఇత్యాది । అత్ర జయద్రీశబైన జన్మాప్తమీచోవ్య
తే ॥ శ్లో ॥ సింహంగతేదివానాధే అప్తమ్యామసి తేఢా । జయద్రీనామ
లోకేఽప్యన్ననితారదినం మారేః ॥ * ॥ ఇత్యప్తమ్యాం జయద్రీశబ్రయో
గాత్ , జయద్రీనిర్ణయప్తైవ జన్మాప్తమీనిర్ణయన్వాచప్ । అతోజయన్త్యా
రాధనంజన్మాప్తనూ, రాధనంచేతిసిద్ధమ్ । ఏవం కర్కటకప్రవణకన్యాభాద్ర
పదేచ జన్మాప్తమీ జయద్రీచ విద్వద్భిర్నిగ్రహ్యః, అవిహితకాలత్వానతిసి
ద్ధమ్ । అయిమేవయోగో జన్మాప్తమ్యాః, తథావారాహే ॥ శ్లో ॥ సింహేరే
రోహిణీయుక్తా నభఃకృష్ణాప్తమీయది । శత్రజాతోజగన్నాథఃకాస్తుభీహరిర
చ్యుతః ॥ తమేవోషవసేతార్కలంకుర్యాత్తత్రైవజాగరిమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అతశ్చ
సింహగ్రాహణపక్వకృష్ణజన్మవిన్దీయతే, తత్రైవ జన్మాప్తమీజయద్రీచగ్రాహ్య
॥ శ్లో ॥ సింహారేరోహిణీయుక్తా నభఃకృష్ణాప్తమీయది ॥ * ॥ ఇతిజన్మా
ప్తమ్యాఃపాగ్రాధన్యాం సింహగ్రాహవ తప్యాగ్రాహ్యత్వంచ సుస్పష్టమ్ ।
కించ । “అహంజాతోఽస్మి” “జజ్ఞైకృష్ణః” “తత్రజాతోజగన్నాథః” “శ
స్తాత్పశ్చాన్ననస్థైరే” “సింహార్ధేరూహిణీయుక్తానభఃకృష్ణాప్తమీయది”
ఇతిసింహమాసపవ కృష్ణజన్మస్తరణాజ్జన్మనిబద్ధనత్వానైకాప్తమీచ సింహ
శ్రావణపవగ్రహ్యేతి ప్రామాణికానాంపథాః । తస్మద్భిర్నితారతమ్యేన త
యోన్యస్విగూఢముక్తం నారదీయే ॥ శ్లో ॥ జన్మాప్తమీజయద్రీతి ద్వివిధాపరి
కీర్తితా । కృష్ణపక్షేఽప్తమీపూర్ణాశ్రావణ రూహిణీయుతా ॥ జన్మాప్తమీసా
విజ్ఞేయా ఉపోయోకృష్ణతుష్టిదా । శ్రావణేమాససమ్ప్రప్తై కృష్ణపక్షేఽ
ప్తమీయతా ॥ ఏమూర్ణారూహిణీయుక్తా సాజయద్రీతికీర్త్యతే ॥ * ॥ ఏ

వంజన్తాస్త్రమ్యం తథి ప్రాధాన్యం జయన్త్యం నక్షత్ర ప్రాధాన్యంచావగ
 వ్యతే, “ సహాయ కైవ్రథానే ” ఇతిత్పుతేః । కిళ్ళు ॥ శ్లో ॥ సింహంగతే
 దివానాథే అష్టమ్యమసి తేతిథౌ । జయ స్త్రీనామలోకేష్టిన్న వతారదిసంహ
 రేః ॥ * ॥ ఇత్యాదిజ్యోతిషార్ణవపవనేషు కథ్యర్థ యోరన్యతరస్యామన్య
 తరాన్వితాయానున్యతరస్యాంచ జయ స్త్రీశ్చైవయోగోజయ స్త్రీసుష్టానేనే
 ప ఉభయసిద్ధిరిష్టాపనార్థః । అతాజయ స్త్రీకాలపవ జన్తాస్త్రమీకాలః, అత్రే
 దమ స్తరమ్—అష్టమిరొహిణ్యోరహూరాత్రయోగముఖ్యశమః, చన్ద్రో
 దయేతయోర్యోగముఖ్యతరః, బుధవారేముహూర్తమాత్రయోగోముఖ్యః,
 ఏవంయోగాభావేపి సింహారే శుద్ధాకేవలాష్టమీ కేవలారోహిణీచ గ్రా
 హ్యౌతి । అత్రనారాహే ॥ శ్లో ॥ అష్టమీ రోహిణీయోగోముహూర్తవాది
 వానిః ॥ ముఖ్యకాలఇతిభ్యాతస్త్రేజాజౌహరిస్వయమ్ ॥ * ॥ పరమ
 సంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణేమాసిలగ్నస్థా శశినానహరోహిణీ । జ
 య స్త్రీనామ పుణ్యాస్యాదష్టమ్యసహితానవా ॥ * ॥ నారదీయేచ ॥ శ్లో ॥ ఉ
 దయేచాష్టమీకించిన్న సమీపకలామిది । ప్రాజాపత్యక్షానంయుక్తా బుధ
 వారేణసంయుతా ॥ తస్యాందత్తంహుతంజప్తం పూజితంకోటింమృతమ్ ।
 ఉపవానశ్చక్రేర్వోవ్య మహాపాపప్రణాశనః ॥ * ॥ స్త్యవ్యస్తరేచ ॥ శ్లో ॥
 ప్రాజాపత్యక్షానంయుక్తా మృగేణసహితశ్శశీ । భవేచ్ఛబుధసంయుక్తా
 జయ స్త్రీసావేచ్యతే ॥ * ॥ ఏవం సింహశ్రావణయోగాభావేతు సింహభా
 ద్రపదేగ్రాహ్యే । తథావసిష్టసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణేవానబస్యే
 వారోహిణీసహితాష్టమీ । యదాకృష్ణానరైర్లబ్ధా సాజయ స్త్రీతికీలకా ॥
 శ్రావణేనభవేద్యోగో నభస్యేతుభవేద్ధ్రువమ్ । తయోరభావేయోగస్య త
 ప్తిస్త్వషే నసంపదః ॥ * ॥ అయమనయోగత్రవివేకః — రవేరాశ్యస్తర
 సంక్రమావలంబనోమేషాదిసౌరః, మేషాదిషుధశాస్త్రతృత్తాదిశాచ
 స్త్రీః, ఏతదుభయనిబద్ధనోమధుమాధవాదిః, అతస్సింహేదర్శాత్పుర్వం
 నభాశ్రావణశ్చ, దర్శాత్పరోనభస్యోభాద్రపదశ్చ, అతస్సింహశ్రావణే
 యోగాభావే సింహనభస్యే ప్రాయేణయోగోభవతి, తతశ్చ సింహశ్రా
 వణేయోగే తత్త్రైవమర్కాత్తత్రాయోగే సింహభాద్రపదేమర్కాత్, నరశ
 బ్దస్సర్వాధికారజ్ఞాపనార్థః । ననమ్పదః - నమ్పద్యతఇతినమ్పత్ నన్ని

పాశః, సముదాదిత్వాత్కృష్టం, జన్మాప్తమీజయస్త్వోరనుస్థానయాగపద్యసౌ
 ప్రపంచాస్తీత్యర్థః । యద్వా నభోనభస్యయో సైధ్యక్షయోగాభావేము
 ఘోజయస్తీయోగోనాస్తి, శుద్ధామహాఫలేత్యాహమార్గజ్ఞేయః ॥ శ్లో ॥
 పాజాపత్యేన సంయుక్తాకృష్టానభసియాప్తమీ । జయస్తీనామ పాపా
 క్తా సాహుప్యపోష్యామహాఫలా ॥ * ॥ పక్షసంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥
 శ్రావణేమాసికృష్ణేచ పక్షైఃప్రమాం తిథౌహరేః । అర్ధరాత్రేతతస్తప్తి
 సుర్వకల్యాణమాచరేత్ ॥ ఉధ్యయోగేఽపి నక్షత్రే కేవలర్చనమివ్యతే ॥ * ॥
 నక్షత్రే సప్తమీవేధస్య త్యాజ్యత్వాన్నవమ్యాం రోహిణీయోగేఽపి హరే
 రర్చనంకుర్యాన్నసప్తమీయైఃనక్షత్రైః, చంద్రోదయే సప్తమీయోగే జయ
 న్త్యాగపుణ్యవాశకత్వప్రకటేః । అతశ్చంద్రోదయే సప్తమీయైః రోహిణీ
 త్యాజ్యైః । శుద్ధాభావేఽపి చంద్రోదయయోగోవైష్ణవేతరైర్గ్రాహ్యః ।
 తథా నారదీయే ॥ శ్లో ॥ పూర్వవిద్వాజయస్తీవా పరివిద్వాధవాభవేత్ । చ
 న్ద్రోదయేఽప్తమీయైః రోహిణీసహితాయది ॥ * ॥ శ్రీవారాహే ॥ శ్లో ॥
 దివావాయదివారాత్రా నాస్తిచంద్రోహిణీకలా । రాత్రియుక్తాం ప్రకు
 ర్విశ విశేషేణేస్తుసంయుతామ్ ॥ * ॥ విద్వాప్తమీయుక్తాం చంద్రోదయవ్యా
 ప్తాం రోహిణీంకుర్యాన్నపరదినే దివామాత్రయుక్తామిత్యర్థః । రాత్రియో
 గేఽపి యోగోక్తానారదీయే ॥ శ్లో ॥ చంద్రోదయాదధస్తాద్వాపరస్తాద్వాకలా
 న్నితా । రోహిణీసాప్తమీయైః గ్రాహ్యోసర్వైరుపోషణే ॥ * ॥ అయ
 మర్థః — ॥ శ్లో ॥ జయస్తీద్వివిధాజ్ఞాయా శుద్ధావిధేతితద్విధా । విద్ధాతు
 సప్తమీయైః శుద్ధాతు నవమీయతా ॥ రోహిణీకృత్తికాయైః విద్ధా శు
 ద్ధాపరాన్నితా ॥ * ॥ తద్విధా - శుద్ధావిధయోఽప్రకారః, తత్పరంపద్య
 ముత్తరమితి ద్వివిధోక్తా, తత్రయాకృత్తికావిద్ధారోహిణీవా సప్తవిధాఽప్త
 మీవా చంద్రోదయాదర్వాగేవప్రవృత్తాచంద్రోదయవ్యాప్తాపైవగ్రాహ్య,
 ఏవం పరదినే చంద్రోదయాదూర్ధ్వం కలామాత్రాపృష్ఠిచేత్తదాశుద్ధాపైవ
 గ్రాహ్యేతి । తథాశ్రీవిష్ణుధర్మైః ॥ శ్లో ॥ మధ్యరాత్రాదధశోచర్ధ్వంకలా
 మాత్రాతుయాప్తమీ । సాజయస్తీతి విఖ్యాతాపుణ్యావాముత్తమోత్తమా ॥ * ॥
 రోహిణీయైఃకైతిశేషః । తథాశ్రీవారాహే ॥ శ్లో ॥ సింహారోహిణీ
 యుక్తా నభస్కృష్టాప్తమీయది । రాత్రిచర్ధ్వపూర్వాపరగా జయస్తీకలయాపి

వా || * || కలయాపి రాత్ర్యర్థపూర్వాపరగేత్యన్వయః : తథా || శ్లో ||
 అథరాత్రాదథశ్చోర్ధ్వమేకాధఘటికాయది । రోహిణీసాప్తమీగ్రాహ్ని
 ఉపవాసప్రతాదిమ్ || * || ఏతేషామపి సపవార్థః । ఏకేత - పూర్వది నెచ
 శ్లోద్రదయాతూర్పమేకాఘటికావిద్ధాయామ్ , శుద్ధాయాం పరిది నె త
 దూర్ధ్వమధఘటికేతి వ్యవస్థేతి కేచిత్ , ఉభయస్రపకాధఘటికేత్యన్వేయే .
 కలాస్తరణం కైముత్యనీత్యాఘటికామేవ ప్రతిపాదయతి , అపరేతుచస్త్రా
 దయవేధశజాగకళజగన్ధవిధాననేతాత్పర్యంకలాస్తరణస్యేతి సజ్జిరిస్తే ,
 అతశ్చస్త్రాదయవేధస్త్రాజ్యప్రపవ । తథానారదీయే || శ్లో || చస్త్రోదయే
 యదావిద్ధాసప్తమ్యాసాప్తమీతిధిః । సప్తమీసంయుతాత్యాజ్యాతదా పుణ్యవి
 నాశినీ || రోహిణీకృత్తికాయుక్తాత్యాజ్యాచస్త్రోదయేయది । సర్వవిద్ధే
 తిసాప్తాత్యాజ్యాసర్వైరుపావణే || * || తిథ్యక్షయోరన్యతరవేధేవ్య
 విద్ధాప్రాధాన్యేనోపవాసే ప్రసక్తే తన్నిషేధార్థం పృథక్పృథగ్వేధత్యా
 గవచనమ్ , ఏకైకవేధేపి యోగస్త్యాజ్యభివ్యర్థః । చస్త్రోదయే సప్తమీ
 వేధే కృత్తికావేధవాసతి శ్చస్త్రోదయవ్యాప్తావ్యాప్తావాశుద్ధైవగ్రా
 హ్యేతిభావః । తథాబ్రహ్మసంహితాయామ్ || శ్లో || రోహిణీచాప్తమీయు
 క్తాసప్తమ్యాకలయాయుతా । సాతిధిర్నిష్ఫలాత్యాజ్యావర్జయేత్తాం ప్రయ
 త్నతః || నవమీరోహిణీయుక్తాహస్తమ్యాకలయాయుతా । ఉపవాసశ్చ
 ర్తవ్యోనుహాపాపప్రణాశనః || * || సహిదమ్ “ చస్త్రోదయేయగా ”
 ఇత్యాది నారదీయం ఏచనద్వయం కేవలాప్తమీరోహిణీషమమ్ , తయోర్
 వసవేధస్యచ త్యాజ్యత్వేనోదాహరిష్యమాణవచనవిరోధాత్ప్రకరణైరో
 ధాచ్ఛ । తత్రహస్తమీయుక్తారోహిణీజయస్తీతుస్సప్తమ్య తద్వైవిధ్య
 మభిధాయ విద్ధాభిధానే కృత్తికాసప్తమీవేధత్యాగభిధానాత్ , అనన్తర
 ఇచ్ఛ || శ్లో || సర్వేషామేవవగ్ధానామాశ్రమాణాం విధూదయే । అప్తమీరో
 హిణీయుక్తదినమేతత్ప్రశస్యతే ||*|| ఇతివిద్ధాంప్రశస్య “ ఏషాజయస్తీ
 విధ్యోక్తా ” ఇత్యుపసంహారాదుపక్తమోపసంహారన్యాయేన పూర్వాపరవచ
 నయోస్తీధ్యన్త్రాభయపరత్వేనసందంశన్యాయేనచ వేధస్యాప్తమీరోహిణీయో
 గవిషయత్వావగతేర్నకతమోఽవకాశలేశః । తర్హిజన్మాప్తమ్యాశ్చస్త్రోదయ
 వేధో నస్యాత్ , మైవమ్ , “ రోహిణీసహితాకృష్ణా ” “ రోహిణీసహితా

ప్రేమ" ఇత్యాదులవలనైహికానియంతాప్తమయ్య జయ శ్రీత్వాభిధానాదోహి
 నీయు దైప్రేమ జన్మాప్తమీతి నారదీయోక్తేషు । జన్మాప్తమయ్య జయ శ్రీత్వత్స
 రణప్రయోజనం ప్రాగేవాభ్యుధిష్టు హి । కేఞ్చ చన్ద్రోదయాదధోవధే
 పి " పిదాప్రేమీద్విజగ్రహ్యో సప్తమ్యారోహిణీయది " ఇతి రోహిణీయు
 క్తాయా పిదాప్తమయ్య హణస్త రణాత్ " చన్ద్రోదయాదధస్తాద్వా " ఇ
 త్యాది వచనానాంచ తిథ్యక్షయోగ విషయత్వాచ్చ, కేవలాప్తమీరోహి
 ణీర్హిదావేధస్త్యుగ్యపః । తథానారదీయే ॥ శ్లో ॥ చన్ద్రోదయాదధస్తా
 ద్వాదివావాపివసప్తమీ । నత్యాజ్యారోహిణీయుక్తా హ్యప్తమీనానృధా
 శుభా ॥ * ॥ అన్యథా-రోహిణీయోగాభావే, సప్తమీఽద్ధాప్తమీ నశుభే
 తిథ్యకః, విధాగ్రహణేవచనాభావాత్ ॥ శ్లో ॥ ఽద్ధాచేత్సానుతసప్తమ్య
 శస్తాజన్మాప్తమీతిధిః ॥ * ॥ ఇతివచనం నకేవలాప్తమీపిషయమ్, సేవితచ
 జ్ఞేన ॥ శ్లో ॥ జయ శ్రీరామణీకృష్ణా రోహిణ్యాసహితాప్తమీ ॥ * ॥ ఇతిపూ
 ర్వాధోక్తరోహిణీయుక్తాప్తమీపరామర్కాత్ । తచ్చ " అధరాత్రాదధ
 స్సాహి " " రాత్ర్యర్ధపూర్వాపరగా " ఇత్యుదాహృతవచనేషు స్పష్టమ్ ।
 తతచ్చ ॥ శ్లో ॥ జయన్త్యం పూర్వవిధ్ధాయామువవాసం సమాచరేత్ ॥ * ॥
 ॥ శ్లో ॥ జన్మాప్తమీజయ శ్రీచ శివరాత్రిస్తదైవచ । పూర్వవిధ్దైవకర్తవ్యతిధి
 భావైవపారణమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాది వచనంచైతద్విషయం ద్రవ్యవ్యమ్, అన్యథా వే
 ధవిధిని షేధవిరోధోవేధపాపిచుర్ని రోధస్సాన్యత్ । అతః కేవలాయాదివా వేధ
 స్త్యాజ్యపః । శ్చుత్యన్తరేచ ॥ శ్లో ॥ కృష్ణజన్మాప్తమీలోకే ప్రసిద్ధాపాపనాశి
 నీ । శుద్ధనీయావ్రయత్నేనసప్తమీసంయుతాప్తమీ ॥ * ॥ పతన్యమానాథమ్, " పూ
 ర్వవిధ్ధానా ర్తవ్యా " ఇతిపాతేతద్వచనంతిధోత్తరగ్రా కేవలయోగ్ధివా వేధ
 త్యాగే వచననిషయఃప్రదృశ్యతే । కించ నిశేధయోగ్యోగే విధ్ధాచంద్రోదయ
 యుపిక్తా త్యాజ్యా । తథానారదీయే ॥ శ్లో ॥ చంద్రోదయేఽప్తమీప్రాప్తేప
 రప్తిస్త్వివసేయది । తదాప్తమీంపూర్వవిధ్ధాం సత్త్వాంవాపి పరిత్యజేత్ ॥ నచే
 త్పరప్తిస్త్వివసే పూర్వవిధ్ధాముపాషయేత్ ॥ * ॥ అత్ర విశేషఉక్తస్తతైవ
 ॥ శ్లో ॥ అవిధ్ధాబుధవారేకేర్పూర్వవిధ్ధాం పరిత్యజేత్ । అన్యథా నపరి
 త్యాజ్యా జన్మకాలాన్వితాయతః ॥ * ॥ బ్రాహ్మీ-రోహిణీ, అన్యథా-
 బుధవారవ్యతిరీక్తవారేషు । బుధవారేతిథ్యర్థమేవాద్దివాస్వల్పయోగేపి

పూర్వది నే చన్దోదయయోగోపి త్యాజ్యత్యధ్యధ్యః । చన్దోదయయోగబ
 లాద్విద్వాగ్రహణేదోషస్తత్రైవ దర్శితః ॥ శ్లో ॥ అవిధాయాజయన్యక్తా
 బుధయుక్తాపరాచసా । బుధవారయుతాంత్యక్తా జయన్తీం పుణ్యవర్ధనీమ్ ॥
 అన్యవారయుతాంవిధాం నగృన్హీయాతగదాచన । సప్తజన్మకృతంపుణ్యం
 తస్మిన్మాదేవనశ్యతి ॥ * ॥ చన్దోదయయోగదపి బుధవారయోగస్య పి
 శిష్టత్వాదిత్యధ్యః । స్మృత్యన్తరేచ ॥ శ్లో ॥ ప్రాజాపత్యక్షుసంయుక్తాన్పు
 గణసహితశశీ । భవేచ్ఛబుధసంయుక్తా జయన్తీ సాఽశిష్యతే ॥ * ॥ జ
 యన్తీకల్పేచ ॥ శ్లో ॥ ఉదయేచాష్టమీకిఞ్చిన్నవమీ నకలాయది । ప్రాజా
 పత్యర్క్షసంయుక్తా బుధవారేణసంయుతా ॥ సైవోపోహ్యనుహాపుణ్యా వ
 గ్నకోటిమునర్లభా । జయన్తీనాను సాప్రోక్తా విష్ణోఃప్రీతిః రీతిధిః ॥ పాదత్ర
 యబుధాష్టమ్యాం నవమీ పాదసంయుతా । శ్రీపాదరోహిణీయుక్తా పుణ్యా
 సాచతిధిర్భవేత్ ॥ ఏకపాదాష్టమీయుక్తా నవమీబుధసంయుతా । రోహిణీ
 పాదమాత్రాసా జయన్తీచోత్తమోత్తమా ॥ * ॥ అత్రప్రీపాదపాదాదిగ్ర
 హణం సర్వధా బుధవారయోగోత్ప్రశస్త్యతి జ్ఞాపనార్థమ్ । అతపవనారద
 యే “ ఉదయేచాష్టమీకిఞ్చిత్ ” ఇత్యుక్తమ్ । తథాఽత్రాపి “ పుణ్యాసా
 చతిధిర్భవేత్ ” “ జయన్తీనానుసా ” ఇతిచభేదేనస్మరణాజ్ఞాప్తమీ జయ
 న్తీచ పూర్వత్రవరత్రవాది నేబుధయుక్తా ప్రశస్తేతిగమ్యతే । ఏవంసోమవా
 రేచేత్యుక్తం నారదీయే ॥ శ్లో ॥ అష్టమీరోహిణీ కిఞ్చిన్నవమీసోమవార
 గా । సమూర్ణాసౌమ్యవారేచేత్సజయన్తీ శుభాప్నోతా ॥ అష్టమీరోహి
 ణీవాస్యాన్నవమ్యాంసౌమ్యవారగా । బుధవారేజయన్తీస్యాత్తస్యామే
 వార్చయేధర్మమ్ ॥ * ॥ కించ యదాపూర్వేద్యుర్దివోత్తరేద్యురాత్రాచ
 రోహిణీనాస్తిపూర్వవిధాచాష్టమీ తదా రాత్రీయుక్తా రోహిణ్యేవగ్రాహ్యే
 తథావారాహే ॥ శ్లో ॥ దివావాయదివారాత్రా నాస్తిచేద్రోహిణీకలా ।
 రాత్రీయుక్తాంప్రకుర్వీత విశేషేణేష్టుసంయుతామ్ ॥ * ॥ స్మృత్యన్తరేచ
 ॥ శ్లో ॥ వినాముఖం నకర్తవ్యా సప్తమీసంయుతాష్టమీ । కార్యావిధాపి
 సప్తమ్యా రోహిణీసంయుతాష్టమీ ॥ * ॥ శ్వశ్చంద్రోదయే నవమీయుక్త
 కేవలాష్టమీయోగేపి పూర్వేద్యుర్నిశీధే రోహిణీయుక్తావిధాష్టమేవ గ్రా
 హ్యే, రోహిణీవిరహే నగ్రాహ్యేత్యధ్యః । ఏవం సాంయాగికవేదోనిరూ

పిఠః । పవం యోగాభావే తథ్యర్థయోరేకైకస్య వేధనిరూపణపూర్వకం
 తయోఃపృథగ్గ్రహణే ప్రమాణం ప్రదర్శ్యతే । అత్ర సాగదై ॥ శ్లో ॥
 శ్రావణ్యాంకృష్టపక్షేతు ఘటిషష్టిర్యదాప్తమీ । తదాకృష్టాప్తమీప్రొక్తా స
 మ్ముఖానాప్రకీర్తితా ॥ త్రిముహూర్తం తథేర్ష్యదై సునిరీక్ష్యవరీక్ష
 యేత్ । సాతుజన్మాప్తమీఖ్యాతాభుక్తిముక్తిఫలప్రదా ॥ * ॥ దివాసప్తమీ
 పథే శ్వోనవమ్యాం త్రిముహూర్తాప్తమీయోగో గ్రాహ్య ఇత్యర్థః । పాదై
 చ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణేమాసికృష్ణేచ ॥ * ॥ ఇతి । పరమసంహితాయాంచ
 ॥ శ్లో ॥ శ్రావణేమాసిలగ్నస్థా ॥ * ॥ ఇతి । నారదీయే ॥ శ్లో ॥ చన్ద్రోద
 యేఽప్తమీపూర్ణారోహిణీనభవేద్యది । తదాజన్మాప్తమీజ్ఞేయానజయస్తీతిక
 థ్యతే ॥ సమ్పూర్ణారోహిణీయత్ర అప్తమీనభవేద్యది । రోహిణ్యామేవ
 కుర్వీతకృష్ణజన్మార్పణాదికమ్ ॥ * ॥ చంద్రోదయే రోహిణీనభవేద్యది
 త్యన్వయః । పూర్ణా - అశుభారాత్రవ్యాపిని, నజయస్తీతి - రోహిణ్య
 యోగాదిత్యర్థః । శ్వోఽప్తమీభావేపి సమ్పూర్ణారోహిణీయత్ర యష్టికా
 దినే హైవగ్రాహీత్యర్థః । అనేనజన్మాప్తమ్యాజయస్తీముఖ్యేతి ప్రతీయ
 తే । అతపవలోకేప్రాయశో జయస్త్యేవానుష్ఠీయతే । నారదీయే ॥ శ్లో ॥ తి
 థిరేకగుణాప్రోక్తా నక్షత్రంతుచతుర్థణమ్ । కుర్యాత్సర్వాణి కర్మాణి జ
 ప్తనక్షత్రగవిధౌ ॥ రోహిణీజప్తనక్షత్రం కృష్ణస్యశుభదంభవేత్ । విశే
 షాద్రోహిణీవదైగృహస్థోవ్రతమాచరేత్ ॥ రోహిణీ సహితశ్చన్ద్రో
 గృహస్థానాం సమృద్ధిదః ॥ * ॥ అత్రవిధూదయప్రాశస్త్యాత్కృత్తికావే
 ధానోదోషఇతి సబ్రుమితవ్యమ్, శ్చన్ద్రోదయయోగపషయత్వాదేషమ్,
 సప్తమీకృత్తికాషేధస్య త్యాజ్యత్వాచ్చ । తథావసిస్థః ॥ శ్లో ॥ అప్తమ్యాం
 వా నవమ్యాం వా దశమ్యాం వాఽధవాపునః । రోహిణీతు యదాకృష్ణపక్షే
 గ్రాహ్యగ్నివర్జితా ॥ అగ్నివేధోహిరోహిణ్యాం హన్తిపుణ్యం పురాత
 నమ్ । తస్మాత్పూర్వాననస్థైరేఘటికైకాపిశస్యతే ॥ * ॥ నాత్రాధికా
 రిభేదేన సజ్జోచోవిషయ విశేషానుక్రైః, సామాన్యేనాగ్నివేధత్యాగవర
 త్వాత్ । బ్రహ్మకైవలైచ ॥ శ్లో ॥ సప్తమీనాప్తమీయక్తా నవప్తమ్యాం
 తాప్తమీ । సర్వేషువ్రతకల్పేషు అప్తమీపరతత్కృధా ॥ * ॥ పురాణాంతరే
 చ ॥ శ్లో ॥ పకాదశ్యాంజయన్త్యాంచ వ్రతేచానన్తసంజ్ఞికే । పూర్వవిధౌ

తిధిర్వజ్ఞాన్ పూర్వపుణ్యవినాశినీ || * || సాగ్రలైచ || శ్లో || పాజాపత్యం
 ద్వితీయేహి ముహూర్తార్థంభవేద్యది । తదప్తయామికంజ్ఞేయం పోక్తం
 వ్యాసాదిభిపురా || అప్తమ్యంవా నవమ్యంవా దశమ్యంయదిరోహిణీ ।
 ముహూర్తనుపిలభ్యేత సాజయస్తీతికథ్యతే || కలాకాస్తాముహూర్తాపియ
 దాజన్యాప్తమీతిధిః । నవమ్యంనైవగ్రాహ్యోస్యాన్యస్తమ్య సంయుతాన
 హి || * || ఇత్యాదిభిఃపూర్వవిధా నిషేధముఖేన పరిచిన్తోపవాసపరైఃపర
 చినవిధిముఖేన పూర్వచిననిషేధవరైరేతైర్వచనైఃకేవలయోస్తీధి నక్షత్రయో
 ర్వివాశిజ్ఞేప్తాత్రవేదేపిజన్యాప్తమీజయస్తీచ నగ్రాహ్యోనరైర్విరితసిద్ధంవిష
 యభేదానుక్తైః । నను || శ్లో || వాసరేవానిశాయాంవా యత్ర కృత్రాప
 రోహిణీ । విశేషేణనభోమాసే నైవోపోష్యామనీషిభిః || * || ఇతిస్మరణా
 త్కథం విధాత్యాజ్యేతిచేద హేమాతవసామధర్మామ్ , కోఽర్థః ? వచనా
 ధ్విజ్ఞాతశ్శత్యర్థః , తస్మి తదర్థస్సనుగ్ధనీయః , పూర్వేద్యుర్నిశావేదే శ్వోరా
 త్రోరోహిణీసాన్తిదివావేదేతు పరేద్యురపి దినాసాసాన్తిస్తా సుభయత్ర
 దివారాత్రో వాసతి రోహిణీగ్రాహ్యోనవిధైత్యర్థః , అన్యథా పూర్వోదా
 హ్యతవచననిచయవైయధ్యాపత్యం || * || నను పూర్వవిధాన్యగపరంప
 రచినగ్రహణ పరంచేదం వచనజాతం బుధవారవిషయమితి చేద హేమాతవ
 పాగల్భ్యమాకాశమపి నిజరీగరీషి , ఉపాలమ్సోఽయం నవిభ్రమత్వా
 త్ , తవవిజృంభణపాపాలం సమ్భవనయా , అర్థస్సనుగ్ధత్యామ్ , తిధ్య
 ర్మోభయయోగే సత్యేవ బుధవారగ్రహణస్యవచనేషు సుస్పష్టత్వేనాన్యత
 రకలాది యుక్తపరచినగ్రహణ పరవచనానాం బుధవార విషయత్వానైవప
 త్తైః , తస్మా త్రైహంవిధకేవలాప్తమీకలాదియుక్తపరచినగ్రహణపరత్వమకా
 మేనాపృక్షీకార్యమ్ । “ అవిధాబుధవారేచేత్ ” ఇతివచనాన్విధాప్తమీగ్ర
 హణమితిచేన్న , కేవలవిధాప్తమీగ్రహణపరత్వాభావాత్తస్య , విధాగ్రహణ
 స్య రోహిణీయోగనిబద్ధన తస్మైవానేకవచనసిద్ధేః , జన్మకాలాన్వితాయత
 ఇతి రోహిణీయక్తాప్తమీపరత్వావగమాచ్చ || శ్లో || ముహూర్తనుపి సం
 యుక్తానైవోపోష్యామహాఫలా || * || ఇతివచనమేవ రోహిణ్యయోగేఽ
 పి విధాగ్రహణజ్ఞాపకమితిచేన్న , తస్యయోగపాశ్రయమాత్రపరత్వాత్ ,
 “ వినాఋక్షంనకర్తవ్యా ” ఇత్యాది వచనశతేన రోహిణీయోగేనత్యేవవిధా

గ్రాహ్య నాన్యధేత నిశ్చయమున్నది . నను కదం విద్వాంసః శోనీశీలే అ
ప్రహుభావాదితచేత్తైవమ్ , ॥ శ్లో ॥ ముచూర్తసః సమయంతాసంఘాణా
సాప్తమీభవేత్ . పశ్చాద్భాగకలామాత్రం కర్తవ్యమితి సాక్షిమ్ ॥ * ॥
ఇత్యుదయకాలీనాప్తమీక్షణస్యామూరాత్ర వ్యాప్తత్వావధారణాత్ . వృ
క్షోపరిస్థిత్వా మూలచ్ఛేదే కుక్షినిపతిష్యతీతి కింనవిచార్యమ్ , అతః కేవలపి
ధాగ్రహణే ప్రమాణాభావో విధావర్జనంచ బహుప్రమాణసిద్ధమితి తూక్ష్మ
ముష్ణీషీక్వచిదాస్పేష్యలమ్ . నను ॥ శ్లో ॥ కృష్ణావతారకాలేతు వ్యాప్తాం
సర్వాఘనాశీనమ్ . జయంతిం యస్త్యజేన్నోహంసర్వాభీష్టఫలప్రదమ్ . త
స్యాంశ్శ్రీశ్చపుత్రాశ్చ వినశ్యంతినంతయః ॥ * ॥ ఇత్యాదివచనాద్వి
ధాత్యాగ ప్రత్యవాయస్సాన్వదితచేత్తైవమాయుష్మన్వాదీః . దత్తాత్తిరత్వా
త్ . తవాపి బుధవారయోగగ్రహణే కృష్ణావతారకాలవ్యాప్తత్వాగ్రహణే న
దోషగర్హస్సాన్వదితచేన్న , విహితాక్రమవిషయోహిప్రత్యవాయః , అ
తోవిధాత్యాగశుద్ధాగ్రహణవిధి బలాదేవ నతస్మిన్విశ్లేషాదప్రత్యవాయ
మ్ , నవ్యాస్తాకంవిహితా , అపితు నిషిద్ధైవ , తస్మాదస్తాకంవిధాత్యా
గే నదోషగర్హః , క్వచిచ్ఛుద్ధైకాదశీత్యాగవత్సర్వదాసర్వధా విత్తైకాదశీత్యా
గవచ్చ ॥ శ్లో ॥ అనేయః శుభవారేషు రాత్ర్యామిహ్నాదయేశుభే . కృ
ష్ణావతారకాలేతు ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాద్భుధవ్యతిరక్తవాసరవిధాత్యాగవిష
యః ప్రత్యవాయః . అతోనప్రతిబద్ధితిచేన్న , అన్యవారేషుచ “ వినా ఋ
తుం నకర్తవ్య ” “ నాస్తిచేద్రోహిణీకలా ” “ విధాప్తమీద్విజత్యాజ్యా ”
ఇత్యాదివచనైః రోహిణ్యయోగే కేవలాప్తమీ సప్తమీ విధాత్యాజ్యేతి నిశ్చ
యమున్నది . ఏవం యోగే పూర్వేద్యుర్నిశీధివ్యాప్తశుద్ధాప్తమీత్యాగే దోషా
పత్తెరినివార్యత్వాత్తత్రాపి నిశీధయోగాభావే పరైవగ్రాహ్యే విధిబలాన్న
త్యాగదోష ఇతచేత్తర్హస్యాకమపి “ శుద్ధాప్తమీవినావాపి ” ఇతి శుద్ధా
యా అభావే మృగశీర్షయుక్తతిధ్యస్తరవిధానబలాదేవ నప్రత్యవాయప్రస
క్తఇతి పశ్యశుభవాత్ . యథావృథకుర్యాదితి విధిబలాత్ “ విదిషుస్తై
నభవతి ” ఇత్యుక్తదోషాభావః . నను విధాయాం బుధవారయంతాయాం
యుష్మాకంకథమువనాస ఇతిచేత్ , ఆః ! చోద్యమనపద్యమిదంకృతమ్ , శూ

యతామస్తరమ్, || శ్లో || చన్దోదయేష్టమీయుక్తా రోహిణీబుధవారః గా ।
 సిద్ధశుద్ధాపినాగ్రాహ్యో హ్యుపవాసార్పణాదిమ్ || * || ఇతివచనాదితీ
 చేన్న, అత్రవైష్ణవవిషయత్వాప్రతీతేనైషామ్, సర్వప్రకారవేదత్యా
 గస్త్యతేర్యద్యపీదం సాదారణమ్, తథాపి “జయస్తీద్విపిథాజ్ఞేయా” ఇ
 త్యాదినా విధామభిధాయ “ఏషాజయస్తీపిద్దోక్తాహ్యపిద్ధాంశ్రుణునా
 రస” ఇత్యుపక్రమ్య బుధవారయోగబహుశః ప్రతస్య || శ్లో || తస్మాద్వి
 యస్తీవిజ్ఞేయా బుధవారయతాశుభా । ఏషాజయస్తీశుద్ధాఖ్యాభుక్తిముక్తి
 ఫలప్రదా || * || ఇతిబుధవారయోగాతిశయేనవిద్ధాయా అపిశుద్ధాత్పభ
 థానాత్ || శ్లో || శుద్ధాష్టమీం వినావాపి శుద్ధర్షసావ్యభావతః । శ్మశ్రే
 ణచ దశమ్యాచ యుక్తాగ్రాహ్యేతువైష్ణవైః || * || ఇతి బ్రహ్మసంహితా
 యాం శుద్ధాయా అభావపవ వైష్ణవైః పరిదిగ్రహణస్మరణాచ్చ తస్య వైష్ణ
 వవిషయత్వం సుగమమ్ । వేధే బుధవారయోగత్యాగ వచనమస్తీచేత్పరిది
 నే చన్దోదయవ్యాప్తివిషయం వ్యవస్థాపనీయమ్ । ననుతిద్యక్షయోరన్యో
 న్యయోగేన జయస్తీత్వం జన్మాష్టమీత్వంచ స్మృతసిద్ధం కేవలయోగధంతిదితి
 చేన్న, యోగాభావేపి తయోస్తథాత్వస్య వచనసిద్ధత్వాత్ । తాని వచ
 నాని పూర్వమేవాదావృతాని । తస్మింకింయోగేన, మైవమ్, ముఖ్యత్వజ్ఞాప
 నార్థత్వాత్తస్య । తస్మి తదయోగే కేవలయోగైవత్యమావతతీతిచేన్న, || శ్లో ||
 తిధిరేకగుణాప్రోక్తా నక్షత్రంతు చతుర్గుణమ్ || * || ఇతినారదీయసాగ్రహ
 దివచనాత్ “అష్టమ్యాసహితానవా” “రోహిణ్యామేవకుర్వీత కృష్ణజ
 వ్హార్చనాదికమ్” ఇతి పరమసంహితా నారదీయవచనాచ్చ రోహిణ్యాము
 ఖ్యత్వావగతేః । ఏషమేవహి భృగోశ్చమతమ్ || శ్లో || జననేజన్మనక్షత్రం
 మరణోధిరుచ్యతే । తస్మాత్తుయుక్తమేకం స్యాత్కృష్ణజన్మదినేభృగోః || * ||
 ఏవమేవహినారదీయేచ తద్వైశిష్ట్యముక్తమ్ || శ్లో || కుర్యాత్సర్వాణికర్మా
 ణిజన్మనక్షత్రగేదిశౌ । రోహిణీజన్మనక్షత్రం కృష్ణస్య శుభదంభవేత్ || * ||
 అతపవహి లోకే ప్రాయశోజయవైయవానుష్ఠీయతే । కించ || శ్లో || సం
 పూర్ణారోహిణీయత్ర అష్టమినభవేద్యది । రోహిణ్యామేవకుర్వీత కృష్ణజ
 వ్హార్చనాదికమ్ || * || ఇత్యష్టమ్యాస్సష్టమీవిధత్వేన త్యాజ్యత్వాత్, నవ
 మ్యాం తదభావేన తస్మిన్స్వరే జన్మాష్టమ్యనుష్ఠానాభావే ప్రాప్తే రోహి

శ్యామేవ తదనుస్థానవిధానాచ్చ జయ స్త్రీన్లఘ్యతరా । తస్మి జన్మాప్తమ్యాక
 గౌణత్వమితచేన్న, పిష్టుశృంఖలాఖ్యయోగాభావేప్యేకాదశ్యాభవ మై
 త్రాన్యయోగే ప్యాహరద్వాదశ్యాభవముఖ్యత్వాత్ । యోగకథనంతు
 ప్రాయికాభిప్రాయం సహ్యవదభిప్రాయంవా వారయోగకరణాంశల
 గ్నోక్షివత్, ఆన్యరా అప్రసక్తాత్ । నహీదానీం తదానీవన యుగదే
 శాదినస్సువః, తదాపి నగౌణత్వమ్, వచనాదుభయోరనుస్థానం, తత్ర
 యథావిధానికై కాదశీయుక్తాయా ద్వాదశ్యాశ్శ్రవణయోగేపి దశమీ
 వేధనిషేధపరవచనానాం నతత్పరత్వం యోగస్యానియతత్వాద్భహువచ
 నసజ్జోగచాపత్తైశ్చ । తథాత్రాపి విధానిషేధవచనానాం బుధవారయో
 గపరత్వం నొపపద్యతే సామాన్యేనవేధనిషేధాత్ । తదేవమత్రాపివేధని
 షేధగ్రహణపరవచనానామవిరోధాయాధికారిభేదేన వ్యవస్థా కల్పనమేవ
 న్యాయమ్, తచ్చవచనసిద్ధమ్, సహివాచనికేఽర్థే యుక్తయఃక్రమతై ।
 సహివచనవిరోధే న్యాయఃప్రభవతీతీన్యాయవిదః । అత్రాయంసజ్జిహః—
 కేవలయోర్జన్మాప్తమీజయస్త్రోధివసవేధస్సర్వైస్త్రాజ్యః, విశిష్టయోస్తుత
 యోర్నిశీధాదధోవేధో వైష్ణవేతరైర్గ్రాహ్యః, తైశ్చజ్ఞోదయవేధస్త్రా
 జ్యః, వైష్ణవైశుససర్వత్రకారవేధస్త్రాజ్యభితి । ఏవం కేవలయోర్వేధ
 త్యాగస్య సర్వవిషయత్వనిశ్చయాయత్తిభ్యక్షయోర్యోగే చ్ఞోదయాద
 ధోవేధోగ్రాహ్యస్సర్వైరుపోషణభితివిధోపవాసే ప్రాప్తే వైష్ణవవిషయే
 తదపవాదఉచ్యతే । అత్ర ॥ శ్లో ॥ కృష్ణాప్తమీనభాసేవా పూర్వవిధాన
 హేయే । సరోహిణీజయ స్త్రీతిప్రీతా చ్ఞోదయేయది ॥ * ॥ ఇత్యనిరు
 ద్ధసంహితోక్త అరుణోదయే సప్తమ్యవాకృత్తికాభిర్వా విధోరవేదదయా
 ద్వివారాత్రం వ్యాప్తం నిశీధేఽప్తమీరోహిణీయోగోముఖ్యతమః, సింహశ్రా
 వణే సింహభాద్రపదేవా తదలాభేదివైకదేశయుక్తోఽప్తమీరోహిణీయోగో
 ముఖ్యతరః, కేవలాచరోహిణీముఖ్యా, తత్రపూర్వేద్యుర్వేధశోరోహి
 ణీనవమీయోగోగ్రాహ్యః । తథావారాహే ॥ శ్లో ॥ అప్తమీరోహిణీయో
 గోముహూర్తంవాదివానిశమ్ । ముఖ్యకాలభితిభ్యాతస్తత్రజాతోహరిస్స
 యమ్ ॥ మాసద్వయేయద్యులబ్ధోయోగస్తప్తికదివానిశమ్ । నవమీరోహిణీ
 యోగకర్తవ్యవైష్ణవైర్నరైః ॥ * ॥ తథాఅనిరుద్ధసంహితాయాంశః ॥ శ్లో ॥ అ

ప్రమీనవమీయో గేరోహిత్యాంచ విధూదయే । మహానిశినభాస్యేవా కృష్ణ
 పత్నైఃచ్యుతోఽజని ॥ * ॥ ఏవమప్రమీనవమీయోగన్వైఃపజన్మకాలత్వస్మృ
 తేస్సప్రమీవిద్ధాప్రమీ నజన్మకాలఇతిసిద్ధమ్ । అతోదివావానిశివాశుద్ధాప్రమీ
 రోహిణీయోగఃప్రశస్తః, వేదేతుసుదూరంత్యాజ్యః । తథాబ్రహ్మకైవలే
 ॥ శ్లో ॥ జయస్త్రీయాప్రయత్నేన సప్రమీసంయుతాప్రమీ । సాసర్త్తాపినకర్త
 వ్యా సప్రమీసంయుతాప్రమీ ॥ అవిద్ధాయాం హిసర్త్తాయాం జాతోదేవకిన
 ద్దనః ॥ * ॥ “ సప్రమీసంయుతాప్రమీ ” ఇతిపునర్వచనం త్యాజ్యతాతీశ
 యజ్ఞాపనార్థమ్ । స్మృత్యన్తరేచ ॥ శ్లో ॥ పూర్వవిద్ధాయధానస్తా ఏజీ
 తాశ్రవణాన్వితా । తథాప్రమీంపూర్వవిద్ధాంసర్త్తాంవాపిపరిత్యజేత్ ॥ * ॥
 “ అవిద్ధాయాం హిసర్త్తాయాం జాతోదేవకిదద్దనః ” “ ఇత్యశ్ర “ అర్థగా
 ప్రాదధస్సాహి ” ఇత్యాదివచనాఽరోధాయ బ్రహ్మకైవర్తాదివచనం వైష్ణవవి
 షయంసమర్థనీయమ్ । నను ॥ శ్లో ॥ అవిద్ధాబుధవారేచత్పూర్వవిద్ధాం పరిత్య
 జేత్ । అన్యథా నపరిత్యాజ్యా జన్మకాలాన్వితాయతః ॥ * ॥ ఇతివచనాత్క
 థంవిద్ధాత్యాగ ఇతి చేత్కింక్షతక్షతేన, అథికారిభేదేన వ్యవస్థితత్వాత్ ।
 అన్యథా విరోధోదుర్నిరోధః । అతోఽపయభేదాదరోధస్సవచః । నప
 రిత్యాజ్యారోహిణీయుక్తేత శేషః । బ్రహ్మసంహితాయాంచ ॥ శ్లో ॥ రోహి
 ణీచాప్రమీయుక్తా సప్రమ్యాకలయాయతా । సాతిధిర్నిష్ఫలాత్యాజ్యా త
 స్యాం నోపవసేచ్ఛుధః ॥ నవమీ రోహిణీయుక్తా అప్రమ్యాకలయాయతా ।
 ఉపవాసశ్చర్తవోమహాపాపప్రణాశనః ॥ * ॥ అతశ్చ దివాసప్రమీవే
 ధస్త్యాజ్యః । యదారోహిణీ కృత్తికావిద్ధా తదోపోష్యదినమాహ తత్రైవ
 ॥ శ్లో ॥ కృష్ణాయాం శ్రావణేఽప్రమ్యాం స్యాన్స్వల్పారోహిణీ యది । త
 దాతాం కారయేద్విద్వాన్మృగేణనవమీయుతామ్ ॥ * ॥ “ వాసరేవానిశా
 యాంవా ” ఇతిదివాకృత్తికావేదేనిశీధే అప్రమీరోహిణీయోగేఽపరదిన
 మేవగ్రాహ్యమ్ । తథా తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ దివసేకృత్తికాయుక్తా రోహిణీ
 చాప్రమీయుతా । సాతిధిర్నిష్ఫలాత్యాజ్యా వర్జయేత్తాం ప్రయత్నతః ॥ * ॥
 యదాపూర్వేద్యుగకృత్తికావేధః శోషిదైవరోహిణీ తదాజన్మకాలేరోహి
 ణ్యభావేపి సాదివాగతైవ గ్రాహ్యే । తథా తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ వాసరేరో
 హిణీయుక్తా నిశాయాంరోహిణీంవినా । దివాసజ్ఞతరోహిణ్యాముపవాసం

సమాచరేత్ || * || తదేవంకృత్తికా సప్తమ్యన్యతరవేధేశ్వశస్వస్త్రిదయే
 తథివక్ష్యయోగాభావేపి పరదినవేవ గ్రాహ్యమిసిద్ధమ్, తద్యోగయుక్తి
 వాపిపూర్వాదినంత్యాజ్యమేవేతచసిద్ధమ్ । తథాజయోత్తరసంహితాయాం
 చ || శ్లో || స్వనీయాప్రయత్నేన కృత్తికా సంయుతాప్తమీ । సప్తమ్యా
 సంయుతాప్తమ్యాంత్యజేవృక్షం చ వత్సజ || * || ఇతి । కించ , యదాఽఫ
 మ్యాంసప్తమీవేధశ్వక్ష్మక్తకావేధప్తదా నమ్యాం రాత్రా మృగశీర్షజ
 శమీయోగో గ్రాహ్యః । తథాతలైవ || శ్లో || నవమీపదివాయుక్తావృ
 గేణవశమీయుతా । పూర్వేషుదోషసంయుక్తై తస్యామేవోపవాసయేత్ ||*||
 అథోషద్వాత్యాగపరవచనానాం నిశేధవేధపరత్వకథనం వచనాన్తగాఙ్ఞానపి
 జ్యమిష్ఠిమాగ్రహకృతంవా । నిశేధాదథోవిద్వాగ్రహణే “ విశేషాద్రోహిణీ
 చన్త్రైగృహస్థానతమాచరేత్ ” “ రోహిణీసహితశ్వస్త్రిగృహస్థానాం
 సమృద్ధిః ” ఇతి ధనధాన్యాయురాది సమృద్ధిహేతుత్పత్తైరేకాదశీసన్ని
 కామైర్విద్వాగ్రాహ్య , నిమామైశ్శుద్ధేః నిర్ణయః । కించ , విద్వానుస్థా
 తృబాహుశ్యదర్శనాద్వాలజ్జయానా భీత్యావా మోహాద్వాస్వయంవాస
 ప్తమీకృత్తికాన్యతరవేధగచ్ఛే తద్దినేజయస్త్రీనానుష్ఠేయా పరదినపవగ్రాహ్య
 తి నిగమయతి || శ్లో || తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన సప్తమీం కృత్తికా అప । ౪
 లామాశ్రమపిశ్యక్త్వా పరతోన్రతమాచరేత్ || * || పూర్వేషుర్దివానిశం
 శ్వోముహూర్తమాశ్రంవా వ్యాప్తాప్తమీ రోహిణీచతుర్థా । పశుదలాభేపి
 ద్ధాం పహ్నియుక్తంవా అప్తమీం విద్ధాం సప్తమీయుక్తంవా రోహిణీం చ
 పేర్యాశ్య రోహిణ్యాం మృగేణవాయుక్తం నవమీం దశమీంవా గృహ్ణీయా
 దిత్యుక్తార్థం వైష్ణవవిషయత్వేన న్యవస్థాపయతి || శ్లో || శుద్ధాప్తమీం వినా
 వాపి శుద్ధక్షాస్యాప్యభావతః । మృగేణచదశమ్యాచ యుక్తాగ్రాహ్యతా వై
 స్త్వవైః || * || ఇతి । సర్వప్రకారవేధో వైష్ణవైస్త్యాజ్యఇతి తత్స్వఫలః । నన్వ
 యం సంహితోక్తవక్ష్యఇతిచేతిన్ తేనకృతోజయస్త్రీనిణాయః , సపవకిధ
 మితిచేత్ || శ్లో || శ్రుతిస్తువేదోవిఖ్యాతో ధర్మశాస్త్రంతు వైత్సృళిః ।
 తేసర్వార్థేష్వమీమాంసే తాభ్యాం ధర్మహినిర్భభా || * || ఇతి మనుస్మ
 రణాత్ । తథాపి పురాణోక్తకథం గ్రాహ్యఇతిచేత్వైవమ్ , “ ప్రత్యక్షా
 మమానాభ్యాం స్మృతేశ్చస్త్రరన్ధ్రైః ” ఇత్యాది సూత్రేణు స్మృతిప్రసక్తే

స్మృతి త్వేన శ్రీవిష్ణుపురాణాది వచనోదాహరణాత్ , || స్లో || ఇతిహాసపు
 రాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్ || * || ఇతివేదోపబృంహణ త్వేనో
 క్తపురాణస్థానే || స్లో || దుబోధా వైదికాశ్శబ్దాః ప్రకీణాత్వాచ్చయే
 ఖిలాః | తజ్జైస్త పవశాస్త్రాధాఃస్మృతితన్త్రేప్రతీస్థితాః || * || ఇహస్మృ
 తిశబ్దప్రయోగాచ్చపురాణస్యచ స్మృతిత్వావగమాత్ , “పురాణన్యాయ
 మీమాంసాః” ఇతిధర్మస్థానత్వస్మృతేశ్చ తదుక్తం ప్రమాణమ్ | తస్మి త
 దుక్తార్థస్యోదాహృతవారాహాదిపురాణవచనసిద్ధత్వాశ్చౌచరాత్రస్యచ
 వేదవద్ధర్మశాస్త్రీమూలత్వాచ్చ సంహితోక్తం ప్రమాణమితి తుల్యమ్ |
 తథామహాభారతే || స్లో || సాత్వతంవిధిమాస్థాయీతస్సజగత్కేనయః | ఇ
 దం మహిమపనిషదం చతుర్వేదసమన్వితమ్ || సాఙ్ఖ్యయోగకృతాం తేన
 పఞ్చరాత్రానుశబ్దితమ్ | నారాయణముఖోద్గీతం నారదోఽశ్రావయన్ ము
 నీన్ || బ్రహ్మణస్సదనేతాతయధాదృష్టం యదాశ్రుతమ్ | ఇదంశ్రేయఇదం
 బ్రాహ్మమిదంహితమనుత్తమమ్ || ఋగ్యజుస్సామభిర్బుష్టశుభర్వాక్షీరపైస్తథా |
 భవిష్యతిప్రమాణంవై ఏతదేవానుశాసనమ్ || ఏతద్ధిసర్వశాస్త్రాణాం శా
 స్త్రముత్తమసంజ్ఞితమ్ || పఞ్చరాత్రమితిఖ్యాతం నారాయణముఖోద్గీతమ్ |
 తస్మాత్ప్రవక్ష్యతేధర్మాత్మాత్మనుస్సాన్వయంభవస్స్వయమ్ || అన్యేహంధర్మశా
 స్త్రాణామేతద్యోనిర్భవిష్యతి ||*|| ఇతి | కించ “పత్యురసామజ్ఞాస్యాత్”
 ఇతినూత్ర పశుపతిమతంత్యాజ్యమితిప్రతిపాద్య “విజ్ఞానాదిభావేవా తద
 ప్రతిషేధః” ఇతివ్యాసేన పఞ్చరాత్రప్రామాణ్యసమర్థనాచ్చ తదుక్తమే
 వప్రబలమ్ | తతశ్చ తత్తత్సంహితోక్తం తత్తద్దేవస్థానేసుగ్రాహ్యమ్, సం
 హితాసువాధర్మశాస్త్రేవా విషయానధిక్యత్యోక్తంతైరేవగ్రాహ్యమ్, సా
 మాన్యేనోక్తమవిరుద్ధం సర్వైర్గ్రాహ్యమితినిఘర్షః | నన్వయం నిత్యా
 కామ్యావా? నాద్యః ఫలశ్రవణాత్ , నద్వితీయః ప్రత్యవాయశ్చ తేః ,
 మైవమ్ , జన్మాప్తమీజయస్త్రీచోభయం నిత్యం కామ్యంచ | నిత్యస్యకామ్య
 త్వం విరుద్ధమితచేన్న , సంయోగపృథక్త్వన్యాయేన జ్యోతిష్తోమాదివదవిరో
 ధాత్ | నాత్రాధికారశ్రవణమితిచేద్రాత్రిసత్రన్యాయేనాధికారసిద్ధిః ,
 || స్లో || యేనజానన్తికుర్వన్తికృష్ణజన్మాప్తమీవ్రతమ్ | తేభవన్తి నరాఃప్రా
 జ్ఞాః వ్యాభావ్యాహుశ్చ కాననే || కృష్ణాప్తమీదినేప్రాప్తేయేవభుక్తం

ద్విజోత్తమః । త్రైలోక్యసమ్భవం పాపం తేనభుక్తం ద్విజోత్తమః ॥ * ॥
 ఇతిస్మరణాన్నిత్యత్వమ్ , ॥ శ్లో ॥ కేవలనాపవాసేన తిష్ఠిత్వా జన్మదినేమ
 మ । సప్తజన్మకృణాత్పాపాన్లుచ్యతేనాత్రసంశయః ॥ సప్తజన్మకృతం
 పాపం కృష్ణజన్మవిధాతృణామ్ । తక్షాలయతి గోవింధస్థధాతసాన్ సర్వభా
 వతః ॥ * ॥ ఇత్యాదిసచనాత్కామ్యత్వంచ । తతశ్చ “పాపక్షయకామో
 ఒన్మాప్నోమిముపవసేత్ ” ఇతివిధిప్రకారః ॥ శ్లో ॥ జయస్త్రీవాసరేప్రాప్తై
 కరోత్యుదరపోషణమ్ । చిద్యతేగోలశకుక్షిర్యమూలైస్సహస్రశః ॥ శూ
 బ్రాన్నేనతు యత్పాపం శవసాస్తస్థభోజనాత్ । తత్పాపం లభతేకున్తిజ
 యన్త్యాం భోజనేకృతే ॥ క్రియాహీనస్యమూర్ఖస్య పరాన్నం భుజ్యతస్స
 దా । కృతఘ్నస్య నలోకోఽస్తి జయస్త్రీవిముఖస్యచ ॥ * ॥ ఇత్యాదిప్రమా
 జైర్లయన్త్యాః నిత్యశ్చమ్ , ॥ శ్లో ॥ పుత్రసంతానమారోగ్యం సౌభాగ్యమ
 తులం భవేత్ । ఇహధర్మరతోభూత్వా మృతోవైక్షణ్యమాపుయాత్ ॥ జ
 యస్త్రీవిష్ణుసంజ్ఞాపానర్వసిద్ధిప్రదానృణామ్ । నభఃకృష్ణజయస్త్రీచ పరమా
 పాపహరిణీ ॥ * ॥ ఇత్యాదిస్తృతిభ్యంకామ్యత్వంచాపగమ్యతే । “సంతా
 నాదికామోజయస్త్రీముపవసేత్ ” ఇతివిధిస్థక్రమః , అశ్రఫలంచాధిక్మ ।
 నను జాతేష్టాపూర్తాదివత్ఫలశ్రవణమర్థనాదభీతీచేన్న, సంసారకర్మత్వా
 భావాత్ “ద్రవ్యసంసారకర్మసు ఫలశ్చుతిర్థవాదః ” ఇత్యాదిన్యాయ
 విదః । బ్రాహ్మణవిశేషత్వాదర్థనాదస్య స్వాధ్యై తాత్పర్యాభావే విభౌప్ర
 వృత్తుత్వాదనరూప కింఞ్చితాకారిత్యాభావేన తచ్ఛేషత్వానుపపత్తేస్సాన్విధే
 త్కార్యమస్తీతి వేదాన్తినః .

కించాత్రపారణవిషయే కింఞ్చిదుచ్యతే .

నన్వత్ర దివావా రాత్రౌ వా పారణమ్ ॥ శ్లో ॥ తిధ్యవైవాధభావై
 వాహ్యుశ్చ వావైచ పారణమ్ । కుర్యాత్కృష్ణార్పణాంతేవా నకుర్యాన్నిశే
 పారణమ్ ॥ * ॥ ఇతిజయత్సంహితాయాం చతుర్థాపారణావసరముక్తాతా
 త్రిపారణం నిషిద్ధమితిచేన్న, తిథ్యగ్న్యన్యతరానవగమవిషయత్వాదన్వయః ॥ శ్లో ॥
 సాంయాగి కేవ్యవవాసే యత్రైకోపివియుజ్యతే । తత్రైవ పారణం కు
 ర్యాదితి వేదవిదోవిదః ॥ * ॥ ఇతి వారదన్పుటేః । నను ॥ శ్లో ॥ ఉభయక్షా
 యోర్యదాభేదో నక్షత్రాస్తమధాపివా । అథరాత్రైకభవాకుర్యాత్పారణం

తస్మిన్ రేచాని || * || ఇతి పరదినపవ పారణవిధానాన్నరాత్రౌ పారణమితి
 చేష్టేవమ్, || స్తో || సర్వేష్వేవోపవాసేషు దివాపారణమిష్యతే | అన్యథా
 తస్మిన్ స్యార్థం ధర్మమేవోపసర్పతి || ధర్మః - యువః, || స్తో || అష్టమ్యానధరో
 హిణ్యాం నకుర్యాత్పారణం నిశి | హన్యాత్పురాకృతం ధర్మముపవాసా
 ర్జితంఫలమ్ || * || ఇత్యాది రాత్రిపారణనిషేధపచనానాం ఫలహానిశ్ర
 వణేన కామ్యోపవాసవిషయత్వావగతేః | అతఃఫలాభినన్ధివిరహేరాత్రా
 వపి పారణమవిరుద్ధమేవ | తథానన్తాఖ్యసంహితాయామ్ || స్తో || భ
 క్తానాం వైష్ణవానాంచ శుద్ధానాం నియతాత్మనామ్ | విహితాసాత్వతా
 భిజ్జైరాత్రావేవతు పారణా || * || శుద్ధానామ్ - ప్రయోజనాన్తరగర్హరహి
 తానామ్, వైష్ణవానామ్ - || స్తో || అధృత్వావిధినాచక్రం బ్రాహ్మణ్యప్రా
 కృతోభవేత్ | విష్ణురేవహియేహంవై దేవతావైష్ణవాస్తుతే || అనన్య దేవ
 తాభక్తాయేమద్భుక్తజనప్రియాః | మామేవశరణంప్రాప్తాప్తైషుద్భుక్తః
 ప్రకీర్తితాః || * || ఇతి పాద్మాశ్వామేధికాయుక్తలక్షణానామ్ || స్తో || ఉ
 త్సవానైరధతిధ్యవై ప్రతీకుర్యాత్తుపారణమ్ | ఫలాభినన్ధిరహితో రాత్రా
 వేవతుపారణమ్ || * || వ్రతీ - కామీ, పరేమ్యురుత్సవానై పారణంకుర్యా
 త్, నిమగ్నామస్తు రాత్రావేవ నివేదితం భుజ్జీతేత్యర్థః || స్తో || పశ్చిమకాల
 రతానాంచ దీప్తితైకాన్తినామపి | భక్తైర్భాగవతైస్సార్థం రాత్రావేవతు
 పారణమ్ || * || ఇత్యేవం విధానిషేధగ్రహణపరో భయవచనానాం పచ
 నైరేవకృతాంవ్యవస్థామాస్థాయస్థిరప్రజ్ఞాస్సుస్థాస్థాస్యధేతిసర్వమనవద్యమ్ .

ఇతి జయస్తీనిణాయస్సమాప్తః .

అథునా కృత్తికాదీపోతనోనిణాయతే .

అత్రభరద్వాజః || స్తో || మాస్యారైకృత్తికాధిష్ఠ్యేసాయంకాలే
 ప్రరోపమేత్ | దీపాంతైవమహాదీపాననేకాన్సర్వతోగృహే || దేవాల
 యేన్మవగృహే సభాయాం పుణ్యభూమిషు || * || సిద్ధానైచ || స్తో || వృ
 శ్చిక్త్యాదివానాథే వృషభస్థానికాకరే | వృషభస్యదయేకుర్యాద్దీపారోప
 మశ్చూతనమ్ || వృశ్చిక్తేకేవృషేచన్ద్రేపూర్ణాయామగ్నిభేషుభే |
 దీపం దద్యాద్వృషస్యాంకే తతోధాన్యాదివర్ధతే || * || జయోన్తరసంహి

తాయాంచ || శ్లో || కృత్తికాదీపవిధినా సమాగాధనముత్తమ్ | స్థానస్య రా
జరాష్ట్రస్య సంపత్కరణముత్తమ్ || విపత్ప్రశమనంబ్రహ్మ ప్రీతినం
జాతవేదసః | ఏవమేవవిధానేన కృత్తికోన్మనమాచరేత్ || * || మాసాదౌ
మాసానైవ కృత్తికాసంస్థవే పరత్రైవ దీపాశ్చనం కుర్యాత్ , పూర్వత్ర
వా పరత్రవా సజగ్రీమరహితేకుర్యాత్ , ఉభయత్ర సజగ్రీమే సమున్న
ర్ణపర్వయుక్తేకుర్యాత్ , తథా భరద్వాజః || శ్లో || కృత్తికాద్వయసంయు
క్తే మాసితస్మిన్ కథంభవేత్ | తన్మాసాన్తగతాస్వేవ తాసుదీపాన్ప్రరోప
యేత్ || కృత్తికాసజగ్రీమేయైక్తాయదిదీపప్రరోపణమ్ | నతాసు కార
యేదాదౌ కృత్తికాస్వేవకారయేత్ || మాసాదౌకృత్తికాస్వేవ సజగ్రీవి
ప్రాసుపర్జయేత్ | సజగ్రీమద్వయసంయుక్తం కృత్తికాద్వయమేవచేత్ | ద్వ
యోరపిచనక్షత్రై పూర్ణబిమ్బేష్టుసంయుతే | ఆగ్నేయం కారయేద్ధీమా
రాజరాష్ట్రే వివర్ధయే || * || దత్తాత్రేయశ్చ || శ్లో || ఏకస్మిన్నపరేఘస్ర
యది సజగ్రీమణంనచ | పూర్వస్మిన్ పూర్ణమాసీస్యాత్కృత్తింస్తాన్వా
లయేచ్ఛుధః || అపూర్ణమాసం పూర్వీక్షణం సజగ్రీవిశ్చ దీపేపివా || ప
రిస్మిన్ కారయేద్ధీమాన్ మహాదీపప్రరోపణమ్ || ఏవద్యోవిధివతుర్యన్త
హాదీపప్రరోపణమ్ | రాజరాష్ట్రే వివృద్ధ్యేచ లక్ష్మీలాభాయకల్పతే || స
ద్యోవర్షతపర్జనశ్చోరానశ్యన్త్యసంశయమ్ || * || యదాకృత్తికాద్వయం
సజగ్రీవిచుష్టమపర్వకంవా తదాపర్వయుక్తరోహిణ్యేవగ్రాహ్యః | తథా
భరద్వాజః || శ్లో || ద్వయోరన్యతరం పూర్ణమాస్యానచయుతం కథమ్ |
తదాపి రోహిణీయైక్తాపూర్ణమాసీయదిద్విజ || తస్యాంవాజ్వాలయేద్ధీమా
నితిశాస్త్రస్యనిశ్చయః | సజగ్రీమద్వయసంయుక్తం కృత్తికాభద్వయం
యది || * || ఏతత్పర్వరోహిణీయుక్తం మధ్యమమిత్సు క్తం జ్యోతిషాణా
వే || శ్లో || కృత్తికాపర్వసంయుక్తముత్తమం దీపమాచరేత్ | తస్మాద్వే
పర్వసంయుక్తం మధ్యమం దీపమాచరేత్ || * || ఏవంరోహిణీయోగభా
వేపి సజగ్రీవియుక్తాపి పరాకృత్తికాగ్రాహ్యః | తథాదత్తాత్రేయః || శ్లో ||
పూర్ణమాస్యానచయుతా రోహిణీకథమత్రవై | ఏవంచేత్పరసజగ్రీవైకృత్తి
కాస్వేవ కారయేత్ || * || గ్రహణే నియమోజ్యోతిశ్చాస్త్రే దర్శితః || శ్లో ||
అభిమానప్రభేదేన పర్వద్వయమధోభవేత్ | ఉత్తరత్రయభంశస్తం దీపా

తస్మిన్మథాచరేత్ ॥ సంవత్సరేతు సోమస్య గ్రహణం యద్దినేభవేత్ । తద్దినం వర్జయేదేవతద్వత్సూర్యగ్రహం త్యజేత్ ॥ సోమగ్రహణాయదిభవేత్తానిశాంపర్జయేచ్ఛుభే । సూర్యస్యగ్రహణంచేత్తు అహారాత్రం శుభంశ్యజేత్ ॥ కార్తికేమాసినక్షత్రే కృత్తికాభేవిభోర్గ్రహే । తన్నాసంవజాయస్త్యేకే తద్దినంవాపరిత్యజేత్ ॥ * ॥ గ్రహణేదీపాత్సవేనిషిజ్ఞైకర్తవ్యముక్తం జ్యోతిశ్శాస్త్రైః ॥ శ్లో ॥ పర్వగ్రహణయుక్తం చేన్నాత్ర దీపాత్సహోపతః । కుర్యాత్పరేహ్నికలయాప్యగ్నిభంపర్వవాయది ॥ * ॥ దినద్వయే కృత్తికాధిక్యం యత్రతత్రకుర్యాత్సమే పరత్రైవ ॥ తథా22త్రేయే ॥ శ్లో ॥ ద్వివారగతనక్షత్రమాగ్నేయం చేత్కథంభవేత్ । అహారాత్రాధికంయస్మిన్నత్రం కృత్తికాద్వయమ్ ॥ తస్మిన్ప్రరోహయేద్దీపానహారాత్రద్వయేసమే । అపరేదివసే కార్యం మహాదీపప్రరోపణమ్ ॥ * ॥ ఏవమభిప్రేత్యజ్యోతిశ్శాస్త్రైః ॥ శ్లో ॥ ద్వయోరహ్నిస్సజ్జతస్సృశ్శులావాప్యగ్నిమెదినే । పూర్వంహిత్యాపరత్రైవ దివసేదీపముజ్జలమ్ ॥ అపరేదైఃకుర్యాద్దీపాత్సవవిధింద్విజ । సాతీథిస్సకలాజ్ఞేయాసక్తాః హ్యేత్యనదన్తురుః ॥ * ॥ అన్యత్రచ ॥ శ్లో ॥ ద్వయోర్దివసయోఃపర్వయదిస్యాదాదిమం దినమ్ । హిత్యాపరత్ర దివసే కుర్యాద్దీపాత్సవంబుధః ॥ కృత్తికాభిరయోగేవా కేవలాయాం తిథౌభవేత్ । అపవణిక్యతేదీపే రాజారాష్ట్రం వినశ్యతి ॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన పర్వయుక్తంసనూచరేత్ ॥ * ॥ ఇతిజ్యోతిషార్ణవోక్తమపి భామవారయుక్తం పర్వత్యాజ్యమేవ । తథాసుప్రదీపే ॥ శ్లో ॥ పర్వయుక్తేవివర్జ్యంస్యాత్సౌభాగ్యముష్కృత్యదినేయది । అపరేదివసేకుర్యాత్కృత్తికాయామహారాత్సవమ్ ॥ * ॥ ఏవంచతుర్దశీయుక్తం భరణీయుక్తంవాదినం త్యాజ్యమేవ । జయోస్తర సంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥ కృత్తికాభరణీమిత్రం తద్దినంసచతుర్దశి । అల్పవృష్టిశ్చరోగశ్చ రాష్ట్రగ్రోభోసంశయః ॥ * ॥ విష్ణురహస్యేచ ॥ శ్లో ॥ భరణీకృత్తికాయుక్తా తద్దినేపూణిణీమాయది । తదన్యేవాసరే త్వేవ కృత్తికోత్సవమాచరేత్ ॥ భరణీలయాయుక్తా కృత్తికాపూర్ణిమాయది । సాతీథిర్నిష్ఫలాత్యాజ్యాదీపనాననిషిధ్యతే ॥ భరణీకృత్తికాయుక్తాయుక్తపర్వచతుర్దశి । త్యాజ్యావేతాసదాబ్రహ్మన్నుత్సవం వైవకారయేత్ ॥ * ॥ పఠ

దినే కలామాత్రయోగేపి తత్రైవకుర్యాత్ । తథావిష్ణురహస్యే ॥ శ్లో ॥
 రోహిణీకృత్తికాయుక్తా పూర్ణిమాకలయాయుతా । నిశ్యాదాదీపలరొప్య
 స్సర్వసమృత్తుఖావహః ॥ కృత్తికారోహిణీమిత్రైతద్దినేపూర్ణిమాయది ।
 రాజరాష్ట్రవివృద్ధిస్స్యాత్తత్రా-లేదీపముత్తమమ్ ॥ ఉదయేరోహిణీయుక్తా
 కృత్తికాభిర్నాభవేత్ । కేవలంపార్ణిమాన్యైవకృత్తికోత్సవమాచరేత్ ॥
 కలయే కలయావాపి పూర్ణిమాసంభవేన్యది । దివారాత్ర్యంతరేబ్రహ్మకాదీ
 పోత్సవమధాచరేత్ ॥ కృత్తికారోహిణీమిత్రం తద్దినంపార్ణిమాన్యపి । మ
 హావృష్టిశ్చసంసృంచ రాజరాష్ట్రంచ వర్ధతే ॥ * ॥ యత్తు ॥ శ్లో ॥ ఉ
 స్థానాసితతుర్దశ్యాయుతేనైవాగ్నిదైవతే । నక్షత్రైస్సప్రదోషేతుకృత్తి
 కోత్సవమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి తత్పరదినే కృత్తికాపర్వాన్యతర కలామా
 త్రాభావేవామష్టేవాపూర్వదినగ్రాహ్యతాపరమ్, మాసానైశుద్ధపర్వాగ్ని
 సమ్భవే తత్రైవకుర్యాన్నచతుర్దశీయుక్తై, పూర్వత్ర తత్రాగపరానేక
 వచనవిరోధాత్ । తత్సర్వం ప్రదోషవేధపరమితీచేన్న, “ ॥ శ్లో ॥ పూర్ణి
 మాకలయాయుక్తా ఉదయే రోహిణీ యుతా । దివసేకలయావాపి ॥ ” ఇ
 త్యాదివచనవిరోధాత్ । ప్రత్యుతప్రత్యవాయోజ్యోతిశ్శాస్త్రైప్రదర్శి
 తః ॥ శ్లో ॥ దీపనైచ్చవాపభరణే సర్వంసంహరతిక్షణాత్ । కృత్తికాభరణీ
 యుక్తం తద్దినం సచతుర్దశి ॥ అల్పసృష్టిశ్చరోగశ్చ రాష్ట్రక్రోభో నసం
 శయః ॥ * ॥ అతఃకలామాత్రయోగేపి పరదినమేవ గ్రాహ్యమ్ । తచ్చ
 తత్రైవోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ కృత్తికారోహిణీమిత్రై కలామా పూర్ణిమాన్యపి ।
 రాజరాష్ట్రసుభిక్షంస్యాత్తత్రా-లేదీపమాచరేత్ ॥ * ॥ భగవచ్చాస్త్రై
 చ ॥ శ్లో ॥ దివసేతు కలామాత్రా పూర్ణిమారోహిణీయుతా । దివారాత్ర్యంత
 రేరాష్ట్రరక్షార్థందీపమాచరేత్ ॥ * ॥ నను పర్వదీపారోపణకాలే నాస్తీ
 తిచేన్న, ఉదయకాలీనస్య తస్యనక్షత్రస్యవాజలే తైలబిస్తువదాసాయం
 వ్యాప్తత్వేన “ అపర్వణికృతోదీపః ” ఇత్యుపానవకాశాత్ । తథాభృ
 గుః ॥ శ్లో ॥ సాతిధిస్సకలాజ్ఞేయా యస్యానుభువితోరవిః । తన్నక్షత్ర
 మహేవారాత్రం యస్మిన్నస్తమితోరవిః ॥ * ॥ దేవలశ్చ ॥ శ్లో ॥ యాం
 తిధిం సమనుప్రాప్య ఉదయం యాతిభాస్కరః । సాతిధిస్సకలాజ్ఞేయాదా
 నాధ్యయనకర్తుసు ॥ * ॥ భవిష్యత్పురాణేచ ॥ శ్లో ॥ శుక్లపక్షే తిథిగ్రాహ్య

యస్యామభ్యుదితోరవిః । కృష్ణపక్షే తిథిగ్ధౌ హ్యయస్యామస్తమితోరవిః ॥ * ॥
 అశ్రాపి దీపోత్సవప్రకరణే జ్యోతిశ్శాస్త్రైః ॥ శ్లో ॥ ద్వయోరహూసస్సజ్జతి
 స్యాత్సత్రం లావాప్యన్తి మేది నే । సాతిధిస్సకలాజ్ఞేయా సాగ్రాహ్యత్యవదన్తు
 రుః ॥ * ॥ ఏవమభిప్రేత్యహి సూర్యోదయకాలే చతుర్దశీభరణ్యోః కలానా
 త్రసద్భావేపి తస్య సాయం కాలవ్యాప్తత్వేన తద్దినపర్జ్యత్వం స్పృహూఘ
 ప్యతే । ఇదం వైష్ణవవిషయమితిచేన్న , జయవైకాదశ్యాదివిద్విధాత్యా
 గస్యాత్ర విషయభేదావ్రతీతేరనుక్తేషు । అతస్పతుర్దశీభరణీకలాయుక్త
 దినపర్జ్యనం సర్వవిషయమితిసిద్ధమ్ । అత్ర జ్యోతిశ్శాస్త్రైః పూర్వదినస్య
 చతుర్దశీభరణీచష్టత్వే ప్రతిపదేవగ్రాహ్యత్యుక్తిమ్ ॥ శ్లో ॥ పూర్ణిమాప్ర
 తిపత్సద్ధౌ చన్ద్రస్సంపూర్యతేయతః । ప్రథమాపూర్ణిమాజ్ఞేయాతప్రాదీపశ్శి
 యావహః ॥ * ॥ అత్ర కామికే దీపారోపణ కాలనియవ ఉక్తః ॥ శ్లో ॥ ర
 వేరస్తమయాత్పూర్వం యామపాదావసానికః । కాలస్తమాద్ధ్వయామా
 ర్గపర్యంతః కాలపవవా ॥ * ॥ జ్యోతిషార్ణవేచ ॥ శ్లో ॥ రవేరస్తమయాత్పూ
 ర్వం యామపాదప్రభృత్యపి । భోగీదీపోత్సవం కుర్యాద్రాజరాష్ట్రవివృద్ధ
 యే ॥ * ॥ మాసాదిదినేష్వస్తమయాదూర్ధ్వం దీపారోపణకాలః , తత్రే
 వ వృషభలగ్నసద్భావాత్ । మాసమధ్యమాసాస్తదినేష్వస్తమయాదూర్ధ్వా
 కాలః , అస్తమయాత్పూర్వం గేవ వృషభలగ్నప్రవృత్తేః । అతో వృషభా
 దౌ త్యాజ్యాంశం విహాయ ప్రదోషే కృత్తికాదీపారోపణ కార్యఇతి నిరవద్య
 మ్ । అత్ర వడ్డర్కసంక్లృహశ్లోకః ॥ శ్లో ॥ అరెవృశ్చికిగే తదిస్తమయే
 దీపాత్సంకపర్వణి స్యాదాద్యం వినయోస్త్యజేద్దినమధోపర్వాప్రకాశ
 రమ్ । యామాద్ధం తదధస్తదర్శమవధిసాన్యత్పర్వయుక్తైవిధిర్ద్వయోహే
 మదినం త్యజేద్ద్రాహణవత్పర్వాప్రేతేదగ్నిభే ॥ * ॥

ఇతిశ్రీదశనిర్ణయగ్రంథైకృత్తికాదీపోత్సవనిర్ణయస్సమాప్తః .

సామ్యైతముపాకర్క నిర్ణయతే

ఉపాకర్క - ఉపక్రమః , వేదాధ్యయనారమ్భఇత్యర్థః । తథా యా
 జ్ఞానలక్ష్మిః ॥ శ్లో ॥ అధ్యాయానాముపాకర్కశ్రావణాయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అధ్యా
 యాః - వేదాః । ఇదంచోపాకర్క స్వస్వగృహ్యాత్కాలపవకుర్యాత్ ।

గధా౭౭త్రయే || శ్లో || ఉపాకర్తుస్వగృహేభ్యా క్తకాలేవస్వగృహిష్టు
 థే || * || ఇతి । కాష్ఠాణాశ్చ || శ్లో || ఉపాకర్తుణి-సౌ-స్సై యథా కా
 లం సమేశ్యచ । ఋషీ-దగ్ధమాయా-కృత్వా తర్పయేచర్చయేచ్ఛుః || * ||
 దర్శయేత్కిల్బచం ఛస్తోగవిషయమ్ । పద్మతాచ || వా || ప్రావణ్యాం ప్రోస్తప
 ద్యాంవా స్వగృహేభ్యా క్తకాలే పఞ్చమీపఞ్చదశ్యోః || * || ఇతి । అత
 స్స్వస్వధర్మగృహేభ్యా క్తకాలపవోపాకర్తుకార్యం నగృహ్యేత్తరవిహిత
 కాలే , అన్యథా || శ్లో || స్వధర్మవిచ్ఛేదమానేపి పరధర్మేనసర్వతే । అప్ర
 మాణమృషింకిృత్వా సోఽధ్యైశమసిహజ్జతే || * || ఇతి । అతః
 స్సాన్యతే । స్వస్వగృహ్యేసుక్తా జ్యోతిశ్శాస్త్రవిహితకాలాన్తరం గ్రాహ్య
 మ్ । తథా బోధాయనః || శ్లో || యస్మిన్-నా-లే విరోధోఽస్తి జ్యోతిహగ
 మయోర్ద్వయోః । జ్యోతిరోక్తవిధానేన శ్రుతచోదితిమాత్రభేత్ || ప్రయో
 గశాస్త్రవిహితం కాలాయస్యసకస్యచిత్ । విధత్తైవోపేషంతత్ర విహితే
 త్వవిరోధితే || * || ప్రయోగశాస్త్రమ్ - కిల్బసూత్రగృహ్యది । అన్తా
 శ్వలాయనః || వా || శ్రవణే ప్రావణ్య పఞ్చమ్యాం హస్తేనవా || * || ఇ
 తి । అపస్తంబః || వా || శ్రావణ్యాంపార్శ్వమాస్యామధ్యాయముపాకృత్య || * ||
 ఇతి । ద్రావ్యేషణశ్చ || వా || ప్రోస్తపద్యాం హస్తంగృహీర్వా || * || ఇతి ।
 ప్రోస్తపదీ హస్తేనాధ్యాయానువాకకార్యశ్శ్రవణమిత్యేకే । వైఖానస
 సూత్రైః || వా || ప్రావణ్యాం పార్శ్వమాస్యాం శిష్యం వాపయత్వా సా
 తమ్ || * || ఇత్యాది । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ || శ్లో || అధ్యాయానాముపాక
 త్వాప్రావణ్యాం శ్రవణేఽపివా । హస్తేనోపధిభావేవా పఞ్చమ్యాంశ్రవణ
 స్యతు || * || శ్రావణ్యాం తైత్తిరీయకాఃకురుక్యః , బహ్వృచాశ్శ్రావణే
 శ్రవణనక్షత్రైకుక్యః , హస్తనక్షత్రయుక్తాయాం పఞ్చమ్యామమావా
 స్యాయాంవా ప్రోస్తపద్యాం సామగాఃకురుక్యః । తథా౭౭త్రయే || శ్లో ||
 బహ్వృచాం శ్రావణమాసి శ్రోణాశస్త్రముపాకృతౌ । పూర్ణావిష్టేవసౌ
 విశ్వేయజుహంస్యాదుపాకృతిః || పూర్ణావిష్టేప్రోస్తపద్యాం సామనాం
 దర్శేధమాస్తభే । ఋకాన్మోపాకృతిర్నైవపఞ్చమ్యాంశ్రవణేశుభమ్ || * ||
 ఇతి । బహ్వృచామితి ఛాస్తనప్రయోగః । శ్రీధరీయే || శ్లో || శ్రావణ్యాం
 పార్శ్వమాస్యాం స్యాద్వేదోపకరణక్రియాః । పరస్యైవయశేకురుక్యా

వణం తైత్తిరీయకాః ॥ బహ్వచాశ్శ్రీవణేకురుస్సశాగ్రీన్దిగ్రహణం వి
 నా ॥ * ॥ గోవిలోపి ॥ శ్లో ॥ పర్వణ్యేదయికేకురుశ్శ్రీవణం తైత్తిరీ
 యకాః । బహ్వచాశ్శ్రీవణత్తైతు హస్తత్తైపామగాయినః ॥ * ॥ గార్గ్య
 శ్చ ॥ శ్లో ॥ పర్వణ్యేదయికేకురుశ్శ్రీవణం తైత్తిరీయకాః । బహ్వ
 చాశ్శ్రీవణేకురుగ్రహసశాగ్రీన్దివజితే ॥ * ॥ గ్రహాః - గ్రహణమ్ ।
 అశ్రగ్రహణసజ్జముణ వర్జనస్మరణం ప్రథమోకృతివిషయమ్, తథావక్ష్య
 తే । అశ్రవ్యవర్ణోక్తజ్యోతిశ్శాస్త్రై ॥ శ్లో ॥ అర్ధరాత్రాదథస్తాచ్చేత
 శాగ్రీన్దిగ్రహణంతువా । ఉపాకర్తనకుర్వీతపరతత్త్వేన్నదోషకృత్ ॥ * ॥
 దౌదయికశబ్దార్థఃస్మృత్యస్తరేనిరుక్తః ॥ శ్లో ॥ శ్రీవణీపార్ణమాసీతు సజ్జ
 వస్సగ్గదాభవేత్ । తదేవాదయికంజ్ఞేయం నాన్యదౌదయికంవిదుః ॥ * ॥
 దౌదయికం సజ్జవవ్యాప్తమిత్యగ్గః । అన్యచ్ఛ ॥ శ్లో ॥ శ్రీవణీపార్ణమా
 సీతుసజ్జవాత్పరతోయది । తదాత్వేదయికంజ్ఞేయం నాన్యదౌదయికం వి
 దుః ॥ * ॥ ఇతి । నిగమేచ ॥ శ్లో ॥ శ్రీవణ్యాం పోష్టపద్యాంవాప్ర
 తిపక్ష్యాహూర్తకైః । విధాస్యాచచ్ఛస్తసాంకుర్యాత్తత్రాపాకర్తసంజ్ఞిక
 మ్ ॥ దినద్వయంసమూత్రిత్యపాణమాసీయదిస్థితా । పరేద్యుస్సజ్జవంప్రా
 ప్యస్థితాపాకర్తణోర్హతి ॥ * ॥ విధానేచ ॥ శ్లో ॥ సద్ధిస్సజ్జవతఃప్రా
 దర్వాజ్ఞభ్యందినాద్యది । తస్మిన్నపాకృతింకుర్యాత్సద్యస్సమిధ ఆహు
 తిః ॥ * ॥ సమిదాధానమిత్యగ్గః ॥ శ్లో ॥ సద్ధిస్సజ్జవతఃప్రాశ్వాత్సూ
 ర్వస్మిన్సర్వణిక్రియా । శ్వోభూతేసమిదాధానమేషశ్రీవణకోవిధిః ॥ * ॥
 అత్రసజ్జవావర్తనావర్తరాధేపర్వసతివత్సంధౌ తత్రాపాకర్తకరణే “ **అ**
వణ్యాం పార్ణమాస్యాంతిలభక్షఉపోష్యవా శ్వోభూతేనుహానదీముదకము
 పస్పృశ్య సావిత్ర్యాసమితసహస్రమాదధ్యాజ్ఞపేద్వా ” ఇత్యాపస్త్రమైన
 రాత్రివ్యాప్తం పార్ణమాసీముపోష్య పరదినే పాత్రిగాయత్రీజపవిధా
 నాత్, ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్తాపరాక్షేపాద్యుత్సర్గపాత్రితరేవహి ॥ * ॥ ఇ
 తిస్మృతేశ్చ పాత్రికాలేగాయత్రీజపకృత్వా అపరాక్షేపాకర్తకార్య
 మితిసిద్ధమ్ । పవంబహుస్మృతిషు శ్రీవణ విధానాద్విశేషతస్సస్వగృ
 హ్యేవిధానాచ్చ శ్రీవణ్యేవగ్రాహ్య । శ్రీవణీనామశ్రవణాదినక్ష
 త్రయ్యుక్తా పార్ణమాసీ, పాకదాచితుర్గుటకే దర్శనస్తరం భవతి కదా

చిత్సింహదర్శనాత్పరిగృహవతి । శ్రీధరీయే ॥ వా ॥ శ్రావణే కర్కటకృద్ధే
 సవితర్యనూవాపాన్యనస్తగంప్రాప్తాపార్ణమాసీ భవతి ॥ * ॥ ఇతి । ఉజ్వ
 లాయాంచ ॥ వా ॥ సింహస్థాపవితరి దశాత్పుర్వాపూర్ణమాసీసా
 వ్రావణే ॥ * ॥ ఇతి । స్మృతిశ్చ ॥ శ్లో ॥ సింహదర్శనాత్పుర్వాపూర్ణ
 మాసావ్రావణేభవేత్ । తత్త్రైవోపాకృతిం కుర్యాత్సింహస్థోఽరోగభ
 వేన్నవా ॥ * ॥ నను ॥ శ్లో ॥ వేదోపకరణేప్రాప్తై కుభీరస్థేదివాకరే । ఉపా
 కర్తృనక ర్థవ్యం కర్తవ్యం సింహయుక్తకే ॥ * ॥ ఇతిస్తరణాతగ్రధంకర్కట
 కే తదితిచేన్న, ॥ శ్లో ॥ నర్తదోత్తరతీరేతు కర్తవ్యం సింహయుక్తకే । కు
 భీరేపచకతవ్యం నర్తనాయాస్తుదక్షిణే ॥ * ॥ ఇతిస్మృతేః । అతస్సింహే
 రగ్రాశ్చ విశేషణం నర్తదోత్తరతీరవిషయమేవేతి వ్యవస్థాపనీయమ్ । అష్టి
 న్నేవషిషయే కాలప్రకాశికాకారః ॥ శ్లో ॥ కుభీరే రవిసంయుక్తై ఉపాకు
 ర్యాస్తుదక్షిణే । నర్తదోత్తరతీరేతు కర్తవ్యం సింహగేరవా ॥ శ్రవణేప్రావ
 ణేమాసిపార్ణమాసీయదాభవేత్ । ఉపాకర్తృతదాకుర్యాద్భ్రష్టతేజోఽభి
 వృద్ధయే ॥ పార్ణమాస్యాస్తు నిశ్యత్వాదాపస్తమ్బసృశాసనాత్ । ముక్త్యా
 భాద్రపదాషాఢౌ శ్రావణ్యామేవకారయేత్ ॥ అసింహేఽరేప్రోష్టపద్యాం
 శ్రావణేచవ్యవస్థయా । ఉపాకర్తృతుకుర్వీతగ్రహణేచన్త్రీసూర్యయోః ॥
 పాశ్రాభాన్యేనవిధానాచ్చ మనునాథ్యయకర్తృణి । ప్రథమోపాకృతిశ్చై
 వకర్తవ్యేత్యాహగౌతమః ॥ * ॥ యత్తుమనూక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ శ్రావణ్యాం
 ప్రోష్టపద్యాంవా ఉపాకృత్యయధావిధి । యుక్తశ్చన్త్రీసృధీయిత మా
 న్యాప్రోష్టపాశ్రవణాత్ ॥ * ॥ ఇతి తత్ శ్రావణ్యాదుష్టతేప్రోష్టప
 ద్యాం ప్రథమోపాకృతివిధిపరమ్, కథంచిచ్చావణ్యానుసమ్మవేనర్వే
 షాం ప్రోష్టపదీగ్రహణవిధిపరంవా । ఏవమభిప్రేత్యజ్యోతిశ్శాస్త్రైః ॥ శ్లో ॥
 సౌరచాన్త్రీనభసోస్తు పూర్ణిమావిశ్వవిష్ణుసనుభేషు సజ్జతా । శస్యతేయ
 జరుపాకృతౌ నచేద్ద్యురణీత్రికయుతానభస్యయోః ॥ * ॥ అయమర్థః—
 రవేరాశ్యన్తరసజ్రామో మేషాదిసౌరః, మేషాదిమదర్కాన్తశ్చైత్రా
 దిశ్చాన్త్రీః, ఏతదుభయవిబద్ధనోమధుమాధవాదిః, అతోనభశ్శబ్దకర్క
 టక సింహశ్రావణవరః, సింహకన్యాభాద్రపదవరోనభస్యశబ్దః, అతఃక
 ర్కటకే సింహేవాశ్రావణ్యామేవకార్యమ్, తత్రానుమ్మవే ప్రోష్టపద్యా

మితి । శ్రావణీవ శ్రవణశ్రవణస్థానతత్రయోఽన్యతరేణయక్తా । తథాజ్యోతి
శ్చాప్తై ॥ శ్లో ॥ చిత్రాదితారకాద్వైవైకపార్థమాసీనపన్వితైః । మా
సాత్రైచిత్రాదయోజ్ఞాయాప్రిభిష్ఠస్థాన్త్యసన్తమైః ॥ * ॥ ఏతత్ప్రిప్త
పదీగ్రహణం శ్రావణ్యామోషధిస్త్రామర్థావాభావవిషయమితి కేచిద్వాన్య
చక్షుతే , తద్విన్యమ్ , తదభావేపుష్కరాక్షణానిత్యత్వేన సద్భావద్వన
వదవశ్యం కర్తవ్యత్వాత్సింహేనవిత్పృష్ఠేభ్యభావవిషయమిత్యన్వేయే , తదప్య
నత్ , దేశాన్తరవిషయత్వాత్సింహారోగపాకర్తవ్యః । అతశ్చాశ్రయణ్యామై
వ ఋగ్యజుర్మపాకర్తకర్తవ్యమితి నిశ్చయతే । యత్తుస్మృత్యన్తరవచనమ్
॥ శ్లో ॥ ఆషాఢశ్రావణేవాపి పోస్తపద్యానుధాపివా । యత్ర నిర్దోషకా
లస్సాన్యతుర్-ర్యాత్తప్తిన్నపాకృతిమ్ ॥ కాలగ్రయేషదోషశ్చేచ్ఛాశ్రయణ్యా
మారభేద్బుధః ॥ * ॥ ఇతి తదిదం స్వగృహ్యేనుక్తికాలవిషయమ్ , అద్దరా
త్రాదధస్పజగ్రీవగ్రహణయుక్తపర్వవిషయంవా , మాధ్యాదిదోషే ప్రర
మోపాకృతివిషయంవా సమర్థనీయమ్ , ద్వితీయాదుపాకృతౌ దోషాభా
వేన శ్రావణ్యామేవ కర్తవ్యత్వాత్ । తథాఽఽత్రైవ ॥ శ్లో ॥ గురుభ్యర్
వయోర్మౌ ధ్యే బాలేవవావార్థకేఽపివా । తథాధిమాససంసర్ప మలమాసా
దిమత్రిషు ॥ ప్రధమోపాకృతిర్నస్యాతుర్-ర్యాద్యదివినశ్యతి । చక్షాంశౌ
ర్మణ్డలంప్రాప్తాయదాశుక్రబృహస్పతి । శ్రావణస్యశునిత్యత్వాత్కర్తవ్యం
నిత్యకర్తవత్ ॥ * ॥ అతఃప్రధమేతరోపాకరణేన దోషగర్భః । తథాస్మృత్య
న్తరవచనాని ॥ శ్లో ॥ యజ్ఞోపవీతం కర్తవ్యం శ్రావణే గురుశుక్రయోః ।
బాలేవమాధ్యేఽపివార్థకే కర్తవ్యం నిత్యకర్తవత్ ॥ శ్రావణీపూర్ణాయా
యత్ర గ్రహసంకాగ్రీవిదూషితా । స్వాధ్యాయస్యప్రధానత్వాన్నిత్యత్వా
చ్ఛాశ్రయణస్యచ ॥ అజ్ఞాసాశ్రావణం విప్రేరికర్తవ్యం నిత్యకర్తవత్ ।
గ్రహసంకాగ్రీవయోశ్శులం శ్రావణస్యనవిద్యతే ॥ పార్థమాస్యాస్తు ని
త్యత్వాదాపస్తస్పస్యశాసనాత్ । అజ్ఞాసాశ్రావణం విప్రేరికర్తవ్యం
నిత్యకర్మవత్ ॥ * ॥ “ శ్రావణ్యాం పార్థమాస్యానుధ్యాయముపాకృ
త్య ” ఇత్యావస్తమ్బేన శ్రావణ్యామేవోపాకర్తవిధానాత్తాలాన్తరానుక్తే
శ్చ విధిప్రాబల్యాత్విధిప్రాబల్యాన్నిత్యత్వాద్వైవ శ్రావణ్యామేవకర్తవ్యం
నాన్యత్రైత్యర్థః । స్మృతిచన్ద్రికాయాంచ ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్తణివోత్సర్గై

ప్రత్యక్షార్థధాన్యకే । జాతకేనామకరణే సీమవై పుంసకర్తృణి । బా
 లేవనా వార్ధకేనాపి మాధ్యేనాగురుశుక్రయోః । సంసర్వాదిమతైశాచి
 దోహనయపి నవశ్యతి ॥ సంసర్వాప్యస్త్రీమాసా వధిమాసాదయస్తథా । శు
 క్రేనాస్త్రగతేజేవే బాల్యేనా వార్ధకేపివా ॥ నదోహయభవేతగర్భక
 తావ్యం విధిచోదితమ్ ॥ * ॥

ప్రసక్తాదిదంనిరూప్యతే । భృగోః ప్రాగ్బాల్యం శ్రవణమ్, పశ్చాద్బాల్యం
 ల్యందశాహమ్, పాగ్విష్ణుద్వంద్వం పక్షిః, పశ్చాద్విష్ణుద్వంద్వం పక్షాహమ్, గు
 రోగ్బాల్యం వార్ధకంచ పక్షిభిః సజ్జగిహః । అగ్రభృగుః ॥ శ్లో ॥ పశ్చాద్భృగి
 ణోబాలో దశాహం ప్రాగ్దినత్రయమ్ । పక్షంపృథ్వస్త్రుపూర్వస్యాం పక్షాహం
 పశ్చిమేసిః ॥ * ॥ విధిరీతేచ ॥ శ్లో ॥ దినస్రయంతుబాలోఽయం ఘా
 ర్వస్యాముదితోభృగుః । తస్యానువ్యస్తవేళాయాం పక్షవృద్ధస్తథాబలః ॥ * ॥
 ఆత్రయేచ ॥ శ్లో ॥ పక్షంపృథ్వోభృగుః ప్రాచ్యాం త్ర్యహం బాల్యంతుజే
 వవత్ । ప్రత్యగ్దశాహం బాల్యంస్యాద్వాద్ధం పశ్చాదినం తయోః ॥ * ॥
 రక్షిమాలాయాంచ ॥ శ్లో ॥ ప్రాగుగ్రతశ్శశురహస్త్రితయం సితసాస్త్రి
 త్పశ్చాద్దశాహమథపశ్చాదినానివృద్ధః । ప్రాచ్యాంతు పక్షమమరేష్టగి
 రుస్తుపక్షం ప్రాప్యేవవాగితివదన్తి విసిష్టముఖ్యాః ॥ * ॥ దామోదరీయే
 ॥ శ్లో ॥ పాగ్బాలోదివసత్రయం దశదినం పశ్చాత్పిత్తోవృద్ధతాం పతే
 వాసరపశ్చాతేచ లభతే పక్షంగురుస్సర్వదా ॥ * ॥ ఇతి । శ్రీధరీయేచ ॥ శ్లో ॥
 త్రత్యగ్భృగిభిః శ్శుక్రోదశాహం బాలభావగః । అస్యాంవృద్ధస్త్రుపక్షాహం
 పక్షవైవం ప్రచోదితః ॥ * ॥ ఇతి । ఏమజ్యోతిశ్శాస్త్రం చ నేమ లఘు
 కాలస్త్రరణమాపద్విషయమ్ । తథావృద్ధమిహిరః ॥ శ్లో ॥ బహవోదర్శితాః
 కాలా యేబాల్యేవార్ధకేపివా । గ్రహ్యస్త్రాధికాశ్శేషా దేశభేదదు
 దాహ్మతాః ॥ * ॥ అతస్మదృటపవ లఘుకాలోగ్రహ్యాః । దేశభేదః - వి
 ధ్యాదిః । తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ ప్రాక్పశ్చాదుదితశ్శుక్రః పంచనస్తదినం శి
 శుః । వివరీణం తయోరస్తై వృద్ధస్తద్వర్ణరూపి ॥ * ॥ ఇతి బృహవృక్షపచ
 నోక్తకాలగ్రహణం వ్యవస్థితమిత్యర్థః । తథావృద్ధగార్హ్యః ॥ శ్లో ॥ శుక్రో
 గురుః ప్రాక్పవరాక్పబాలో విశ్వేతథాన్యస్త్రుపక్షానస్త్రాత్రమ్ । పక్షేషు
 మానోమత సప్తపశ్చ కేషేషుదేశేషు దినస్రయంస్యాత్ ॥ * ॥ అథో

బృహస్పతివచన వ్యవస్థాపకం గార్గ్యవచనమ్ , తేనప్రాప్యేణాజ్ఞాయ , అ
 న్యధా భృగువిధిరత్నాత్రైయరత్నమాలాశ్రీధరీయదామోదరాది వచనాని
 దత్తజలాజ్ఞానీనిస్యః , అతో దేశభేదేన ఆపదావా లఘుకాలపరవచననిచ
 యోవ్యవస్థాపనీయోఽన్వసిః । గ్రహాంతరే భృగోఃప్రాగ్బాల్యంపఞ్చా
 హమితివచనం నసాధియః, సంవాదవచనాభావాత్ , బృహస్పతివచనస్య
 పక్షహనానాదిదేశవిషయత్వాత్ , భృగోఃప్రాక్త్ర్యహబాల్యస్య భృగ్వా
 ద్యనేకవచనసిద్ధత్వాచ్చ తత్త్ర్యహమేవేతి సిద్ధమ్ । ఏవంజ్యోతిషార్ణవప
 చ్చనైరేవ భృగోఃప్రాగ్గస్తమయే పక్షవృద్ధత్వనిష్పయాత్ , పశ్చాద్దస్త
 మయే దశాహవృద్ధత్వ ప్రతిపాదనాచుభయత్రగురోఃపక్షవృద్ధత్వ బాల్య
 త్వనిధారణాచ్చాయమేవాన్ధో గ్రాహ్యఇతి శాస్త్రీయఃపక్షా ఇత్యలమ్ ।
 ప్రకృతమనుసరాః .

అత్రాధిమాసవిషయే కాలనిర్ణయే ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్తృచహస్యించ క
 వ్యంపర్వోత్పన్నంతథా । ఉత్తరేనియతంకుర్యాన్మలమాసేవిపర్జయేత్ ॥ * ॥
 హారీతః ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్తృతథోత్సర్గం కామ్యముత్సవసప్తకాః । మాసవృ
 ధౌపరాగకార్యా వర్జయిత్వాతుపైత్తుకమ్ ॥ * ॥ దోషాపవాదసజ్జహే
 చ ॥ శ్లో ॥ ఏకోమూఢాభవేదన్య స్పృచ్ఛమిత్రాంశగోయది । అన్యస్యా
 స్తమయేకాలేకుర్యాచ్చాప్రిణగజ్జసా ॥ ప్రథమోపాకృతించాపికుర్యా
 దేవాచిచారయన్ ॥ * ॥ అత్రైయేచ ॥ శ్లో ॥ కుర్యాద్వాఽన్యస్య సస్త
 ర్శే చాలంమాజ్ఞేం వివాశుభమ్ ॥*॥ ఇతి । అత్రాయంవివేకః — “ ॥శ్లో॥
 ఋగ్యజుసానుమాధర్షే శాజీవశుక్రకుజేన్దుజాః । శాఖాధీశేశక్తియుక్తైత
 ఖాధ్యయనంశుభమ్ ॥ ” ఇత్యాత్రైయేదర్శనాచ్చక్రేశక్తియుక్తైగురువా
 ఢ్యేపి యజుశ్శాఖోపాకర్తృకర్తవ్యమ్ , ఏవంశుక్రమాఢ్యేపి గురొశక్తియు
 క్తై ఋగ్వేదోపాకర్తృకార్యమ్ , ఏనమన్యతరమాఢ్యేపి భౌమే శక్తియుక్తై
 సామోపాకర్తృకరణీయమ్, శాఖాధీశేశక్తియుక్తఇతిహేతూక్తైః । అతో
 మాధ్యాది దోషేషుపాకర్తృవర్జనస్తరణం స్వశాఖాధీశస్య శక్త్యభావవిష
 యమ్ । శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ అనుప్తబీజేనృపతౌ వినష్టే సూతేమృతౌ రా
 త్త్రిసమాకులేచ । ఉత్సర్జనోపాకరణం నకుర్యాద్గ్రస్తైన్దుసూర్యేగురుణా
 స్తయానే ॥ * ॥ అనుప్తబీజ ఇతి ఓషధిప్రాదుర్భావస్తుతిః, నచసమ్భవా

భిప్రాయః , ఆశౌచం సర్వవిషయమితరత్నైకమోపాకర్మవిషయమ్ । ఆ
 త్రోపాకర్మణ్యవశ్యం బ్రహ్మచారిభిర్వప్ననం కార్యమ్ , “ శ్రావణ్యాంపార్శ్వా
 మాస్యాం శిష్యం వాపయిత్వా ” ఇతి కాత్యాయనస్మృతేః । శ్రీధరీయచ
 ॥ శ్లో ॥ దీక్షాకాలేభిషేకేవ్రతనియమవిధౌ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్తరేచ ॥ శ్లో ॥
 త్సురికర్తృనరవ్యం చౌలాత్పరమృత్యుశ్రయమ్ । ఆధోజనయనాదూర్ధ్వ
 ముపాకర్మవివాకవిత్ ॥ * ॥ కర్తృత్వాత్తప్తిన్నేపదినే డౌరంకార్యమ్,
 నపూర్వేమయః । చతుర్దశావస్తృత్వాత్పర్ణిమాస్యాం విహితత్వాచిభ్రష్టా
 చారాచ్చ తప్తిన్నేపదినే వ్రతినా డౌరంకార్యమ్ , నాత్రవారాదిచిన్త్య
 మ్ । తథాజ్యోతిశ్శాస్త్రైః ॥ శ్లో ॥ తారవారతిథిజాగుణాగుణాః నాత్రసూ
 త్రవిధివైభవాదతః । లగ్నమాస్త్రమనుకూలముజ్వలం యత్తదేవవిమృశేదు
 పాకృతా ॥ * ॥ వసిష్ఠశ్చ ॥ శ్లో ॥ వైధేకర్మణితుప్రాప్తై కాలదోషం న
 చిన్తయేత్ । సద్యః డౌరం ప్రకుర్వీత మాతాపిత్రోర్మృతాతథా ॥ * ॥ అతోఽ
 స్యాపి వైధత్వాదుపాకర్మడౌరే జన్మనక్షత్రకుజవారాదిచిన్త్యమ్ । కి
 మిదముపాకర్మబ్రహ్మచారిణాముతగృహస్థానాముభయేషాంవా , నాద్యః గృ
 హస్థైరప్యనుష్ఠీయమానత్వాత్ , నద్వితీయస్సవిధాన్యజ్ఞత్వాత్ , నత్య
 తీయః ప్రమాణాభావాత్ । అత్రచ్యుతే ఉభయవిషయంతదితి , “ శ్రా
 వణ్యాం పార్శ్వామాస్యామ్ ” ఇత్యాపస్తంబేన బ్రహ్మచారిణాముపాకర్మవి
 ధానాత్ , గృహస్థానాంచ “ సమావృత్తబ్రహ్మచారి కల్పేన యథాన్యా
 యమితరః ” ఇతిశౌనకస్తరణాచ్చ । అత్రకల్పశబ్దప్రయోగాద్వైతే బ్ర
 హ్మచారిభ్యోగృహస్థస్య కిచ్చిన్యూనతాపగమ్యతే , మేఖలాజినదణ్డధా
 రణాభావాద్గృహస్థస్య విరుద్ధత్వాచ్చ । ఆత్రవిరుద్ధముపవీతధారణం తర్ప
 ణం ఔచిత్యమ్ । అత్రభరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ అధయజ్ఞోపవీతస్య ధార
 ణాకర్తవ్యతేవిధిః । స్నాత్వాశుద్ధశ్శుచౌదేవే ప్రత్యాలితపదద్వయః ॥ సపవిత్ర
 కరద్వస్త్యవకృతోపస్పర్శనోద్విజః । ఉపవిశ్యాసనేదార్ఘ్యే ప్రాణానాయ
 మ్యవాగతః ॥ మన్తం సదేవముచ్చార్యబ్రహ్మసూత్రం గ్రహేషిషేత్ ।
 దక్షిణం బాహుముద్భృత్య శిరఃపైవసేషాద్విజః ॥ గృహస్థస్యవనస్థస్యసూత్రం
 వ్రతిఖునఃపునః । మన్తస్యోచ్చారణాచామద్వితయంక్రమశఃస్మృతమ్ ॥ * ॥
 తప్తైర్త్వాఽఘ్నిశిడతప్తైర్భోవాఽనార్ద్రైః శ్రుతైః సమస్తైః సజలవ్య

సముపిచ్యన్తోదైవతం మత్త్రముచ్చార్య యజ్ఞోపవీతంధారయేన్నార్చన
స్త్రోసప్రజ్ఞానతిష్ఠన్వా । అత్ర శాజ్జీల్యః ॥ శ్లో ॥ ఆర్చనాసా నకు
ర్వీత కర్మకింశ్చిత్కథంచన । రాక్షసం తద్ధవిజ్ఞేయం తస్మాత్తత్పరివర్జయే
త్ ॥ * ॥ అత్రస్మశ్యస్తరిమ్ ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్మణిసద్ధార్మమపవీతాదికం
నవమ్ । అనవంవా సవంపాపి పురాతనమిహశ్యజేత్ ॥ * ॥ అనిః పూర్వ
భృతోపవీతస్య త్యాగపవ నధారణమ్ । స్పృశీభాసురై ॥ శ్లో ॥ మాజ్ఞీయ
జ్ఞోపవీతాదీన్నవానేవశు ధారయేత్ । కటిమాస్త్రం సవంపైవ నసంవస్త్ర
ముపాకృతౌ ॥ * ॥ ఏవమేవ ప్రాజాపత్యాది ప్రతచతుష్టయేవ ॥ శ్లో ॥ మే
ఖిలామజినం దణ్డం వస్త్రం యజ్ఞోపవీతకమ్ । పూర్వోపయుక్తానుసృజ్య
ధారయేయర్చన తేవ్రతే ॥ * ॥ కషర్తీ ॥ శ్లో ॥ ప్రజాపతి ముఖాదైవానె
వైకం త్రిస్త్రిలోదకమ్ । ఉద్భృత్యతర్పణం కుగ్యాచ్చార్చనణం తైత్తిరీ
యశాః ॥ * ॥ తస్మాద్దిదమధీతవేదానాం గృహీణాంచావశ్యం కర్తవ్యమ్ ।
తథాజ్యోతిశ్శాస్త్రై ॥ శ్లో ॥ అధీతవేదవిద్యానాం కర్తవ్యః హి ద్విజన్య
నామ్ । అధ్యాయాన్యమిదంప్రోక్తమితి హివానాచభార్గవః ॥ * ॥ గోవిలః
॥ శ్లో ॥ అధ్యాయానాముపాకర్మ కుర్యాత్కాలేఽపరాష్టాకే । పూర్వాష్టా
కేవిసర్గస్సాన్వితీవేదవిదోవిదుః ॥ * ॥ ఏవముసిర్గస్య ప్రాశస్త్యానీన త్స్వేన
తదకరణే ప్రాయశ్చిత్తార్థశయా “ ఏవమన్యేష్వపతనీయష్వదోషవత్సు ”
ఇత్యనుక్తప్రాయశ్చిత్తైషు కర్మసు పాపాల్పీయస్త్యభూయస్తాన్వభిప్రా
యేణ “ సువత్సరమాచార్యశీతః ” ఇత్యాదిభిర్విహితప్రాయశ్చిత్తప
రై “ కాచునున్యభ్యాంవాజుహుయాత్ , కామోకార్షీన్యనుర్వరన్తీ
దితివాజపేద్వా ” ఇతి విహితజపప్రాతరెవ కర్తవ్యః సన్న్వపరాష్టే, ఉ
త్సర్గకాలత్వాభావాత్ । తదకరణనిమిత్తాయంహిజపః । యత్విదం ఎచన
మ్ ॥ శ్లో ॥ శ్రవణేనతుయత్కర్మ ఉత్తరాషాఢసంయతమ్ । సంవత్సరకృ
తోఽధ్యాయస్త్యక్షణాదేవనశ్యతి ॥ * ॥ ఇతి తద్బహ్వుచవిషయమ్ , తదు
పాకర్మణ్యృణణప్రధానత్వాత్ । శ్రవణాసమ్భవే శ్రవిష్టాసుకుర్యాత్ ।
తథాజ్యోతిశ్శాస్త్రై ॥ శ్లో ॥ శ్రవిష్టాసుచతతుర్యాచ్ఛృణోత్యర్కయద్భు
వేత్ । తత్కర్మసఫలంవిద్యాయదుపాకరణసంజ్ఞితమ్ ॥ * ॥ యచ్చాపరివ
చనమ్ ॥ శ్లో ॥ ప్యాఘ్నూర్వాషాఢసక్షత్రంసగ్ధవాత్సరతోయది । వత్స

రాధ్యయనకృతంపుణ్యం సద్యోవినశ్యతి || * || ఇతితదపి || శ్లో || సస్వర-
విష్ణువిశ్వేషు ఉపాకృతంరదర్పణమ్ || * || ఇతి వస్వాద్యనయతహస్తై అధ-
ర్వసాకర్తృస్థరణా ద్విష్ణుషయమ్ । యజ్ఞశ్శాఖనాంతు “ విశ్వవిష్ణుషసుభే-
షు ” ఇత్యుక్తం ద్విష్ణుషమ్ । నృసింహశ్చ || శ్లో || గ్రావణ్యాం శ్రవణ-
యైవా కర్తవ్యావాసవేఽపవా । వారుణప్రోష్టపద్మాసి పాణ్డమాన్యామి-
పాకృతిః । ఉపయోక్తాసిహస్తైవా పశ్చిమ్యువాద్వయోర్బుధః || * ||
జ్యోతిశ్శాస్త్రైశ్చ || శ్లో || సజ్జవాత్ప్రికృప్రివణభం తదూర్ధ్వం పశుభం
యది । అన్యథం యోగఇత్యుక్తం గ్రహణంస్యాన్నదోషకృత్ || హస్తవా-
రం భామవారం ప్రోష్టపద్యామిధాపివా । పాణ్డవాసీసలయితంచేదపా-
కర్తృనకారయేత్ || * || అశ్ర గ్రావణ్యాం మన్దభామవారియోగే నదో-
షః, ప్రోష్టపద్యామితి విశేషితత్వాత్, “ తారవారతధిజాః ” ఇతిస్మృతే-
శ్చ || శ్లో || వారుణం భామవారేణ యుక్తం నిరణదంభవేత్ । తస్మాద్విం-
మన్దయేద్దీహాన్తృత్యయోగఇతీరితః || గ్రావణ్యాం వారుణం శస్త్రం పాణ్డ-
వాప్యాం విశేషతః । మన్దయేత్ప్రిస్తపన్యాంతచ్చాప్రివణ్యాంతు నదోష-
కృత్ || తస్మాత్కూ-లేతు సంప్రాప్తై నత్యజన్తిబుధాఽభిమ్ || * ||

ఉన్నర్జనఽపయేకనుః || శ్లో || పుష్కెత్యుభుజైసాం కుర్యాద్బుహిగు-
తస్సర్జనంద్విజః । మాఘశుద్ధస్యవాప్రిప్తై పూర్వాష్టావ్రధమేహసి || * ||
యాజ్ఞవల్క్యశ్చ || శ్లో || పౌష్యమాసేచరోహిణ్యానవృతాయామధాప-
వా । జలావైభవసాంకుర్యాదుతస్సర్గం విధివద్బుహిః || * || అత్ర ఛన్దోగా-
నా విశేషమాహగోబిలః || శ్లో || ఛన్దోగాభిహితాఃకుర్యుఃప్రితరౌత్స-
ర్గికక్రియామ్ । అవరాష్టేపుపాకర్తృ పుష్యహస్తత్యయోర్ద్విజః || * ||
ఇతి । తదేవముతస్సర్గకరిణప్రియశ్చైత్రార్థమ్ “ కామోకాన్వీచ్ఛనుర్వికా-
షీన్మ మోనహః ” ఇతిమన్త్రీమహ్నోద్గిరిసహస్రం యధాశక్తివాప్రితః
కాలేజపిత్వా అవరాష్టేస్సాత్వా ధౌతంపరిధాయసూర్యాహ్నకీంక్రియాం
కృత్వా ప్రాజ్ఞుఖ ఉదజ్ఞుభోవోపవిశ్య పవిత్రపాణిస్త్రిఃప్రిణావా-
యమ్య సజ్కల్ప్య యజ్ఞోపవీతంధృత్వా గృహస్థఃసతి యజ్ఞోపవీతమాచ-
మ్య మన్త్రీముచ్చారయేత్ । బ్రహ్మచారీతూపవిశ్యనస్తరంమేఖలాజినద-
ర్శా “ ఇయందురుక్తాత్ ” “ మిత్రస్యచక్షుః ” “ సుశ్రవః ” ఇతిమన్త్రీః

హస్తాంతర్యక్షధాకరః । స్వకౌక్షిస్సత్తదశాన్యన్యం నకుర్యుఃపాణిపీడనమ్ ॥
 కపిశౌర్పురుక్షయాహ్వర్యాజ్ఞిరసా నాన్వయ్యుర్నిధః । హరితాక్షిరసా కుశ్మ
 యావనాశ్వామృచీషకాః । మాధ్వాతాచపదన్యన్యం నకుర్యుఃపాణిపీడ
 నమ్ ॥ కణ్వాజమీడాజ్ఞిరసో నెశరెతరమన్వయః । ఏరూపాక్షిరసావస్తాదం
 ప్త్రిశౌర్పిరధీతరః ॥ బృహనశ్వశ్చ పక్షౌ తేనోద్వహేయుఃపరస్పరమ్ ॥
 ముగ్ధలస్తాత్మభాగ్యైశ్చాజ్ఞిరసో నాన్వయ్యుర్నిధః ॥ విష్ణువృద్ధస్త్రీసదమ్యుః
 పురుకుశ్శ్చభద్రణః । మద్రణశ్శరణ మశ్చ సాశ్యకిరాచరాయణః ॥ సా
 శ్యకామ్యాపమితౌప్యగవ్యాజ్ఞిరసతుజ్జీనః । ఆరుణశ్చమిధశ్చైతేనోద్వ
 హేయుశ్చతుర్దశ ॥ చనుఃపశ్చాశ్చదృషమయోగౌతమాద్యజ్ఞిరోగణః । గో
 త్రైశ్చాజ్ఞి సాఖ్యేన వివహేయుర్నతేమికః ॥ అశ్వరృచనానసౌబీజావాపా
 ణధిగమ్గిరః । సుమగ్ధలోవానురధ్యశ్చావాశ్చోనాన్వయ్యుర్నిధః ॥ విశ్వా
 మిత్రాదేవరాతో మనస్తంచాలృచీబవః । చకితోవారకోలూకయాజ్ఞువల్య
 ధనంజయః ॥ శాలాలిరృభృహదగ్నిశ్చబభూశాలావతాదలాః । శాలక్ష్ణా
 యనపారాణశ్శ్చృకుతాఃకామజాయనః ॥ దేవాశ్రమోమధుచచ్ఛిలో
 హితాజ్యష్టకాస్తథా ॥ పరిధాపవనాతీలకశ్చైశ్చిరికాశికాః । కుశశ్చపైదై
 వతరపకాలశుక్లాఘనుర్నశాః ॥ దైశ్వామిత్రాశ్చతుస్త్రీంశదేతేనాన్యో
 న్యనున్వయః । కాశ్యపోదైవరోరేఫో దేవలశ్చాజ్ఞిలోసితః ॥ వాతృరశ్చే
 షసప్తైతేనోద్వహేయుఃపస్పరమ్ । వసిష్ఠేస్త్రీప్రమాభౌచభరద్వసుప
 రాశరౌ ॥ శక్తిశ్చపూతిమామశ్చ మైత్రావరుణసంకృతీ । కుజ్జీనోగౌరవీత
 శ్చుదశైతేనాన్వయ్యుర్నిధః ॥ అగస్త్యదాగ్ధ్యావీతేర్థవాహపైనాన్వయ
 యుర్నిధః । ఇత్యావస్తచ్చసూత్రోక్తపరూనాదైయనిర్ణయః ॥ * ॥

అశ్రు బోధాయనః ॥ శ్లో ॥ గోత్రాణాంతు సహస్రాణివ్రయుతాన్యర్చు
 దానిచ । ఉపనవశ్చాశ్చదేతేషాం ప్రవరాముషిదర్శనాత్ ॥ అవద్యోత్ర
 గణైశ్చపై హ్యష్టాదశగణాన్ముఖీక । వినానువృత్తం తేష్యేతే వివహేయుర్న
 ణామిధః ॥ ఉపమనువససిష్ఠేస్తు తథావాహుతగోత్రిభిః । సోమవాహు
 యజ్ఞవాహశ్చస్తవాహశ్చసామృతః ॥ అగస్త్యిభిర్దైవతమసో శనకాశే
 నపాలకః । శరద్వస్త్రకుమణ్ణశ్చ గౌతమైర్నాన్వయ్యుర్నిధః ॥ విశేషాత్ర

స్వకౌక్షిః ఇతిపాతాస్తరమ్.

శ్వేతీయా నామితి బాధాయనో దితః । గౌతమైర్ద్విర్భుతమససో నురక్కురుభూగ
 తాః । హోరైః పిక్వలౌ దర్భస్తథా హేమగదాహ్వయః ॥ వసిష్ఠైరక్షిరాస్తజ్జీ
 శభ్యతైవగవాస్తథా । విశ్వమిత్రైర్దాలవశ్చ కేణుగాధినరౌతథా ॥ వీత
 హవ్యశ్శారరాక్షిణీవస్త్రాయనసాష్టకయః । శాలంకాయనశ్చాచైతేనో
 ద్వహేయః పరస్పరమ్ ॥ శ్యేవోవైవైర్వివోదాసో వాధ్యవైష్ణవకోత్ర
 యః । తథాభాత్యనుదైర్ఘ్యైరకాశ్యపైరోద్వహేన్ద్విధః ॥ ఇత్యాహానైయ
 నోధూమ్రాజరప్రైక్వహవ్యకః । జాపాలోబష్టకీసూనునర్పనజోబాదరా
 యణః ॥ ఏతేఽష్టానోద్వహేయస్తై విశ్వమిత్రైరితీతరే । విశ్వమిత్రే
 సిస్థాభ్యాం లోకాక్షిణీక్షిలూద్వహేత్ ॥ విశ్వమిత్రభరద్వాజగోత్రాభ్యాం
 నోద్వహేత్కవిః । భరద్వాజకరాభ్యాంతు నోద్వహేచ్ఛుక్లైశిరిః ॥ ద్వాభ్య
 ముష్యాయణకాహ్యేతేతన్నాత్మైత్రజదస్తకా । పుత్రికాపుత్రిక త్యేతైర్వర్జసం
 గోత్రద్వయంత్రిభిః ॥ గోత్రాజ్ఞానేభవేద్గోత్రముపనేతు రితస్థితిః । నడద్వా
 హేపరిహరేత్తద్గోత్రప్రవరౌతతః ॥ సమానాద్వాం సగోత్రం చాసపిణ్డాం
 వోద్వహేద్వది । మోహాత్రౌచచ్ఛ్రీం ధియాచాన్ద్రీం మాతృవత్తాంతు
 పాలయేత్ ॥ మోహాగ్రోద్భద్రవేన్ద్విబృకృచ్ఛ్రీంగర్భస్తుకాశ్యపః । జ్ఞావా
 దుద్వాహ్యగర్భశ్చేన్ద్వుగుతలప్రతం చరేత్ ॥ సహస్రైర్వాసయేద్గర్భసా
 గర్భేభ్యసేవతేత్ । మాన్యతాపశ్చాన్యత్పుంసంప్రాప్తిసీం సప్తమ్యాత్మ
 తుః ॥ సమానాద్వాం సగోత్రం చా నోద్వహేద్వహన్వతేత్ ॥ * 1.

సమానప్రవరశ్వభ్రం తేరితుంగృహ్యతాంస్పృటిః ।

విన్యృశ్యబహుభావహ్వింకృతకప్రవరనిణయః ॥

ఇతి ప్రవరనిణయస్సమాప్తః ।

సమానప్రవరనిణయః ।

అథాతస్సమానప్రవరం నిర్ణేష్యామో వంశవరమ్పరాప్రసిద్ధం గో
 త్రమ్ , తే జమదగ్నైదయస్ససేన్ద్రానాఃప్రవరాస్తై భార్గవచ్యవనాదయ
 ఏకద్విత్రివజ్ఞాన్దైయాస్తైపునరేకోనక్షజ్ఞాన్దైతైషాం గోత్రభేదేపి మిథస్స
 మ్బుధావిశేషాత్తేనర్వే సమానప్రవరాస్తైమచ భృగ్వజ్జేరోగణయోగవజ్ఞాన్
 దైయేషు ముషిత్రయామవృత్తైర్వాన్దైయేషు ముషిద్వయామవృత్తైర్వ

స్వత్రప్రవరేష్వేర్వసువృత్తౌచ తేసర్వేసమానప్రవరాః “॥ క్లో ॥ చహ్వానాం
తమ సామాన్యదృశివాహస్త్రిష్టుయోః । భృగ్వక్షిరోగణైష్వేవ కేష్వే
ష్వేకం నివారయేత్ ॥” ఇతి హివాచుః । అశ్రబాధాయనః ॥ క్లో ॥ ఏవేవ
ఋషిర్యావత్ప్రవరేష్వసువర్తతే । తావత్సమానగోశ్రవణోన్యస్థృగ్వక్షిరో
గణాత్ ॥ * ॥ ఇతి । తస్మాదస్మాభిర్విస్పష్టం సమానప్రవరాణానాం సర్వే
కథనాదస్తాదశగణాభవన్తి “॥ క్లో ॥ ఆరూఢసంతాపత్యం ప్రాప్త్యాణ్యం శూ
గ్రశశ్చయః । తాపునోఽధిచక్షాలో సగోత్రాద్యశ్చజాయతే ॥” ఇతిహి
ధాయనస్వరణాత్సజ్జ్ఞాం సగోత్రాం సమానప్రవరాణాం వ్యాం నోద్వహే
యః, స్వంస్వంగణంహిత్యా పరస్పరంగణానాంపరిణయేయః, అప్రితనువృ
త్తిచ్యుపిం వర్జయేయః, తేషుఋషిభేదానాం తేభేగాను శరత్ప్రశుభావిహ్య
మః । అత్రాపప్రమోక్షయే సమానామేయాస్తా ననుక్రమిష్యామః
॥ వా ॥ జానుదగ్గర్యవర్త్యసావణీకజేవన్తిజాబాలైశ్చశాయినైరోహిత్య,
జడమథ్మపాశ్రీచీనయోగ్యభార్గవ, చ్యవనాశ్చనానాల్లోక్తిష్టేష్యేనాపా,
ష్టోదశమునయోజమదగ్నిగణాస్తే మిథోనోద్వహేయః । ఏవమాద్యగ్య
స్యఋషేర్గణం పిన్ద్యాత్ ॥ పీతహవ్యయానాం, వాఘాలహానహా, భార్గవ
సావేదస్యాస్తవమిథోనోద్వహేయః । గృగ్నసాధశునకభార్గవాస్త్రయోమి
థోనోద్వహేయః । వాధ్యశ్చమిత్రయ్యర్భగ్నాస్త్రయోమిథోనోద్వహే
యః । వైస్వపార్థభార్గవాస్త్రయోమిథోనోద్వహేయః । ఏశేష్టాశ
మునయోభ్యనుగణాస్తేభార్గవేణమిథోనోద్వహేయః । గౌతమయానాం, సౌ
చగ్య, విజ, వామదేవాగ్నిరసకాక్షీవత్రబృహదుక్త్యా అష్టా మిథోనోద్వహే
యః । భరద్వాజకుత్సాగ్నివేత్తేజాయనసర్వస్తమృకుశకుక్షితేత్తేత్తేత్తే
నగగ్నాగ్నిరసబాహుస్పగ్యకీల్గరాక్షునసప్రమాతవచస్సస్పదశ మిథోనోద్వ
హేయః । కస్యగ్నిరోభ్యయా, రుక్షీయశ్చత్వారో మిథోనోద్వహేయః ।
హరిత్యాగ్నిరసామృతీషయాన్వవాశ్చవృమాద్వాతృభృతాస్త్రయోమిథోనోద్వహే
యః । కణ్వాజామిద్యాగ్నిరసాస్త్రయోమిథోనోద్వహేయః । ఏరూపరథీత
ర్యాగ్నిరసపాషాదశ్చస్త్రీదంష్ట్రాగ్నిపశ్చమిథోనోద్వహేయః । ముద్గలా,
గ్నిరసభార్గవశ్చతాద్వాగ్నత్వారోమిథోనోద్వహేయః । విష్ణువృద్ధశరమ
షాణ్ధిభద్రభుద్ధ్రిణ్దబాదరాయణావమిత్యౌపగగ్నిపాత్యకీ, పాత్యకామృత

ణిమద్ధ్యాగ్నిగన పార కుత సత్రసన స్యాశ్చ తుర్జశమిధానోద్వహేయః । గౌత
 మాద్యజ్ఞగణాశ్చ తుగ పశ్చాత్తన్మనయోఽగ్నిరోగణానైర్జర సామిధానాద్వ
 హేయః । అగ్నిర్విరిప్సనానసశ్శావాశ్చగ్నిష్ఠిరాఽధివావ రథ్యసుమజ్జలబీ
 జావాపినోఽప్తామిధానాద్వహేయః । విశ్వామిత్ర దేవగాత చకితమనస్త
 త్తైల్వకీవారక యజ్ఞసలూక్యలూకబృహదగ్నిబభు శాలాలిశాలాతశాలం
 కాయన కాలబహులవశ్రోమత కామకాయన దేవశ్రవ సదైవతర సాజ్యమ
 ఘ ఛప్తస ధనజ్ఞయాప్తక లోహితపాగాణ పరిధాపయాశ్చ ల శుక్లక త శ్రేశ
 రికుశాఘనుషణకాశి కాశ్చ త్మసి శ్రింశ్చిధానోద్వహేయః । కాశ్యపవ
 త్సార్వనైరవ రేఫ శణ్డిలదేవలాసతాస్స ప్తమిధానోద్వహేయః । ససిష్ఠైర్జ
 స్రుగుదబత్త్వసు సారాశరిశక్తిసంజ్ఞిన మైత్రావరుణ పూమాషసజ్యుతిశర
 వీతాదశ మిధానాద్వహేయః । అగస్త్యదాలాభ్యుచ్యుతే ద్య వాహస్త్ర
 యోమిధానోద్వహేయః । ఇత్యాపస్తమోబాహుతోత్రీభిరుపమన్సుర్వసి
 ప్తైస్సాస్సభిశ్చానైవాహ యజ్ఞవాహ సోమవాహగ ప్తిభిశ్శ్చగ్నిస్త కావజ్ఞ
 తైర్సుసమసి కారేణ సాలాశినసాగౌతమైర్నోద్వహేయః ॥ * ॥ ఇతి ।
 బౌధాయనః ॥ వా ॥ ఋతుగణసోమరాజ దైర్ఘ్యమసాగౌతమైఃపిక్లశ్చదర్భ
 హేమగ గాహరీతై స్సజ్జితంబైవగవాక్యరసావసీష్టైర్గ్ధాలవ రేణుగాధినరావి
 శ్వామిత్రైర్నాల్లంకాయ శారకరాక్షి సాష్టిజీవన్తాయనావీత హవైర్వి
 ర్నోద్వహేయః । కాశ్యమైర్నోరోవవైశ్చేన్యోవాద్వకైర్దేవోదాసోగా
 త్కాశ్చైర్నూన హూప్తైర్నోద్వహేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనో జాలకి
 బాధకి దగాయణసూను పతజధూమ్రజరరేకహవ్య విశ్వామిత్రైర్నోద్వ
 హేయః త్యేకే । భరద్వాజవిశ్వామిత్రాభ్యాం కవిర్వసిన్తవిశ్వామిత్రాభ్యాం
 లో కాక్షిర్భరద్వాజకరాభ్యాం శృణ్వశైరిర్నోద్వహేదితి స ర్వేతస్సద్వాప్యము
 హ్యాయశాఃపుత్రికాపుత్రదత్తత్రైత్రజాఃగోత్రద్వయంపరిహరేయః । అజ్ఞా
 తగోత్రాడపనేత్యగోత్రప్రవరా పరిహరేయః । మోహాత్పపిష్ఠాసగోత్రా
 సమానప్రవరాపివాహప్రాజాపత్యంకుర్యాద్విష్టా హూమంచతాంమాతృ
 వత్పరిపాలయేత్, జ్ఞానాచాచన్త్రాయణమ్, తస్యాం కామతోగర్భతాపద
 నే అబ్జకృచ్ఛ్రింకుర్యాత్ । సగర్భఃకాశ్యపాభరద్వాజోవాజ్ఞానతఃప్ర
 జోత్వాదేగర్భమవైస్సహవాసయేత్, జనకస్తు గురుతల్పవ్రతంచరేదితి ।

ఇదమిదానీం నిరూప్యతే కానామకన్యావివాహ్యకీదృశీవాత్యాజ్యేతి ।
 అత్రమనుః ॥ స్లో ॥ అనపిష్టాచయామాతురసగోత్రాచయాపితుః । సావశ
 స్తాద్విజాతీనాం దారకర్తృణిమైధునే ॥ * ॥ మాతృసంతానేపునరసగోత్రత్వే
 న వివాహేప్రాప్తే తన్ని షేధార్థమసపిష్టేతి, తతశ్చ మాతుఃప్రపితామ
 హస్యకూటస్థత్వాత్తస్మాన్తానేషు పశ్యచ్ఛమావధిసాపిష్ట్యస్తరణాద్వరస్య చతు
 ర్థేపశ్యమీవాకన్యా నవివాహ్యత్వక్తంభవతిచకారాత్ । పితృశ్చసపిష్టా
 ప్రశస్తా । అయమర్థః — పితృసంతానే సప్తమావధి సపిష్ట్యస్తరణోఽపిత్రా
 ద్యైష్ట్యేష్ట్యాఃపుత్రాద్యైష్ట్యేష్ట్యాసహ మధ్యస్థస్య కూటస్థస్య సప్తమాత్వాత్తేషు
 యతస్సంతానభేదస్తమాదాయ సఖ్యాయ సప్తమీమతీత్యవరసాప్తమీ వివా
 హ్యేతి । పథ్యోఽన్యత్రాసపిష్టత్వేన వివాహేప్రసక్తే సమాభూదిత్యసగో
 త్రత్వక్తమ్, చకారాత్సమానప్రవరాచ, తతశ్చ పశ్యచ్ఛమావధిమాతృస
 పిష్టా సప్తమావధి పితృసపిష్టా సమానప్రవరా పితృగోత్రాచ నోద్వాహ్యేతి
 సిద్ధమ్ । పితృగ్రహణాన్మాతృసగోత్రాపరిణయా । నను “ సగోత్రం మాతు
 రప్యేకే నేచ్ఛన్యుద్వాహకర్తృణి ” ఇతి వ్యాసస్తరణాతగ్రంథం సావివా
 హ్యేతిచేన్న, పుత్రికాకరణే తస్యాస్త్యాగభావేన గోత్రనిష్పత్యభావాదౌ
 హిత్రస్య ద్వాన్యముష్యాన్యత్యేన మాతృసగోత్రానిషేధపరత్వాత్తస్య,
 తచ్చ సూచితమేకఇతి వదతా । ఏవమ్ “ మాతృగోత్రం తదైవచ ” ఇత్యా
 దికంద్రష్టవ్యమ్ । అనీదృశీమాతృసగోత్రా వివాహ్యేవ, మనునా మాతుర
 సగోత్రేత్యనుక్త్యా అనపిష్టేత్యుక్తైః । సాపిష్ట్యావధిమాహ యాజ్ఞవల్క్యః
 ॥ స్లో ॥ అవిప్లుతబ్రహ్మచర్యో లక్షణ్యాం ప్రియముద్వహేత్ । అనన్య
 పూర్వికాం కాన్తామసపిష్టాం యవీయసీమ్ ॥ అరోగిణీం భ్రాతృమతీమస
 మానాషగోత్రజామ్ । పశ్యచ్ఛమాత్సప్తమాదుర్ధ్వం మాతృతఃపితృతస్త
 థా ॥ * ॥ ఇతి । అవిప్లుతబ్రహ్మచర్యః - ॥ స్లో ॥ బ్రహ్మచర్యంతపోఽభే
 త్యం సప్తయోరగ్నికర్తృచ । స్వాధ్యాయోగురువృత్తిశ్చ చర్యేయం బ్ర
 హ్మచారిణః ॥ * ॥ ఇత్యుక్తబ్రహ్మచర్యవిప్లువే ప్రాయశ్చిత్తమకృత్వానో
 ద్వహేదిత్యర్థః । అనన్యపూర్వికామ్ - దానేన భోగేనవాఽన్యేనాపరిగృ
 హీతామ్, అసపిష్టామ్ - మాతృతఃపితృతశ్చ ఏకశరీరావయవాన్వయర
 హీతామ్, యవీయసీమ్ - అస్తవిష్ణుః ॥ స్లో ॥ వహ్నిరేకగుణాంభార్యా

ముద్వహేత్త్రిగుణోవరః । ద్వ్యప్తవహోఽప్తవహ్నాంవా వయోమాత్రా
 వరాచయా ॥ * ॥ వయోమాత్రావరేత్యుత్తైర్ద్విత్తైర్నికతిభిర్వామైరూ
 నానోద్వాహ్య । నారదశ్చ ॥ క్లో ॥ హీనాక్లామధికాక్లాంచవరాద్ద్విం
 వయోఽధికామ్ । నోపేయాద్ధర్మిణీంనారీం దీర్ఘమాయుర్జీవిషుః ॥ * ॥ అ
 రోఽణీమ్ - ॥ క్లో ॥ వాతవ్యాధ్యశ్చరీమస్తమహబాదరభగన్ధరాః । అర్కా
 సిగ్రహిణీత్యప్తే మహరోగాఃప్రకీర్తితాః ॥ * ॥ ఇత్యుక్తమహరోగరహితా
 మ్ । భ్రాతృమతీమ్ , పుత్రికాకరణశఙ్కయా । అసమానామగోత్రజా
 మ్ - గోత్రం ప్రసిద్ధమ్ , ఋషేరిదమాషమ్ , ప్రవరభిత్వర్థః । సమానతా
 మాత్మతో వేదితవ్యా । గోత్రప్రవరౌ పృథక్పృథక్పర్యుదాసే నిమిత్తమ్ ।
 అసమానగోత్రజా అసమానప్రవరాచ వివాహేయత్యర్థః “ అసమానప్రవ
 రామసగోత్రాం భార్యాం విదైత ” “ పరిణీయసగోత్రాంతు సమానప్రవ
 రాంతథా ” ఇతిచ భేదేనన్మరణాత్ । పశ్చిమాదితి , మాతృతః మాతృ
 సంతానే పశ్చిమాదూర్ద్వమ్ , పితృతఃపితృసంతానై సప్తమాదూర్ద్వం సాపి
 జ్జ్యం నివర్తతఇతిశేషః , అతఃకన్యాయాఃపశ్చిమసప్తమాతిక్రమే సాపి
 జ్జ్యాభావాద్వివాహబానిర్వివాదః । కించ “ పిత్రాదయష్టత్సపిణ్డాఃపుత్రా
 దయష్టట్ ఆద్యసప్తమః , సంతానభేదేఽపి యతస్సంతానభేదస్తమాదాయ
 గణయేద్యావత్సప్తమఇతి సర్వత్రయోజనీయమ్ ” ఇతి విజ్ఞానైశ్చరేణవ్యా
 జ్ఞాతమ్ । పతచ్ఛ సాపిజ్జ్యమేకశరీరావయవాన్సయేన వేదితవ్యమ్ “ అ
 క్లాదక్లాత్సమ్భవసి ” “ ప్రజామనుప్రజాయసే ” “ ఏతణ్ణాటోగికం
 శరీరం త్రిణిమాతృతస్త్రీణిపితృతస్త్వజ్ఞాంసరుధిరాణిమాతృతసాన్నియౌ
 ణ్ఘిమజ్ఞానఃపితృతః ” ఇతితత్రతత్రాసయవాన్సయప్రతిపాదనాత్ । నిర్వా
 ప్య పిణ్డాన్సయేన సాపిజ్జ్యవర్గనై మాతృసంతానై భ్రాతృపితృవ్యాదిషుచసా
 పిజ్జ్యం నస్యాత్ , సముదాయశక్త్యణ్ణీకారేణ యాథిపతిగ్రహే తత్రతత్రావ
 గమ్యునానాచయవశక్తిఃపరిత్యక్తాస్యాత్ , తతశ్చాయమవయవశక్త్యావర్త
 మానస్సపిజ్జశబ్దో నిర్నన్య పశుజాదిశబ్దవన్నియతపషయపవేతిచవ్యాఖ్యా
 తమ్ । చన్ద్రికాయాం వునరేకోదైత్యవచ్ఛేదేన ఏకక్రియాన్వయినస్స
 పిణ్డాభిత్వక్త్వా భ్రాతృపితృవ్యాది సాపిజ్జ్యసిద్ధావపి స్వస్మదుహితృమాతృ
 వ్యస్మమాతుల తద్దుహితృణామపి పిణ్డదాత్మతేన సాపిజ్జ్యభాక్త్యేనవా

లేపభాత్వేనవా ఏకైకక్రియాన్వయిత్యాభావేన సాపిణ్డ్యం న స్యాత్, తత
 శ్చ పశ్యచుమాత్సప్తమాదిత్యాదివచన నివయవైయధ్యం స్యాత్, ఏవంచన
 తి మాతులనుతాదీనామేకపిణ్డక్రియానుప్రవేశభావేనా సపిణ్డత్వాత్తద్వి
 వాహసిద్ధ్యతేత గూఢాభిసద్ధీనాం నిర్వాప్య పిణ్డపేక్షయా సాపిణ్డ్యకిధన
 మాగ్రహకృతమితినువ్యక్తిమ్ । నిర్వాప్య పిణ్డపేక్షయా సాపిణ్డ్యవర్ణనిమ
 యుక్తిమ్ “ ॥ శ్లో ॥ ఉద్ధ్వం పశ్యచు పిణ్డాదివ్యధాపుణ్డాదిపశ్యచు । స్మృ
 తం సజాతిసాపిణ్డ్యమెతస్మిన్తతిజేష్యపి ॥ ” ఇతివచనవిరోధావత్తైః । అశః
 “ ॥ శ్లో ॥ లేపభాజశ్చతుర్థాద్యాపిణ్డాద్యాపిణ్డభాగినః । సప్తన సపిణ్డద
 పైషాం సాపిణ్డ్యం సప్తపూరుషమ్ ॥ ” ఇతి బ్రాహ్మణ్యక్రసాపిణ్డ్యమ్,
 “ ॥ శ్లో ॥ అనంతరసపిణ్డోయ సప్తతసప్తధనంభవేత్ । ” “ పుత్రాభావే
 సపిణ్డమాతృ సపిణ్డశ్శిష్యాశ్చదమ్యః ” ఇతి వనుగౌతమాద్యుక్త దాయ
 భాక్త్యమాద్వదైహిక కర్తృవిషయమ్, “ అప్రతానాంతుస్త్రిణాం సాపి
 ణ్డ్యం త్రిపూరుషంవిజ్ఞాయతే ” ఇతివసిష్ఠవచనమాశౌచవిషయ త్వేన తస్మి
 కరణే విజ్ఞానేశ్వరాదిభిరుదాహృతమ్, అతోవివాహవిషయ బహుస్త్పతిసి
 ధ్ధత్వాత్పత్యపశ్యమావధికం సాపిణ్డ్యమితినిరవద్యమ్ । ఏవంచ సపిణ్డో
 సమానగోత్ర సమాన ప్రవరాను భార్యాత్వమేవ నోపపద్యతఇతి విజ్ఞానే
 శ్వరః, పాతీత్యాదిదోషప్రసక్తేరితిభావః । అశః ప్రామాణికానాం పశ్య
 మాత్సప్తమాదూర్ధ్వమేవ వివాహాపర్యనుయోజ్యః । తథావనుః ॥ శ్లో ॥
 అసపిణ్డోచయామాతుః ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ॥ శ్లో ॥ పశ్యమా
 త్సప్తమాదూర్ధ్వమ్ ॥ * ॥ ఇతి । గౌతమశ్చ ॥ వా ॥ అసమానప్రవరైర్వివా
 హఉద్ధ్వంసప్తమాత్పితృబంధుభ్యోబీజినశ్చ మాతృబంధుభ్యోపశ్యమాత్ ॥ * ॥
 ఇతి । శంభుశ్చ ॥ వా ॥ దారానాహరేతస్మిన్సౌమనానైయానసస్స
 ధావాసప్తమ పశ్యమాత్పితృ మాతృబంధుభ్యః ॥ * ॥ అత్రాభిషేధౌ । పి
 తృమాతృబంధుభ్యోసప్తమ పశ్యమ పూరుషేరిసవృద్ధాః న్యాయుద్వహే
 దితిర్థః । వసిష్ఠశ్చ ॥ వా ॥ అసమానానైయానుసంప్రప్తమైధునాం యవీ
 యసీం భార్యాం విదైత ॥ * ॥ పశ్యమీం మాతృబంధుభ్యోసప్తమీం పితృ
 బంధుభ్యోఅతీతేతి కేషఇతివ్యాఖ్యాతమ్ । హరీతశ్చ ॥ వా ॥ శ్విత్రికుప్య
 దరియత్కానుయావల్బాపయరవానైయానుబ్రహ్మ సమానానైయామిత్యేతా

న్యపతితాన్యపి కులానివర్జనీయానిభవన్తి, కులానురూపాః ప్రజాభవన్తీత్యా
 దితష్టడయజ్ఞత్వాదనాఘ్నేయమవేదత్వాదబ్రహ్మపకకులత్వాత్సమానా
 ఘ్నేయమితి, తస్మాత్సప్తపితృతఃపరీక్ష్య పశ్చిమాత్మతోఽసపిష్ఠామన
 గోత్రానుసమానార్షాయాం భార్యాంవిదైన || * || ఇతి । ఇయంపశ్చసప్త
 పురుషాస్తరూప్యతావాపరావేతి మాతృతఃపశ్చపురుషాః పితృతస్సప్తపు
 రుషాః పరీక్ష్య తదర్వాక్తనీం సపిష్ఠాంపరిత్యజ్య పశ్చసప్త పురుషాదూ
 ర్ద్వవర్తినీమసపిష్ఠాముద్వహేదిత్యర్థః । పైరీససిః || వా || అసమానార్ష
 యాం కన్యాంపశ్చమాతృతఃపరిహరేత్సప్తపితృతః || * || విష్ణుశ్చ || వా ||
 అసగోత్రానుసమానప్రవరాం భార్యాం విదైతమాతృతఃపశ్చమాదూర్ద్వం
 పితృతస్సప్తమాత్ || * || నారదశ్చ || శ్లో || ఆసప్తమాత్పశ్చమాచ్ఛ
 బధ్ధభ్యఃపితృ మాతృతః । అవివాహ్యేనగోత్రాచ సమానప్రవరాత
 ధా || * || ఏతానివచనాని “సగోత్రాయదుహితరిం సప్రయచ్ఛేన్నాతు
 శ్చయోనిగోత్రసంబద్ధభ్యః” ఇతీమాత్రవ్యాఖ్యానేలిఖతాని । ఏతాని
 మన్వాదివచనాని పశ్చమాత్సప్తమాదూర్ద్వం వివాహవిధిముఖేన తదర్వా
 జ్నిపేధపగాణి । అతఏవచన్ద్రికాయాం తదర్వాగ్నివాహేప్రత్యవాయ
 పరాణి మన్వాది వచనాన్యదాహృతాని । తస్మాత్సమః || శ్లో || పైతృ
 ష్ప్వసేయాం భగినీం స్వస్త్రియాం మాతురేవచ । పితృశ్చ భ్రాతు రాస్త
 స్య గత్వా చాన్ద్రాయణం చరేత్ || ఏతాస్త్రిస్త్రుభార్యాధైవోవయచ్ఛే
 త బుద్ధిరూః । జ్ఞాతిత్వేనానుపేయాస్తాఃపతృత్యభ్యవయన్నధః || * ||
 తత్రైవనారదశ్చ || శ్లో || సప్తమాత్పశ్చమాదర్వాగ్బధ్ధభ్యఃపితృమా
 తృతః । అవివాహ్యేనగోత్రాచ సమానప్రవరాతధా || * || తత్రైవవి
 ష్ణుశ్చ || శ్లో || పశ్చమాత్సప్తమాద్ధీనాం యగన్యాముద్వహేద్విజః । గు
 రుతల్పిసవిజ్ఞేయస్సగోత్రాంచైవముద్వహేత్ || * || గురుతల్పి - గురుతల్ప
 ప్రతార్హిత్యర్థః । అత్రైవమరీచిశ్చ || శ్లో || పశ్చమేసప్తమేచైవ యే
 హంచైవాహికీక్రియా । క్రియాపరాఅపిహితే పతితాశ్చుద్రతాంగతాః || * ||
 ఇతీదంవచనం సాయణీయేచన్ద్రికాయాంచోదాహృతమ్ । ఆసప్తమృశమ్
 || వా || అధఃపతనీయానిస్తైయమాభిశస్త్యం పురుషపదోబ్రహ్మజ్ఞుంగర్భ
 శాతనం మాతుఃపితురితియోనిసంబద్ధైవహాపత్యేస్త్రీగమనమ్ || * || ఇతి ।

యోనిసమృద్ధాః - పశ్చిమ సప్తమ పురుషాన్తర్వర్తిన్యః , తాసాం గమనం
 పతనీయమతస్తానోద్వహేదిత్యర్థః । గౌతమశ్చ ॥ వా ॥ బ్రహ్మ హాసురాపి
 గురుతల్పగ మాతాపితృయోనిసమృద్ధాగస్తేన నాస్తిక నిర్జిత కర్తృభ్యసి పతి
 తాత్యాజ్య పతితత్యాగినః పతి తాఃపాతక సంయోజకాశ్చ ॥ * ॥ ఇతి । మా
 తృపితృయోనిసమృద్ధాః - “ ఊర్ధ్వం సప్తమాత్పితృబంధుభ్యో బీజినశ్చమా
 తృబంధుభ్యోపశ్చమాత్ ” ఇతి తేనైవోక్తేస్తదన్తర్వర్తిన్య ఇత్యర్థః । తా
 మాతృతఃపితృతఃపశ్చిమ సప్తమపురుషాన్తర్వర్తిన్యర్థచఛీతి మాతృపితృ
 యోనిసమృద్ధాగః , సచబ్రహ్మ హాదినహాపాతాత్పితృత్యర్థః । అతస్తాన
 వివాహాః । తథా చద్విక్రియామ్ ॥ శ్లో ॥ స్త్రీసప్తతిస్తదాపుంసామవి
 వాహ్యేఉభేమతే । స్త్రీపుంసోఽస్తువివాహ్యస్యాత్పశ్చమాత్సప్తమాత్ప
 రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అతోవివాహే పశ్చిమాన్తంకన్యాసాపిణ్డ్యం మాతృపతే
 సప్తమాన్తం పితృపక్ష ఇతి సిద్ధమ్ । ఏవం పశ్చిమసప్తమాన్తంకన్యాసాపిణ్డ్య
 స్మరణం సజాతీయవిషయమేవ । తథా విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ వా ॥ “ పశ్చి
 మాత్సప్తమాదూర్ధ్వం మాతృతఃపితృతస్తదా ” ఇతిపశ్చిమ సప్తమావధికం
 సాపిణ్డ్యం వ్యాఖ్యానం , ఏతచ్చ సమానజాతీయవిషయేద్రష్టవ్యమ్ , విజాతీ
 యవిషయేతు విశేషః , తథా శ్లోకః “ ॥ శ్లో ॥ యద్యేకజాతాబహవః పృథక్
 త్రేక్రాన్తపృథగ్జనాః । ఏకపిణ్డాఃపృథక్కాచాపిణ్డస్తాన్వతఃతేత్రిషు ॥ ” ఏక
 జాతాః - ఏకప్రాద్భ్రాన్తాణాదేర్జాతాః , పృథక్త్రేక్రాన్తాః - భిన్నజాతీయా
 సు స్త్రీషుజాతాః , పృథగ్జనాః - సమానజాతీయాసు భిన్నాసు స్త్రీషు
 జాతాః , ఏకపిణ్డాః - సపిణ్డాః , పిణ్డస్తాన్వర్తతేత్రిషు - త్రిపూరుషమేవ
 సాపిణ్డ్యమిత్యర్థః ॥ * ॥ ఇతివ్రతిపాదితమ్ । పృథగ్జనాఇతి బీజిపితృవిషయ
 మ్ , “ ఊర్ధ్వం సప్తమాత్పితృబంధుభ్యోబీజినశ్చ ” ఇతి నియోగవిషయ
 మ్ , తదేవమ్ “ చతుర్థీముద్వహేత్-న్యామ్ ” ఇతివచనమదృష్టమూలం
 మానుషంవా ఆర్షంవా విజాతీయవిషయమేవేతి శేషముపివిశేషజుషాం విదు
 షాం సువ్యక్తమ్ । విజాతీయస్య సాపిణ్డ్యాభావేన చతుర్థీవివాహస్యావ్యా
 హతత్వాత్సజాతీయానాంతు సపిణ్డతేన నిషిద్ధత్వాత్ “ గురుతల్పీ సవిజ్ఞే
 యః ” ఇతిగురుతల్పవ్రతాదిదేశాచ్చ పశ్చిమసప్తమాభావరీతి వివాహస్య
 వర్జనీయత్వమవర్జనీయమ్ , అతో నిష్ప్రమాణికోఽయం తదర్వాగ్విశా

హః । ఆచారదర్శనాత్తన్నులం ప్రమాణం కల్పమితిచేన్న, అకృత్యానా
 మపి తత్కల్పనప్రసక్తేః । ప్రత్యక్షప్రబలప్రమాణవిరోధాన్నతత్కల్పనమి
 తితుల్యమ్, తదర్వాగ్నివాహనిషేధపరవచనానాం భూయప్రాద్భూతీయస్వా
 చ్చ । హస్తైవంతర్హి లాకాచారోవిహన్యతఇతిచేతిగముసక్తివ్యమ్, ని
 షిద్ధకరణవిహితాకరణాభ్యాం స్వతోవిహతత్వాత్ । యథాహ యాజ్ఞవ
 లక్యః ॥ శ్లో ॥ విహితస్యాననుస్థానాన్నిధితస్య నిషేవణాత్ । అనిగ్రహ
 చేద్విగ్రయాణాం నరగపథనమృచ్ఛతి ॥ * ॥ ఇతి పశ్చిమాత్సప్తమానూ
 ర్ధ్వమేవ విహితోవివాహః, తదర్వాగ్నిషిద్ధశ్చ । తర్హి లోకోభ్యశంకుప్య
 తీతి చేతుకప్యతుకామమ్, కింకుర్వోవయమ్, మహర్షయోహ్యేవమస్మాన్నః,
 అహహ ! నిషెధ్యాణాం మహాపీణాం కింతదానీమేవం నావోచః, నిషే
 ధలోకగకుప్యతీతిజల్పస్తుమునయః, తదుక్తం కేనకర్తుం శక్యతే లోకాచా
 రగప్రమాణమితిచేన్నైవమ్, విహితకరణస్యైవాచారత్వాత్, అన్యథా అకృ
 త్యకరణస్యాప్యాచారత్వప్రక్తేః । తస్యైవ లోకేబాహుభ్యాదకృత్యనూచా
 రోనభవతీతిచేత్సత్యమ్, కిం కిమకృత్యమ్ ? నిషిద్ధకరణమితిచేత్తర్హి పశ్చి
 మాదర్వాగ్నివాహస్య నిషిద్ధత్వేనాకృత్యం త్వయైవోపపాదితమ్, నైతద
 కృత్యం వ్యభిచారాదివల్లోకేగర్హావిరహాత్, మైవమ్, వృథాపాక గ్రా
 మయాజక భృతకాధ్యాపక వేదవిప్లావకమాహిషిక వాధుషికాదివృత్తస్యా
 పి ప్రామాణ్యప్రసక్తేః, నహితేషు లోకగర్హాస్తి ప్రతుళితప్రశంసైవ, అ
 తస్తాదృశాచారభూయస్త్యనిబద్ధనోగర్హావిరహస్తస్యాపితధాత్వాచ్ఛ । న
 హితావతాతస్యాచారత్వం శాస్త్రస్యాన్యధాత్వం వా, తర్హి శిష్టాచారగ్ర
 మాణమితిచేత్సత్యమ్, కోనామశిష్టః ? “ ॥ శ్లో ॥ ధర్మేణాధిగతోయైస్తు వేద
 స్సపరిబృహ్మణః । తేశిష్టాబ్రాహ్మణాజ్ఞేయాశ్శ్రుతిప్రత్యక్షహేతవః ॥ ”
 ఇతిబాధాయనోక్తలక్షణవిశిష్టఇతిచేత్తర్హి, “ శ్రుతిప్రత్యక్షోధర్మాధిగమే
 హేతుర్యేషాంతే శ్రుతిప్రత్యక్షహేతవశ్శిష్టాః ” ఇతిచన్ద్రికాయాం వ్యా
 ఖ్యాతత్వాద్వేదవిదోవిహితానుస్థాయినవశిష్టాః । తతశ్చ పశ్చిమాదర్వాగ్ని
 షిద్ధోవివాహస్తతఃసార్ధం శాస్త్రైర్విహితస్తత్ర కిమాచరణశిష్టఇతి వ్యయ
 మేవపరామర్శతుభవాత్ । తతశ్శాస్త్రముల్లంఘ్య యుక్తిచ్యుతేనధర్మబాధే
 “ దమ్భి హేతుకపాపజ్ఞీభకవృత్తింశ్చవర్జయేత్ ” ఇత్యుక్తార్థోఽవశిష్యతే ।

తథాననుః ॥ శ్లో ॥ శ్రుతిస్తువేదోవిఖ్యాతో ధర్మశాస్త్రంశువైష్ణవతిః । తే
సర్వాధైవ్యమీమాంసే తాభ్యాంధర్మోహినిర్బభౌ ॥ యోనమన్యేత తే
నోభోహిశుశాస్త్రాశ్రయ్యాద్విజః । ససాధుభిర్బహిషాగ్రో నాప్తికో
వేదనిష్ఠః ॥ * ॥ ప్రచేతాశ్చ ॥ శ్లో ॥ అమీమాంసాబహిశ్శాస్త్రాయేచా
న్యేవేదనిష్ఠః । యద్బ్రూయిర్నచ తత్కుర్యుర్వేదాధర్మోహినిర్బ
బౌ ॥ * ॥ అమీమాంసః - “ ॥ శ్లో ॥ ఆర్షంధర్మోపదేశంచ వేదశాస్త్రా
విరోధినా । యస్తరేణానుసంధత్తై సధర్మంవేదనేతరః ॥ ” ఇత్యుక్తావా
పోద్వాపరహితా ఆపాతప్రతీతార్థమాత్ర గ్రాహిణః । బహిశ్శాస్త్రాః -
“ యశ్శాస్త్రవిధిముతస్పృశ్య ” “ ॥ శ్లో ॥ స్వాభిప్రాయకృతంకర్తవ్య
తగ్భేద్విధివిర్జితమ్ । క్రీడాకర్తైవబాలానాం తస్యర్వంస్యాన్నిరర్థకమ్ ॥ ”
ఇత్యుక్తాకారాః । అహూమూర్ఖవాదోయమ్ , లోకేచతుర్థివివాహస్య
వ్యాహతత్వాతిగ్రం వికల్పసే కినునేన శవముష్టిన్యాయేన గృహీత గ్రహణే
న “ ॥ శ్లో ॥ శశాగపిహితచారిత్రో యస్వాభిప్రాయమాశ్రితః । శా
స్త్రాతిగఃస్మృతోమూర్ఖోధర్మతన్త్రోపరోధనాత్ ॥ ” ఇతిబోధాయనోక్త
లక్షణోమూర్ఖుణామేతి విమృశ్యతాం శాస్త్రాతిగోవాశాస్త్రాధాను
స్థాయీవేతి । కుబ్రహ్మణస్యాం స్యభావః యదాన్తానం మహన్నిస్త
యా మహాబ్రాహ్మణంకరోతి । నను “ చతుర్థిముద్వహేత్ ” ఇతికేనచిద్వచ
నేనాపి చతుర్థివివాహూపి విహితఇతి చేన్న , పదాహవనీయన్యాయేనత
స్యవిధినిషేధపరవచన శతబాధితత్వాత్ । నచవైపరీత్య ప్రసక్తః , భూయ
సాం వచనానాం బలీయస్తాద్వదర్వాగ్నివాహే పాతిత్యప్సరిణాచ్చ । అత
ఏవవచనవికల్పకల్పతే విజాతీయవిషయత్వేనాస్య చరితార్థత్వాచ్చ ।
నచాస్యవిషయభేదకల్పనం యథాశ్రుతార్థస్య స్వతఃప్రాప్తత్వాద్వచ
నాస్తరనైరపేక్షేణ స్వార్థసమర్థనస్య యుక్తత్వాత్ , హస్తతేమీమాంసా
వైదగ్ధ్యం దగ్ధం సద్విగ్ధంవా న్యాయవిశేషవచనాపర్యాలోచనయా కస్యచి
చ్ఛబ్దస్వార్థ సమర్థనానుపపత్తైః । కింసర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయో విస్తృ
తః ? సహితతగ్భరణంలాకే ఇతికర్తవ్యతాభాగమితిహిన్యాయవిదోవిదుః ।
కించబహుస్మృతివిరోధేన తస్యైవ చతుర్థివివాహవచనస్య త్యాజ్యత్వమ్ ।
తథావాద్యః ॥ శ్లో ॥ ధర్మయోజాధర్మేధర్మోనసధర్మఃప్రకీర్తితః । ఆవిరోధ

తుయోధర్మస్సధర్మస్సద్భిరుచ్యతే ॥ తస్మాద్ధర్మవిరోధేతు నిశ్చిశ్యగురులా
 ఘనమ్ । యతోభూయస్తతోవిద్వాన్సుగ్రాన్యధర్మపినిర్ణయమ్ ॥ * ॥ అతో
 “ యద్యేకజాతాః ” ఇతివచనాత్ “ చతుర్థిముద్వహేత్ ” ఇత్యస్యవిజా
 తీయవిషయత్వమేవావగమ్యతే । వాక్యాంతరేణ పశుజుహు కుశాదేరివ వి
 శేషసిద్ధైర్మతమోఽవకాశ తేషః । పవంచ యద్యత్పశ్చమాదర్వాగ్నివా
 హపరం తత్తద్వచనం విజాతీయవిషయమేవేతి వ్యసప్థాపనీయం చోపన్వైః ।
 తదైవ చతుర్థివివాహః క్షత్రియవిషయఇతి వ్యక్తముక్తవాక్సన్యగ్రహకారః ।
 “ శ్రీన్యాతృతఃపితృతఃపశ్చాతీత్యవివాహః ” ఇతివచనం క్షత్రియవివాహవి
 షయమితి వ్యాఖ్యేయమిత్యుజ్జ్వాదర్మకారః । యదపి వసిష్ఠోక్తమ్ “ ॥ శ్లో ॥
 పశ్చమీం సప్తమీం వాపి నూతృతఃపితృతస్తథా । ” ఇతి , యచ్ఛోక్తమ్
 “ త్రీనతీత్య నూతృతఃపశ్చాతీత్యపితృతః ” ఇతి పైరీనసివచనం తదర్వాజ్ఞి
 షేధపరమేవ సపునస్తత్పాస్త్ర్యధిమితి సర్వస్మృతీనామవిరోధఇతి విజ్ఞానే
 శ్వరః । చన్ద్రికాయాంచ ॥ శ్లో ॥ పశ్చమీం నూతృతఃపత్రాత్పితృతృతృతృ
 చ్చ సప్తమీమ్ । గృహస్థఉద్వహేతగ్రాన్యాం న్యాయేన విధినానృప ॥ * ॥
 ఇతి విష్ణుపురాణవచనం పశ్చమీమతీత్యేతివివృతమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ తృతీయా
 శ్చక్షత్రియోమాతుఃపశ్చమాత్పితృతఃపరామ్ । ఉద్వహేన్నసజాతీయాం ప
 శ్చమాత్సప్తమాత్పరమ్ ॥ ” ఏతత్పరాణ్యవచనబలాత్తా తృతస్తృతీయాం పి
 తృతఃపశ్చమీమితి పైరీనసివచనం క్షత్రియాది విషయం ద్రష్టవ్యమితి స్మృతి
 పరదరాజీయే । తతశ్చ “ అవరవయసీం భార్యాం విదైత పశ్చమీం మా
 తృబంధుభ్యస్సప్తమీం పితృబంధుభ్యః ” ఇత్యాదికమప్యేవమేవ సమర్థనీయమ్,
 “ పశ్చమాత్పతఃపరిహరేన్నప్తపితృతః , త్రీమాత్పతఃపశ్చపితృతోవా ”
 ఇతి పైరీనసివోక్తో వికల్పోమనువచనానుసారేణ । “ పశ్చమాత్పతసప్త
 పితృతఃపరిహరేత్ ” ఇతి సజాతీయవిషయమ్ , “ త్రీమాత్పతఃపశ్చపి
 తృతఃపరిహరేత్ ” ఇతి విజాతీయవిషయం వ్యవస్థాప్యమ్ । నవికల్పకల్పకః ,
 నిషేధాద్దోషస్తరణాదతుల్యబలత్పాచ్ఛ । అతస్తతోఽర్వాజ్ఞిషేధపరత్వే
 నవా విజాతీయవిషయత్వేనవా పశ్చసప్తమాదర్వాచీనోద్వాహ పరవచ
 నానాం వ్యవస్థేతి సర్వస్మృతీనామవిరోధోద్రష్టవ్యః । అతఃపక్షద్వయేపశ్చ
 మాత్సప్తమాదూర్ధ్వమేవ వివాహఇతి ప్రామాణికానాం నిష్కర్ణికాయం

ఘంటాపథః । ఏవమేవాఖిష్టాదర్శకారస్సప్తం వ్యావజ్ఞ — కూటస్థమస్తరా
 రేవస్థాప్య తమాదాయాన్యోన్యగణనేసతి పితృపత్నే సప్తపురుషానతీత్య
 యాకన్యావివాహేచ్ఛోఽగ్నిపురుషస్యాప్తమీభవతి సావివాహ్య, తథామాతృ
 పత్నేచ కూటస్థమారభ్యాన్యోన్యగణనేసతి పశ్చిపురుషానతీత్య యాకన్యా
 వివాహేచ్ఛోఽగ్నిపురుషస్య పశ్చిమీభవతి సైవవివాహ్యతి । ఏవం పశ్చిమ స
 ప్తనూస్తం పరిహారో జన్మనా మ్నోపరిజ్ఞానే, నాన్యథా । యథా౭౭హ
 వారదః ॥ శ్లో ॥ జన్మనా మ్నో రవిజ్ఞానేతూద్వహేదవిశంకితః । మాతుస్స
 పిష్టాయ తేన వర్జసియాద్విజాతిభిః ॥ * ॥ ఇతి । తహిలోకాచారస్య కిం
 మూలమితచేద్భూత్రి, విజాతీయవిషయస్య చతుర్థీముద్వహేదిత్యస్య స
 జాతీయవిషయతావగమాదప్రవర్తమానా । ప్రాతీతికార్థమాత్ర తృప్తా
 నాంపామరాణాంతుగతానుగతికత్వమేవనన్యన్యతిగ్భిన్నాల్లంపశ్యామః ।
 యదికథంవితిగ్భిన్నత్వాదిద్వచనం కృచ్ఛ్చిలభిమ్, తథాపి “ ॥ శ్లో ॥ మ
 న్నర్థపరితాతు యాస్తృతిస్సానశస్యతే । ఏకతస్సర్వమునయోయాజ్ఞవల్క్య
 స్తదైకతః ॥ యదుక్తవాక్ధర్మశాస్త్రం తత్ప్రమాణం ప్రతీయతామ్ । ”
 ఇతి మనుయాజ్ఞవల్క్యది ప్రబలప్రమాణవిరోధేన తస్యైవ త్యాజ్యత్వమ
 కామేనావ్యక్తీకార్యమ్ । ఏవం శాస్త్రవిరోధే లోకాచారపవత్యాజ్యః । త
 థాకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ స్మృతేర్వేదవిరోధేతు పరిత్యాగోయథాభవేత్ ।
 తదైవలౌకికాచారం స్మృతిబాధాత్పరిత్యజేత్ ॥ * ॥ ఇతి । “ శిష్టాచారఃస్మృ
 తిర్వేదస్త్రివిధం ధర్మలక్షణమ్ ” “ వృతీయం లోకసజ్జహః ” “ ఆచా
 రశ్చైవ సాధూనామ్ ” ఇత్యాదేర్విషయమాహ వసిష్ఠః ॥ వా ॥ శ్రుతిస్మృ
 తివిహితోధర్మస్తదలాభే శిష్టాచారఃప్రమాణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శాస్త్రవిరో
 ధే లోకాచారో నప్రమాణమిత్యర్థః । తథాగౌతమః ॥ వా ॥ దేశజాతికుల
 ధర్మాత్మామౌయైరవిరుద్ధాఃప్రమాణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శాస్త్రార్థవిప్రతిషే
 థేయత్ర యశ్శిష్టాచారస్సతత్రప్రమాణమిత్యాహ సుమన్తః ॥ శ్లో ॥ యత్ర
 శాస్త్రగతిర్భిన్నా సర్వకర్తృసుభారత । ఉదితే నుదితైశ్చైవ హివామ భే
 దోయథాభవేత్ ॥ సగరియాకమహాబాహువా సర్వశాస్త్రోదితాదపి । త
 స్మాత్కులక్రమాయాతమాచారన్వాచరేద్భుధః ॥ * ॥ ఇతి । మనుః ॥ శ్లో ॥
 యేవాస్యపితరోయాతా యేనయాతాఃపితామహాః । తేన యాయాత్సతాం

మార్గం తేనగచ్ఛన్నరిష్యతి || * || యథా — “రాత్రింకుర్యాత్త్రిభాగం
తు” ఇతి వచనార్థప్రకారస్తుజ్జీరణమితి, “|| శ్లో || పూర్వమేవదినం గా
హ్యంయావన్నోదయతేరవిః |” ఇతివచనార్థప్రకారశ్చేషమితి, ననుతస్మి
తద్వదేవ చతుర్థివివాహః క్వచిత్ క్వచిత్పశ్యమాదూర్ధ్వం వివాహఇతివ్య
వస్థాకింసస్యాత్, తదిదం శ్రుణోతు నహి విప్రలాపః పరీక్షకానాం శ్రో
త్రపథతిమధ్యాపై శాస్త్రవిరుద్ధత్వాత్, అత్రైకం వక్తవ్యం కిం సపిణ్డా
వివాహ్యేనవేతి, అద్యేనోత్తరం పాతిత్యేనా సమ్భాష్యత్వాత్, ద్వితీయే
చనోత్తరణవివాహాదేవ, అతఃపరం సశబ్దాననోత్తరమ్, కిష్కహస్తాస్త్రా
ద్వేచాజానానైస్వైరంచరీకరీతు కథంచాపై ప్రాజ్ఞోప్రాయాణికకోటిమాటి
కతే, దురాగ్రహగ్రహగ్రహణేన ప్రాయోబహువిదామపి చిత్తం పితౄవ
హతవద్భుభుమీతిహి, మైవమ్, చన్ద్రికాశా “అసవన్తాసునారీషువి
వాహశ్చద్విజాతిభిః” ఇతి కలావసవన్తావివాహనిషేధాత్, “స్వాత్వా
సముద్వహేతగ్నావం సవన్తాం లక్షణాన్వితామ్” ఇతి సవన్తావివాహస్యైవ
విధానాత్, సజాతీయవివాహవిషయే “గృహస్థస్సదృశీంభార్యాం పదై
తోర్ధ్వం సప్తమాత్మితృబంధుభ్యోబీజినశ్చమాతృబంధుభ్యఃపశ్యమాత్” “ప
శ్యమాత్సప్తమాదూర్ధ్వం మాతృతఃపితృతస్తథా” ఇతి గౌతమయజ్ఞవల్క్య
దిభిఃపక్షద్వయే పశ్యమాత్సప్తమాదూర్ధ్వమేవ వివాహవిధానాత్, తదర్వా
కాప్తిత్యాదిప్రత్యవాయస్తరణాత్, సజాతీయే చతుర్థివివాహస్య దూరని
రస్తత్వాత్తదర్వాగ్నివాహేనానుహామూఖాసాహసమేవ | నను లోకే
వతితం పరిహరన్తి నైవచతుర్థివాహారమితిచేత్? కిమధఃపత నేపి కేశగ్రహ
ణేన, కింతావతా చతుర్థివివాహశ్శాస్త్రీయస్యాత్, శాస్త్రంవాన్యథా
స్యాత్, “|| శ్లో || మూఖానైస్స్వరంప్రవదతాం శాస్త్రోన్ములంకుయుక్తి
భిః | శాస్త్రమేవానుధావానుప్రమాణశరణావయమ్ ||” తదిదం విద్వాం
సోవిదాంకుర్వన్తు, తెహి యుక్తాయుక్తేవ్యతివిద్రవతే, నహిసారాసారజ్ఞాన్య
తివదతే, నహి లవణవణిక్గర్భూరమూల్యం జానాతి, కించేదంచ కించిదవ
రంచిత్త్యతే పశ్యమాత్సప్తమాదూర్ధ్వపత్నీమాతృబంధువర్గపరిహార్యోనవే
తి, పరిహార్యసపిణ్డత్వాత్, “సతూర్ధ్వం సప్తమాత్మితృబంధుభ్యః” ఇత్య
త్ర “|| శ్లో || మాతుఃపితృష్వసుఃపుత్రామాతుమాతృష్వసుసుతాః |

మాతుర్మాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞేయామాతృబాధనాః ॥ పితుఃపితృష్వసుః
 పుత్రాఃపితృమాతృష్వసుస్సతాః । పితృర్మాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞేయాః
 పితృబాధనాః ॥ ” ఇతిదశేతాబాధనా ఇత్యుక్తం చద్వికాయామ్, తత్స-
 ధంబద్ధశబ్దస్య సపిండపరిత్వమ్ ? మైవమ్, “ మృతబద్ధోదేశాహాని కుల
 స్యాన్నం నభుజ్యతే ” “ ప్రేతస్యబాధనా యథావృద్ధముదకమవతీర్యనో
 త్స-షయేయరుదకాస్తే ప్రసింహేచ్ఛయః ” ఇత్యాదిషు బద్ధశబ్దవత్ “ బ
 ద్ధశబ్దస్యపితృమాతృతః ” “ పశ్చిమీంమాతృబద్ధభ్యః ” ఇత్యాదిషుచ బ
 ద్ధశబ్దస్య సపిండపరిత్వావగతేః, “ అసపిండ్యాచయామాతుః ” “ మాతుస్స
 పిండ్యాత్సేన ” “ అసపిండ్యాంయవీయసీమ్ ” ఇతిమనుయాజ్ఞవల్క్యవ్యా
 సాదివచనేషు సపిండ్యాసపిండ్యోరేవ వివాహవిధినిషేధదశేనాత్, ఏకశ
 రీరావయవాన్వయలక్షణసాపిండ్యభావేవ్యతిదేశేషు సాపిండ్యసిద్ధేశ్చ
 తథానుమన్తః ॥ వా ॥ పితృపత్నీస్సర్వామాతరస్తద్భ్రాతరోమాతులా
 స్తత్పుత్రామాతులసతాస్తత్స్వసారశ్చ మాతృష్వసారస్తత్పుత్రామాతృష్వ
 స్ససతాస్తద్వహితరశ్చ భగిన్యస్తదపత్యాని భాగినీయాస్తస్తాత్తానోపయ
 స్తనాః, అన్యథాశఙ్కారకరాస్సయః ॥ * ॥ ఇతి । “ అతోమిధ ఏహాని
 షేధః ” ఇత్యఖిణ్డాదర్శే పాతాస్తరముక్తమ్ । స్వర్యతేచ సాపిండ్యమ్ ॥ క్లో ॥
 ఏకత్వం సాగతాభర్తుఃపిండ్యోత్రైవ సూతకే ॥ * ॥ ఇతి । పత్యాసహోకశరీ
 రొత్పాదకత్వలక్షణసాపిండ్యసద్భావాచ్చ, పుత్రాదీనాంచ సపత్నీమా
 తృపిండ్యభూత పితృశరీరావయవాన్వయేన సపిండ్యత్వాత్సాశ్చ, స్వమాశ్చ
 పితృబద్ధభిఃపశ్చిమ సప్తమావధిసపిండ్యత్వాచ్చ, అతఏవహి “ బద్ధభ్యఃపి
 తృమాతృతః ” “ మాతృబద్ధభ్యఃపశ్చిమాత్ ” “ మాతృతఃపితృశస్త్రధా ”
 “ పశ్చిమీం మాతృపత్రాచ్చ ” ఇత్యాదిషు సామాన్యేన మాతృశబ్దఃప్ర
 యుక్తః నజననీశబ్దః, తస్తాజ్జననీ బద్ధవర్గవత్సపత్నీమాతృయోనిసమ్బుద్ధ బద్ధ
 వర్గశ్చ పరిహార్యపవేతి సిద్ధమ్ । ఏవం సామాన్యేన పితృశబ్దప్రయోగాజ్ఞాన
 కవ్యతిరక్త పితృకులమపి సప్తమావధిపరిహార్యమ్ । తథాగౌతమః ॥ వా ॥ అ
 సమానప్రవరైర్వివాహార్థార్థం సప్తమాత్పితృబద్ధభ్యోబీజినశ్చ ॥ * ॥ ఇ
 తి । ఇనంచ నియుక్తబీజిషయమ్, అనియోగేతు త్రిపూరుషమేవ బీజి పి
 తృసాపిండ్యమ్, “ పృథగ్జనాః ” ఇతి శబ్దప్రకారేః । ఏతచ్ఛావలక్షణమ్,

దత్తాదీనాం ద్వాప్యముష్యాయణ తేషానగోశ్రద్వయస్యావశ్యపరిహార్యత్వాత్ ।
తథాపైరీనసిః ॥ వా ॥ అధదక్షతీతకృత్రిమ పుత్రికాపుత్రాగపరిగ్రహేణా
షేణజాతాస్తై సంహతగోత్రాద్వాప్యముష్యాయణాభవన్తి ॥ * ॥ ఇతి । మ
నుశ్చ ॥ శ్లో ॥ గోత్రరిక్లేజనయితుర్మహారేద్వత్త్రిమస్సుతః । గోశ్రరిక్థానుగః
పిష్ఠోవ్యపైతదదతస్త్విధా ॥ * ॥ దత్తగ్రహణం పుత్రాన్తరాణాముపలక్ష
ణమితి వ్యాఖ్యానం విజ్ఞానైవరే । అతఃపక్షద్వయే పశ్యమ సప్తమపురుషా
స్మరైవ కన్యావివాహేతి నిరవద్యోయంనిణాయః .

కిష్కేదంచకిష్కేదవరం ప్రపశ్యచ్ఛేతే । మనుః ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మ్యదైవస్త
తైవార్షః ప్రాజాపత్యస్తథాసురః । గాఢర్వోరాక్షసశ్చైవ ప్రేశాచశాపిష్ట
మఃస్త్పృతః ॥ చతురోబ్రాహ్మణస్యాద్యానప్రిశస్తానూపయోవిదుః । రా
క్షసం కుత్రియస్త్రైకమాసురం వైశ్యశూద్రయోః ॥ * ॥ అత్రయాజ్ఞవ
ల్క్యః ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మ్యవివాహాపహాయ దీయతేశక్త్యలబ్ధౌతా ।
తజ్జగపునాత్యుభయతఃపురుషానేక వింశతిమ్ ॥ యజ్ఞస్థఋత్విజేదైవ ఆదా
యార్హస్తుగోయుగమ్ । చతుర్దశప్రథమజగపునాత్యుత్తరజస్తుషట్ ॥ ఇత్యు
క్త్వాచర్యతాంధర్మససహయాదీయతేఽర్థినే । సకాయఃపావయే తజ్జష్టష్ట
ద్వంశాన్సహాత్మనా ॥ ఆసురోద్రవిణాదానాద్ధాన్ధర్మససహయాన్త్రిధః । రా
క్షసోయుధచారణాస్త్రైశాచకన్యకాఫలాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రదేవలః
॥ శ్లో ॥ ఏవంవివాహశ్చత్వారోధర్మ్యాస్త్రాయప్రదానకాః । అశుభాబ్రా
హ్మణార్హాశ్చ తారయన్తిద్వయోగమలమ్ ॥ * ॥ అర్హేగోమిధునదానం నశు
లగమిత్యర్థః । తద్వ్యాసురొనధర్మ్యఇతిచేన్న , చత్వారోధర్మ్యాఃప్రథమాష్ట
డిత్యేకే ” ఇతిగౌతమేనాసురస్యచ ధర్మ్యత్వస్తరణాత్ । బ్రాహ్మణస్యా
యం కథంధర్మ్యఇతిచేన్న , వైశ్యస్యాసురవివాహవిధానాత్ । అన్యత్పృష్ట
మన్యదేవోత్తరందత్తమ్ , మైవమ్ , వైశ్యవృత్త్యాకృష్యాజీవతాంతధర్మ
స్యోచితత్వాత్ । విప్రస్యాపధర్మ ఏవకృషీరితిచేత్సత్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ వివా
హస్తవప్తధాభిన్నా బ్రాహ్మణ్యామునిసత్తమ । పూర్వాపూర్వోవరోజ్ఞే
యఃపూర్వార్హావేషరఃపరః ॥ ” ఇతి నారదేనాసురవివాహాన్యచాపధర్మ
త్వస్తరణాత్ । ననుచ “ ॥ శ్లో ॥ క్రితాద్రవ్యేణయాకన్యా నసాపత్నీ వి
ధీయతే । నసాదైవేచ పిత్రైవ దాసీంతాంకాశ్యపోఽబ్రవీత్ ॥ ” ఇతి

నాతాతపస్తరణాద్విప్రస్య కథంధర్మ్యఇతిచేన్న, దాసీవతీతత్వాభావా
 ద్ధర్మ్యభావాచ్చ ద్రవ్యదానస్య, “పాణిగ్రహణాద్విప్రహత్యం కర్తవ్యం” ఇ
 త్యావస్తస్మైనపాణిగ్రహణమారభ్యైవవివాహసిద్ధాగ్నిసాధ్యాగ్నిహూ
 త్రాదిశ్రౌతస్తార్థకర్తృధికారస్తరణాత్, వివాహస్య ధర్మార్థత్వావగతే
 శిష్టానాం వివాహాధర్మప్రజార్థతయాధర్మవప, “భిక్షణే నిమిత్తమాచా
 ర్యోవివాహః” “ద్రవ్యదానం వివాహసిద్ధ్యర్థం ధర్మతస్త్రిసంయోగేవ”
 ఇత్యావస్తస్మైగౌతమాదిభిర్జ్ఞాపనాచ్చ విత్తదానేన వివాహేనక్రయగర్హః,
 తస్యప్రజాధర్మార్థత్వాత్తదగర్హత్వస్త్రిప్యదానస్య శ్రుతివిహితత్వాచ్చ, త
 థా౭౭వస్తస్యః || వా || దానం క్రయశ్చ ధర్మశ్చావత్యన్యనవిద్యతే, వి
 వాహే దుహితృమతే దానం కామ్యం ధర్మార్థం శ్రూయతే, తస్మాద్దుహితృ
 మతేఽధిరధశతం దేయం తన్నిధుయామర్యాత్ || * || ఇతి || వా || తస్యాం
 క్రయశ్చబ్రన్సంస్తుతిమాత్రం ధర్మార్థసమ్బంధః || * || ఇతి || అస్యార్థః — వాక్యశే
 షన్యాయేన “న జ్యేష్ఠంపుత్రం దద్యాన్వైకంపుత్రం దద్యాత్” ఇతి వసిష్ఠ
 స్మరణాద్రావత్యశబ్దో జ్యేష్ఠైకపుత్రప్రపిషయః । అతో దత్తపుత్రస్తరణం
 చావిరుద్ధం విషయభేదాత్ । ఏకయే అవత్యశబ్దంపుత్రపుత్రప్రపిషయః, “నా
 ప్రిక్యం వ్రతలోపశ్చ సుతానాం వైవవిక్రయః ।” ఇతి సామాన్యేన యజ్ఞ
 వల్క్యేన సుతవిక్రయస్యోపపాతకేషు పారాత్, “మనుష్యాన్రసాన్రా
 గాన్స్విశేషేణనవిక్రీణీయాత్” ఇతిమనుష్యమాత్రవిక్రయనిషేధాచ్చ ।
 సక్రుచ్చితస్యావత్యశబ్దస్య తస్మైణావృత్త్యావా చోదనాసూత్రవదర్థ
 ద్వయపరత్వమవిరుద్ధమ్ । అతోఽన్యస్తేకస్తైచిజ్జ్యేష్ఠైకపుత్రదానం పు
 త్రపుత్రీకక్రయశ్చ నాప్రీత్యర్థః । తర్హి “వివాహే దుహితృమతే దా
 నం కామ్యమ్” ఇతి దుహితృమతే కన్యాపిత్రాదయే దానం ద్రవ్యదానంకా
 మ్యం కామనిమిత్తం స్నాతకవ్రతవిషయే యజ్ఞాది నిమిత్తమ్ । అతవప “ప్ర
 జాతస్తుం మూవ్యవచ్ఛేత్తీః” “జాయమానోహవైబ్రాహ్మణస్త్రీభిఃకులవా
 జాయతే” “ఋణానిత్రణ్యపాకృత్య” ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతివిహితప్రజా
 సహత్వ కర్తార్థత్వాద్వివాహద్రవ్యదానయోః “అయజ్ఞోవాపషయోపత్నీ
 కః” ఇతిశ్రుతేః, “పాణిగ్రహణాదధిగృహమేధినోవ్రతమ్” ఇతి సపత్నీ
 కన్యైవ ధర్మధికారస్తరణాచ్చ దుహితృమతే దానం ధర్మార్థమేవనక్ర

యార్థమ్ । శ్రూయతే - ధర్మార్థదానస్య శ్రుతివిహితస్వాదిత్యర్థః । ఆ మే
 వశ్రుతిముదాహరతి ॥ వా ॥ తస్మాద్దుహితృమతేఽధిరభవతం దేయం తన్ని
 దుయాకుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । తస్మాత్ - ధర్మార్థత్వాత్ , రిధేనాధితం
 రధాధికంవా గవాంశతమ్ , దేయమ్ - దద్యాత్ , తత్ , దుహితృమాన్ ,
 మిధుయాకుర్యాత్ - కన్యామైవరాయవ తేత్రాలంకారాదిప్రత్యర్థం
 నైవ తద్ద్రవ్యదాన సామ్యగతక్రయప్రసజ్జనం వితథీకుర్యాదిత్యర్థః । య
 ద్వా , మిధుయా - మిధునమ్ , “ ఆపోవాగే మిధుయాన్నిధునవాస్ఫుర
 తి ” ఇతిశ్రుతేః । మిధుయాకుర్యాత్ - వరదత్తద్రవ్యం మిధునసాతు-
 ర్యాదిత్యర్థః , “ మాదేవానాం మిధుయాకర్పాగధేయమ్ ” ఇతి శ్రుతేః ।
 ఏవం వరదత్తద్రవ్యస్య ప్రత్యర్థనైవతి , తస్మాత్ - వివాహ క్రియానాం
 దుహితరివా , క్రయశబ్దః - కన్యాకీతేతి లోకవాదః , సంస్తుతిమాత్రమ్-
 ఆవిద్యనానాథకథనమేవస్యాత్ , కుతః ? ధర్మాధిసంబంధః , సి - యస్మాదై
 తోః , దానం నక్రయార్థం నాపిదాసక్రయవద్దాసక్రియార్థంకేఽతిధర్మార్థం
 ప్రజాసహత్వకర్మనిబధనోయం దమ్మతోసన్మన్వత్ ఇతి । అతోధర్మార్థస్వ
 దేవ హేతోర్యతఃపాణిగ్రహణం తతోధర్మప్రజాసహత్వయే వివాహస్యావ
 శ్యకతావ్యత్యాధర్మార్థం దానవిధానాచ్చ “ సన్వాన్యసకపూర్వాణి గా
 నాన్యదృష్టాధాని ” ఇతిష్టరణాద్దుహితృమతే వరదత్తకపూర్వమేవ తద్ద్ర
 వ్యం దద్యాత్ , దుహితృమాంశచ్ఛకన్యాం ప్రజాసహత్వ కర్మభ్యప్రతి
 పాదయేత్ , తతశ్చ ధర్మార్థమేవ కన్యాప్రతిపాదన విధానాద్వరాయోద
 కపూర్వకమేవ కన్యాం దద్యాత్ । ఏవంహి శిష్టా ఆచరన్తి । యుక్తం చైత
 త్ , “ ॥ శ్లో ॥ స్థావరేవిక్రయోనాస్తి కుర్యాదాధిమనుజ్ఞయా । ’ ఇతి స్థావ
 రవిక్రయే ప్రతిషిద్ధే , “ ॥ శ్లో ॥ భూమిం యన్ప్రతిగృహ్ణోతి యశ్చభూమిం
 ప్రయచ్ఛతి । తాపుభౌపుణ్యకర్తానౌ నియతౌ స్వర్గగామినౌ ॥ ’ ఇతి భూ
 దానప్రశంసా దర్శనాచ్చ స్థావరవిక్రయే కతావ్యే , “ ॥ శ్లో ॥ హిరణ్యో
 దకదానేన షడ్భిర్గచ్ఛతి మేదినీమ్ । ’ ఇతిష్టరణాద్ధిరణ్యోనకం దత్వాదా
 నకూపేణ స్థావరవిక్రయంకుర్యాత్ ” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరోక్తరీత్యాఽత్రాపి
 “ ॥ శ్లో ॥ కన్యావిక్రయినామూర్ఖాః కిల్బిషస్యైవ కారకాః । వతన్తి నరకే
 ఘోరేయానదాభూతసంస్థవమ్ ॥ ” ఇతి కన్యావిక్రయనిషేధాత్ , “ వా

గ్నివిన్నరకంయాలి నకన్యాదోససత్సుః । విశ్వజిగ్మన్మితోయఃకన్యా
దానంసహాఫలమ్ ॥ ” ఇతి కన్యాదానప్రశంసాదశనాచచ్చద్రవ్యదాన
మత్తరేణ కన్యాసామేనక్ష్మాశ్రమభర్తానుష్ఠానార్థం వివాహే అవశ్యకర్త
వ్యేసతి “ ॥ క్లో ॥ అద్భిరేవద్విజాతీనాం వివాహస్తు ప్రశస్యతే । ” ఇ
తిస్మరణాదుదకపూర్వద్రవ్యదానే కన్యాదానేవనక్రయగఢః । అతఃక
వలంగాస్యక్రియాధం యాక్రీణానూధాచ యారత్యర్థమేవాధా తద్విష
యమేవ “ ససావైవేచపిత్రైశ్చ ” ఇతివచనాదితి నిరవద్యో2యంనిజ
యః । అతోనవరస్యక్రయదోషగఢః, ధర్మార్థగానస్య శ్రుతిసిద్ధత్వాదభి
సద్దిభేదాచచ్చ । యథా — “ ॥ క్లో ॥ ఆత్మార్థంభోజనంయస్య రత్యర్థంయ
స్య మైధునమ్ । వృత్త్యర్థంయస్యచాధీశం సయాతి నరకాన్బహూ ॥ ”
ఇత్యాదయఃప్రసిద్ధా అవ్యభిప్రాయభేదేన శిష్టైరనుష్ఠితా న్లోఘ్యభవ
న్తి । కించ “ తన్నిధుయాకుర్యాత్ ” ఇతి శ్రుతేర్నరదత్తద్రవ్యప్రత్య
ర్పణాభావేదుహితృమతః పునరప్త్యేవదోషః । తథా మనుః ॥ క్లో ॥ నక
న్యాయాఃపితావిదాన్వగృహ్ణీయాచ్ఛుల్కమణివపి । గృహ్ణం శుచ్ఛలం
హిలోభేనస్యాన్నరోపత్యక్రయూ ॥ నానుశుశ్రుమజాత్వేతత్పాక్షేవ్వపి
హిజన్మను । శుల్కసంజ్ఞేన మూల్యేన చన్నం దుహితృవిక్రయమ్ ॥ * ॥
యమోపి ॥ క్లో ॥ కన్యాంతుజీవనార్థాయ యశ్శుల్కంనప్రయచ్ఛతి । ఉ
పభుజ్యైపురీషంచ మూత్రంతస్యాఃపరిత్రచ ॥ తథా ॥ యోషనుమ్యో
హివిక్రీయయతిగృహ్ణిద్ధనమిచ్ఛతి । తేషాంమూత్రపురీషేణ సవరోత్త్రీవ
జీవతి ॥ తథా ॥ కన్యావిక్రయిణోమూఖాఃకలింబుపైవైవకారికాః । పత
న్తినరకేఘోరే దహన్త్యాసప్తనుంకులమ్ ॥ * ॥ కన్యాభూషణాద్యర్థం ద్ర
వ్యాగానేనదోషగఢోదుహితృమతోపి । తథామనుః ॥ క్లో ॥ యాపానూ
దగతేశుల్కం జ్ఞాతయోనసవిక్రయః । అహాణంతతుమారీణామాన్య
శంస్యంతుకెవలమ్ ॥ * ॥ ఆన్యశంస్యమ్ - “ కన్యావిక్రయిణోమూర్ఖాః ”
ఇత్యాద్యుక్తదోషాభావత్తత్యభః । అతో వరేణదత్తంకథభిచ్ఛేత్య
పణీయమితి సవంనిరవద్యమ్ । కించేదమెకమిహవిచార్యతే — “ ॥ క్లో ॥
ప్రత్యుద్వాహూవైవకాయోవైకస్తైదుహితృద్వయమ్ । నస్తేజా
తయోఃపునో రేకజాతేతుకన్యకే ॥ ” ఇతి స్తయతే, తత్ర ప్రత్యు

ద్వాహోదికముపపద్యతే నవేతి, ప్రత్యుద్వాహనిషేధో ననమౌఘభవీతి,
 “మనుష్యాణాంచ మనుష్యేః” ఇత్యావస్తమ్యేన వినిమయవిధానాత్,
 “నైకస్మైదుహితృద్వయమ్” ఇహిచ నసజ్జ్ఞాఘటిత “తస్మాదేకోద్వేజా
 యేవిద్వ్యతే” ఇహిశ్రుతేః, “నచైకజాతయోః” ఇతీదమపి నసజ్జ్ఞగమితి వి
 చారాసహత్వాత్ । అత్రప్రతిఽధీయతే, ప్రత్యుద్వాహేనానైవి కరణీ
 యః, అస్మాదేవనిషేధాత్, చిరంనజీవతీతిలాకవాదాచ్చ । వినిమయస్మర
 రణంతు దాస్యాదిఽషయమితి వ్యాఖ్యాసమ్ । “మనుష్యస్రసానాగాః
 విశేషేణ నపిత్రీణీయాత్” ఇతివిక్రయనిషేధాత్కాస్య చిత్కాస్యాశ్చిద్వి
 వాహే “పితృపత్నీససర్వామాతరః” ఇతివివాఢృదుహితుర్మాతృత్వేన
 కన్యాప్రదాతుస్తస్యాదాహిత్రీత్వేన వివాహాయోగాచ్చ, భర్తృసాపిణ్డ్యం
 ప్రాప్తాయాససవత్సీదుహితృసాపిణ్డ్యసిద్ధేసపిణ్డా వివాహోసమ్భవవ ।
 అతఏవవివాఢృకన్యాయాసస్వప్రీత్యాత్వేనచ స్యాలసస్యచ నివాహేనా
 నోపపద్యతే । అతో “మాతుశ్చయోనిసంబుద్ధేభ్యః” ఇహినిషేధోఽత్రా
 పి సమానః । “మాతుఃపతుః” ఇతి “యోనిసంబుద్ధః” ఇతి పాతత్యహే
 తుస్మరణాదేకస్మైదుహిశృద్వయగానంచ నయోయుజ్యతే, “॥ స్తో ॥ స
 ఖిభారాఢంసమారుహ్య స్వప్రీత్యాం స్యాలిమేవచ । అహేనారాత్రాపితో
 భూత్వా తప్తకృచ్ఛం సమాచరేత్ ॥” ఇతిప్రాయశ్చిత్తస్మరణాత్ । తచ్చ
 సకృన్యమనే, గమనాభ్యాసే “నిన్దితకర్తృభ్యాసీ” ఇతిగౌతమేన పాతిత్య
 స్మరణాత్ । నచస్మాలీగమననిషేధస్తమద్వాహే । అనూధాగమనే తదితి
 చేన్న, తదుద్వాహేపి స్యాలిత్యానపాయాత్, జాయాగ్వయమాత్రప్రాప్తి
 పరత్వాచ్చశ్రుతేః, నతుజ్యేహాకనిస్తాద్వయవివాహస్రాప్తిపరత్వంతస్యః,
 అతోనవిరోధః । ఉత్తరాధికామపి నసమన్వనీవద్యతే విచారాసహత్వాదేవ ।
 “పితృపత్నీససర్వామాతరః” ఇతివత్ “శ్వశ్రూఃసపూర్వాజపత్నీచమా
 తృతుల్యాఃప్రకీర్తితాః” ఇతి జ్యేష్ఠభ్రాతృపత్నీమతృత్వాదేశాత్త
 స్యాసస్వసర్వాత్పత్నీసమృతుల్యత్వేన తస్యావివాహాః కనిష్ఠస్య నోపపద్య
 తే । “స్వసపిణ్డభూతజ్యేష్ఠభార్యాసన్నే బధుత్వేనా సన్నబధూద్వా
 హశ్చ నశోభనకరః” ఇత్యఖణ్డాదర్శేత్వాసన్నబధూద్వాహస్య చిర
 జీవిత్యాభావప్రకారాత్, “మాతుశ్చభ్రాతృరాత్రస్య గత్వాచాజ్ఞా

యణంచరేత్ ” ఇతి మాతృభాగ్రాతౌగ్రాస్తస్య ప్రత్యానన్న సపిండస్య
 కన్యానివాహే ప్రాయశ్చిత్తస్మరణాచ్చ । గమనాభ్యాసేయముః ॥ శ్లో ॥
 స్నుషా మాతృవ్యసృగ్తౌ తృనణిం మాతృవ్యసుస్సతామ్ । మాతులానీం
 తథాశ్వశ్రూం గత్వాసద్యఃపతేద్ద్విజః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రావ్యతిదేశప్రా
 ప్రమాతృత్వాది ప్రాప్త్యర్థమేవ జనన్యాది శబ్దాప్రయోగః । ఏవమన్య
 త్రాపి సామాన్యశబ్దప్రయోగే ద్రష్టవ్యమ్ । కించ పూర్వమేవపుత్రస్య
 కన్యాశ్చిద్వివాహేకృతే పశ్యాత్పితృతురావర్తనేన స్నుషాయాస్సన్వసృమా
 తృవ్యసృతతుస్సతావివాహే స్నుషాయామాతులస్య పితృమాతులభాగ్రాతౌ
 గాం స్వపుత్రీవివాహనచ్చాశ్రువిరోధాభావేఽపి ప్రతీతివిరోధాల్లోకవిద్వి
 ష్టత్వాన్నశోభనకరశ్చిరమితి స్మరణాచ్చ తద్వజనమేవయుక్తమ్ । కించ
 యస్యావివాహేకృతే తస్యబద్ధుషు వివాధుస్సన్వసృత్వ మాతృత్వ స్వప్రీయ
 త్వాది సమ్భవేనతి “ సఖభార్యాకుమారీషు స్వయోనిష్వత్వజాసుచ ”
 “ రేతస్సిత్యాకుమారీషు స్వయోనిష్వత్వజాసుచ ” “ ॥ శ్లో ॥ పితృస్సన్వ
 సారం మాతుశ్చ మాతులాంచ స్నుషామపి । మాతుస్సపత్నీం భగినీమాచా
 ర్యతనయాం తథా ॥ ఆచార్యపత్నీం స్వసుతాం గచ్ఛంస్తు గురుతల్పగః । ”
 “ మాతృగమనం దుహితృగమనం స్వకులీనస్త్రీగమనం జ్ఞాతివిషయస్త్రీగ
 మనమిత్యేతాన్యతిపాతకాని ” ఇతివిష్ణ్వాదినాదోషస్తరణాత్సత్త్వాద్వాపరం
 పరయావాఽతిదేశాద్వాతాదృశీనోద్వాహ్యతీసన్న్రీహః । ఏవమియద్ధాపున
 రద్ధానిద్ధారితం శ్రద్ధాజూడాదిమం నిశ్చయం ఏవశ్చిదపశ్చిమావిమృశస్తు .

ప్రామాణికోఽస్తీతివివాహనిష్ఠాంపర్యచ్ఛినద్వైదికసార్వభౌముః ।

నిర్మతృరావశ్యత సాధవస్తాం కిం హేతుకైఃపణ్ణితమానిభిస్తైః ॥ * ॥

ఇతి సమానప్రవరనిర్ణయస్సమాప్తః .

వివాహ్యకన్యానిర్ణయః .

ఇదమిహాపరం నిర్ణయతే , వాచాద్భిర్వాదజ్ఞాకన్యాన్యస్య వివా
 హాన్వానార్హావేతి “ దత్తాం గుప్తాం వర్జయేత్ ” ఇత్యోపస్తమ్నస్మరణాద
 నర్హేతిచేన్న , గుణవద్వరదత్తావిషయత్వాత్తస్య । తథానారదః ॥ శ్లో ॥ ద
 త్వాన్యాయేన యఃకన్యాం వరాయనదదాతితామ్ । అదుష్టశ్చేదవ్వరారా

జ్ఞానదణ్డ్యస్తత్రచోరవత్ || * || యాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో || సకృత్ప్రదీయ
 తేకన్యాహరంస్తాంశోఽర్పదణ్డభాక్ | దత్తామపి హరేతున్యాం శ్రేయాం
 శ్చేద్యరతిప్రజేత్ || * || అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః || వా || “ సకృదేవ కన్యా
 ప్రదీయతే ” ఇతిశాస్త్రనియతమ్, అతస్తాందత్వా హరన్-న్యాం చోరవ
 ద్దణ్డ్యః, యది పూర్వప్రాచేచ్ఛియాన్విద్యాభిజనాతిశయయుక్తో వరతిగ
 చ్ఛుతి పూర్వస్యచ పాతకాది యోగోదుర్వృత్తంవా తదా వాద్దత్తామపి
 హరేత్, ఏతచ్చ సప్తమపదాదర్వాద్ధృష్టవ్యమ్ || * || ఇతి | గౌతమశ్చ
 || వా || ప్రతిశ్రుత్యాప్యథర్కసంయుక్తాయనదద్యాత్ || * || నారదశ్చ || శ్లో ||
 నాదుష్టాం దూషయేతున్యాం నాదుష్టం దూషయేద్వరమ్ | దోషేనతి న
 దోషస్సాన్యదన్యోన్యం త్యజతోద్వయోః || దీర్ఘకున్జితరోగారావ్యజ్ఞానం
 స్పృష్టమైవనా | దృష్టాన్యగతభావాచ కన్యాదోషాప్రకీర్తితాః || * ||
 కాత్యాయనశ్చ || శ్లో || ఉన్న త్తపతితఃకుష్మీతధాషణ్డస్సగోత్రజః | చ
 త్సుశ్శోత్రవిహీనశ్చ తధాపస్తారదూషితః || వరదోషాన్ప్రత్యాహ్వతే
 కన్యాదోషాశ్చకీర్తితాః || * || ఏతపవ కన్యాదోషాన్విశ్యర్థః | సపవ || శ్లో ||
 సతు యద్యన్యజాతీయఃపతితఃక్షీబపవనా | వికర్మస్థస్సగోత్రానా దాసోదీ
 ఘ్నామయోపివా || ఉఢాపిదేయాసాన్యస్తైస్సప్రావరణభూషణా || * || ఉ
 ఢా - వాచాద్భిర్వాదతా, పాణిగృహీతాయాఃపునరుద్వాహస్య కలౌని
 షేధాత్ | యద్వా ఉఢాపిదేయాకిల కిముతదతైతి | దత్తాయాపవాన్యస్తై
 దానం కేముత్యసిద్ధమ్ | అతోదోషోనప్రచ్ఛాద్యః, “ || శ్లో || అనాఖ్యా
 యదదద్దోషం దణ్డ్యఉత్తమసాహసః | అదుష్టాంతు త్యజేద్దణ్డ్యోమాషయం
 స్తుమ్మపాశసమ్ || ” ఇతి దణ్డస్తరణాత్ | ఉత్తమసాహసమ్ - సాశీతి పణ
 సహస్రమ్, వివాహాత్ప్రగేవ ద్వేషాది నా అవిద్యమూలైక కన్యాదోషై
 ర్దూషయన్నపేతధాదణ్డ్యః | అత్ర చన్ద్రికాయాంచ || వా || ఏవంచ
 వాద్దా నప్రభృత్యా సప్తమపదాదర్వాద్గోషదర్శనే మరణాకౌవాకన్యామ
 న్యస్తైదద్యానోర్ధ్వమ్ || * || ఇత్యుక్తంభవతి | తధావసిష్ఠః || శ్లో || అద్భి
 ర్వాచాచదత్తాయా మ్రియేతాతోవరాయది | నవమన్తోపనీతాస్యాతుగ్-
 మారీపేతురేవసా || * || కాత్యాయనశ్చ || శ్లో || వరయిత్వాతుయఃకశ్చిత్ప్ర
 ణశ్యేతుర్నుషోయది | రక్తాగమాన్త్రీనతీత్య కన్యాన్యంవరయేద్వరమ్ || *

సూత్రేణ - దేశాంతరంగచ్ఛేదే, రక్షాగమః - రక్షాపాదుకావశ్యం . త
 ధానారదః ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యక్షావశ్యతయోగకన్యాం వసోదేశాంతరంగతః .
 త్రీణ్యుత్తా సంతతికన్యాకన్యాన్యం వరయేత్సర్వమ్ ॥ * ॥ వరనాశాభా
 వేపీత్యర్థః . ప్రత్యక్షావశ్య - సర్వభాతవైవదాపావీమితనిష్పయ హస్తా
 క్షేత్రేత్యర్థః , ఉదకపూర్వకప్రతిగ్రహేతువంస్య దోషాభావే అన్యస్తైపు
 నర్హానాయోగాత్ . ఇదంచపూర్వోక్త వరదోషసమ్మే . అత్ర మనుః
 ॥ శ్లో ॥ అదీయమానాభగ్రాంతమధికచ్ఛేద్యదిస్వయమ్ . నైసగిజ్ఞి దవా
 ప్నోతి నవయం సాధికచ్ఛేతి ॥ * ॥ పితరితావదదాతరి స్వయం కన్యాభ
 గ్రాంతం వరయేత్తదా కన్యావరియోనదోషః , పితరతక్రమదోషా నాస్తి
 త్యర్థః . ఏవంసప్తమపదదర్శాపదర్శనే అన్యస్తైదానం శాస్త్రసి
 ధమ్ . అప్రబృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ త్రింశద్వయోదశాభ్యాంతు భార్యాం విదై
 తనగ్ని కామ్ . ఏకవింశతివర్షో వా సప్తవర్షామవాప్నుయాత్ ॥ * ॥ య
 త్తు ॥ శ్లో ॥ త్రింశద్వర్షావహేనానార్యాం హృద్యాం ద్వాదశ వార్షికీమ్ .
 త్ర్యష్టవింశతివయోవా ధర్మేనీదతిసత్వగః ॥ ” ఇతి మనువచనం తద్వివో
 ధృనియమాపరమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ వర్షే రెకగుణాంభార్యామున్యహేత్త్రిగు
 ణస్వయమ్ . ” ఇతిః శ్లోపురాణేదర్శనాత్ . యత్పంచదశమ్ “ ॥ శ్లో ॥
 ప్రాప్తేద్వాదశమేవరై యోగకన్యా సప్రయచ్ఛేతి . మాసిమాసిరజస్తస్యాః
 పితాపితౄణీతమ్ ॥ ” ఇతి తత్ఫలం “ ॥ శ్లో ॥ హేమామకాలేతు సమ్ప్రా
 ప్తే సోమోభుక్షేతుకన్యకామ్ . రజఃకాలేతుగర్భరో వహ్నిస్తుకుజదశా
 నే ॥ ” ఇతివద్వాదశేవరై ప్రాప్తేగౌర్యావశ్యతాస్వదత్తాయోగీణీతం
 పితాభుక్షే ఇత్యర్థపరమ్ . యదవ్యపరమ్ “ ॥ శ్లో ॥ కన్యాద్వాదశమేవ
 షేయానదల్పగృహేవసేత్ . భూమిహత్యా పితృస్తస్యానాకన్యా
 వరయేత్స్వయమ్ ॥ ” ఇతి తదపి “ యోగకన్యాద్వాదశవార్షికీనదత్తాతస్యా
 ద్వాదశేవరై కతిదిద్ధివాన్యపి పితౄగృహేవాసేపి భూమిహత్యాస్యాత్ ”
 ఇత్యేవమర్థం ప్రతిపాదయతి . అత్యేకన్యాదానే కాలావధిత్యభి మోనకా
 ర్యః , దశాభ్యాత్పరం రజస్వలాత్వేనచ వృధలీపతిత్వేనచ తద్వివాహే పి
 త్రాదీనాం వివోధుశ్చ ప్రత్యవాయత్పుతే . తథాఅయమేవ ॥ శ్లో ॥ అ
 ప్తవయోభవేత్సోరీ సవవర్షాతురొహిణీ . దశవర్షాభవేతూన్యాలతకార్ధ్యం

రజస్వలా || * || బృహస్పతిః || శ్లో || శారీం దదన్నాకవృష్టంవైకుణ్ఠం
 హిణీందదత్ | కన్యాం దదద్భ్రష్టాలోకం రౌఢవంతు రజస్వలామ్ | మా
 తాచైవపితాచైవ జ్యేష్ఠభ్రాతృతదైవవ | త్రయైవైవరకంయాన్విదృష్టాన్వి
 కన్యాం రజస్వలామ్ || యస్తాం వివాహయేత్ | కన్యాం బ్రాహ్మణో మదమో
 హితః | అసంభాష్యో హ్యపాజ్ఞేయస్సవిప్రోన్వపలీపతః || వృషలీసంగృ
 హీతాయో బ్రాహ్మణో మదమో హితః | సకతం సూతకం తస్య బ్రహ్మహత్యా
 దినేదినే || * || సంవర్తః || శ్లో || అప్తమేతుభవేన్గారి సమేనగ్నికాభవేత్ |
 దశమేకన్యకా ప్రోక్తా ద్వాదశేవృషలీస్సృతా || * || శ్రీధరయేచ || శ్లో ||
 ఏకాదశాబ్దాదారభ్యసర్తుర్నామబలాభవేత్ | తతస్తు వృషలీసాస్యాత్సా
 ప్రాయోనిర్యదిష్టియాః || తద్భర్తా వృషలీనాథోగృహతస్సర్వకమన్
 సు || * || సాప్రా - ద్రవితా | అత్ర వృషలీద్వివిధా, రజస్వలాకాచిత్,
 కాచిద్భృష్టరజసా | తథాచన్ద్రికాయామ్ || శ్లో || పితృవేత్కనియానారి
 రజసవశ్యత్యసంసృతా | భూణహత్యాపితుస్తస్యాస్సాకన్యావృషలీస్సృ
 తా || * || నారదః || శ్లో || యావత్తశ్చర్తవాస్తస్యాసమతీయః పతంవి
 నా | తావన్యో భూణహత్యాస్యస్తస్యయోనదదాత్తామ్ || * || విజ్ఞా
 నేశ్వరశ్చ || శ్లో || చణ్డాలీవర్ధకీవేశ్యా రజస్థాయాచకన్యకా | ఊఢాచ
 యాసగోత్రేణ వృషల్యవశ్యచీర్దితాః || * || అత్ర ప్రాచుర్భూతరజ
 సాగ్రయాః వృషల్యాస్సగోత్రాధాసమభివ్యాహరణం వివోధుస్సమానగో
 ప్రావివాహగమనగంభీతావదనేమాక్తప్రాయశ్చిత్తప్రాప్తిర్థమ్ | య
 ధాహి విజ్ఞానేశ్వరేణ “ || శ్లో || రేతస్సీక్త్వాకుమారీషు స్వయోనిష్ప్త్య
 జాసుచ | సపిండౌపత్యదారేషు ప్రాణత్యాగో నసంశయః || ” అన్త్యజా
 శ్చ - “ || శ్లో || చణ్డాలశ్శ్వపచఃక్షత్వా సూతో వైదేహకస్తథా | మాగధో
 యాగవత్తైచ సప్తైతేన్ద్రావసాయినః || ” ఇతి మధ్యమాక్షిరోద్భిత్తాద్ర
 వ్యవాహిక, నతు “ రజకశ్చర్తకారశ్చ ” ఇత్యాదిప్రతిపాదితాః, తేషు లభ్యు
 ప్రాయశ్చిత్తస్యోక్తత్వాత్ | తథా “ || శ్లో || చణ్డాలాన్ద్యప్తియోగత్వా
 భుక్త్వాచప్రతిగృహ్యచ | పతత్యజ్ఞానతోవిప్రోజ్ఞానాత్సామ్యన్తుగచ్ఛతి ”
 ఇతిచణ్డాలాదిసామ్యం ప్రతిపాదయతా మనునాకామతోఽత్యంతాభ్యాసేమ
 రణాన్తికం దర్శితమ్, తథాహ్యజ్ఞానతశ్చణ్డాలీగమనాభ్యాసే పతతి, అతః

పతితప్రాయశ్చిత్తం ద్వాగశవాషికం కుర్యాత్ || * || ఇతి వ్యాఖ్యా
యస్వయోనిష్వస్యజానుచేత్యేకవాక్యసమభివ్యాహరత్ , భగిన్యాది
ష్వపీయమేన వ్యవస్థావేదితవ్యేతి వ్యవస్థాపితమ్ । వృషలీవిషయేయమః || శ్లో ||
బ్రాహ్మణోవృషలీం గత్వా త్రియహం సూతకీభవేత్ । తథాఽస్యాంగర్భ
మాధత్తై బ్రాహ్మణ్యాదేవహీయతే || * || అత్రమనుః || శ్లో || యఃకరోత్యే
కరాత్రేణ వృషలీగమనం ద్విజః । న భైశ్చ భుజ్జపన్విప్రస్త్రిభిర్వమైర్వ్యపో
హతి || * || వృషలీ - చణ్డాలీ , తద్విషయమితి వ్యాఖ్యాతం విజ్ఞావేశ్వరే
ణ । చతుర్వింశతిమతే || శ్లో || వృషల్యామభిజాతస్తు త్రేణివమాణి సంయ
తః । చతుర్థకాలసమయే దత్తం భుజ్జీతవాగ్యతః || * || ఇదం శూద్రాదివి
షయమితి వ్యాఖ్యాతమ్ , అత ఇదం శూద్రజాతీయవర్ధకీ వేశ్యావిషయమ్ ,
“ హీనయోనినిషేవణమ్ ” ఇత్యత్ర తథావ్యాఖ్యాతత్వాత్ , శూద్రత్వా
విశేషాత్ “ యదేకరాత్రేణ కరోతి పాపం కృష్ణం వర్ణం బ్రాహ్మణసేన
మానః । చతుర్థకాలే ఉదకాభ్యవాయస్త్రిభిర్వమైర్వస్తదపహన్విపాపమ్ || ”
ఇత్యావస్తమృవచనేన సమానార్థత్వాచ్చ । మనుః || శ్లో || వృషలీపీతఘే
నస్య నిశ్వాసోపహతస్యచ । తస్యాంచైవప్రసూతస్య నిష్కూతిర్నవిధీయ
తే || * || ఇత్యాది వచనజాతం చన్ద్రికాయాం వృషలీత్వావిశేషత్వాన్
దుర్భూతరజసాః రజస్వలోభయవిషయత్వేన ఉదాహృతమ్ । ఆశ్రాయం
వివేకః — శూద్రాదిషయత్వే “ బ్రాహ్మణ్యాదేవ హీయతే ” “ నిష్కూ
తిర్నవిధీయతే ” ఇతి స్మరణమత్యవ్తాభ్యాసవిషయమ్ । తథా విజ్ఞానేశ్వరే
|| వా || శూద్రాగమనం సాధారణస్త్రిసమ్భాగశ్చ హీనయోనినిషేవ
ణమ్, తత్ర యత్తు యమేన సాధారణస్త్రిగమనమధికృత్య గురుతల్పగమన
వ్రతముక్తమ్ , “ || శ్లో || గురుతల్పవ్రతం కేచితేచిచ్ఛాన్ద్రాయణంస్తృ
తమ్ । గోఘ్నుస్యేచ్ఛన్తి కేచిచ్ఛ కేచిద్వదవశీర్జినః || ” ఇతి , ఘతచ్ఛజ
స్తవ్రభృతి పానుబద్ధానవచ్చిన్నాభ్యాసవిషయమ్ || * || ఇతి । ఆశ్రయం
వ్యవస్థా — “ || శ్లో || పశువేశ్యాభిగమనే ప్రాజాపత్యం విధీయతే । ”
ఇత్యకానువిషయమ్ , కామతస్తు “ || శ్లో || వేశ్యాగమనజంపాపం వ్యపో
హన్తిద్విజాతయః । పీత్వాసకృత్తప్తకృచ్ఛ్రంశత్తరాత్రంకుశోదకమ్ || ”
ఇతియమేనోక్తమ్, తత్రాభ్యాసాపేక్షయా చాహ్వానిర్ణాదికం వ్యవస్థాప్య

మ్, గర్భాత్పాదేతు వషాత్రయమ్, అనుత్పాదేపి కామతోఽశ్యన్తా వి
 చ్ఛిన్న బహుకాలాభ్యాసే గురుతల్పప్రతిమత్యేవమేకవాక్యోపాత్తత్వాత్,
 “ || శ్లో || బహునామేకధర్మాణామేకస్యాపి యదుచ్యతే । నర్వేషాంత
 ద్భవేతాగర్భమేకరూపాహితేస్తుతాః || ” ఇతి వచనాచ్చ ప్రాదుర్భుతర
 జసాగ్రయావృషల్యాభర్తుశ్చ ద్రష్టవ్యమ్, పామాన్యేన వృషలీవచనేషు వి
 వేకానుక్తేషు, చణ్డాలీసగోత్రాదిషుచ “ చణ్డాల్యాం గర్భమాధాయ గు
 రుతల్పప్రతంచరేత్ ” “ గురుతల్పీసవిజ్ఞేయస్సగోత్రాంచైవముద్వహా ” ఇ
 తి ప్రాయశ్చిత్తతౌల్యదర్శనాచ్చ, తత్సహపరితాయాఃకన్యాయాశ్చ గ
 మనాదౌతు ఇదమేవప్రాయశ్చిత్తం ద్రష్టవ్యమ్, తస్మాశ్చ వృషలీత్వాత్,
 రజస్వలాగమనాదౌతు “ అసంభాష్యోహ్యపాక్షేయస్సవిహృత్ వృషలీవ
 తిః । ” “ తత్పతివృషలీనాధోగర్హితస్సర్వకర్మసు । ” ఇత్యాదిభిర్వ్య
 క్తమేవోక్తం ద్రష్టవ్యమ్ । అస్యావృషలీత్యేపి “ రజస్థాయాఃకన్యకా ”
 “ రజఃవశ్యత్యసంసృతా ” ఇత్యాదివిశేషోక్తైర్నతద్విషయో గురుతల్పప్ర
 తాది ప్రసజ్జఇతి । అత్రమనుః || శ్లో || కామమామరణాత్త్రిష్టైర్ధృహేకన్య
 తుఃమత్యేపి । నత్వేవైనాం ప్రయచ్ఛేత్తు గుణహీనాయకర్హితే || * ||
 ఇదం గుణవద్వరదానవిషయమ్ । బాధాయనః || శ్లో || దన్యాన్గుణవతే క
 న్యాం నగ్నికాంబ్రహ్మచారిణే । అపివాగుణహీనాయ నోవరుద్ధ్యాన్ద్రజస్వ
 లామ్ || * || మనుః || శ్లో || పాణిగ్రహణమన్త్రైస్తు నియతం దారలక్ష
 ణమ్ । తెషాం నిష్ఠాతువిజ్ఞేయా విద్వద్భిస్సప్తమేవదే || * || నిష్ఠా - వర
 మాశధిః । కన్యావరయోద్దోషదర్శనేపి సప్తమపదాదూర్ధ్వం నపరిత్యాగ ఇ
 త్యర్థః । అత్రయమః || శ్లో || నోదకేన నవాచాచ కన్యాయాఃపతరుచ్య
 తే । పాణిగ్రహణసంసృతాత్పతిత్వంసప్తమేవదే || తతశ్చ || విధివత్ప్ర
 తిగృహ్యేపి త్యజేతగన్యాం విగర్హితామ్ । వ్యాధితాం విప్రకృష్టాంవాచక్ష
 నాచోపపాదితామ్ || * || ఇత్యాదికమపి సప్తమపదాదర్వాగేవేతి వ్యవస్థా
 వసీయమ్ । అత్ర వసిష్ఠోవ్యక్తమాహ || శ్లో || స్త్రీపుంసయోస్తు సమృద్ధా
 ద్వరణంప్రాగ్విధీయతే । వరణాన్ద్రహణంపాణేస్సంసృతోహివిలక్షణః ||
 తయోరనియతంప్రామర్శ్వరణం దోషదర్శనాత్ || * || పాణిగ్రహణా
 త్ప్రాగ్దోషదర్శనాన్వేతోర్వరణమనియతమిత్యర్థః । అతః “ || శ్లో || దత్తా

యాఃపునరుద్వాహమాజ్యేష్ఠాంశం గోవధం తథా । కలౌ పశ్చాన్నకుర్వీత
భ్రాతృజాయాం కమణ్డలుమ్ ॥ ” ఇతినిషేధోగుణవద్వరదానవిషయః ,
ప్రచుష్టవివిధదోషదర్శనే ఛలదానేచ త్యాగస్త్వతః , అపాత్రే ఛలాదినా
పాత్రేచ దత్తస్యాపి “ అదత్తం దోషదర్శనాత్ ” ఇతి అదత్తత్వస్మరణా
త్ “ యత్రవాపువధింపశ్యేత్తత్సర్వం వినవతః యేత్ ” ఇతి సోపాధిక
దానాదెర్నిర్వృత్తిస్మరణాచ్చ । ఉక్తదోషాభావే మనుః ॥ శ్లో ॥ సకృదం
శోనివతతి సకృత్కన్యాప్రదీయతే । సకృదాహదగానీతి త్రీణ్యేతాని సకృత్స
కృత్ ॥ నదత్వా కన్యవితకన్యాం పునర్దద్యాద్విచక్షణః । దత్వాపునఃప్ర
యచ్ఛేచ్చ రాష్ట్రోతి పురుషాన్మతమ్ ॥ * ॥ “ శతమశ్వాన్మతేహన్తి స
హస్రం పురుషాన్మతే ” ఇన్యక్తదోషమాహ్నేత్యర్థః । కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥
సప్తపానర్థవాగకన్యా వజ్రానీయాఃకులాధమాః । వాచాదత్తామనోదత్తా
కృతకాతుకమజ్జలా ॥ ఉదకస్పర్శితాయాచ యాచపాణిగృహీతిశా । అ
గ్నింపరిగతా యాచపునర్భూగప్రసవాచయా ॥ ఇత్యేతాఃకాశ్యపేనోక్తాద
హన్తికులనుగ్నివత్ ॥ * ॥ వాచాద్భిర్వాదానే నిశ్చయితామూర్భలవాకృతే
అన్యస్తేకన్యదానం గర్హితమ్ । అత్రమనుః ॥ శ్లో ॥ ఏతత్తునవరేచక్రు
ర్వానరేజాతు సాధవః । యదన్యస్యప్రతిశ్రుత్య యదన్యస్యప్రదీయతే ॥ * ॥
బోధాయనః ॥ వా ॥ వాగ్దత్తామనోదత్తా అగ్నిం పరిగతా సప్తమపదం నీ
తా భుక్తాగృహీతగర్భావ్రసూతాచేతి సప్తవిధా పునర్భూస్తాం గృహీత్వాన
ప్రజాం నధర్మం విదైత ॥ * ॥ ఇతి । గుణవద్వరాయోదక పూర్వకదానెమ
నుః ॥ శ్లో ॥ సప్తేన్మతేప్రప్రజితేక్షీభేచ పతితేపతౌ । పశ్చాన్నాపత్సు నా
రీణాం పతిరన్యోనవిద్యతే ॥ * ॥ “ దేవరాన్నమతోత్పత్తిర్దత్తాకన్యా నదీ
యతే ” ఇతి కలౌనిషేధాద్భర్తృనాశాదిషు నదెవరనియోజనమిత్యర్థః ।
సర్వప్రకారేణానన్యపూర్వికైవ వివాహ్యేతి ధర్మశాస్త్రరహస్యమ్ । అత్ర
మనుః ॥ శ్లో ॥ ఉక్తమైరుత్తమైస్సార్థం సహృద్భావాచరేచ్ఛుధః । నిశీషుః
కులముతకషామవమానసమాంస్త్యజేత్ ॥ * ॥ ఇతి నిశ్చేతన్యం నిశ్చిత
మ్ , పశ్చాద్విపశ్చిదపశ్చిమానాం నిర్మత్సరాణాం సన్తోషాయేదమపరం
ప్రసక్తాద్విచార్యనిర్ధార్యతే । అత్రమనుః ॥ శ్లో ॥ పైతృవృషేయీం భగినీం
స్వప్రీయాంమాతురేవచ । మాతుశ్చభ్రాతృరాత్తన్యగత్వాచాద్రాయణం

చరత్ || ఏతా స్త్రీప్రస్తు భార్యార్థేనోపయచ్ఛేతబుద్ధిమాన్ | జ్ఞాతిత్వేనాను
 పేయాస్తాఃపతత్యభ్యుపయన్నధః || * || వ్యాసశ్చ || శ్లో || తృతీయాంమాతృ
 తఃకన్యాంతృతీయాంపితృతస్తథా | శులక్ష్మనచోద్వహిష్యన్తివిప్రాఃపాప
 విమోహితాః || * || పుగాణేచ || శ్లో || యోమేత్స్వంహృదయాజ్ఞాతోవయ
 స్త్వంనప్రయచ్ఛతి | పాపాన్మాతులసమ్బుధాత్పిజానైతేభఃపిష్యతి || * ||
 శాతాతపశ్చ || శ్లో || మాతులస్యసుతామూఢ్వామాతృగోత్రాంతకైవచ | స
 మానప్రసగాఽచైవగత్వాచాన్ద్రాయణంచరేత్ || ఉద్వహేతసగోత్రాంయ
 స్తనయాం మాతులస్యచ | ఋషిభిశ్చైవతుల్యాలం సతుచాన్ద్రాయణం
 చరేత్ || * || ఏవం తృతీయావివాహమాత్రై సకృద్గమనమాత్రై చాన్ద్రా
 యణముక్తమ్ , గమనాభ్యాసేతు “ బ్రహ్మ హాసురావగురుతల్పగమాత్మహి
 తృయోనిసమ్బుధాగస్తైననాస్త్రీక నిన్దితః ర్హభ్యాసి ” ఇతిగౌతమేన పాతిత్య
 ముక్తమ్ | అత్రబ్రహ్మ హాదిభిస్సహ పాతేపి సైయాదికం ప్రాయశ్చిత్తా
 పనోద్యం తదేకవిషయంచ , మాతృపితృయోని సమ్బుధాగమనే పునరభ్య
 సై “ పశితస్యోత్పన్నఃపతితోభవతి ” ఇతి వసిష్ఠస్మరణాత్పుత్రాత్పాదే
 పుత్రప్రసంపరయా ద్విజాతీకర్మ హానిరేవ | అత్రశాతాతపః || శ్లో || సమా
 నప్రసరాంకన్యామేకగోత్రామధాపివా | వివాహయతియోమూఢస్తస్య
 వత్సామివిహృక్మమ్ || ఉత్సృజ్యతాం తతోభార్యాం మాతృవత్పరిపాల
 యేత్ | తస్యామత్పద్యచణ్డాలం బ్రాహ్మణ్యాత్ప్రచ్యుతోభవేత్ || * ||
 అత్ర సగోత్రాసమాన ప్రవరయోరుక్తం ప్రాయశ్చిత్తాదికం సపిణ్డాదివి
 షయేపితుల్యమ్ , “ అసపిణ్డామసగోత్రామసమానాఘోయామ్ ” ఇతి
 సహపరితానామేకోక్తస్య సర్వేషాం తుల్యత్వాత్ | తథా విష్ణునేశ్వరే
 || శ్లో || బహూనామేకధర్మాణామేకస్యాపి యదుచ్యతే | సర్వేషాం త
 ద్భవేత్కాయామేకరూపాహితేస్తృతాః || * || ఇతి | సపిణ్డాముద్యాహ్య
 గమనాభ్యాసే “ || శ్లో || రేతస్సక్త్యాకుమారీషు స్వయోనిష్వస్య జాను
 చ | సపిణ్డాపత్యదారేషు ప్రాణత్యాగోనసంశయః || ” ఇత్యుక్తమధికమ్ |
 అత్ర స్త్రీతీయావివాహస్త్వేజ్యః , “ జ్ఞాతిత్వేనానుపేయాస్తాఃపతత్యభ్యు
 పయన్నధః ” ఇతిమనుస్మరణాత్ | అత్రోపయన్తురేవపాతిత్యస్మరణాత్ ,
 సాజుర్యభావే కన్యాప్రదస్య తదన్వేషించ నదోషగన్ధః | మాతులసతో

ద్వాహనిషేధోగాన్ధర్వోద్వాహవిషయభిచేన్న, కన్వచిదపి తథా విషయ
 భేదాప్రతీతే స్తధావచనాభివాచ్య, వ్యవస్థాపకవచనాభివేషితధాకల్ప
 నస్యాతిప్రసక్తాత్, “గురుత్వీసవిజ్ఞేయఃపతితాశ్శూద్రతాంగతాః” ఇత్యో
 దీనామపి తద్విషయత్వప్రసక్తైః । అసతి విశేషోపస్థాపకే సామాన్యసంజ్ఞో
 చో నయుక్తభిచేత్తుల్యమత్రాపి, అన్యథా “॥ శ్లో ॥ ఉద్వహేత సగో
 త్రాయ స్తనయాం మాతులస్యచ । ఋషిభిశ్చైవ తుల్యంచ” ఇతిసహజా
 పాత్రత్వేన సగోత్రాసమానాహావివాహనిషేధస్యాపి గాన్ధర్వవివాహ వి
 షయత్వప్రసక్తైః । కించ, గాన్ధర్వవివాహవిషయత్వేపి బ్రాహ్మణివివా
 హ సపిణ్డత్వానపాయాత్ప్రత్యవాయఃపునరవజన్వీయః, “జ్ఞాతిత్వేనా
 నుపేయాస్తాఃపత్యభ్యుపయన్నధః” అధఃపతనీయానీతి ప్రకృత్యవతన
 హేతుషు మాతుఃపితురితి యోనిసన్బంధే సహాపత్యే స్త్రీగమనమితి తృతీ
 యోద్వాహస్య పాతిత్యప్రతీతేః । నను చన్ద్రికాయాం సాయణీయేచమా
 తులమతా పరిణయనముక్తమితి చేత్సత్వముక్తం దురుక్తమ్, నతద్దురుక్తమ్,
 “॥ శ్లో ॥ తృతీయాం మాతృతఃకన్యాం తృతీయాం పితృతస్తథా । వివా
 హయేన్మనుఃప్రాహ పారాశర్యోయమోఽశ్చిరాః॥” ఇతి వచనోదాహర
 ణాదిచేత్తైవమ్, ద్విజన్ద్రిభేదవచ్ఛేదమిధ్యాత్వసాధకస్య భేదత్వస్యశుక్తిర
 జతాభేదవదభేదమిధ్యాత్వసాధకేనాభేదత్వేనేవ “తృతీయాం మాతృతఃక
 న్యాంతృతీయాం పితృతస్తథా । వివాహయతి యోమూఢః” “ఉద్వహేత
 సగోత్రాయ స్తనయాం మాతులస్యచ” “మాతులస్యసతామూఢ్వా”
 ఇత్యాది ప్రబలప్రమాణైస్సన్ద్రితిపక్షత్వేన సాధ్యాసాధకత్వాత్, “వైస్వ
 థేబహూనాం వచనమ్” “యతోభూయస్తతోవిద్వానుర్వాధమః విని
 ర్ణయమ్” “భూయసాంప్యాదృబీయస్తవమ్” “బహూనామనుగ్ర
 హూన్యాన్యాః” ఇత్యాది వచనన్యాయైస్తస్యైవ బాధాచ్చ । కించయ
 థా విజ్ఞానేశ్వరేణ పితృవిషయే పార్వణపరావేకవచన సజ్ఞోచ దోషభ
 యేన ఏకోద్దిష్టవరవచనమేవ నిరస్తమ్, తద్వదత్రాపి వశ్యమస్తమాధో వి
 వాహనిషేధపర పూర్వోదాహృత మను యాజ్ఞవల్క్యవల్క్యవస్తమ్యబౌధాయ
 న గౌతమి పరాశరవ్యాస విష్ణునారద వైతీనసి శాతాతపాది వచననిచయస్య
 సజ్ఞోచత్రసక్తాద్విరోధాత్ప్రబల్యాచ్చ తృతీయావివాహవచనమేవని

తస్యం న్యాయవిద్భిః, పాతిత్యప్రసక్తైః । అతపవ భట్టాచార్యైర్వాతులసు
తా వివాహేనాగర్హితః । కించ సవర్ణస్య సవర్ణపుత్రస్య కథంచిన్యత్ర
కన్యాలాభే “ ఊర్ధ్వం సప్తమ్యాలలాభే సప్తమీముద్వహత్ ” ఇత్యాప
స్తమోచ్ఛ్రాంతసప్తమీవివాహవదసవర్ణపుత్రస్యాపద్విషయమేవ శృతీయావివా
హపరం వచనమితియక్తమ్ । “ సర్వత్రాతిదేశ్యాత్ ” ఇతి దిష్టవ్యైవ వైష
మ్యదృష్టేః “ పితృపత్న్యస్సర్వామాతరః ” ఇత్యతిదిష్టం మాతృత్వం సవ
ర్ణపుత్రస్య సాపిణ్డ్యావధిభూత తృతీయావివాహసోభయత్ర తుల్యత్వాన్న
చోద్యావకాశః । ఏవమేవ “ ॥ శ్లో ॥ మాతృత్వస్సమతాం కేచిన్మాతులస్య
సుతామపి । వివహన్తిక్వచిదైశే నజోగ్రహ్యాపి సపిణ్డతామ్ ॥ ” ఇతివచనం
చ విజాతీయవిషయమేవ సమర్థనీయం విశేషజ్ఞైః । సర్వత్రాపదుపాధిత్వాన్న
జ్ఞోచస్య లోకే ద్రావిడేతరేషు తృతీయావివాహేనానుహాప్రవాహేనా
వరీవృతతీచేత్ కించేన, నహి తావతాశాస్త్రప్రామాణ్యం గతమ్, ఆ
శాస్త్రీయానుష్ఠానే అనుష్ఠాతైవ హతపాన్యత్ । శాస్త్రవజ్జాతిధర్మశ్చ
ప్రమాణమితిచేన్న, శాస్త్రావిరుద్ధవ్యైవ తస్యప్రామాణ్యాత్ । తథాగౌ
తమః ॥ వా ॥ దేశజాతికులధర్మా ఆమాయైరవిరుద్ధాః ప్రమాణమ్ ॥ * ॥
ఇతి, అన్యథాఽతివ్రసక్తాత్ । తథాపి జాత్యాచారే నిర్బంధః సతావతాశా
స్త్రస్యవాన్యస్యవాహాని, అపితు శాస్త్రాతివర్తనవేదాః । సహ్యాన్యకృతమ
న్యోఽనుభుక్షే, “ యతస్సవృత్తభుక్ష్మమా ” ఇతివృత్తేః ॥ శ్లో ॥ వేద
శాస్త్రం మృషాయేషాం తేషాం యుక్తం తదత్యయః । తన్నస్సత్యంహి త
న్నిష్ఠావరిస్తావైదికావయమ్ ॥ * ॥ నహి శాస్త్రోల్లంఘనం పాదీయః “ ॥ శ్లో ॥
యశ్శాస్త్రవిధిముత్సృజ్య వర్తతే కామకారతః । నచసిద్ధిగువాహోఽతి నను
భం నపరాగతిమ్ ॥ ” ఇతిగీతత్వాత్ । అతశ్శాస్త్రావిరుద్ధవేదేశాద్యా
చారః ప్రమాణమ్ । అతపవ శాస్త్రవిహితవ్యైవ దేశాద్యాచారస్య అవి
చాల్యత్వమాహ దేవలః ॥ శ్లో ॥ యస్మిన్దేశే పురేగ్రామే త్రైవిద్యే న
గరేపివా । యాయత్రవిహితోధర్మస్తంధర్మం నవిచాలయేత్ ॥ * ॥ స్మృ
తిద్వైధే తత్తదేశాచారానుసారేణ ధర్మశకల్ప్యఇత్యర్థః । కించ, “ ॥ శ్లో ॥
నమాంసభక్షణోదో నమద్యేనవమైధునే । వ్రవృత్తిరేషాభూతానాం ని
వృత్తిస్తు మహాఫలా ॥ ” ఇత్యాదుక్తమాంసభక్షణాదిషు ఇచ్ఛాయాం

వివాహయజ్ఞ సురాగ్రహారేవ వ్యవస్థాపనమేవ శిష్టాచారః నతు స్వేచ్ఛాచ్ఛా
 చారః । “ గర్భాప్తమేఽప్తమేవాబై ” “ ఏకాగ్నేస్త్రీవిధంసమారోపణ
 మాత్మన్యరణ్యోర్వా సమిత్సుపజ్ఞాసప్తత్రయోపివా ” ఇత్యాదికవైకల్పిక
 ధర్మైష్వాత్మసమస్తీశ్చిష్టాచారోవాప్రమాణమ్ । “ ఉత్తరాంశఃప్రభాతే
 తు ” “ పూర్వమేవదినం గ్రాహ్యం యావన్నోదయతేరవిః ” “ దేవా
 నిత్యైకసమభ్యర్చ్య ఖాదన్యాంసంసదోషభాక్ ” “ గృహేపినివసన్విప్రా
 మునిర్నాంసవివర్జనాత్ ” ఇత్యాదిషు దేశాచారోపక్తుం యుక్తమ్ । యాజ
 నాధ్యాపనప్రతిగ్రహశస్త్రాస్త్రీభృత్వయుద్ధప్రజాపాలనకృషిగోర
 త్సవాణిజ్యవిప్రశుశ్రుమాశిల్పజీవనాదికోహజాతిధర్మఃప్రసిద్ధః । ఏతద్విష
 యమేవ “ ॥ శ్లో ॥ పహజంకర్మకాన్తైయ సదోషముప నత్యజేత్ । ” ఇతిగీ
 తమ్ । ఏవంహి ధర్మశాస్త్రప్రవీణా విజ్ఞానైశ్చరాదయో వ్యవస్థాపయా
 మాసుః “ యధర్షిశిఖాం నిదధాతి యదైవైషాం కులధర్మసాన్విద్యక్షిణతః
 కుముజావసిష్ఠా నాముభయతశ్చిఖాకాశ్యపానాం ముణ్డా భృగవః పజ్ఞచూ
 డాఽంగీరసాశిఖావాజిమేకేమర్షభార్థంశిఖినోఽన్యేయధాకులధర్మంచ ” ఇ
 త్యాపస్తమ్బులోకాక్షిప్రముఖమునిముఖముఖరితధర్మేషు కులాచారఇతివక్తు
 ముచితమ్ । కుముజా - శిఖా , వాజిః - కేశవజ్జిహ్వాః । అతశ్శాస్త్రనివిద్ధోఽ
 ణ్ధో దేశజాతకులాచారోనభవతి, శాస్త్రీప్రతీషేధేతు యస్సద్విధిసమస్థిత
 స్సపవలోకాచారశ్చిష్టాచారశ్చేతి తత్సస్థితిః । కించ “ ॥ శ్లో ॥ ఉద్వాహ్య
 తే దాక్షిణ్యత్యైర్మాతులస్య సుతాద్విజైః । మధ్యదేశేస్తేయరతాశ్చిచ్ఛినశ్చ
 గజాశినః ॥ మత్స్యదాశ్చనరాసుర్వే వ్యభిచారరతాస్త్రీయః । ఉత్తరే
 మద్యపానార్యస్పృశ్యన్మాణాం రజస్వలాః ॥ అప్రజాతాం ప్రగృహ్ణోతి
 భార్యభాగ్యాః శర్త్రికామ్ । విరుద్ధాస్తుప్రదృశ్యై దాక్షిణ్యేషు భూ
 యశః ॥ ” ఇతి సాయనీయపవ వివాహప్రకరణే తత్తద్దేశాచారపరిగణనా
 యాం సహ పతితత్వేన మాతులసుతావివాహస్యానాచారత్వం సువ్యక్తమ్ ,
 అన్యథా శత్రుహ పతితత్వాన్న ద్యపానవ్యభిచారాదీనామపాపాచారత్వప్రస
 క్తాత్ । తత్తద్దేశే సతిచారఇతిచేన్న , తస్యతస్య వినివర్త్యత్వస్మరణాత్ ।
 తథాతత్రైవ ॥ శ్లో ॥ మాతులస్యసుతోద్వాహుమాతృబంధుత్వదూషణమ్ ।
 శ్మశులేకన్యాప్రదానంచ దేశేష్వనేయేషు దృశ్యతే ॥ ఏవంవిరుద్ధానా

శ్మశులేకన్యాప్రదానంచేతిపాతాస్తరమ్ .

చారాస్పృయతేన నివర్తయేత్ । దేశజాత్యాదిధర్మస్య ప్రమాణే న వి
 రోధినః ॥ * ॥ ఇతి । “ శాస్త్రేణాతో నృపస్సర్వం శాస్త్రదృష్ట్యాప్రవ
 ర్తయేత్ ” ఇత్యత్రానాదరేషస్మి । ప్రమాణవిరుద్ధా దేశజాత్యాదిధర్మా
 ననాదృత్యేత్యర్థః । అత్రధర్మశబ్దోగ్రహోవిరహమాత్రనిబద్ధనః , అన్య
 ధా “ ఏవంవిరుద్ధానాచారాస్పృమాణేనవిరోధినః ” ఇతిదుర్వచత్వాత్ ।
 అత్రాపస్తమ్యుః ॥ వా ॥ ఏతేన దేశకులధర్మావ్యాఖ్యాతాః ॥ * ॥ ఇతి । ఇ
 దంచవ్యాఖ్యాతంచరదత్తైః ॥ వా ॥ “ జ్యేష్ఠోవాయాదభివ్యేకే ” ఇత్యా
 దికం శాస్త్రవిప్రతిషేధాదప్రమాణమిത്യుక్తమ్ , ఏతేన శాస్త్రవిరుద్ధస్యా
 ప్రమాణత్వవ్యాఖ్యానేన శాస్త్రవిప్రతిషేధా మాతులసుతా పరిణయాద
 యోఽప్రమాణమితి ॥ * ॥ ఇతి । అతస్తృతీయోద్వాహస్త్యాజ్యపన, “ అ
 ధర్మాణాంతు సతతమాచారః పతనహేతుః ” ఇతిస్మృతేః । ఏవమావఞ్చ
 మాదానస్తమాచ్చ వివాహానకార్యః, తస్యచ పతనహేతుత్వాత్ “ గు
 రుతల్పీసవిజ్ఞేయః ” ఇత్యాదిస్మృతేః । ఏతత్సర్వమగ్రహోవగ్రహగృహీతే
 భ్యోనరోచతే , అథాపి నిర్మతస్సర్గప్రమాణవరతస్త్రాకశ్చిద్విపశ్చిదస్తీతి
 వ్యవస్థామిదం । కించ “ స్త్రీసంతతిస్తథాపుంపామ్ ” “ అవఞ్చమాత్స
 ప్రమాచ్చ ” “ పఞ్చమాత్సప్రమాద్దీనామ్ ” “ పఞ్చమేనప్రమేచైవ ” ఇ
 త్యాదీని పఞ్చమాత్సప్రమాదర్వాగ్నివాహే పాతిత్యపరాణి నవవాని యఃఖ
 లూదాజహారసపహిమాతులసుతావివాహమాతిష్ఠేత , ఏవం పూర్వాపర
 విరుద్ధమనున్మత్సకోబ్రవీతి , తద్వచనజాతం స్వేనైవోదాహృతమ్ , నూనం
 తేనవిస్మృతమ్ , మాతులసుతావివాహనిషేధస్య గాఢర్వవివాహవిషయత్వ
 కల్పనే మాతులసుతయాసహపరితసగోత్రానపిణ్డావివాహనిషేధవ్యాపిత
 ద్విషయత్వకల్పనప్రసక్త్యా తత్కల్పనస్య నిరస్తత్వాత్ । కించ , “ వివాహ
 యేచ్ఛనుః ప్రాహపారాశర్యోక్తిరాయమః ” ఇతివచనమనన్తతమేవచారా
 సహత్వాత్ । తథాహి — “ అనపిణ్డాతు యామాతుః ” “ ఏతాస్త్రీప్రస్తు
 భార్యాథై ” ఇతివదన్తనుః కథంకారంతృతీయావివాహంవదేత్ , యదివదే
 దుచ్ఛత్తప్రలపితంస్యాత్ , “ యద్వైకించమనురవదత్తద్భేషజమ్ ” ఇతిశ్రు
 తిప్రసిద్ధం ప్రామాణ్యంభజ్యేత , తథా “ మాతుస్సపిణ్డాయ త్నీనవర్జనీయా
 ద్విజాతభిః ” “ తృతీయాం మాతృతఃకన్యాం తృతీయాంపితృతస్తథా ।

శుల్రేనచోద్వహిష్యద్వివరాః పాపవిమోహితాః ॥ ” ఇతి వదన్వాన్యసః
 కంఖలుత్పతీయావివాహంబ్రూయాత్, యదిబ్రూయాత్, “ సహవా
 వాచన్యాసఃపారాశర్యః ” ఇతి శ్రుతివ్యాఖ్యాతమాప్తమత్వం కథముజ్జీవే
 త్, సచ విప్రలక్ష్మకీ కోటిం నాటికతే, కించ, మనువ్యాసాజ్ఞిరోయమై
 స్సస్వస్వస్మకీషు నహి తృతీయావివాహాద్ధిః అపితు పశ్చిమసప్తమార్వా
 క్తనీవివాహనిషేధపవాక్తః, సచ చన్ద్రికాకారేణచోదాహృతః, అతో
 “ వివాహాయేత్తనుసప్రాహ ” ఇతి వచనమసక్తతమేవేత్యాస్తాం తావత్,
 ఇదం సమస్తం మూఢానైస్విరం కుర్వన్తు, మాన్త ఆచారాది కరణార్థవేది
 నోపి మాతృయోనిబన్ధుసమ్బంధమనురుద్ధతే, “ ॥ శ్లో ॥ లోకస్థిప్తతుశాస్త్రార్థం
 నవివిచ్యన్త్యహిబుధాః । వృధాకిలానుధావన్తి లోకం ధర్మస్తతోహ
 తః ॥ ” కించ “ తృప్తాంజుహూం మాతులస్యైవ యోషాభాగస్తై మాతృ
 ష్మసేయీవపామివ ” ఇత్యర్థవాదశ్రుతిదర్శనాత్పతీయావివాహే కతా
 వ్యేమతే “ నాపుత్రస్యహిలోకోఽస్తి ” ఇతి, “ తత్సర్వే పతవోవిదుః ”
 “ తస్మాత్పుత్రమాతరం స్వసారంచాధిరోహతి ” ఇత్యపి శ్రవణాత్స్వప్రాధ్య
 ధిరోహశ్చప్రసజ్యేత, “ సూర్యగ్రహే కురుక్షేత్రే మేషకృష్ణాజినాదిక
 మ్ । ” “ చణ్డాలాశ్చ త్రిగృహ్యపి యజేతావశ్యకేర్షతైః । ” ఇత్యాది
 నా నిత్యస్యావశ్యకతావ్యత్యే తాత్పర్య పర్యవసానాద్భూతాపకరణప్రజాత
 స్త్వవ్యచేదవణ్ణాశ్రమ ధర్మానుష్ఠానార్థ వివాహస్యావశ్యకతావ్యత్యే
 తాత్పర్యగ్రహణమేవ యుక్తమితి సర్వస్మృతీనామవిరోధః “ యేతత్రబ్రాహ్మ
 ణాస్సన్తుర్కినః । యుక్తాఆయుక్తాః । అలూతౌధర్మ కామాస్సుయః । యథా
 తేతత్రవర్తే । తథాతత్రవర్తేధాః ” ఇతి శ్రుతేః, సన్మర్మయైతాలూక్ష
 ధర్మ కామవర్తనానువర్తనమేవానువర్తనం నలోకవిలొకనమ్ । తస్మాత్తా
 తృతీయపశ్చిమాత్పితృతస్సప్తమామార్ధ్వమేవ వివాహఇతి ప్రామాణికానాం
 ధర్మశాస్త్రఘట్టాపథః .

నిర్మత్సరాఃపాతకభీరవోయే పశ్యన్తు పాణిగ్రహనిర్ణయన్తై ।

బహ్వీఃస్మృతీర్వక్ష్యవిమృశ్యసారంసమగ్రహీద్యైదికపార్శ్వభామః ।

ఇతి వివాహ్య కన్యానిర్ణయస్సమాప్తః .

ఇహ తావత్ స్థానీపాకోనిర్ణయతే । ఆపస్తంబః ॥ వా ॥ ఏవమతః
 ధ్వం దక్షిణావర్తముపోషితాభ్యాం పర్వసుకార్యకృతాస్త్రపాత్రస్తు దక్షిణ
 త్యేకే ॥ * ॥ ఇతి । ఏవమ్ - తత్సంపూర్ణం శ్రవణి త్వేతాని సూక్తా
 ప్రకారేణైత్యర్థః , అతఃపర్వమ్ - ఆగ్నేయస్థానీపాకాత్పరమ్ । ఏవం వద
 తా వివాహశేషమధ్యే పర్వసంపూర్ణవే తత్ర స్థానీపాకకార్యభివ్యక్తం భవ
 తి , యద్యాగ్నేయస్థానీపాకకృతసాన్యత్ । యథా 22 పుటః ॥ శ్లో ॥
 వివాహశేషమధ్యే పర్వణ్యుత్పత్తితేనతి । తస్మిన్నపిచకర్తవ్యం స్థానీపా
 కం యథావిధి ॥ తత్రయద్యభ్యుమావాస్యా వివాహాత్సాధనస్తరమ్ । యది
 తా పార్ణమాసీస్యాత్ స్థానీపాకక్రియామతా ॥ * ॥ ఇతి । అత్రామావా
 స్యామామపి స్థానీపాకస్త్రరణమాగామి పార్ణమాస్యామాధ్యాధిమాసదోష
 దుష్టత్వేద్రవ్యసమ్ । తథాగౌతమః ॥ వా ॥ పార్ణమాసోపక్రమా దర్శపూర్ణ
 మాసాదర్శశ్చేతూర్పర్వముపభద్యేత పార్ణమాసే నేష్ట్యాకతతూర్పర్వాదమర్వ
 న్నాన్తమాసీమాసాక్షేపిత్యేకే ॥ * ॥ ఇతి । చతుర్థీహయూనస్తరం యది
 దర్శకపూర్వమాగచ్ఛేత్తదా దర్శకాలాత్తూర్పర్వమేవ పార్ణమాసీ స్థానీపా
 కం కృత్వా తతస్త్వకాలే దర్శస్థానీపాకం కుర్వాదితి తద్వ్యాఖ్యానే న్యా
 ఖ్యాతమ్ । ఏవమేవప్రత్యస్తరేచోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ పాకయజ్ఞసప్తచారసంపూ
 న్నారహ్మణమేవచ । పార్ణమాస్యాం యజేతూర్పర్వం దర్శేతు నకథంచన ॥
 మాధ్యాధిమాపదోషేతు పాణామాస్యాం యజేతగౌతమః । దర్శేపినా య
 జేతూర్పర్వం పార్ణమాసీమమామపి ॥ అతికాలాంతరారమ్భో యజమాన
 శ్చపాపకృత్ । ఆయుశ్శ్రీయంయశోహన్యాస్తస్తాత్తా నాత్యక్రమేత్ ॥ * ॥
 యావద్దర్శం తావత్పార్ణమాసస్థానీపాకస్య కాలశ్చాద్దర్శకతూర్పర్వమేవ
 పాణామాసీం యజేత్ । ఏవమిష్ట్యా తతస్త్వకాలే , అమామపి - దర్శను
 పి , యజేత్ , నతుప్రతిపదిపార్ణమాసీమమామపి సహాయజేదిత్యర్థః । అన్య
 థా దర్శకాలప్రాప్తా నపునరతిపన్నపార్ణమాసానుష్ఠానమ్ , అధికారాంత
 రానురోధేన పూర్వాధికారనివృత్తైః । తదుక్తం ప్రతిచక్షిరీకాయామ్
 ॥ వా ॥ ఆకాలాత్కాలత్వేనాగామి పర్వకాలాత్ప్రీగేవాతిపన్నపర్వా
 నుష్ఠానం కార్యమ్ , నతత్ప్రీప్రాతు వ్యతీతానుష్ఠానమ్ , “ తావద్దర్శంపా
 ర్ణమానం యావదవ్యవహర్యకాల్మషి ” ఇతి శ్రుతిః ॥ * ॥ ఇతి । కించ , ఆగామి

పశ్చాత్తాపముతో “ || స్తో || రాకాచేచ్ఛేషః సుమామత్పాగ్రిహారమౌఘైః
 ప్రవర్షణి । వైశ్వదేవమాసికయోస్సంపేతన జపాత్పరమ్ || ” ఇత్యా
 దిభిఃపాగ్రికేష్వసుమామత్పర్వభేదానాదరేణ స్థానీపాకపావశ్యకర్త
 వ్యత్వావగతేః, అనేనైవాభిప్రాయేణాపస్తమైన “ ఏవమతడార్ధమ్ ”
 ఇత్యనుశాసనాచ్చాకరణే ప్రత్యవాయస్తరణాచ్చ దర్శపితృత్వార్థమే
 వ పార్థమాన స్థానీపాకం కృత్వా దర్శం కుర్యాదితిసిద్ధమ్ । వివాహానస్త
 రవర్షణి గ్రహణాదిదోషసమ్భవే || స్తో || ఉపరాగౌ ౭ ధిమాసోవా యది
 ప్రథమవర్షణి । నాహరేత్ప్రథమామిష్టిం వాఙ్మేవ గురుశుక్రయోః || * ||
 ఇతి నిషేధాత్ప్రథమ స్థానీపాకానకార్యః । ఏవం వివాహానస్తరమాషా
 ధాది పితృమాన సమ్భవేచ నకార్యమ్, “ || స్తో || స్థానీపాకక్రియాః కు
 ర్యాద్వివాహాదుత్తరాయణే । పితృమానవతుషేతు యది కుర్యాద్వివ
 శ్యతి || ” ఇతిప్రత్యవాయస్తృతేః । నను స్థానీపాకాకరణే పునరౌపాసనా
 గ్నోః ప్రాబల్యం వాస్తీతిచేన్న, “ ఔపాసనం సుమామౌవైశ్వదేవమ
 జ్జకాపార్వణ క్రాధం నర్పబలిరీశానబలిః ” ఇతి సప్తపాకయజ్ఞానాం పృ
 థకృత్కర్తృత్వేనానోన్యవైరపేక్ష్యాత్ । నను “ || స్తో || ఆపాఢేవ్య
 ధికేమాసి సదాగ్రితాగ్రహణేపివా । అవాప్సాం ప్రవక్ష్యత సమనస్తర
 వర్షణి || ” ఇతి వచనాదవ్సారమ్భగార్య ఇతిచేన్నైవమ్, “ నాహరేన్నప్ర
 థమామిష్టిమ్ ” ఇతివచనవిరోధావత్యైః, ఆగామిపర్వణిసంలాఢిమాన మా
 ధ్యాది సమ్భవే తతఃపూర్వమేవ ఏవాహానస్తరం పర్వపమ్భవే స్తీన
 వర్షణి పార్థమాసీనుమాన పీత్యుక్త క్రమేణావాపరమ్భం కుర్వీతేత్యుక్తత్వా
 చ్చ । అన్యథాసంలాఢికమాసాదౌ ప్రథమస్థానీపాక నిషేధవచన నివరణా
 వ్యర్థసాన్యత్ । తథాకాలనిర్ణయాదౌ || స్తో || ఉపాకర్తృచ హవ్యంచ క
 వ్యం పర్వాత్సవంతథా । ఉత్తరే నియతం కుర్యాత్సలమాసే వివజాయే
 త్ || * || పర్వ - ప్రాథమికేష్టిప్రథమస్థానీపాకశ్చ, నతుద్వితీయః, త
 వ్యదోషాభావాత్, “ ప్రార్థ్యైతుద్వితీయాదౌ పోక్తదోషానవిద్యతే ”
 ఇతిస్తరణాత్ । స్మృతిసర్వగ్రహేణ || స్తో || ఆరమ్భం దర్శపూర్ణాప్యో
 రగ్నౌ సూత్రానన్యచాదిమమ్ । ప్రతిష్ఠాపజ్ఞాకర్తృధ్యౌ మలమాసే వివజా
 యేత్ || * || యను “ || స్తో || అధిమాసేతుశుక్రస్య గురౌరస్తమయేపిచ ।

నిత్యం వైమిత్తికం కుర్యాత్కామ్యం కర్తవ్యమేత్ || ” ఇతి నిత్యస్య కర్తవ్యత్వవచనాత్ , “ నిత్యానిహంపయన్తేన తేజస్వీజాయత ఇతి విజ్ఞాయతే ” ఇతి తదకరణే ప్రత్యవాయస్త్వతే శ్చ నిత్యత్వాత్ స్థాలీపాకః కార్య ఇతచేన్న , నిత్యకర్తృ కార్యత్వ పరివచనానాం ప్రారిభ్యకర్తృః పయత్వాత్ , మాసదోషేతు “ ప్రారమ్భచంద్రపౌర్ణమిణ్యే ” ఇత్యాదివచనైస్తైషాం ప్రారమ్భనిషేధాత్ , “ ఉత్తరేనియతం కుర్యాత్పూర్వే తన్నిష్ఫలం ఇవేత్ ” ఇతి తత్కరణేపి నైష్ఫల్యస్మరణాచ్చ । అశ్రవర్షః పయే నియమమాహంపస్తమః || వా || పర్వసుచాభయోరుపవాస ఔపవస్తమేవ కాలాంతరభోజనం తృప్తిశ్చాప్నన్న సృయచ్చైవయోగప్రియం స్యాత్తదేతస్మిన్నహ విభుజ్యేయతామధశ్చ శయాయాతాం మైథునవర్జనంచ శ్వేభూతే స్థాలీపాకస్తస్యోపచారః పార్వణేన వ్యాఖ్యాతో నిత్యః లాక ఉపదిశన్తి || * || ఇతి । నన్వేతస్మిన్నితి పాణిగ్రహణ మహాపరామృశ్యతే , తత్రప్రత్యబ్ధం ప్రయభోజనాదికం విధీయతఇతి వ్యాఖ్యాతమ్ , అతఃకథమిదం పర్వవిషయమితి చేన్న , తథాక్ష్పచిదపి లోకేనమాచారాభావాత్ । నహికశ్చిదపి పాణిగ్రహణమహాస్తరకప్రియభోజనాదికం ప్రత్యబ్ధంకరోతి శ్వఃస్థాలీపాకంచాచరతి । నన్వస్య పర్వవిషయత్వేపనాస్పృతిబలువచనాంతస్య ఏతస్మిన్ని త్యేకవచనాంతయా ప్రత్యవమర్శోఽనుపవన్నః , మైవమ్ , పక్ష్యమాణధర్మాణాం ప్రపంచప్రాప్త్యర్థత్వాదేకవచనాంతస్య । కించ పాణిగ్రహణమహరితివిశేషణమేవానుపవన్నమ్ , తదంతరేణాపి విశేషార్థస్య గమ్యమానశ్వాత్ । యథాఽఽహుః || శ్లో || గమ్యమానస్యచార్థస్య నైవయుక్తం విశేషణమ్ । శబ్దాంతరైవిభక్త్యాశా ధూమోయంజ్వలతీవత్ || * || తస్మాదేతస్మిన్నితి ప్రకృతపర్వప్రతీతే స్తద్విషయమేవేదమితి యుక్తమ్ । కించాగ్రపక్షే ఉపోషితాభ్యామితి విహితమేవాపవస్తమత్రానూద్యతే , కాలాంతరే భోజనమివాపవస్తం నతు తద్దినసోపవాస ఇత్యర్థవిశేషం బాధితం తత్రనియమ్యతే “ తృప్తిశ్చాప్నన్నస్య ” ఇత్యాదినా । ననుపర్వపరత్వే తస్యోపచారః పార్వణేన వ్యాఖ్యాత ఇతిస్వస్య సేవనైవ వ్యాఖ్యానమనుపవన్నమితిచేన్న , స్వాధ్యాయవిధివత్స్వపరనిర్వాహకత్వేన స్వస్యాప్యక్షాతార్థజ్ఞాపనావిరోధాత్ । యద్వా “ అతఃకర్తవ్యమ్ ” ఇతిపర్వస్వతిధిస్తా

గ్నేయస్థాలీపాకధర్మపవ పార్వణశబ్దోవ్యతే , తస్య నిత్యత్వోపదేశార్థమ్ , అతః “ ప్రతిపర్వపత్నీవహన్తి ” ఇత్యాద్యుక్తక్రమేణేవోపచారః కార్యః । చన్ద్రికాయాంచ ॥ వా ॥ ఔపవస్త్రప్రియభోజనంకార్యం తథా౨౨ పస్తస్త్వః “ యచ్చైవయోఽప్రియంస్యాత్తదేతస్మిన్నహని భుజ్జీయాతామ్ ” ఇతి ॥ * ॥ ఇతి । ఇదం పర్వవిషయ త్వేనైవోదాహృతమ్ , అత్ర నియమాంతరంచ గృహ్యపరిశిష్టోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ శాకం మాంసం మసూరంచ అవణం కోరదూపకాకా । మాషం మధుపరాన్నంచ త్యజేదుపవసకస్త్రియమ్ ॥ * ॥ కించత్వత్పత్నే “ నిత్యం లాకఉపదిశన్తి ” ఇతిసూత్రమత్యన్తానుపపన్నమ్ , “ ప్రతినంవత్సరం వివాహోత్పరేద్యుః స్థాలీపాకఃకార్యః ” ఇతి శిష్టానుపదేశాత్సర్వచిదప్యాచారాభావాచ్చ । పర్వవిషయ త్వేతు సుసంకృతమేవేదమ్ , లోకే వేదార్థప్రదేశకే ధర్మశాస్త్రే గౌతమాదిభిః “ అస్తకాపావణం నిత్యం స్థాలీపాకం సమాచరేత్ ” ఇతి పాకయజ్ఞేషు నిత్యత్వేనోపదేశాత్ । అతపవహిప్రారబ్ధస్యాస్య మాధ్యాదావపి కతావృతాస్తరణమ్ । తథావిష్ణుయామలే ॥ శ్లో ॥ గురావస్తంగతేశుక్రబాల్యేవా వాధాకేలపివా । నదోహయభవేష్య తగర్హ నిత్యత్వాన్నతుదుష్యతే ॥ * ॥ ఇతి । నిత్యగ్రహణాత్కామ్యనిషేధః , “ పత్నేవా యదివామాసే ” ఇత్యకరణేప్రత్యవాయస్తరణాచ్చ నిత్యః । అతఃప్రియభోజనాధశ్చ యన మైఘనవర్జనాది విధానం పర్వవిషయ త్వేనైవ సుసంకృతమిత్యలమ్ । అన్యకాలమాహ వృద్ధశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ పర్వణోయశ్చతుర్థాంశఆద్యాః ప్రతిపదస్త్రయః । యాగకాలస్సవిజ్ఞేయః ప్రతరుక్తోమనీషిభిః ॥ లలాటసమ్మితేభానా ప్రధమః ప్రహరఃస్త్పతః । సవవాధ్యర్థసంయుక్తః ప్రాతరిత్యభిధీయతే ॥ * ॥ సన్నిభేదన పర్వచతుర్థాంశప్యాపి యాగకాలత్వమాహ గోవిలః ॥ శ్లో ॥ ఆవతానేయదాసన్నిపర్వప్రతిపదోర్భవేత్ । తదహార్యాగష్యేత పరతశ్చేత్పరేలహని ॥ * ॥ పరతశ్చేత్ - ఆపర్తనాత్పరం సన్నిశ్చేదిత్యర్థః , “ ॥ శ్లో ॥ రవిరావర్తతేయస్త్రింస్తదావతానమిష్యతే । ఆపర్తనాత్పరం సన్ధాయాగంకుర్యాత్పరేలహని ॥ ” ఇతి రవేరావర్తనం ద్వేధావిభక్తస్య దినస్యాధానం నతు పశ్చిమావిభక్తస్య తృతీయో మధ్యా

న్ నిత్యంస్థాలీపాకం సమాచరేదితిపాతాంతరమ్ .

హృథాగః, నహి షోడశఘటికాకాలే తదధికేవారవిరావర్తతే, “ || శ్లో ||
 పర్వప్రతిపదోస్సద్ధిరర్వాగావతః నాద్యది । తస్మిన్నహనియష్టవ్యం పూ
 ర్వేద్యుస్సాన్యదుపక్రమః || ఆవర్తనాత్పురం సద్ధిర్యదితస్మిన్నుపక్రమః । పశే
 ద్యురిష్టిరిత్యేషపర్వద్వయవినిర్ణయః || ” లోకాక్షిశ్చ || శ్లో || పూర్వా
 ణ్ణేవాధనుధ్యాహ్నాయదిపర్వసమాప్యతే । ఉపోవ్యతత్రపూర్వేద్యుస్త
 దహర్యాగభవ్యతే || * || తదహః - సద్ధిదినమ్, కాలాధ్వనోరితి ద్వితీయా,
 తస్మిన్నహనీత్యర్థః । నను “ || శ్లో || నయష్టవ్యశ్చతుర్థంశే యాగఃప్రతి
 పదఃకర్వచిత్ । రక్షాంసి తద్విలుమ్నున్తి శ్రుతిరేషానసాతనీ || ” ఇతి కా
 త్యాయనవచనాత్కథం ప్రతిపచ్చతుర్థంశే యాగఃకతఃవ్యభిచేద్యైవమ్ ,
 మధ్యందినే తదర్వాగ్వాసథౌ తత్రైవయాగే కర్తవ్యే ఆలస్యాదినా తత్రా
 కృత్వా పరదినే ప్రతిపచ్చతుర్థంశే యదాస్థాలీపాకం కరోతి తద్విషయ
 త్వాత్తస్య, ఆవర్తనాదూర్ధ్వం పర్వసథౌశ్వసపర్వచతుర్థంశే యాగస్సర
 ణావ్చ । తథా వృద్ధశాతాతపః || శ్లో || సద్ధిర్యదిత్యపరాణ్ణేస్యాద్యాగం
 ప్రాతఃపరేఽహని । కుర్వాణఃప్రతిపద్భాగే చతుర్థేపి నచవ్యతి || * ||
 ఇతి । యత్స్విదం గార్గ్యవచనమ్ || శ్లో || ప్రతిపద్యప్రవిష్టాయాం యదిచే
 ష్టిస్సమాప్యతే । పునఃప్రణీయకృత్సేషిణకర్తవ్యాయాగవిత్తమైః || * ||
 ఇతి తదిదమిష్టివిషయమ్, సస్థాలీపాకవిషయమ్, “ పునఃప్రణీయకృత్సేషి
 ణ్టిః ” ఇతిజ్ఞాపనాత్ । ముఖ్యకాలాతివత్తై గౌణకాలమాహ గోవిలః || వా ||
 అథ యదిగృహ్యేగ్నో సాయంప్రాతర్వోమయోద్ధర్షపూర్ణమాసయోర్వా
 హవ్యం హేమాతారంవా నాధిగచ్ఛేత్కథం కుర్వాదాసాయమాహుతేః
 ప్రాతరాహుతిర్నా త్యేత్యాప్రాతరాహుతేస్సాయమాహుతిర్నా త్యేత్యనూ
 వాస్యాయాఃపార్థమాసీనా త్యేత్యాపార్థమాస్యా అమవాస్యానా త్యేతి || * ||
 ఇతి । గౌతమశ్చ || వా || సరోష్వపరపక్షపార్థమాసస్య పూర్వవక్రౌదర్శి
 స్య || * || ఇతి । కాలఇతిశేషః । కాత్యాయనశ్చ || వా || పార్థమాస్య
 త్యయే హవ్యం హేమాతావా యదహర్భవేత్ । తదహర్ణాహుతాయాదేవమ
 మావాస్యాత్యయేపిచ || * || ఏవమేషు వచనేషు కృత్సేషిణపక్షస్యకా
 లత్వోష్టైకస్వచిద్దినేకర్తవ్యం నతుప్రతిపది, సంహత్యసాస్యాపక్షాన్తరా
 దిత్యేనాతీతయాగస్యాకాలత్వాదధికారాన్తరాసురోధేన పూర్వాధికారాని

వృత్తే : । తథావాచనః ॥ స్తో ॥ ఉక్తకాలవ్యతిక్రాంతై దివసేయత్రకుత్ర
 విత్ । ఆగామి పర్వణఃపూర్వం స్థా లీ పా కం సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అ
 త్ర పాణానూస్యాంవిశేషః — పూణామాప్రతిపత్త్యస్సజ్జవాపర్తనయో
 ర్మధ్యేస్యాస్ససద్యసాగలవికాస్సోత్ , అన్వాధానాది తత్రైవస్యానం
 పూర్వేద్యుః , తథాఽపస్తమ్యుః ॥ వా ॥ పార్థమాస్యాంతస్వాధాన పరి
 స్తరణోపవాసాస్సద్యోవా సద్యసాగలాయం సర్వం క్రియతే ॥ * ॥ ఇతి ।
 కాత్యాయనశ్చ ॥ స్తో ॥ సన్నిశ్చేత్సజ్జవాదూర్ధ్వమర్వాగావర్తనాద్రవేః ।
 సాపార్థమాసీవిజ్ఞేయా సద్యసాగలవిధౌభవేత్ ॥ * ॥ తథాఽమావాస్యా
 యాంచ విశేషః । అత్ర వృద్ధశాతాతపః ॥ స్తో ॥ ద్వితీయాత్రినుహూక్తా
 చేత్ప్రతిపద్యపరాష్ణికీ । అన్వాధానం చతుర్దశ్యం పరతస్సోమదశానా
 త్ ॥ * ॥ అపరాష్ణికీ - కృత్సంచతుర్థకాలవ్యాపనీత్యర్థః । తదా పూర్వే
 ద్యురన్వాధానమిష్టిస్తు చతుర్దశ్య పరదినే నతు సద్ధినే ప్రతిపది చన్ద్ర
 ర్కససద్భావాత్ , “ ॥ స్తో ॥ ఆవర్తనాత్పరంసద్ధిర్యదితస్త్వినుపక్రమః ।
 పరేద్యురిష్టిరిత్యేషపర్వద్వయవినిణాయః ॥ ” ఇత్యుక్తనియమోఽత్ర నా
 స్తిత్యర్థః । వృద్ధపరిశ్రవ ॥ స్తో ॥ ఇంద్రానిరుద్రైహవిషి పురస్తాదుదితేపిథోః ।
 జుహేహతిచాహుతీస్తస్మిన్పశ్యిషి తద్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర స
 ద్ధిపరిజ్ఞానోపాయమాహ కాత్యాయనః ॥ స్తో ॥ పరేఽహిఘటికాన్యూనా
 స్తదైవాభ్యధికాశ్చయాః । తదర్థక్యప్తాపూర్వప్రసవృద్ధిప్రకల్పయే
 త్ ॥ * ॥ లోకాక్షిశ్చ ॥ వా ॥ తథేనపరస్యాఘటికాయాశ్చ న్యూనాస్త
 దైవాభ్యధికాశ్చయాస్తాసామర్థం విభజ్యాథ తథాప్రయోజ్య ప్రసేచవృ
 థా ప్రధమేస్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రధమే - ప్రతిపది , యోహ్రసః సః
 క్షయః , వృద్ధిశ్చ , తద్వయం ద్వేధావిభజ్య అథం పర్వణి సంయోజ్య సద్ధి
 నిశ్చేదవ్య ఇత్యర్థః .

శ్రుతిస్మృతీయస్యదృశౌ ప్రసిద్ధేయత్స్వంత్రయాలక్షణగుద్వితీయః ।

సద్వృత్తభవ్యాభరణస్సమిధైసుధీరయం వైదిక సావభౌమః ॥

ఇతి స్థా లీ పా క ని ణా య స స మా ప్తః .

ఇహతావజ్ఞాత్యాది దుష్టభక్షణనిబంధనం ప్రాయశ్చిత్తం నిశ్చయ
తే — అత్ర వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ సంసర్గదుష్టం యచ్ఛాన్నం క్రియాదుష్టంచ
కామతః । భుక్త్వాస్వభావదుష్టంచ తప్తకృతం సమాచరేత్ ॥ * ॥ సంవ
తః ॥ శ్లో ॥ కేశకీటావపన్నంచ నీలీలాక్షోపవాసితమ్ । స్నాయ్యస్థిచ
ర్మసంస్పృష్టం భుక్త్వాతూపవసేదహః ॥ * ॥ శాతాతపః ॥ వా ॥ కేశకీ
టావపన్నరుధిరమాంసాన్యతరాస్పృశ్య స్పృష్టభ్రాణఘ్నవేక్షితావలీ
భశ్వసూకరగవాఘ్రాతశుక్తపర్యుషితవృథాపక్వదేవాన్నహవిహం భా
జశే ఉపవాసఃపశ్చగవ్యాశనంచ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతదుభయమకామవిష
యమ్, కామతస్తు “ ॥ శ్లో ॥ మృద్వారికుసుమాదీంశ్చ ఫలకందేక్షుమూ
లకా ॥ విణ్మూత్రదూషితాన్ప్రశ్య కృచ్ఛప్రపాదం సమాచరేత్ ॥ స
న్నికృష్టైర్ధమేవస్యాత్కృచ్ఛస్యాశువిశోధనమ్ ॥ ” ఇతివిష్ణూక్తం వేది
తవ్యమ్ । దేవాన్నమ్ - అని వేదితమ్ । తథావిష్వక్సేనః ॥ శ్లో ॥ ప్రాకా
నితంతు యాగార్థం దేవతానాం ప్రయత్నతః । తత్సన్తరప్రణవర్యంతం తావ
ద్దేవాన్నముచ్యతే ॥ * ॥ అతోనివేదితం భోజ్యమేవ । అల్పసంసర్గేషా
దః మహత్సంసర్గైర్ధమతివ్యవస్థా । శఙ్ఖః ॥ వా ॥ అమేధ్యపతితచణ్డాల
పులకసరజస్వలా ప్రసూతికుణికుష్మికునఖస్పృష్టానిభుక్త్వాకృచ్ఛప్రసమా
చరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । కుణిః - హస్తవికలః । ఏతతామకారఃపయమ్, అ
కామతోర్ధమ్ । అశక్తవిషయేవిష్ణుః ॥ శ్లో ॥ భుక్త్వాస్పృష్టైస్తథాశౌచి
కేశకీటాదిదూషితమ్ । కుశోచుమ్బురబిల్వాద్యైఃపనసామ్బుజపత్రకైః ।
శఙ్ఖపుష్పీసువర్చాది కావధంపీతావ్విశుధ్యతి ॥ * ॥ శూద్రాద్యపహతే
హరీతః ॥ శ్లో ॥ నశూద్రోపహతంభోజ్యం కీటైర్వామేధ్యసేవిభిః ॥ * ॥
ఆపస్తంబః ॥ వా ॥ భుజ్జానేషుతువాయత్ర శూద్రఉపస్పృశేదనహాద్భి
వాన్సమానపక్షౌభుజ్జానేషువా యత్రానుష్ఠాయోచిచ్ఛంతం ప్రయచ్ఛే
దాచామేద్వాకుతన్యత్వావా యత్రాన్నందమృతత్రప్రాయశ్చిత్తమ
హూరాత్రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఉచిచ్ఛవక్షిరభోజనేక్రతుః ॥ శ్లో ॥ య
స్తుభుక్షైర్ద్విజగపక్ష్యాముచిచ్ఛంతాయాంకదాచన । అహూరాత్రాపితో
భూత్వా పశ్చిచ్ఛవేదనశుధ్యతి ॥ * ॥ షట్త్రింశన్తతేవిశేషః ॥ వా ॥ అ
జావికమహిషమృగాణాంమాంసభక్షణే కేశనఖరుధిప్రాశనే బుద్ధిపూర్వే

త్రిరాత్రుశ్చ నామవాసః ॥ * ॥ ఇతి । అకామతస్సకల్పదృక్షణప్ర
 చేతాః ॥ వా ॥ నఖకేశమృల్లాప్తభక్షణే అహారాత్రా భోజనాచు
 ధ్ధిః ॥ * ॥ ఇతి । ముఖమాత్రప్రవేశేన్మృత్యుంతరే ॥ శ్లో ॥ కేశకీటనఖంప్రా
 శ్య అస్థికీకటమెవవా । హేమతప్తఘృతంపీత్వా తస్మై నాదేవశుద్ధ్యతి ॥ * ॥
 సూక్ష్మతరక్రిమికీటాస్థిభక్షణే హరీతః ॥ వా ॥ కీటపిపీలికాజఘాతాదక్షా
 స్థిభక్షణే గోమూత్ర గోమయాహారస్త్రిరాత్రేణ విశుద్ధ్యతి ॥ * ॥ మ
 నుః ॥ శ్లో ॥ బిడాలకాకాఖూచ్ఛిష్టం జద్ధాశ్వసకులస్యచ । కేశకీటావవ
 న్నంచ పిబేద్బ్రాహ్మీం సువర్చలామ్ ॥ * ॥ ఇదమకామవిషయమ్ । కా
 మతస్తు విష్ణుః ॥ శ్లో ॥ పక్షిశ్వాపదజగ్ధస్య రసస్యాన్నస్య భూయసః । సం
 సారరహితస్యాపి భోజనే కల్పప్రపాదకమ్ ॥ * ॥ అకామతోభ్యాసేశా
 తాతపః ॥ వా ॥ శ్వకాకాద్యవలీభశూద్రోచ్ఛేదమణభోజనే త్వతికల్పమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । కామతోభ్యాసే నపవ ॥ శ్లో ॥ శునాముచ్ఛిష్టకం భుక్త్వా మానమె
 కంవ్రతీభవేత్ । కాకొచ్ఛిష్టం గవాఘ్రాతంభుక్త్వాపక్షంవ్రతీభవేత్ ॥ * ॥
 కామతోబ్రాహ్మణాదువిచ్ఛిష్టాశనే బృహద్యమః ॥ వా ॥ బ్రాహ్మణ
 శూద్రోచ్ఛిష్టాశనే సప్తాహం పశ్చగవ్య పాశనం వైశ్యోచ్ఛిష్టాశనే
 పశ్చాహం రాజన్యోచ్ఛిష్టాశనేత్రిరాత్రం బ్రాహ్మణోచ్ఛిష్టాశనే అహారా
 త్రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । కామతోభ్యాసేమనుః ॥ శ్లో ॥ భుక్త్వాసహబ్రాహ్మ
 ణేన ప్రాజాపత్యేన శుద్ధ్యతి । భూభుజాసహభుక్త్వాన్నం తప్తకల్పేచ్ఛి
 ణశుద్ధ్యతి ॥ వైశ్యేన సహభుక్త్వాన్నమతికల్పేచ్ఛి ణశుద్ధ్యతి । శూద్రేణ
 సహభుక్త్వాన్నం చాద్వాయణమధాచరేత్ ॥ * ॥ అకామతస్తు శఙ్ఖః ॥
 ॥ వా ॥ బ్రాహ్మణోచ్ఛిష్టాశనే మహావ్యాహృతిభిరభిమన్త్యాపిపిబేత్,
 క్షత్రియోచ్ఛిష్టాశనేబ్రాహ్మీరసపక్షేన త్ర్యహంక్షీరేణవర్తయేత్, వైశ్యో
 చ్ఛిష్టభోజనేత్రిరాత్రోపాషితోభూత్వాబ్రాహ్మీం సువర్చలాంపిబేత్,
 శూద్రోచ్ఛిష్టభోజనేషడ్రాత్రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తత్రాభ్యాసే ద్వైగు
 ణ్యాదికల్పమ్, ఏతచ్ఛ పితృద్యుచ్ఛిష్టవ్యతిరేకేణ, తత్ర దోషాభా
 వాత్, పితుర్జ్యేష్ఠస్యచ భ్రాతృరుచ్ఛిష్టంభోక్తవ్యమ్, ధర్మవిప్రతిపత్తావ
 భోజ్యమ్ “ ॥ శ్లో ॥ గురోస్సవ్యయదుచ్ఛిష్టం భోజ్యం తత్పుత్రశిష్య
 యోః । భార్యాభృతకదాసేభ్య ఉచ్ఛిష్టం శేషయేదుబ్ధః ॥ ” ఇత్యాది

స్మృతిభ్యః । అతో బ్రహ్మచారిభిర్బ్రహ్మశ్చోపచార్యమ్యచిచ్ఛం భోజ్య
 మేవ విహితత్వాత్ । సహభౌజనేబృహద్వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ మాతా వాభగినీవాథ
 భార్యవాన్యాశ్చయోషితః । నతాభిససహభౌక్తవ్యం భుక్త్వా చాన్త్రీయ
 ణంచరేత్ ॥ * ॥ ఆపస్తంబః ॥ వా ॥ శూద్రోచిచ్ఛభౌజనే సప్తరాత్ర
 మభౌజనం స్త్రీణాంచైవమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్పక్షిరోవచనమ్ “ ॥ శ్లో ॥
 బ్రాహ్మణ్యాసహయోఽశ్నీయాదుచిచ్ఛం వాకదాచన । తత్రదోషంనమ
 న్యతై సర్వపవమనీషిణః ॥ ” ఇతీదంశత్సౌనహభోజనం వివాహవికయ
 మౌషద్విషయంవేతి విజ్ఞానేశ్వరేణవ్యాఖ్యాతమ్ । అశ్శిరాః ॥ శ్లో ॥ అన్త్య
 నాం భుక్తశేషంతు భక్షయిత్వాద్విజాతయః । చాన్త్రీంకృచ్ఛం తదర్థం
 చ బ్రహ్మక్షత్రవిశాం క్రమాత్ ॥ చాన్త్రీమ్ - చాన్త్రీయణమ్ ॥ చణ్డా
 లపతితాడీనామచిచ్ఛౌన్నస్యభక్షణే । చాన్త్రీయణం చరేద్విప్రః క్షత్ర
 సాన్తపనం చరేత్ ॥ షడ్రాత్రంచ త్రిరాత్రంచ వణయోరానుపూ
 ర్వ్యశః ॥ * ॥ ఆపదితు పరాశరః ॥ శ్లో ॥ ఆపతాకలేతు విప్రేణ భుక్తం
 శూద్రగృహేయది । మానస్తోకే నశుద్వైత ద్రుపదాంవాశతంజపేత్ ॥ * ॥
 షట్త్రింశత్కతే ॥ శ్లో ॥ దీపోచిచ్ఛంతు యతైలం గాత్రైరధ్యాహృతం
 చయత్ । అభ్యక్తాన్చైవ యచిచ్ఛం భుక్త్వానక్తేనశుద్ధతి ॥ * ॥ యదా
 హ శాతాతపః ॥ శ్లో ॥ పీతశేషంతు యత్రాయం భోజనేముఖనిస్సృతమ్ ।
 అభోజ్యం తద్విజస్వాహుర్భుక్త్వా చాన్త్రీయణం చరేత్ ॥ * ॥ ఇతి త
 దభ్యాసవిషయమ్ , పీతశేషమితి చషకస్థవిషయమ్ , “ పీత్వావశిష్టం చష
 కే పునస్తన్నపివేజ్జలమ్ ” ఇతి శాణ్డల్యుక్తృతేః । ధీపూర్వేతు సపవ ॥ శ్లో ॥
 పీతోచిచ్ఛంతుపానీయం పీత్వాతుబ్రాహ్మణఃకృచిత్ । త్రిరాత్రంతువ్ర
 తంతుర్యాద్వామహస్తేనవాపునః ॥ * ॥ అకామతస్త్యర్థంకల్పయమ్ । ఉప
 హతోదపానేవిష్టుః ॥ వా ॥ మృతపశ్చనఖాతూకపాదత్యన్తోపహతాద్వా
 ఉదకం పీత్వాబ్రాహ్మణస్త్రృహముపవసేద్వ్యహంరాజన్యపకాహంవైశ్య
 శూద్రాన్తం సర్వేచాన్తేష్వగవ్యంపివేయః ॥ * ॥ ఇతి । అత్యన్తోప
 హతాత్ - మూత్రపురీషాదిభిరుపహతాదిత్యర్థః । యదాతు తత్రైవశవ
 ముచిచ్ఛతయాభిన్నంభవతి తదాపునర్విశేషమాహ హరితః ॥ శ్లో ॥ క్షిన్నం
 భిన్నం శవంతోయే తత్రస్థం యదితత్పివేత్ । శుద్వైచాన్త్రీయణంకుర్యా

త్తప్తకృచ్ఛమధాపివా ॥ యదికశ్చిత్తతస్మాద్భూత్పరమాదేనద్విజో
 త్తమః । జపం స్త్రిషవణస్నాయాత్వ హేమారాత్రేణ శుద్ధ్యతి ॥ * ॥ ఇదం
 చాద్వాయణం కామతోమనుష్య శవోపహత జలపానవిషయమ్ , అకామ
 తః పానే దేవలః ॥ స్లో ॥ క్షిన్నం భిన్నం శవంచైవ కూపస్థం యదివృశ్యతే ।
 వయఃపిబెత్త్రిరాత్రంతు మానుషేద్విగుణం భవేత్ ॥ * ॥ ద్విగుణమ్ -
 పదాశ్రమ్ । ఆపస్తమ్బః ॥ స్లో ॥ చణ్డాలకూపభాణ్డస్థం నరః కామాజ్జలం
 పిబేత్ । ప్రాయశ్చిత్తం కథంతత్ర వణేవల్లెవినిర్దిశేత్ ॥ చరెత్సాన్తపనం
 విప్రః పాజాపత్యంతు భూమిపః । తదర్థంతు చరెద్వైశ్యః శూద్రః పా
 దం వినిర్దిశేత్ ॥ శూద్రాదీనాం జలం పీత్వా పుష్కరిణ్యాం హృదేఽపివా ।
 జానుదమ్నం శుచిజ్ఞేయమధస్తాదశుచిః స్పృశమ్ ॥ తత్త్రాయం యః పిబెద్వి
 ప్రః కామతోఽకామతోపివా । అకామతోన క్తభౌజీ అహేమారాత్రంతు
 కామతః ॥ * ॥ దేవలః ॥ స్లో ॥ చణ్డాలకూపభాణ్డస్థమహానాదుదకం పిబే
 త్ । ద్విజస్త్రిహేణ శుద్ధ్యేత శూద్రస్త్యైకేనశుద్ధ్యతి ॥ * ॥ రజకాదిభా
 ణ్డతోయే పరాశరః ॥ స్లో ॥ భాణ్డస్థనున్త్యజానాంశు జలం దధిపయః పిబె
 త్ । బ్రహ్మణః క్షత్రియోవైశ్యశూద్రశ్చైవప్రమాదణః ॥ బ్రహ్మ కూర్వోప
 వాసేనద్విజాతీనాంచనిష్కృతిః । శూద్రస్యచోపవాసేనతథాదాసేన శక్తి
 తః ॥ * ॥ కామతస్తుద్విగుణమ్, అభ్యాసేత్వాపస్తమ్బః ॥ స్లో ॥ అన్త్యజైః ఖాని
 తాః కూపాస్తటాకావాప్యపవవా । ఏషుస్నాత్వాచ పీత్వాచ ప్రాజాపత్యే
 నశుద్ధ్యతి ॥ * ॥ అత్రాపి, అన్త్యజాః - రజకాదయః “ ॥ స్లో ॥ రజకశ్చర్మ
 కారశ్చ నటోబురుడపవచ । కైవర్తమేధభిల్లాశ్చ సప్తైతేత్యన్త్యజాః స్పృ
 తాః ॥ ” ఇత్యుక్తాగ్రామాన్త్యజాపవాత్రాన్త్యశబ్దేనోచ్యంతే నతుబహిరన్త్య
 జాశ్చ ఇతి విజ్ఞానేశ్వరేణ వివృతమ్ । అశక్తవిషయే పరాశరః ॥ స్లో ॥ ప్ర
 పాన్వరణ్యేపుటకేచ సైరేదోగ్ధ్యాంజలం కొశవినిస్సృతంచ । శ్వపాక చ
 ణ్డాల పరిగ్రహేషు పీత్వాజలం పశ్చగవ్యేనశుద్ధిః ॥ * ॥ సంవర్తః ॥ స్లో ॥
 పాదుకాపాదమాక్రమ్య త్రాయం పిబతి యోద్విజః । అహేమారాత్రోపవా
 సేన పశ్చగవ్యేన శుద్ధ్యతి ॥ * ॥ వృద్ధయాజ్ఞవల్క్యః ॥ స్లో ॥ శృక్లాస్థిద
 న్తజైః పాత్రైశ్శుద్ధ్యశుక్తి కపర్దికైః । పీత్వానవాదకం చైవ పశ్చగవ్యేన శు
 ద్ధ్యతి ॥ * ॥ ఏతదకామవిషయమ్, కామతస్తుపవాసశ్చ “ ॥ స్లో ॥ కాలే

నవోదకం శుద్ధం నపిబెత్త్యహమేవతు । అకాలేనస్తరాత్రస్తు పీత్వా నా
 ద్యాదహర్మిశమ్ ॥ ” ఇతిస్తరణాత్ , క్షీరవిషయేనునుః ॥ స్లో ॥ అనిర్దశా
 హేగోక్షీరమాప్త్యుమేకశఘంతథా । ఆవికం సద్ధినీక్షీరం వివత్సాయాశ్చ
 గోపయః ॥ ఆరణ్యానాంచసర్వేషాం మృగాణాం మహిషీం వినా । స్త్రీ
 క్షీరంచవివర్జ్యాని సర్వశూక్తానిచైవహి ॥ * ॥ ఇతి । ఏతేషు “ శేషేషా
 పవసేదహః ” ఇత్యేకరాత్రోపవాసఉక్తః , సోకామతస్సకృత్సానేర్రష్ట
 వ్యః । తథావిష్టుః ॥ వా ॥ గోజామహిషీవర్జమకామాత్సర్వపయాంసిప్రా
 శ్యోపవసేత్ , అనిర్దశాహ గోక్షీరం సద్ధినీయమసూస్యద్ధినీవివత్సాక్షీరంచా
 మేధ్యభతాయాశ్చ ॥ * ॥ సద్ధినీ - యావృషేణ సద్ధీయతేసా “ ॥ స్లో ॥ వ
 శాంవధ్యౌవిజానీయాద్వృషాక్రాంతాంచసద్ధినీమ్ ” ఇతిత్రికాణ్డీ , “ యా
 చైకాంవేథామతిక్రమ్యమహ్యతే యాచవత్సాస్తరేణసద్ధీయతే సాచసద్ధినీ ”
 ఇతివిజ్ఞానేశ్వరః । అనతిక్రాస్తదశాహ - అనిర్దశాహ , వివత్సా - మృతవ
 త్సా , యమసూః - యనుశప్రసవిత్రీ , స్యద్ధినీ - సదాప్రసత్తీరా , ఏకశ
 షా - బడబాదయః , స్త్రీక్షీరం ప్రసిద్ధమ్ । శఙ్ఖః ॥ వా ॥ సర్వాసాంద్వి
 స్తనీనాం క్షీరమభోజ్యమజావజమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అజాగ్రహణాదావికం
 త్యాజ్యమ్ , ఆవికమ్ - విశకమ్ । బౌధాయనః ॥ వా ॥ సద్ధినీక్షీరమపేయం
 వివత్సన్యసత్సయోశ్చ , అపేయపయఃపానే కృచ్ఛ్రమన్యత్రగవ్యాన్తవ్యే
 తు త్రిరాత్రముపవాసః ॥ * ॥ ఇహత్రిరాత్రగ్రహణశ్శానవిషయమ్ , జ్ఞా
 నతస్తప్తజ్జిరాః ॥ స్లో ॥ అనిర్దశాహగోక్షీరంమాహిష్యంచాజమేవచ । గోశ్చ
 క్షీరం వివత్సాయాస్సద్ధిన్యాశ్చపయస్తథా ॥ క్షీరాణీయాన్యభత్యాణి త
 ద్వికారాశనేబుధః । సస్తరాత్రం వ్రతం కుర్యాత్తాసాం పయసిచస్తృత
 మ్ ॥ * ॥ అభ్యాసేయనుః ॥ స్లో ॥ గోజావిమహిషీక్షీరవర్జంసర్వపయాం
 సిచ । తాన్యస్యనిర్దశాహాని పీత్వాచాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ * ॥ జాబాలి
 శ్చ ॥ స్లో ॥ సద్ధిన్యమేధ్యభతాయాఃపీత్వాపక్షప్రతం చరేత్ । క్షీరంక్షీర
 వికారాంశ్చ శకృత్సాత్రమధాపివా ॥ అపేయమన్యవత్సాయావివత్సా
 యాస్తదైవచ ॥ * ॥ కామతోభ్యాసేపైరీనసిః ॥ వా ॥ ఖరోష్ట్రమహి
 షీక్షీరప్రాశనే తప్తకృచ్ఛ్రం పునరుపనయనంచ, అనిర్దశాహ గోక్షీరపా
 నేషడాత్రమభోజనమ్, సర్వాసాం ద్విస్తనీనాం పయఃప్రాశనేవ్యజా

వృషేతదేవ || * || ఇతి । అత్ర శక్తిః || శ్లో || క్షీరాణియాన్యభట్యాణి
 తద్వికారాశనేబుధః । సప్తరాత్రవ్రతంకుర్యాత్ప్రయత్నేన సమాహితః ||
 సద్విన్యమేధ్యభట్యా యా భుక్త్వాపక్షవ్రతం చరేత్ || * || అత్ర బ్రాహ్మణ
 వ్యతిరిక్తస్య కపిలాక్షీరనిషేధః || శ్లో || క్షత్రియశ్చాపివృత్తస్థావైశ్యశ్చా
 ద్ద్రోఽభవావునః । యఃపిబేత్కపిలాక్షీరం సతతోఽన్యోస్తిపాపకృత్ || * ||
 పరాశరః || శ్లో || వాద్దుష్టంభావదుష్టంచభావనే భావదూషితమ్ । భుక్త్వా
 న్నం బ్రాహ్మణఃపశ్చాత్త్రిరాత్రేణ విశుధ్యతి || * || ఏతత్కామకార
 విషయమ్ । శఙ్కాయాంతు వసిష్ఠః || శ్లో || శఙ్కాస్థానేసముత్పన్నేహ్య
 భోజ్యాభక్ష్యసంక్షేపే । ఆహారశుద్ధిం వత్స్యామి తస్మై నిగదతశ్శ్రుణు || అ
 త్తారలవణం రూక్షం పిబేద్ద్వాప్తిం సువర్చలామ్ । త్రిరాత్రం శక్తిపు
 ష్పంవా బ్రాహ్మణఃపయసాసహ || పలాశవిల్వపత్రాణి కుశాశ్వత్థము
 దుమ్బరమ్ । అపఃపిబేత్కాష్ఠధ్వత్వా త్రిరాత్రేణ విశుధ్యతి || * || ప్ర
 చేతాః || శ్లో || భక్షయేద్యదినిలీంతు ప్రమాదాద్బ్రాహ్మణఃక్వచిత్ । చా
 ద్ద్రావియజేనశుద్ధిస్సాన్యదాపస్తమోబ్రహ్మీవృషాః || * || కామతోభ్యాసే
 ద్విగుణాదికల్పమ్ । యత్తుసుమన్తాత్తమ్ || వా || లశునపలాణ్ణుగృజ్జనక
 వకభక్షణే సావిత్ర్యప్తనహస్రేణ మూర్ధ్నిసమ్పాతానవనయేదేతానేవ
 వ్యాధితస్య భిషక్కిరీయావ్రతిషిద్ధానిభవన్తి యానిచైవం ప్రకారాణి తే
 వ్వపి నదోషః || * || ఇతి తదేకసాధ్యవ్యాధ్యుపశమనార్థే ద్రష్టవ్యమ్, అ
 న్యత్రయాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో || పలాణ్ణువిడ్వరాహంచ లశునం గ్రామకు
 కుగటమ్ । ఛత్రాకం గృజ్జనంచైవ జగ్ధ్వాచాద్ద్రావియణం చరేత్ || * ||
 పలాణ్ణుః - స్థూలకందనాల్లోలశునానుకారి, లశునమ్ - రసోసంసూక్ష్మశ్వే
 తకందనాశమ్, గృజ్జనమ్ - లశునానుకారిలోహితసూక్ష్మశ్వేత్తమ్, మతిపూ
 ర్వదీర్ఘకాలాభ్యాసేమనుః || శ్లో || ఛత్రాకం విడ్వరాహంచ లశునం గ్రా
 మకుకుగటమ్ । పలాణ్ణుం గృజ్జనంచైవ మత్యాజ్ఞద్వాపతేచ్ఛుధః || అమ
 త్రైతానిషడ్జగ్ధ్వా కృత్రం సాస్తవంచరేత్ । యదిచాద్ద్రావియణం వాపి
 శేషేషాపవసేదహః || * || ఛత్రాకమ్ - కవకమ్, అమతిపూర్వాభ్యాసే
 శక్తిః || వా || లశునపలాణ్ణుగృజ్జన విడ్వరాహ గ్రామకుకుగట కుమ్భికభక్ష
 ణేద్వాదశరాత్రం పయఃపిబేత్ || * || ఇతి । కుమ్భికమ్ - ఛత్రాకమ్ । హ

రీతః ॥ శ్లో ॥ ఉపాతకేం లతాయుక్తాం స్వస్తికం శిగుర్రీమూలకమ్ । హస్త
 నీం నారికేరీఖ్చ భుక్త్వాచోపవసేదహః ॥ * ॥ కామతోభ్యాసే బృహద్య
 మః ॥ శ్లో ॥ ఖట్వావాతాకకుమ్భిక వ్రశ్చ్యనవ్రభవాం స్తధా । భూ
 స్త్రుణం శిగురీభేదంచ కుక్కుటం కవకానిచ । ఏతేషాం భక్షణంకృత్వా
 ప్రాజాపత్యంచరేద్ద్విజః ॥ * ॥ మతిపూర్వాభ్యాసే మనుః ॥ శ్లో ॥ త
 ణ్ణులీయక కుమ్భిక వ్రశ్చన వ్రభవాం స్తధా । నాళికానారికేరీచ శ్లేష్మతక
 ఫలానిచ ॥ భూస్త్రుణం శిఘ్రికంచైవఖడ్గకం కవకంతధా । ఏతేషాంభక్షణం
 కృత్వాప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఏతేషాం కామతస్సకృద్భక్షణే ।
 “ శేషేషాపవసేదహః ” ఇతి మనూక్తౌపవాసఃకార్యః । అశక్తవిషయే
 విష్ణుః ॥ శ్లో ॥ భుక్త్వా స్పృశ్యైస్తధాశౌచి కేశకీటాదిదూషితమ్ । కుశో
 దుమ్బురబిల్వాద్యైఃపనసామ్బుజవత్రకైః ॥ శఙ్ఖపుష్పీసువరాచ్ఛది క్వాథం
 పీత్వా విశుధ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ ఆసనారూఢపాదోవా
 వస్త్రార్థప్రావృతోపివా । ముఖేనధమిత్యైవభుక్త్వాచాన్ద్రాయణం చ
 రేత్ ॥ * ॥ శాతాతపః ॥ శ్లో ॥ ఉపదంశమధాన్నంవా భోజనేముఖనిస్సృ
 తమ్ । ద్విజాతీనామ భోజ్యం తద్భుక్త్వా చాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ * ॥
 ఏతద్వచనద్వయమభ్యాసవిషయమ్ , ప్రాయశ్చిత్తస్య గురుత్వాత్ ।
 బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ అలేహ్యనామపేయానామ భక్ష్యాణాంచ భక్ష
 ã । రేతోమూత్రపురీషాణాం శుద్యై చాన్ద్రాయణం స్మృతమ్ ॥ * ॥
 అలేహ్యదికమభ్యాసవిషయమ్ । పురీషాది సకృద్విషయమ్ । ప్రజాపతిః
 ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మసూత్రం వినాభుక్షేర విష్ణూత్రం కురుతేఽపివా । గాయ
 త్ర్యప్తసహస్రైః ప్రాణాయామైర్విశుధ్యతి ॥ * ॥ మనుః ॥ శ్లో ॥ అనా
 వదిచరేద్యస్తు సిద్ధభిక్షౌ గృహేవసత్ । డశరాత్రంచరేద్వజ్రమావతాగ్ర
 లేత్ర్యహంవిదుః ॥ ప్రతిమాసమిదం ప్రోక్తమభక్ష్యం ప్రతిశఙ్కయా । ప్ర
 తినంతత్సరంచాపి శ్రీత్రియస్యవిధీయతే ॥ * ॥ సిద్ధభిక్షాగ్రహణాదామేతు
 నదోషః । గృహేవసత్ - గృహస్థః , వజ్రమాహాక్షిరాః ॥ శ్లో ॥ గోమూ
 త్రైఃతుసంయుక్తం యావకంచోపయోజయేత్ । ఏతత్తువిహితంపుణ్యం కృ
 త్నమగ్నిరసాన్వయమ్ ॥ వ్రణవాస్తసమారఘ్నం నామా వజ్రమితి స్మృత
 మ్ ॥ * ॥ హరీతః ॥ శ్లో ॥ కేవలాన్యపిశుక్తాని తథా పయఃపితంచ య

త్ . ॥ ఋజీవపకవం భుక్త్వా తు త్త్రిరా త్రంతువ్రతీభవేత్ ॥ * ॥ ఋజీవమ్-
అనగ్నిః డాస్థా , తత్త్వ క్వం ఋజీవపకవమ్ . ఇదం ఘృతహీనపిషయమ్ . ఘృత
యుక్తం నదుష్టమిదమ్ , “ ఋజీవపకవం భా క్తవ్యం సర్పిర్యుక్తమిత్థిః ”
ఇతి స్మృతేః . అత్ర ద్విగపకవపర్యుషితశుక్తవిషయే భాజ్యాభాజ్యపిషేకోఽ
ష్టదుక్తై స్మృతిరితాంకరే విస్తరేణ ద్రష్టవ్యమ్ . శాతాశపః ॥ శ్లో ॥ వృధా
పాకస్య భుజ్జానః ప్రాయశ్చిత్తం చరేద్బుధః . ప్రాణాయామం త్రిభవ్య
స్య ఘృతం ప్రాశ్యవిశుద్ధతి ॥ * ॥ వృధాపాకః - ఔపాసనరహితః . ఇ
దమజ్ఞానతస్సకృద్యుక్తవిషయమ్ . మనుః ॥ శ్లో ॥ అభిత్వాణిద్విజాతీనా
మమేధ్యప్రభవానిచ . పేలుం గవ్యంచ పీయూషం ప్రయతే న వివర్ణయే
త్ ॥ * ॥ పీయూషమ్ - అనిర్దశాహగోక్షీరమ్ . అమేధ్యప్రభవానిచేతి వృ
క్షవ్యతిరిక్త సర్వపస్తువిషయమ్ , వృక్షస్యతునదోమః . తథాబాధాయనః శ్లో ॥
అమేధ్యేషుచ యేవృక్షాడప్రాఃపుష్పఫలావగాః . తేషామపి నదుష్టన్ని పు
ష్పాణిచ ఫలానిచ ॥ * ॥ మనుఃపునరభాజ్యాని పరిగణయ్య ప్రియశ్చి
త్తమాహ ॥ శ్లో ॥ మత్తక్రుద్ధాతురాణాంచ సభుజ్జీత కిదాచన . అభిశస్త
స్య పణ్డస్య పుంశ్చల్పా డామ్భికస్యచ ॥ శుక్తం పర్యుషితంచైవ శూద్రస్యో
చ్ఛిష్టమేవచ . చికిత్సకస్య మృగయోః కూరస్యోచ్ఛిష్టభోజినః . ఉగ్రాన్నం
సూతకాన్నంచ పర్యాయాన్నమనిర్దశమ్ ॥ రాజాన్నం తేజఆదతైశూద్రా
న్నం బ్రహ్మవర్చసమ్ . ఆయుస్సువర్ణకారాన్నం యశశ్చైత్యవకృన్దినః ॥ కా
రుకాన్నం ప్రజాంహన్తి బలం నిర్దైజకస్యచ . గణాన్నం గణికాన్నంచ లో
కేభ్యః పరికృన్తతి ॥ పూయం చికిత్సకస్యాన్నం పుంశ్చల్పాస్తవన్నమిన్ద్రి
యమ్ . విస్తావాధుషికస్యాన్నం శస్త్రవిక్రయణోమలమ్ ॥ యపవైతత్వ
భోజ్యాన్నాంక్రమశశపరికీర్తితాః . తేషాంత్వగ్ధిరోమాణి వదన్త్యన్నం మ
నీషిణః ॥ భుక్త్వాతోఽన్యతమస్యాన్నమమతాత్మతృప్తహం క్షిపేత్ . మ
త్యాభుక్త్వాచరేత్కృచ్ఛం రేతోవిష్ణాత్రమేవచ ॥ * ॥ ఇతి . యమః
॥ శ్లో ॥ అపాక్షేయస్యయశశ్చిత్తైర్భుక్తైర్దద్విజోత్తమః . అహివా
రాత్రోపాపితస్సృ పశ్చగవ్యేనశుద్ధతి ॥ పక్షేవా యదినామాసే యస్య
నాశ్చన్తిదేవతాః . భుక్త్వాదురాశ్చనస్తస్య ద్విజశ్చాచన్ద్రాయణం చరే

త్ ॥ * ॥ పక్షేనాశ్చ నీతి స్థాలీషా కాభావఉక్తః , మాసేనాశ్చ నీతి ద
 ర్శశ్రాద్ధాభావఉక్తః , అతస్తద్వయమవశ్యం కతః ప్యమ్ , తదకతురన్న
 భాజనే చాద్వాయణం కార్యమితిర్థః । సర్వాభక్త్యభిక్షణే కిర్తవ్యశేష
 మాహ యమః ॥ శ్లో ॥ స్వప్తికర్మ నిరూపేషా ప్రచచ్ఛర్దనవిరేచనైః । శిశు
 కృచ్ఛేన్ద్రాణ శుద్ధేత తప్తా న్నాస్త్యత్రనంశయః ॥ * ॥ సంవతేః ॥ శ్లో ॥
 దృష్టోద్దకాశ్యం చ చణ్డాలాః ప్రతిలోమాంస్తథానుజాః । బుజ్జానోఽనుద్గి
 రభక్తం త్రిరాత్రాదేకతశ్శుచిః ॥ * ॥ అనుజాః - అనులోమజాః । భక్త
 ముద్గిరీషేకరాతోపవాసేన శుచిః , అనుద్గిరీ పునస్త్రీరాత్రోపవాసా
 చ్చుచిరితిర్థః । అగ్నిరాః ॥ శ్లో ॥ అనర్దశాహే భక్త్యాన్నం సూతకేమృ
 తకేతధా । అసంస్పృశోభవేత్తావద్యావదన్నం ప్రజత్యధః ॥ * ॥ భక్తమ
 న్నం నజీర్ణంసన్నిశ్శేషేణ యావదధోవ్రజతి తావదస్పృశ్యః । అధోవ్రజ
 తీతి నిష్పురీషత్వమేవాచ్యతే । తచ్చ కియత కాలేనేత్యాకాక్షాయామా
 వస్తమ్యుః ॥ వా ॥ అభోజ్యం భక్త్యాన్వైషువీష్యతస్సప్తరాత్రేణవాప్య
 తే ॥ * ॥ ఏతచ్చ గురుద్రవ్యాశనవిషయమ్ , లఘుపదార్థాశనే త్ర్యహ
 మేవ । అనేనాభిప్రాయేణగౌతమః ॥ వా ॥ అభిక్ష్యభాజనే నిష్పురీష
 భావస్త్రీరాత్రం సప్తరాత్రంవా ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరే ॥ శ్లో ॥ చణ్డాల
 లసూతకోదకాశ్యవాక్యంశ్రుత్వాద్విజోత్తమః । భక్త్యాతగ్రాసమాత్రేణదిన
 మేకమభోజనమ్ ॥ * ॥ సజ్గ్రహేచ ॥ శ్లో ॥ ఉదకాన్యమధచణ్డాలం గ్రా
 మకుక్కుటపూకరౌ । భక్త్యన్తరేసమీక్ష్యేతాజపేతుర్వోదితామృచ
 మ్ ॥ * ॥ ఋక్ - మానస్తోకఇతి మన్తః । తథా ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలం పతి
 తంశ్వానముదకాశ్యం సూతికాం తథా । దృష్ట్యాభక్త్యన్తరేస్సాత్వామాన
 స్తాకే ఋచం జపేత్ ॥ హేలూమేదానేచ యాగేచ యదేభిరవలోకితమ్ ।
 వైవేకర్మణిపిత్ర్యేచ తత్సర్వం పరివర్జయేత్ ॥ రజస్వలాదృష్టమన్నంభక్త్యా
 వమనమిష్యతే । చణ్డాలదృష్టమన్నంచ సూతికాదృష్టమేవచ ॥ * ॥ పరాశ
 రః ॥ శ్లో ॥ ఏకపక్ష్యుప్యపిష్టానాం విప్రాణాం సహభోజనే । యద్యేకో
 పి త్యజేత్పాత్రం శేషమన్నం సభోజయేత్ ॥ మోహాదుభిక్షితచేత్తస్యాం ప
 జ్జారి-పుష్పిష్టభోజనమ్ । ప్రాయశ్చిత్తం చరెద్విప్రకృచ్ఛ్యం సాస్తవ
 నంస్తృతమ్ ॥ * ॥ శాతాతపః ॥ శ్లో ॥ యదాభాజనకాలేతు అశుచిర్భవ

తిద్విజః । పాత్రేనిధాయ తగ్రాసం సాత్వావిప్రీ విశుభ్యతి ॥ విశుభ్యత్వ
 పవాసేన త్రిరాత్రేణేవ భోజనే ॥ * ॥ స్మృత్యధాసారే ॥ శ్లో ॥ ఏకపక్షిగ్రహ
 బుజ్జానో బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణం స్మృశేత్ । తదన్నమత్యజన్ముక్త్యా
 గాయత్ర్యప్తశతం జపేత్ ॥ కృతేమూత్రపురీషేవా భుక్తోచ్చిష్టేతదాద్వి
 జః । శ్వాదినస్పృష్టేజపేత్సప్త్రం సహస్రంసానపూర్వకమ్ ॥ చణ్డాలా
 దైశ్చ సంస్పృష్టముచ్చిష్టంచేద్విజోత్తమః । గోమూత్రయావకాహార
 ష్షద్రాత్రేణ విశుభ్యతి ॥ * ॥ హారితః ॥ శ్లో ॥ భూజనేతు గుదస్రావే త్య
 క్త్వాన్నం శౌచమాచరేత్ । సాత్తోపిష్యఘృతం ప్రాశ్యపశ్చగవ్యేన
 శుభ్యతి ॥ * ॥ స్మృత్యంతరే ॥ శ్లో ॥ యత్యన్నం యతిపాత్రస్థం యతినా
 ప్రేషితంచ యత్ । తదేతదన్నతృతయం భుక్త్వాచాద్ద్రావణం చరేత్ ॥
 ఏకాదశ్యాంతు యోభుజ్జై తద్భుక్తం శ్వానవిల్సమమ్ । ప్రతిగ్రాసమఘం
 భుజ్జై భుక్త్వాచాద్ద్రావణం చరేత్ ॥ నిష్రుతిర్నద్యవస్యోక్తా ధర్మశా
 దైమనీషిభిః । ఏకాదశ్యన్నకామస్య నిష్రుతిగర్వాపినోదితా ॥ ఏకప
 జ్జైతు భుజ్జానఉచ్చిష్టం స్మృశేతేయది । ద్వోవిప్రీ విస్పజేదన్నం భు
 క్త్వాచాద్ద్రావణం చరేత్ ॥ భుజ్జానానాం మిథస్సశేయన్తాత్రమవశి
 ష్యతే । తదన్నమత్యజన్ముక్త్యా గాయత్ర్యప్తశతం జపేత్ ॥ * ॥ ఇదం
 భుజ్జానానాం మిథస్సర్పర్పవిషయమ్ , పూర్వవచనంతు మిథస్సర్పర్పవ్యతిరే
 కేణ భుక్తిపాత్రోచ్చిష్టస్పర్పవిషయమితివివేకః । హారితః ॥ శ్లో ॥ భుక్త్వా
 గ్రహణకాలేతు ద్విజశాచైద్రావణం చరేత్ । తస్మిన్నేవదినేభుక్త్వాశ్రా
 ద్దేతు త్ర్యహమాచరేత్ ॥ * ॥ మారగ్జ్ఞేయః ॥ శ్లో ॥ చన్ద్రస్యయదివా
 భానోర్యస్మిన్నహది భార్గవ । గ్రహణంతుభవేత్తస్మిన్న పూర్వం భోజన
 క్రియా ॥ * ॥ శాతాతపః ॥ శ్లో ॥ నవశ్రాద్ధం గ్రామయాజకాన్నం స
 క్త్రహభూజనమ్ । నారీప్రథమగర్భాన్నం భుక్త్వాచాద్ద్రావణం చరే
 త్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రనవశ్రాద్ధగ్రహణాదన్యశ్రాద్ధే విశేషోఽవగమ్యతే ।
 శ్మత్రియాదిశ్రాద్ధభోజనే త్వనాపది షట్త్రింశత్సతే ॥ శ్లో ॥ చాద్ద్రా
 వణం నవశ్రాద్ధే పరాకోమాసికేస్తుతః । త్రైపక్షికే సాన్తవనం కృ
 త్రం మానద్వయేస్తుతమ్ ॥ శ్మత్రియస్య నవశ్రాద్ధే వ్రతమేతదుదాహృ
 తమ్ । వైశ్యస్యాధ్ధాధికం ప్రోక్తం శ్మత్రియాత్తుమనీషిభిః ॥ శూద్రస్యతు

నవశాశ్రద్ధే చరేచ్ఛాన్ద్రాయణద్వయమ్ । సాన్దంచాన్ద్రాయణంమాసే
 త్రిపత్నై త్వైష్టవం స్మృతమ్ ॥ మాసద్వయేపరాకంస్యామార్థ్యం సాన్దపనం
 స్మృతమ్ ॥ * ॥ సైనపతితక్లిబాద్యపాక్షేయానాం శాశ్రద్ధేభిరద్వాజః
 ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణస్తత్రభుక్త్వాన్నం శిశుశాన్ద్రాయణం చరేత్ । ఆమ
 శాశ్రద్ధే తథాభుక్త్వా తప్తకృచ్ఛేణ శుద్ధ్యతి ॥ సజ్జల్పితే తథాభుక్త్వా
 త్రిరాత్రం క్షవణం స్మృతమ్ ॥ * ॥ తథాసర్వాదిహతశాశ్రద్ధే ॥ శ్లో ॥ ప
 తనానాశకైశ్చైవ విమోద్బద్ధోదకైర్కృతౌ । భుక్త్వాపాం పాదశశాశ్రద్ధేకు
 ర్యాదిష్టువ్రతద్వయమ్ ॥ * ॥ బ్రాహ్మణశ్రాద్ధే అగ్నిరాః ॥ శ్లో ॥ ప్రా
 జాపత్యం నవశ్రాద్ధే ప్రాణాయామాకా పదాచరేత్ । ఉపవాసస్త్రిమా
 సాదివత్సరాన్తంప్రకీర్తితః ॥ ప్రాణాయామత్రయం వృద్ధావశాఞ్చారాత్రం
 సపిండనే । ఆమయాపేష్మృతంనక్తం తద్దైవవ్రతపారణే ॥ ద్విగుణం క్షత్రియ
 వ్యైతత్త్రిగుణంవైశ్యభూజనే । సాక్షాచ్ఛతుర్గుణంక్షైయం స్మృతంశూద్ర
 స్యభూజనే ॥ * ॥ శూద్రవిషయేశభ్యః ॥ శ్లో ॥ శాన్ద్రాయణంనవశ్రాద్ధే ప
 రాకోమాసికేష్మృతః । త్రైపక్షికేఽతికృత్యంస్యాన్త్యాసేకృచ్ఛమేవతు ॥
 ఆమశ్రాద్ధాశనేవిద్వాన్వాసమేకంవ్రతంచరేత్ । అబ్ధికేకృత్యపాదసాన్య
 దేకాహంపునరాబ్ధికే ॥ బ్రహ్మచర్యమనధ్యాయస్సర్వేష్వేవంవినిర్ణయః॥*॥
 ఇతి । బ్రహ్మచారివిషయేమనుః ॥ శ్లో ॥ మాసికాదిషుయోఽశ్నీయాదసమా
 స్తవ్రతోద్విజః । త్రిరాత్రముపవాసోస్య ప్రాయశ్చిత్తం కీధీయతే ॥ పా
 ణాయామత్రయం కృత్వా ఘృతం ప్రాశ్యవిశుధ్యతి ॥ * ॥ ఇదగజ్ఞానవి
 వయమ్ , జ్ఞానతస్తు ॥ శ్లో ॥ మధుమాంసంతు యోఽశ్నీయాచ్ఛాన్ద్రాయణం
 సూతకమేవవా । ప్రాజాపత్యం చరేత్కృచ్ఛం వ్రతశేషం సమాపయే
 త్ ॥ ఆమశ్రాద్ధేభిరేదర్థం ప్రాజాపత్యస్య సర్వదా ॥ * ॥ యమః ॥ శ్లో ।
 బ్రహ్మచర్యదనేచ సోమేచ సీమంతోన్నయనేతథా । జీవశ్రాద్ధే నవశ్రాద్ధే భు
 క్త్వాశాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ * ॥ యస్తు బలాత్కారేణ మైచ్ఛాద్ధ్యనం
 భోగ్యతే తస్యాపస్తమ్యావిశేషమాహ ॥ శ్లో ॥ బలాద్ధాసీకృతాయేతు మై
 చ్ఛచుష్ణాలదన్యభిః । అశుభంకారితాఃకర్మగవాదిప్రాణిహింసనమ్ ॥ ఉ
 చ్చిష్టమార్జనం వైవ తథాతస్యైవభోజనమ్ । ఖరోష్ట్రవిడ్వరాహాణామా
 మిషస్యచభక్షణమ్ ॥ తత్ స్త్రీణాంచ తథాసంగస్తాభిశ్చనహాభోజనమ్ ।

మాసోపి తేద్విజాతౌతు ప్రాజాపత్యం విశోధనమ్ ॥ చాన్ద్రాయణంచాహి
 తాగ్నేషపరాకస్త్యధవాభవేత్ । చాన్ద్రాయణం పరాకంచ చరేస్సంవత్స
 రోపితః ॥ సంవత్సరోపితశ్శుక్రౌ మాసార్థం యావకంఽబేత్ । మాసమా
 నౌపితశ్శుక్రద్రవ్యచ్ఛ్రీపాదేన శుభ్యతి ॥ ఊర్ధ్వం సంవత్సరాత్కౌర్మ్యం
 ప్రియశ్చిత్తం ద్విజోత్తిమైః । సంవత్సరైస్త్రిభిశ్చైవ తద్భవం సన్నిగ
 చ్చతి ॥ * ॥ తద్భవస్తజ్జాతిత్వమ్ , తత్సామ్యమితీయావత్ । ఏవం సా
 మ్యపత్తిస్త్వరణం వత్సరత్రయోత్పరం ప్రాయశ్చిత్తాభావప్రదర్శనపరమ్ ,
 “ ప్రతిలోమాధర్మహీనాః ” ఇతిత్పృతిధర్మవిధురన్లెచాధి జాతీత్వాప
 త్తైః । అత్ర దాసీకరణాదీన్యప్టేనిమిత్తాని । అతశ్చప్రసేనిమిత్తం వైమిత్తిక
 మావతాత్యతి న్యాయేనైకైకస్య నిమిత్తస్య ప్రాజాపత్యం భవతి , యావ
 నిమిత్తం సమృద్ధివతి తావత్ప్రాజాపత్యకృచ్ఛాచరిణం కార్యమిత్యర్థః ।
 యస్తు బలాత్కారేణ భోజ్యతే తస్యావస్తమేన విశేషఉక్తఇతివిజ్ఞానేశ్వ
 రేణ భోజనమాత్రస్య నిమిత్తత్వోక్తేప్రత్యేకనిమిత్తమితి సుస్పష్టమ్ । ఇ
 దంచ సకృద్విషయమ్ , తథా పరాశరః ॥ శ్లో ॥ సకృద్భుక్తాతు యానారీ
 నేచ్ఛన్రీపాపకర్తృతత్ । ప్రాజాపత్యేన సాశుద్ధ్యేన్లోహాన్ప్రసజేన
 చ ॥ * ॥ అత్ర “ తత్ స్త్రిణాంచ తథాసంగః ” ఇత్యుక్తస్త్రిసంగశ్చ
 న సకృత్కృతవ్యైవ ప్రాజాపత్యస్తరణాదగ్రాపి సకృత్స్వం సిద్ధమ్ । ఏవం
 తత్సమాపతితానాం సహభోజనాదీనాం సకృత్స్వం ద్రవ్యవృత్తమ్ । అథ్యాసే
 తు ద్విగుణమ్ । అహితాగ్నేప్రతినిమిత్తం చాన్ద్రాయణమభ్యాసేద్విగుణమ్ ।
 ఏవం బ్రాహ్మణగవాది ప్రాణహింసాది వ్యతరేకేణ మాసమాత్రోపితేచ
 ప్రాజాపత్యమాహితాగ్నేశ్చాన్ద్రాయణమ్ , సంవత్సరోపితే చాన్ద్రాయణపరా
 కా , ఊర్ధ్వం సంవత్సరాద్విగుణాది కార్యమ్ , సంవత్సరత్రయోపితస్యతు
 ప్రియశ్చిత్తాభావవన , తదభావావత్తిస్త్పృతైః । అత్రనక్తవ్యశేషం స్మ
 తితత్నాకరేసుగమమ్ । అపాజ్ఞేయాన్సేవీశేషమాహ పైరీనసిః ॥ వా ॥
 కునఖిశ్వానదన్తకపిత్తా వివదమాసస్త్రిజితకపిపిశునస్సోమవిక్రయీనా
 నిజ్యకోగ్రామయాజకోఽభిశస్తకోవృషల్యమభిజాతకపరివ్రీక్షపరివిపిదమా
 నోదిధిమావతీకపునర్భాపుత్రశోచరకాణ్డపుష్కసేవకశ్చేత్యభిజ్యానా
 అపాజ్ఞేయా అశ్రాద్ధార్హాః , ఏషాం దత్తావ భుక్తావ అజ్ఞానాత్త్రిరా

త్రమభ్యాసే చాద్వాయణమ్ || * || ఇతి । అజ్ఞానాత్త్రిరాత్రస్య గణాత్ జ్ఞానాత్పదాత్త్రం కల్పయమ్ , “ విహితం యదకామానాంకామాత్తద్విగుణంభవేత్ ” ఇతిమనుష్ఠుతేః । సంసారాన్నభోజనేవ్యాసః || శ్లో || నివృత్తే చౌలపహామేతు ప్రాజ్ఞాముకరణాత్తథా । చరేత్సాన్తపనం భుక్త్వా జాతకర్మణిచైవహి || అతోఽన్యేషుచభుక్త్వాన్తం సంసారేషు ద్విజోత్తమః । నియోగాదుపవాసేన శుభ్యేచ్ఛానిర్వ్యభోజనే || నారీ ప్రథమగర్భాన్తం భుక్త్వా చాద్వాయణం చరేత్ । నాన్వసేద్విగుణంకల్పయమ్ || * || ప్రాజాపత్యాన్యశక్తా విజ్ఞానశ్శరే || శ్లో || ప్రాజాపత్యేతుగామేకాం దద్యాత్సాన్తపనేద్వయమ్ । పరాకతప్తకృతాతి కృత్యేతిస్త్రుగాఃస్తృతాః || ప్రాజాపత్యక్రియాశక్తా ధేనుం దద్యాద్విచక్షణః । ధేనోరభావే తన్ముల్భం దాతవ్యంవా నసంశయః || గవామభావే నిష్కం స్యాత్తదర్థం పాదమేవవా । పాదహీనం నకత౯వ్యమితివేదవిదోఽదుః || * || కృచ్ఛేత్తు బ్రాహ్మణభౌజనవ్యవస్థాక్తా తత్రైవ || శ్లో || కృచ్ఛేత్ పశ్చాత్తి కృచ్ఛేత్త్రిగుణుహరహస్త్రింశదేవం త్రితీయే చత్వారిశచ్ఛతపైత్త్రిగుణితగుణితావింశతిస్సౌప్తరాకే । కృచ్ఛేత్సాన్తపనాభ్యే భవతి పడధికా వింశతిఃస్వైవహీనా ద్వాభ్యాం చాద్వాయణేన్యోత్తపసికృతబల్ భోజయేద్విప్రముఖ్యాః || * || గోమతా గౌర్దేయా , ధనినా ధనమ్ , ధాన్యవతా విప్రభోజనమ్ , దరిద్రస్య వేదపారాయణగాయత్రీజపాదికమితివ్యవస్థా.

యతీగ్భిదభ్యప్తమిదం సమస్తం స్యాత్ఫంపరేషాం

గదితుం సమధః । శ్రుతావబూధోచితశీలశాలీ

విరాజతే వైదిక సార్వభౌమః ||

ఇశ్యభక్ష్య భక్షణ ప్రాయశ్చిత్తనిణాయస్సమాప్తః .

ఉత్పవనిర్ణయసామన్వితం ప్రతన్వతే । అత్ర భృగుః || శ్లో || దేవోఽనృవేప్రవృత్తేతు నమనుష్యోత్సవోమతః । తప్తిగ్రామే నకత౯వ్యంకుర్యాచ్ఛేత్సవినశ్యతి || * || శఙ్ఖః || వా || దేవోత్సవే ప్రవృత్తేత్వానాదృతేన్యదభ్యుదయం నకరణీయమ్ || * || ఇతి । సుమన్తః || శ్లో || కృష్ణోత్సవేప్రవృత్తేతు నాన్యదేవోత్సవోమతః । ఉభాచ నిష్కలౌస్యాతామశుభాని ఫలం

అచ ॥ క్రూరదేవోత్సవానైతు కారయే తే-శవోత్సవమ్ । తాదృశ్యావర్ధతే
 సంపన్నోచేత్సాశక్రహీయతే ॥ * ॥ పాడ్యై ॥ శ్లో ॥ దేవతాస్తరకల్యాణే
 తమానేతు వైష్ణవమ్ । కుర్యాద్దేవోత్సవం వైవైష్ణవేనోత్సవం క్వచి
 త్ ॥ ఉత్సవేదేవదేవస్య ధ్వజారోహణపూర్వకే । ప్రవృత్తైనైవ యాగా
 ది చాలాదిం వైవసంస్కరియామ్ ॥ గ్రామాద్యక్షాయతనే ప్రవృత్తైహ్య
 ణివేపునః । కుర్యాదేవాస్తరేయాగం చాలాదింవైవసంస్కరియామ్ ॥ ఆ
 రోపితేద్వజేవిష్ణోరుత్సవార్థం విశేషతః । గ్రామాస్తరం వైవగచ్ఛేద్యదిగచ్ఛే
 ద్ద్వివశ్యతి ॥ * ॥ జ్యోతిశ్శాస్త్రై ॥ శ్లో ॥ ఏకమాతృప్రసూతానామేకప్తి
 స్నేవ వత్సరే । వివాహం మాజ్ఞేబద్ధంచ చూడాకర్తృనకారయేత్ ॥ * ॥ ఏ
 కమాతృగ్రహణాద్భిన్నమాతృకేషు నదోషః । వత్సరగ్రహణాన్మజ్ఞేతూత్స
 వనిషేధః । అయమర్థః — సోదరాణామేకప్తిస్వషే వివాహేదికం తు
 ల్యోశ్యసం నకుర్యాదిత । తథామిహిరః ॥ శ్లో ॥ ఏకోదరప్రసూతానామేక
 ప్తి స్నేవ వత్సరే । వివాహానైవకతవ్యో గార్హస్థ్యవచనం యథా ॥ * ॥
 వివాహగ్రహణం తుల్యోశ్యవోపలక్షణమ్ । యద్వా వివాహంకృత్వా మాజ్ఞే
 బద్ధం నకుర్యాత్ , మాజ్ఞేబద్ధం కృత్వా చూడాకర్మనకారయేత్ । తథా
 ॥ శ్లో ॥ షాణ్డనాష్టాణ్డనం కార్యం ముణ్డనాన్నతుముణ్డనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ము
 ణ్డనం వివాహః , ముణ్డనముపనయనమ్ । మిహిరశ్చ ॥ శ్లో ॥ నపుం వివా
 హార్హస్థ్యమృతుత్రయేణ వివాహకార్యం దుహితుఃప్రకల్పయేత్ । నముణ్డ
 నాచ్ఛాపిముణ్డనంచ స్యాష్టాణ్డనాష్టాణ్డనమన్వగేవ ॥ * ॥ పుం వివాహగ్ర
 హణాత్ స్త్రీవివాహేనస్తరం పుంవివాహకార్యపవ । శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥
 పుత్రస్య పాణిగ్రహణాత్పరస్తాన్నమాసషటూత్తనయావివాహః । తద్వద్వి
 వాహాదపి నోపనీతిస్తథోపనీతేఃపరతత్పచాలమ్ ॥ * ॥ అతుల్యోశ్యసత్యే
 నానియమేప్రాప్తై పూర్వాపరభావోనియమ్యతే । తద్వదితి - మాసషట్టా
 దిత్యర్థః । అస్యాపవాదచూహమిహిరః ॥ శ్లో ॥ ఏకమాతృప్రసూతానాం
 శుభద్వయమృతుత్రయే । నకుర్యాద్వషభేదేతు త్రిమాసామార్థమిష్య
 తే ॥ షాల్లునే చైత్రమాసేవ పుత్రోద్వాహాపనాయనే । భేదాదబ్బస్యకు
 ర్వీత నర్తుత్రయవిలక్ష్మనమ్ ॥ * ॥ పుత్రీవివయే విశేషమాహ మిహిరః ॥ శ్లో ॥
 ఉద్వాహ్యపుత్రీంతు పితావిదధ్యాతుత్త్రస్తరస్యోద్వహనంనజాతు । యా

వచ్చుతుద్ధీదినమజ్జశస్య సమాపనం తావదతోవిదధ్యాత్ ||*|| శేషఃసామా
 న్తమేవ పుత్ర్యస్తరవివాహనిషేధఇత్యధఃః । అయంనిషేధో యశుశయో
 రాస్తి || స్తో || భ్రాతృద్వయే స్వస్థయ్యుగే స్వస్థభ్రాతృయ్యుగేతథా । స
 మానాపి క్రియాకార్యా మాతృభేదేతదైవచ ||*|| ఇతి సమానోత్సవస్యా
 పి సమానకాలకర్తవ్యత్వత్పుత్రేః । తత్రప్రథమజపవ జ్యేష్ఠః । తథామనుః
 || స్తో || సమాతృతోజ్యేష్ఠ్యమస్తి జన్మతోజ్యేష్ఠ్యమచ్యుతే || జన్మజ్యేష్ఠ్యే
 నచాహ్వనం సుబ్రహ్మణ్యాస్వపిత్పుత్రమ్ । యమయోజ్యైవ గర్భేచ జన్మ
 తోజ్యేష్ఠతామతా ||*|| జ్యోతిశ్శాస్త్రైచ || స్తో || యమయోర్జననజ్యేష్ఠ
 స్త్యమాధానాన్నేష్యతేబుధైః । గర్భస్యకస్యచిహ్లోకే చిరాజ్జనన దశేనా
 త్ ||*|| అతోమహాప్రబలమనుష్ఠుతివిరోధాత్పశ్చాజ్జాతస్యజ్యేష్ఠత్వ ప
 రవచనమనాదరణీయమ్, జ్యోతిశ్శాస్త్రై||స్తో|| ఏకష్టంస్తుగృహేకుర్యాదేకా
 మెవశుభక్రియామ్ । అనేకాంయస్తుకుర్వాణస్సనాశశుభిగచ్ఛతి || ద్విశో
 భనం త్వేకగృహేతు నేష్టం శుభంతు కుర్యాన్నవతేషవరస్తాత్ । ఆవశ్య
 కేశోభన ఉత్సవేచేద్వారోధవాచార్య విభేదకేవా ||*|| ద్వారస్యాచా
 ర్యస్యవా విభేదఇత్యర్థః । యశుశవృత్తిరిక్తవిషయమిదమ్ । తత్రైవ || స్తో ||
 సూనోర్మాతరిగర్భిణ్యాం చూడాకర్తనకారయేత్ । పశ్చిమాబ్జాదధస్తా
 ర్థ్వం గర్భిణ్యామపికారయేత్ ||*|| ఆత్రయే || స్తో || జన్మభేజన్మది
 వసే జన్మమాసే శుభంత్యజేత్ । జ్యేష్ఠమాస్యాద్యగర్భస్య శుభంవర్జ్యం
 స్త్రియాఅపి || మాజ్ఞుద్వాహ ప్రతిష్ఠాదీనేచిత్తత్రాపి కుర్వతే ||*||
 అతఃపుంసవన సంస్కృతగర్భవైవ జన్మమాసజ్యేష్ఠమాసయోరుత్సవని
 షేధః । తథాజ్యోతిశ్శాస్త్రై || స్తో || మాజ్ఞీనిబద్ధవ్రతకర్తృణీచ చూడాకృ
 తిశ్చ ప్రథమోవివాహః । స్నానంచపునఃప్రథమస్యనేష్టో జ్యేష్ఠాఖ్యమా
 సేపిచ జన్మమాసే ||*|| ప్రథమోవివాహఇత్యుక్తైః “ || స్తో || ద్విజ్యే
 స్థం మధ్యమం ప్రోక్తమేకజ్యేష్ఠం శుభావహమ్ । జ్యేష్ఠత్రయంనకుర్వీశ వి
 వాహస్సర్వసమ్మతః || ” ఇత్యుక్తనిషేధాద్వితీయ వివాహే నాస్తీతిత్యర్థః ।
 తథా || స్తో || జన్మమాసినచజన్మ భేతధావైవ జన్మదివసేషుకారయేత్ । ఆ
 ద్యగర్భదుహితుసుతస్యవా జ్యేష్ఠమాసినహి పాణిపీడనమ్ ||*|| శ్రీధ
 రీయే || స్తో || జన్మమాసేనకుర్వీత ఆద్యగర్భస్యశోభనమ్ । కనిష్ఠపుత్రపు

త్ర్యంశు శోభనం నారదోఽబ్రవీత్ ॥ దేశేకాలేచ పాత్రైశ్చ సమ్భవేతు
మునీశ్వరాః । కన్యాదానం వయోధిక్యే జన్మమాసేశుభంవిదుః ॥ * ॥ వృ
ద్ధగార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ మీనేధనుషిసింహేచ స్థితేనస్తతురజ్జమే । యౌరమన్నం
సకురీత వివాహం మాజ్ఞోబద్ధనమ్ ॥ ఆషాఢఃపౌర్ణిమపాన్తాషో మార్గశీర్షస్త
దైవచ । చత్వారోదూషితా మాసా వర్ణాసంసారకర్మణి ॥ * ॥ గృహ్య
పరిశిష్టే ॥ శ్లో ॥ ధర్మైశ్చైవ వివాహేషు శుభకాలపరీక్షణమ్ । నాధర్మై
షు ॥ * ॥ ఇతి । అనెన “ సర్వముతవో వివాహస్య ” ఇత్యుక్తకాలః అధ
ర్మై వివాహ విషయ ఇత్యుక్తం భవతి, ॥ శ్లో ॥ ధర్మైష్వపి వివాహేషు
శాశ్వాదిషు వకర్మసు । పౌష్ట్యకార్తికిమీనాఖ్యం వైశాఖం మూలమాసకమ్ ॥
ఉత్తమం మేషసింహాఖ్యం మాసాతౌలిస్తుమధ్యమః । అధమశ్మేషమాసేషు
వివాహంవర్జయేత్సదా ॥ * ॥ మూలమాసశ్చైవ్రమాసః “ ॥ శ్లో ॥ తృతీ
యేద్వే త్రియంశోనే పశ్చిమేచోత్తరాయణే । గర్భాద్వా జన్మతోవాస్యా
న్నషష్ఠే జన్మశ్శిశోః ॥ ” “ గర్భాప్తమేతు బ్రాహ్మణముపనయాత ” ఇత్యా
ద్యుక్తకాలస్య మలాదిదోషదుష్టత్వేనతి నతత్రోత్సవకార్యః । గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥
యదారవేర్మణ్డలమేతికావ్యోఽనిష్టతేజాగురురపహ్నదైవమ్ । కాలస్సదీప్తా
వ్రతతీర్థయాత్రా వివాహయజ్ఞోత్సవనాశహేతుః ॥ * ॥ వృద్ధమనుః ॥ శ్లో ॥
అగ్న్యధేయం వ్రతిష్టాంచ యజ్ఞదానవ్రతానిచ । వేదవ్రతవృత్త్యర్థచూడా
కరణమేఖిలాః ॥ మాఙ్గల్యమభిషేకంచ మలమాసే వివర్జయేత్ । బాలేవా
యదివాప్యధై శుక్రచాస్త్యతే గురౌ । మలమాసఇవైతాని వర్జయేద్దేవదర్శ
నమ్ ॥ * ॥ దేవదర్శనమపూర్వవిషయమ్ । గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥ నామాన్న
ప్రాశనే చాలం వివాహం మాజ్ఞోబద్ధనమ్ । నిష్క్రమం జాతకర్తాపి కా
మ్యం వృషవిసర్జనమ్ ॥ అస్తగేచగురౌశుక్రవృద్ధే బాలే వలిష్టుచే । ఉ
ద్యాపనముపాలశ్శం వ్రతానాం నైవకారయేత్ ॥ * ॥ అత్ర వృషిష్ఠామా
హ సపవ ॥ శ్లో ॥ నామకర్తచ జాతేష్టిం యధాకాలం సమాచరేత్ । అ
తిపాతేతు కుర్వీత ప్రశస్తే మాసిపుణ్యభే ॥ * ॥ మరీచిః ॥ శ్లో ॥ గృహప్ర
వేశగోదానస్నానాశ్రమమహిలాత్సనాః । సకుర్యాన్నలమాసేపి గురౌ
శుక్రతథాస్తగే ॥ * ॥ స్నానమ్ - సమావతానమ్ । గార్గ్యః ॥ శ్లో ॥
అనాది దేవతాం దృష్ట్వా శుచిస్సన్నప్తభార్గవే । మలమాసేషునావృత్తిర్థిక

యాత్రాపివర్జయేత్ || * || అనాదీశ్యపూర్వ దేవతాదర్శనమేవోచ్యతే ।
 అనావృత్తమ్ - అపూర్వమ్ “ జన్మనోధి తృతీయేవ షే ” ఇతి గర్భ చతు
 ధాః బ్రహ్మశైవలకాలసిద్ధః , “ పశుమేచోత్తరాయణే ” ఇతి జన్మచతుర్థసిద్ధః , ఏవం గర్భతో జన్మతశ్చతుర్థాబ్దస్య చాలకాలత్వే సిద్ధేపి చాళేతృతీ
 యోఽబ్దః పశుమశోచ్యతః , నక్వచిదపి చతుర్థోఽబ్దఇతి వాదోభ్రాన్తి మూ
 లఇతి సిద్ధమ్ । యథా “ చతుర్థిముద్వహేత్ ” ఇతీవచనస్య విజాతి విషయ
 వ్యైవ సజాతవిషయత్వభ్రాన్తిః । ఏకమహవక్తవ్యమ్ — కింసపిష్టాపివివా
 హ్యే ఉతనవివాహ్యేతి , ఆ ద్యేనోత్తరమ్, సపిష్టా సగోత్రా సమానవ్రవరావి
 వాహస్య పాతీత్య హేతుత్వస్మరణేపి శాస్త్రముల్లంఘ్య స్వేచ్ఛయా వివా
 హే శాస్త్రానవతారాత్ । తథాఽఽపస్తంబః || వా || యత్రతు ప్రీత్య
 పలభితః ప్రవృత్తిర్నతత్ర శాస్త్రమస్తి || * || ఇతి । ద్వితీయేచనోత్తరమ్,
 అపివాదాదేవేత్యుచ్యతే । నను “ || శ్లో || శ్రాద్ధజాతక నామాని యేచసంసాగ
 రసంజ్ఞితాః । మలిష్టుచేపి కతకావ్యాః కామ్యుత్పత్తిర్వివర్జయేత్ || ” ఇతి వచ
 నాతీత్యం వివాహోది సంసాగ-రామాసదోషేన కార్యాఇతి చేన ౨ , పూ
 ర్వోక్తగార్హ్యది వచనవిరోధాత్పిష్టోదకాది పరత్వాచ్చ సంసాగ రశబ్దస్య ।
 తథా సత్యతపాః || శ్లో || వ లిష్టుచాహ్వా యేమాసే విపద్యోగయదిద్విజః ।
 తస్మైన్నపిచకతకావ్యాః పిష్టదానోదకక్రియాః || జాతకర్తృచ పుంసూతిం సీ
 మస్తోన్నయనప్రతిమ్ । మలిష్టుచేపి కుర్వీత నిమిత్తం యదిజాయతే || * ||
 అతో నిశ్యత్వేపి జాతకాద్యనాన్తావన సంసాగ-రాగకతకావ్యాః , నచా
 లాదయః । తథాఽఽత్రైయే || శ్లో || మాసప్రాక్తేషు కార్యేషు మూఢత్వం
 జీవశుక్రయోః । అధిమాసాది దోషాశ్చ నస్సుగళాలవిధైర్పలాత్ || * ||
 “ సీమస్తోన్నయనం ప్రథమేగర్భే ” “ చతుర్థేమాసిషస్థేఽష్టమేవా సీమ
 స్తః ” “ షష్ఠేఽన్నప్రాశనంమాసే ” ఇత్యాదిభిర్నాస ప్రోక్తానాం పుంసవ
 న సీమస్త జాతకర్తృ నామాన్నప్రాశన సంసాగ-రాణామేవ మాస దోషేపి
 కార్యత్వం సిద్ధమ్ , ఏవం పునరుత్సవేపి మలాదిమాసస్తావ్యజ్ఞః । ఆత్రైయే
 || శ్లో || అశుభేర్నైకృతోద్వాహే పునస్తాముద్వహేచ్ఛుభే || * || బాధా
 యినః || వా || అధచేదౌపాసనారమ్భత్ప్రిక్ష్వలసస్యవాశే పునర్వివా
 హం కుర్వీత , అధపునర్వివాహోష్వేతానుతీర్నదన్తి ప్రతోదమిషుం వాసః

పూర్వం భోజనం త్రిరాత్రవతమిత్యాది వివాహశేషాన్వర్జయేత్ || * ||
 ఇతి । సజ్జహేచ || శ్లో || హువామౌదౌపాసనారమ్భాదనలే శాన్తిమా
 గతే । యుగాద్యవాన్తరం కర్మశేషం కృత్వా సమాపయేత్ || * || శేషమ్ -
 శేషహువామస్తమ్ । తథా సజ్జహేచ || శ్లో || ప్రాక్షేదౌపాసనార
 మ్భాద్వివాహోగ్నిర్విశత్వతి । గృహప్రవేశనాదర్వాద్వాదశాహవ్యతిక్రమే ||
 వివాహునైవసిధ్యేతే పునర్విశేతకన్యకామ్ || * || అస్మాథః —
 “ || శ్లో || ప్రాతర్హౌమసంజ్ఞవాన్త కాలస్సౌదుదితేరవా । సాయమస్తమి
 తే హువామ కాలస్తు నవనాడికాః || ” ఇత్యుక్తకాలే ఆగ్నేయస్థానీపాశా
 త్పరం ఔపాసనహువామః ప్రార్థితే “ అనుగతోమన్యః ” ఇత్యు
 క్తమేవ కార్యమ్ , తతోఽర్వాగ్నినాశే పునర్వివాహాకార్యపవ, స్వగ్రా
 మస్యాతి దూరత్వేనవా కేనచిద్విఘ్నేనవా వధ్వాసహ నిష్కాన్తస్యమ
 ధ్యేద్వాదశాహవ్యతిక్రమేవ పునర్వివాహాకార్యఇతివా । మనుశ్చ || శ్లో ||
 లెఖా హువామాత్పురావహేర్వివాశేపునరుద్వహేత్ । చతుర్థిహువా
 మకరణాత్ప్రగగ్న్యనుగమేనతి || గృహ్యగ్న్యనుగమోక్తంస్యాత్ప్ర
 యశ్చిత్తమతఃపరమ్ || * || బౌధాయనః || శ్లో || అమత్యావారుణీంపీత్యా
 ప్రాశ్యవిష్ణూత్రమేవవా । బ్రాహ్మణఃకుత్రియోవైశ్యః పునస్సంస్కారమ
 ర్హతి || * || వ్యాసః || శ్లో || సింధుసావీరసౌరాష్ట్రాం ప్రధాప్రత్యస్తవాసి
 నః । అగ్నేవజ్జకలిక్లాంశ్చ గత్వా సంస్కారమర్హతి || * || ప్రత్యస్తవాసినః -
 చణ్డాలప్రదేశాః । చన్ద్రికాయాంచ || శ్లో || సింధుసావీరసౌరాష్ట్రమావ
 స్త్యం దక్షిణాపథమ్ । తీర్థయాత్రాంవివాగత్వాపునస్సంస్కారమర్హతి || * ||
 బౌధాయనః “ అధోపనీతస్యావృత్యాత్ ” ఇత్యుపక్రమ్య ఆద్యప్రధాశౌ
 చాన్న మధుమాంసభోజనాదీని పరిగణయ్య “ ఏతేషు పునస్సంస్కారో వి
 ద్యతే ” ఇతి । తతాగ్రే వర్జ్యమాహ సపవ || శ్లో || పవనం మెఖలాదణ్డ
 ఖైశ్చచర్యావ్రతానిచ । నివర్తనైద్విజాతీనాం పునస్సంస్కారకర్తృణి || స
 ర్వమన్యత్తు కుర్వీత యథాశాస్త్రం యథావిధి । కాలశ్చైవవసంతాదిర్నిరీ
 క్త్యుకదాచన || * || మాసదోషస్తు నిరీక్ష్యపవ , “ || శ్లో || మలిష్టుచైస్స
 మాక్రాంతం మాసం సజాగ్రీ నివర్జితమ్ । మలిష్టుచం విజానీయాద్ధర్మితః
 సర్వకర్తృసు || ” ఇత్యాదిస్తృతిభ్యః । వివాహే కన్యారజఃప్రదుర్భావే

అఖణ్డాదర్శే || శ్లో || వివాహే వితతేతత్ర హేమామకాలఉపస్థితే | కన్యా
 మృతుస్సమాగచ్ఛేత్తథం కుర్వన్తి యాజ్ఞికాః || యజుఃపవిత్రే || బిక్షేస్సా
 విక్రీపూతవారిభిః | అనేన చానువాకేన పవమానస్సపర్జనః || స్నాపయిత్వా
 చవిద్వద్భిరస్యవస్త్రా మలజ్కృతామ్ | పూర్ణాహుత్యాచమిద్వాభ్యాం హు
 త్వాఽనుజ్ఞాప్య తాణసతః || తయాసహతతస్తత్ర శేషం కార్యం సమాపయే
 త్ | వ్రథాన హేమామనిర్వృతౌ మలవద్వాససీయది || త్రియహే పర్యప్తే
 తేతు తస్త్ర శేషం సమాపయేత్ || * || కించ వయోధిక త్వే కాలాస్తరే
 దోషశఙ్కాఽయాంవా కన్యాకుమారయోధువనయనం పిత్రాద్యాశౌచ సమ్భ
 వేపితృణాలే కారయిత్యమ్ , “ అత్ర హ్యధికారశ్చాస్త్రైర్భవతి ” ఇత్యుప
 నయనోద్దర కాలమేవ తయోశ్చాస్త్రైర్క్త కర్తాధికారస్తరణేన ఆశౌచాభా
 వాత్ | “ తస్మాదభిజనభిద్యాసముదితం సమాహితం సంస్కారామీప్సేత్ ”
 ఇతి, సమాహితేన - ఆశౌచరహితేనా న్యేనకారయితవ్యస్తరణాత్ , “ || శ్లో ||
 పితృపితౄణామహేమాభ్రాతా సమల్యజననీతథా | కన్యాప్రదగ్ధపూర్వనా శే
 వ్రకృతిష్ఠగపరగపరః || కన్యాయాస్త్రపితౄణామాభ్రాతామాతులషవవా | పితౄ
 ణ్భ్రాతాగురుర్వాపి ప్రదాతుం ప్రభుతాంగతాః || ” ఇతి పితౄణామహేదీనాం
 కన్యాప్రదానాధికార స్తరణాచ్ఛ | యదాకాలాతిక్రమో నభవతి తథా
 పితౄద్యనుమత్యాఽనోభ్యఽనన్యగృహేఽనన్యదీయైర్ద్రవ్యేగుపనయనంకా
 రయితవ్యమేవ | ఏవమేవాఖణ్డాదర్శేచ వ్యాఖ్యాతమ్ | వృద్ధగార్హ్యకర్త
 మధ్యే పునరాశౌచ సమ్భవే కార్యమాహ || శ్లో || జ్యేష్ఠస్యతుక్రతోర్మ
 ధ్యేమాతాపితౄర్మృతిర్వది | దీక్షారూపం నిధాయాత్ర సంస్కర్యాజ్ఞి
 తరహిసః || * || స్మృత్యస్తరే || శ్లో || దీక్షితోపేగకపుత్ర శ్చేచ్ఛాతాపి
 త్రోర్మృతిర్వది | సంస్కృత్యశాలామాగత్య యజ్ఞశేషం సమాపయేత్ || * ||
 ఏకపుత్ర శ్చేదీతి పుత్రాస్తరసద్భావే సవన పితరౌ సంస్కర్యాదితిభా
 వః || శ్లో || వ్రణిష్ఠాదిమకృత్యేషు యస్మిన్నా మేముగిర్భవేత్ | శీఘ్రం
 బహిశ్శవంసీత్వా కర్త శేషం సమాపయేత్ || * || అదిశబ్దనచాల్పాపనయ
 నాదిగ్రహణమ్ | నీత్వా - మధ్యేవిశంబ్యశవే నిర్వృతే కర్త శేషం సమాప
 యేదిత్యర్థః | విజ్ఞానేశ్వరే || శ్లో || వివాహాత్సవయజ్ఞాదివ్యస్తరామ్న
 త సూతకే | శేషమన్నం పరైదేవయం దాతౄణోబ్ధక్తవాంశ్చ నసమ్మ

శేక్ || * || పరైః - ఆశౌచుహితైః, నస్పృశేత్ - ఆశౌచిజనఇతి శేషః ।
 ఏకవివాహాదిమధ్యే ఆశౌచసమ్భవేదత్తః || శ్లో || యజ్ఞకాలేవివాహేషు
 దైవయోగేచనిష్క్రమౌ । హయమానే తదైవాగ్నౌ నాశౌచం నచసూ
 తకమ్ || * || వివాహేష్వతి బహువిచనం ప్రధానహేమామాదిశేషహేమా
 మాస్తకర్మాభిప్రాయమ్ । తథాబ్రాహ్మేపురాణే || శ్లో || వివాహయి
 స్తోకన్యాయా లాజహేమామాదికర్మాణి । ప్రియశ్చిత్తపరస్యాపి స్వా
 ధ్యాయనిరతస్యచ || సద్యశ్శౌచమ్ || * || ఇతిప్రకృతమ్ । ఆదిశబ్దనయ
 దృతాదిహేమానువ్రవిశ్య హేమానుష్ఠాలీపాక శేషహేమామాఉచ్యతై ।
 విజ్ఞానేశ్వరేచ || శ్లో || దానేవివాహేయజ్ఞైచ సత్కామేదేశవిష్టవే । ఆప
 ద్యపిచకష్టాయాం సద్యశ్శౌచం విధియతే || * || శ్మశ్ర్యస్తరేచ || శ్లో ||
 యజ్ఞేసమ్భృతసమ్భారే వివాహశాస్త్రకర్మాణి । తథాచౌళాదిసంసార
 రే ప్రారబ్ధేసద్యశ్శౌచే || * || శ్మశ్రుతిసార సముచ్చయేచ || శ్లో || ఆశౌ
 చం కర్మమధ్యేషు శౌచం సూతక మేవవా । ఆపతేనద్యసర్వేషాం సద్యశ్శౌ
 చం విధియతే || మాతాపితృశ్చమరణే పుత్రస్య మరణేతథా || * || ఇతి ।
 శ్మశ్ర్యస్తసారే తావదాశౌచాభావే వ్యవస్థాక్తా || శ్లో || ఆరమ్భోవరణంయ
 జ్ఞే సజ్గలోప్రతసక్రసయోః । నాస్తిముఖం వివాహకౌ శాస్త్రేధాకపరి
 క్రియా || * || ఇతి । “ || శ్లో || తత్సూర్యైర్మృగకృత్సాచేతుర్భూతాచోఽన్య
 భ్యుదయం తతః । కుర్యాత్కర్తృతదాతత్ర సద్యకత్తేతికీర్త్యతే || ” ఇతి
 వచనాత్సూర్యైర్మృగభ్యుదయే తదాద్యాశౌచాభావః, ఉత్పవది నేప్రాత
 రభ్యుదయే తస్మిన్భూతితదభావః, అత్రహ్యధికాంశ్శాస్త్రైర్భవతి “ పూ
 ర్వంసజ్గల్పితద్రవ్యం దీయమానంనమష్కతి ” ఇతిష్మరణాత్ । కన్యాద్ర
 వ్యయోరాశౌచాభావాన్యహస్తరేతైరేవ గ్రవ్యైర్వివాహకరణం నిర్వాప్య
 కులమ్, ప్రాతరభ్యుదయాకరణేపీతి వ్యవస్థాపనీయా । వరస్యతు తస్మిన్న
 బైజ్ఞాతిమృతౌ సమావృతస్య “ || శ్లో || ఆదిష్ఠీం నోదకం దద్యాదావ్రత
 స్యసమాపనాత్ । సమాప్తేతూదకం దత్వా త్రిరాత్రుశువిశ్మయేత్ || ”
 ఇత్యతిక్రాంతాశౌచష్మరణాత్త్రిరాత్రాద్యతిక్రాంతాశౌచే తతానీనజ్ఞాత్యా
 శౌచేచ నవివాహఇతి ద్రష్టవ్యమ్ । తథాసపిణ్డీకరణాకరణే నోత్సవకార్యః,
 “ || శ్లో || యావత్సపిణ్డీకరణం తావద్వృధ్యాది నేష్యతే । తతోదరస్యపు

త్రస్య సత్సన్యస్య సగో త్రిణః ॥ ” ఇతిష్ఠ్యతేః । ఇదముపలక్షణమ్ “ ॥ స్లో ॥
 భ్రాతావా భ్రాతృపుత్రౌవా సపిణ్డశ్శిష్యపవనా । సపిణ్డీకరణం కృత్వా కు
 ర్యాదభ్యుదయం తతః ॥ ” ఇతివచనాత్ । తస్మాత్ “ పుత్రసంసారకార్యాణి త
 త్సుత్రః ” ఇత్యాదిభిర్యష్టిసూర్తృత్వం పర్యవసితం సపునః సపిణ్డీకరణం
 కృత్వైవ శుభం కుర్యాత్ , “ ॥ స్లో ॥ సపిణ్డీకరణశ్రాద్ధమకృత్వా శుభక
 ర్తృకృత్ । ధృవమాపోక్షితి నరకం సపిణ్డానాం మృతౌక్రమాత్ ॥ అకృత్వా
 ప్రేతకార్యాణి నిత్యవైమిత్తికాన్యపి । నకుర్యాత్తావదాశౌచం యావత్ప్రే
 తస్యమోక్షణమ్ ॥ ” ప్రేతమోక్షణమ్ - సపిణ్డీకరణమ్ “ ॥ స్లో ॥ అకృ
 తే ప్రేతసంసారే నకుర్యాదాత్మనశ్శుభమ్ । కుర్యాదేవశుభం కర్తృము
 ఖ్యకతుశ్చసన్నిహౌ ॥ ” ఇత్యాదిష్ఠ్యతిభ్యః । అతపవశాట్యాయనిః ॥ స్లో ॥
 ప్రేతశ్రాద్ధాని శీష్టాని సపిణ్డీకరణం తథా । అపకృప్యాపి కుర్వీతకర్తా నాదీ
 ముఖేద్విజః ॥ * ॥ అతశ్శుభాగమే షోర్ధ్వమాసీకాన్యపకృప్య కర్తాకుర్యా
 త్ , తథా ద్వాదశాహాదపకృతం సాపిణ్డ్యంచ మాసికైస్సహ మృతాహే
 కుర్యాత్ , శుభాగమస్యైవ సాపిణ్డ్యకాలత్వాత్ । ద్వాదశాహాదపకృ
 ప్య కృతాన్యపి పునరపకృప్య కుర్యాత్ । తథా శాట్యాయనిః ॥ స్లో ॥ స
 పిణ్డీకరణాదర్వాగపకృప్య కృతాన్యపి । పునస్తాన్యపకృప్యతై వృథ్యుత్తరని
 షేధనాత్ ॥ * ॥ నిషేధమాహ కాత్యాయనిః ॥ స్లో ॥ నిర్వృత్య చ్ఛద్ధిత
 స్త్రింతు మాసికాని నతస్త్రియేత్ । అయాతయామం మరణం భవేదితి
 వినిష్ఠితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తదేవమ్ “ ॥ స్లో ॥ ప్రేతసంసారకార్యాణియా
 నిశ్రాద్ధాని షోడశ । యథాకాలేషు కార్యాణి నాన్యధాముచ్యతేతతః ॥ ”
 ఇతివచనం వృద్ధివృత్తిరేకేణాపకృప్య కృతమాసికానాం స్వస్వకాలే పునఃక
 రణవరమ్, అతోపృథ్ధ వపకృప్య కృతానాం నపునఃకరణం నిషేధాత్ । ఏ
 వం మాసికాపకర్తౌ మాసికకతుశ్చైవోత్పవే , “ కర్తా నాదీముఖే ” ఇతి
 ష్ఠ్యతేః । కేచిదత్ర భ్రాతృద్యుత్సవేపి మాసికాన్యపకృప్యకుర్వంతి, తతి
 ల శబ్దశాస్త్రానినభిజ్ఞత్వపిజ్ఞమిభృతమ్ , “ నిర్వృత్యతస్త్రియేత్ ” ఇతివృ
 ద్ధితస్త్రిమాసికయోస్సమానకర్తృకత్వావగమాత్ । అతో నభ్రాతృద్యు
 త్సవే మాసికాపకర్షణః, భిన్నకర్తృకత్వాత్తయోః, అన్యథా “ స్నాత్వాభు
 జ్జీత ” ఇత్యేవమాదావన్యేనస్నాదికరణేపి తదకృత్వాన్యన్యభోజనాది,

ప్రసక్తే , “ జగ్ధ్వాచాద్వ్రాయణం చరేత్ ” ఇత్యాదావన్యస్యాపి ప్రా
 యశ్చిత్తప్రసక్తౌ చ్చ . నచవాచ్యం ప్రయోజకకర్తృత్వమస్తీతి , అనుశా
 సనవిరోధాత్ , గ్రామయాజకస్య గ్రామే కన్యచిదుత్సవేపి స్వపితృమాసి
 కాపకషాప్రసక్తేష్వ . ఏవం శబ్దశక్త్యేవార్థసిద్ధేర్నాసికీకర్తురేవాత్సవేమా
 సి కాపకర్తౌ నభ్రాతృద్యుత్సవఇతి శేమషీపిశేషజుషాం విదుషాం సువ్యక్త
 మిత్యాస్తాం తావత్ . ఏవం మాసి కాపకషో నియతోత్సవవిషయః , వివా
 హాదిరనియతః , పుంసువాద్యుత్సవోనియతః , తస్యావశ్యకత్వాత్ , “ నివే
 శేహిష్యత్యైవైయ్యమి కానిశ్రూయతై , అగ్నిహూత్రమతథయః ” ఇత్యా
 పస్తమేప్పిన వివాహానస్తరమేవాగ్నిహూత్రాదేర్నైయ్యమికత్వస్తరణా
 త్ , వివాహస్యతు రాగాధీనత్వాచ్చ వివాహశ్చానియతః . “ స్నాత్వా స
 ముద్వహేతాన్యామ్ ” ఇతి సమావతాన వివాహయోరవివాభావావగ
 మాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ స్నాతస్తూపయమాదర్వాఙ్మ్రతోనర్ఘతీ సగ్గతిమ్ ।
 తస్మాదాసన్నవైవాహ్యస్నానకర్తు సమాచరేత్ ॥ ” ఇతి వచనాచ్చ వివా
 హాభావే స్నానంచానియతమ్ । వేదవ్రతానితు వేదాఙ్గత్వానియతాని బ్ర
 హ్మచారిభిరవశ్యకార్యాణి “ ॥ శ్లో ॥ వేదవ్రతాది కానాదౌస్థారభేదుత్త
 రాయణే । యావత్సంవత్సరాంతంతు తావచ్ఛరణమిష్యతే ॥ ” ఇతి శ్రీధ
 రీయంచనాత్రైహం వేదాఙ్గత్వం సువ్యక్తమ్ । అతపివ వివాహానపేక్షత్వేవ్య
 థీత వేదేన తాని కార్యాణి , అనధీతస్యననియమః , వేదాధ్యయనాభావా
 దుపాకర్తృవత్ ॥ శ్లో ॥ అధీతవేదవిద్యానాముపాకర్తృద్విజన్మనామ్ । అ
 ధ్యాయాన్జమిదం ప్రోక్తమితిహూవాచభార్గవః ॥ * ॥ ఇతి । అతఃపుంసు
 వనాదికమేవావశ్యకార్యమ్ , తదుక్తమ్ “ జాతకర్తృచపుంసూతః ” ఇతి ,
 “ నామకర్తృచజాతేష్టిమ్ ” ఇతిచ । వ్రతాదేశవ్రతానామవశ్యకార్యత్వేపి
 మలే నకార్యాణి , తచ్చోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ వేదవ్రతవృషాత్సర్గచూడాకరణమేఖ
 లాః ॥ * ॥ ఇతి । శ్రీధరీయంచ ॥ శ్లో ॥ అమాచపూర్ణిమాయైవ యవ్వాసేయు
 గళంభవేత్ । యస్మిన్నదృశ్యతేమాసి చాలకర్తృదివర్ణయేత్ ॥ ఏకమాసే
 ద్వయేపూర్ణై దర్శయైకస్య సమ్భవే । అగ్నిజ్వాలతి విఖ్యాతా శుభకర్తృవి
 నాశిన్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ శ్లో ॥ వివాహాయజ్ఞోత్సవనాశహేతుః ॥ * ॥ ఇతిచ ।
 దేవలశ్చ ॥ శ్లో ॥ పితరౌ ప్రమితౌయస్య దేహస్తస్యాశుచిర్భవేత్ । నదై

నం నావిపిత్ర్యంచ యావత్పూర్ణోనవత్సరః ॥ * ॥ అగ్న్యధానాదికంచ
 ప్రథమాబై నకార్యం తదాహసవవ ॥ శ్లో ॥ స్నానంచైవవ హాదానం స్నా
 ధ్యాయశ్చాగ్నితర్పణమ్ । ప్రథమే బై నకతఃప్యంశ హాగురునిపాతనే ॥ * ॥
 ఏవం పిశ్యన్ముతాబై వివాహాది నిషేధాత్తదర్థం నమాసికాపకషణః । ఏవం
 చ స్వప్నైవావశ్యకారోఽప్యనమస్తరేణ మాసికాపకర్వై ప్రత్యవాయశ్చప్ర
 సజేత్ । తథాశాట్యాయనిః ॥ శ్లో ॥ అస్తరేజ్జేవ యోవృద్ధిం మాసికాన్య
 పకషణి । సస్రాద్ధీనరకేఘోరే పితృభిన్నహవాజ్జతి ॥ * ॥ ఏవశవ్యజ్ఞానా
 త్తదపకర్వైప్యకాలే కృతస్యాకృతత్వాత్ , “ యధాకాలేతు కార్యాణి నా
 న్యధాముచ్యతేతతః ” “ అకాలేచేత్కృతంకషణ కాలం ప్రాప్యపునఃక్రి
 యా ” ఇత్యాదివచనానాం యధాకాలే పునరపి కార్యాణి । ఏవంభ్రాత్రా
 ద్యుత్సవే స్వస్యచవివాహయాత్యవార్థం మాసికాపకషణేనాస్తీతి నిరవద్యో
 యం నిణాయిత్యలమ్ । అకృతవివాహే విదేశవిష్టే జ్యేష్ఠే కనిష్ఠస్య వి
 వాహావస్థాయాం వ్యవస్థామాహశబ్దః ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశైవతు వషాణిజ్యాయా
 యాథర్వాగ్గయోగతః । న్యాయ్యం ప్రతీక్షితుం భ్రాత్రా శ్రూయమాణః
 పునఃపునః ॥ * ॥ వృద్ధవసిష్ఠః ॥ వా ॥ అష్టాద్వాదశవర్షాణివా జ్యేష్ఠభ్రా
 తరమనివిష్టమవీక్షమాణఃప్రాయశ్చిత్తీభవతి ॥ * ॥ ఇతి । గౌతమః ॥వా॥
 నష్టేభతఃరీతుపక్రమ్య ద్వాదశవర్షాణి బ్రాహ్మణస్య ఏద్యాసమాప్నో
 త్య ॥ * ॥ ఇతి । వత్సాప్యవత్సరప్రతీక్షణ నియమమాహ ॥ వా ॥ భ్రా
 తరిచైవం జ్యాయసి కనీయాన్గన్యాగ్న్యధేయేషు ॥ * ॥ ఇతి । ఏవంచ
 ద్వాదశాబ్దామార్థ్యం నతత్ప్రతీక్షణమ్, కింతు వివాహాకార్యః । తథాస్మ
 త్యస్తరే ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశాబ్దాత్తు నాయాతిదేశాన్తరగతస్థితః । వివాహాదీని
 కర్మాణి కనిష్ఠస్తుతదాచరేత్ ॥ దేశాన్తరగతేజ్యేష్ఠే ద్వాదశాబ్దాన్నిరీక్ష్యతు ।
 పశౌత్పరనిస్సోవిధిసతుర్వాద్వైదారసర్జిహమ్ ॥ * ॥ ఏవంప్రతీక్షణం
 పతితాదివ్యతిరిక్తవిషయమ్ । తథాచన్ద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఉత్పత్తఃకిల్బి
 షీకుష్మీపతితఃక్షీబవవవా । రాజయత్క్వామయావీచ నన్యాయ్యసావ్యత్ప్ర
 తీక్షితుమ్ ॥ * ॥ శాతాతపః ॥ శ్లో ॥ క్షీణేదేశాన్తరస్థాచ పతితే భిక్షుకేత
 రా । జాశ్యన్ధెబధిరేమూకే నదోషఃపరివేదనే ॥ * ॥ శాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥
 దేశాన్తరస్థక్షీబైఃవృషణానసహూదరా । వేశ్యాదినక్తపతితపాపతు

లావ్యశిరోగిణః ॥ కుహకొన్న త్తవోరాంశ్చ పరివిదన్న దుష్యతి । జడమూకా
 న్ధబధిరకుబ్జవామనభేట కాక ॥ అతివృద్ధానభారాన్యంశ్చ కృషిసక్తాన్య
 పస్యచ । కుహకొన్న త్తమూకాంశ్చ పరివిదన్న దుష్యతి ॥ * ॥ భేటకః - భ
 గ్న పదద్వయః । ధర్మసారే ॥ శ్లో ॥ షణ్ణాన్ధ బధిరస్తబ్ధ జడగద్గదపక్షుషు ।
 కుబ్జవామనరొగార్త కుష్టాశ్శపికలాదిషు ॥ షత్తొన్న త్రైషు మూకేషు శయ
 నస్థేరిన్ద్రియే । ధ్వస్తపుంస్త్వైషు చైత్రేషు సంసార్యత్వం యథోచ
 తమ్ ॥ మూకొన్న త్తా నసంసార్యా వితికేచిద్వదన్తిహి । కర్మస్వనధికారి
 త్వాత్పాతిత్యం నాస్తియ త్తయోః ॥ * ॥ స్పృశ్యన్తరే ॥ శ్లో ॥ కుబ్జవామ
 నభిక్షేషు గర్గదేషు జడేషుచ । యోగశాస్త్రాభియుక్తైషు నదోష్యపరివేద
 నే ॥ * ॥ ధర్మసారచ ॥ శ్లో ॥ షణ్ణాన్ధబధిరస్తబ్ధ జడగద్గదపక్షుషు । యతి
 వైష్టికకుబ్జైషు నదోష్యపరివేదనే ॥ * ॥ పతితాదివ్యతిరిక్త మత్తాదీనాం ర
 మ్భాది వివాహం కారయిత్వానుజోవివహేత్ । తథా మనుః ॥ శ్లో ॥ మ
 త్తొన్న త్తజడక్షీబవతానాం ద్విజన్త నామ్ । నోద్వాహనానసంసారో
 నాశౌచం నోదకక్రియా ॥ రమ్భా వివాహాకథావ్యస్తదలాభేరగ్రశాఖ
 యా । వివాహం మనుజాఃకుర్యురిత్యేవం మనురబ్రవీత్ ॥ * ॥ ఇతి । తస్మా
 దీశ్వర్షిషయే కనిస్థస్య నకాలప్రతీక్షణం నవాపరివేదన దోషగర్హః । ఏవమప
 వాదశతనద్భావాదిత్యలమ్ । ఏవం స్మృతిమూపనయనాదిషు పరివేదనదోష
 స్తరణాతనిస్థస్య జాతకాది చాలాన్త సంసారాయధాకాలం కర్తవ్య
 ఇతిసిద్ధమ్ । శ్లో ॥ శ్లో ॥ నాగ్నయఃపరివేదన్తి నవేదా నతపాంసిచ । న
 చగ్రాధం కనిస్థస్య నచకన్యావిరూపికా ॥ * ॥ అత్రాఖణ్డాదర్శకారః ॥ నా ॥
 దత్తస్య జ్యేష్ఠానుమత్యా కనిష్ఠస్యాథానేనాగ్నయఃపరివిదన్తి , తథాజ్యేష్ఠే
 మహారోగగ్రస్తే దేశాన్తరస్థేవా అపిజ్ఞాతే తథాపూర్వోక్త ఏషయే కనిస్థ
 ఉపనీతేన వేదాఃపరివిదన్తి , తథాజ్యేష్ఠే అకృతప్రతే కనిష్ఠేన తపనీచితే
 న తపాంసి పరివిదన్తి , తథావిరూపికావైకల్య యుక్తాఅనుజాయా ఏవా
 హే విఘ్నహేతుర్నభవతి ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధపసిష్ఠః ॥ శ్లో ॥ అగ్రజప్తు య
 దానగ్నిరాదద్యాదనుజకధమ్ । అగ్రజానుమతఃకుర్యాద్గ్నిహూత్రంయ
 థావిధి ॥ * ॥ బ్రహ్మణ్డపురాణే ॥ శ్లో ॥ యజ్ఞకర్తృణిచోద్వాహే జ్యేష్ఠేసతి
 కనియసా । జ్యేష్ఠానుమత్యాకర్తవ్యేసతి తతగర్నశోభనమ్ । ఏవం జ్యేష్ఠానుమ

త్రైవిదంత్యగ్నిః షణ్మాత్రాదికంకుర్యాత్ । ఇదమదత్తపిషయం కింనస్యత్ ,
 నస్యత్ , పరివేదనదోషస్తరణాత్ । తథాయమః ॥ స్తో ॥ జ్యేష్ఠేనివిష్టే
 భార్యాతు కనిష్ఠస్య విధీయతే । నివిష్టశ్చనివిష్టేతు పరివేత్తానఉచ్యతే ॥
 దారాగ్నిః షణ్మాత్రసంయోగం కురుతేయోఽగ్రజ్యేష్ఠతే । పరివేత్తానవిష్టే
 యఃపరివిత్తిస్తుపూర్వజః ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేచ ॥ స్తో ॥ జ్యేష్ఠాయాం య
 ద్యనూథాయామహ్యతేహ్యనుజాతు యా । సైవాగ్రే దిధిషూజ్ఞాయా
 పూర్వాతు దిధిషూస్తుతా ॥ * ॥ ఆపస్తంబః “ అగ్రే దిధిషూ దిధిషూప
 తిపర్యాసాత పరివిష్టపరివిత్తపరివిన్నపరిపిదానేమాత్తిరోద్ధిరస్మిన్నశుచికర
 నిర్వేషోగరీయా ” ఇత్యుక్త్వా “ శుచికరణాద్వాదశమాసాద్వాదశాధా
 మాసా ” ఇత్యుద్ధినా పతనీయ వృత్తిం స్మరతి । అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా ॥
 పరివిత్తేచ పరిష్ఠేన ప్రాయశ్చిత్తవిశేషోన్మోక్షః , తస్మాన్నాపదిమానవముప
 పాతః సాధారణప్రాప్తం త్రైమాసికమ్ , ఆపదితు యాజ్ఞానలీలాయం వ్ర
 తచతుష్టయం శక్త్యపేక్షయా యోజ్యమ్ , తథా పరివేత్తరిచ పరిష్ఠేన
 ప్రాయశ్చిత్తవిశేషఉక్తః , “ పరివివిదానకృచ్ఛాగ్రితకృచ్ఛాగ్రిచరిత్వా
 తస్మైదత్వా పునర్నివేశేత్తాంవైవోపయచ్ఛేత ” ఇతి, పరివివిదానః - పరి
 వేత్తాచ్యతే, అసాక్ష్యాగ్రితకృచ్ఛాగ్రిచరిత్వా, తస్మై-జ్యేష్ఠాయ , తాం-
 స్వోధామ్ , నిత్వా - బ్రహ్మచర్యాహృతభైక్షవస్తుగుపరిభవపరిహారార్థం ని
 వేద్య పునగుద్వహేత్ , తామేవ స్వోధాం జ్యేష్ఠాయ నివేదితాం తేనచాను
 జ్ఞాతాముపయచ్ఛేత్ । యత్తు హారీతేనోక్తమ్ “ జ్యేష్ఠేఽనివిష్టే కనీయా
 న్నివిశమానఃపరివేత్తాభవతి, పరివిన్నోజ్యేష్ఠః , పరివేదికన్యా, పరివివిదా
 నోదాతా , పరివేష్టాయాజకః , సర్వేపతితాంప్రాజాపతేన కృచ్ఛేణ
 పావయేయః ” ఇతి, యదపి శఙ్ఖనోక్తమ్ “ పరివిత్తపరివేత్తానంవత్స
 రం బ్రాహ్మణ్యృహేషు బ్రేతుం చరేయాతామ్ ” ఇతి, తదుభయవపి కా
 నుకారేణ కన్యా పితృన్యరనుజ్ఞాతౌద్వాహవిషయమ్ , ప్రాయశ్చిత్తస్య
 గురుత్వాత్ । యదా పునఃకామతఃకన్యాం ఏత్రాదిదత్తామేవ పరిణయతి
 తదామానవాక్తం త్రైమాసికం పూర్వోక్తాకృచ్ఛాగ్రితకృచ్ఛాగ్రిచరి
 త్వా తస్మైదత్వా పునర్నివిశేతేతి తత్రాగ్రే దిధిషూపతిః ప్రాజాపత్యకృ

చచ్చిం కృత్వా తామేవ జ్యేష్ఠాం పశ్చాదనేనోధాముద్వహేత్ ,
 దిధిమాపతస్తు కృచ్ఛాత్రికృచ్ఛా చరిత్వా సోధాం జ్యేష్ఠాం కనీయ
 న్యాసూర్వోధేదత్వా తాం కన్యాముద్వహేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పరాశరః
 ॥ శ్లో ॥ పరివీర్తిపరివేత్తాయయాచపరివిద్యతే । సర్వేతే నరకం యాన్తి
 దాతృయాజకపశ్చిమాః ॥ * ॥ అతోజ్యేష్ఠానుమత్యా దారాగ్నిహూత్ర
 కరణస్థరణం దత్తపిషయమేవ “ ॥ శ్లో ॥ భగినీషు కనిష్ఠస్య నదోషఃపరివే
 దనే । భగినీషు కనీయస్యా దోషోఽస్తిపరివేదనే ॥ న త్వేవాధానయోగేషు
 పరతన్త్రాయ తస్యదా । ” ఇతికవపోక్త భర్తృ పరతన్త్రప్రతావద్దత్వా
 పి “ ॥ శ్లో ॥ గోత్రాంతరం ప్రవిష్టానాం దాయమాశౌచమేవచ । జ్ఞాతి
 త్వంచ నివతానై తతులై సర్వముచ్యతే ॥ ” ఇతి గృహీతృగోత్రత్వాది
 స్మరణా తద్విషయత్వం స్పష్టమ్ । తథాస్తృభ్యంతరే ॥ శ్లో ॥ దత్తస్య పరి
 వేత్తృత్వమాశౌచం దాయమేవచ । గృహీతృగోత్రాత్సంగ్రహ్యం శ్రోత
 స్మార్తాదికం తథా ॥ * ॥ ఇతి । అతః “ ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠ శ్చేదీర్హురోగీస్యాత్పతితో
 వా విదేశగః । షడ్జోవాప్రప్రజై తస్య కనిష్ఠోదారమర్హతి ॥ ” ఇత్యాది దో
 షసన్భవపప కినిస్థవివాహా నిర్వాహకులః నాన్యధేతి నిర్ణయః । కించ
 “ ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠోభ్రాతా యదాతిష్ఠేదాధానం వైవకరయేత్ । అనుజా
 తస్తు కుర్వీత శఙ్ఖస్య వచనం యథా ॥ పితృర్యస్యతు నాధానం కథం పుత్రస్తు
 కారయేత్ । అగ్నిహూత్రైధికారోఽస్తి శఙ్ఖస్య వచనం యథా ॥ ” ఇ
 త్యాది శఙ్ఖసుమన్త్వాది వచనంచ దత్తవిషయమితీకేచిత్ , “ ॥ శ్లో ॥ అగ్రజ
 స్తు యదానగ్నిరాదధ్యాదనుజకథమ్ । అగ్రజానుమతఃకుర్యాదగ్నిహూ
 త్రం యథావిధి ॥ సోదరాణాంతు సర్వేషాం పరివేత్తాకథం భవేత్ । దా
 రైస్తు పరివిద్యంతే నాగ్నిహూత్రేణనేజ్యయా ॥ ” ఇతీన్యధాసంస్థాది వచ
 నాదాధానమాత్రస్య దోషాభావపరిమిత్యన్వే , ఇజ్యయా - పశ్చిమహాయ
 జ్ఞేన , దారాగ్నిహూత్రవిషయే పర్యాహిత పరివీష్టేత్యాది వచనవిరోధా
 న్నతద్విషయమిత్యపరే , “ ॥ శ్లో ॥ పితృ పితృమాహూయస్య నవ్రతీ నా
 గ్నిమాకాకృచిత్ । తపోగ్నిహూత్రమన్త్రేషు నదోషఃపరివేదనే ॥ ”
 ఇత్యుశనస్మరణాదీదృశవిషయమిత్యేకే , యదత్ర యుక్తం తద్ధ్రావ్యమ్ ।
 అగ్నిరాః ॥ శ్లో ॥ ఏకమాతృప్రసూతానాం భ్రాతృణాం పరివేదనే । దో

షస్యోత్పర్వసర్వేషు నదోయో భిన్నమాత్మను ॥ * ॥ యః ॥ శ్లో ॥ పితృ
వృషుత్రాణాపవత్స్యాన్ పరనారీసుతాం స్తథా । దారాగ్నిహూత్ర సం
యోగే నదోషఃపరివిన్దతః ॥ * ॥ వృద్ధయాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ ఆపసద్యసు
నాదృత్య త్రేతాయాం యస్యప్రవతేతే । సోనాహితాగ్నిర్భవతి పరివేత్తాత
థోచ్యతే ॥ * ॥ ప్రథమమాధేయమాపాననాగ్నిసునాథాయ గార్హపత్య
ద్యగ్న్యథానే పరివేత్తాభవతీతి వ్యాఖ్యాతమ్ । బోధాయనః ॥ వా ॥ అ
థ జడ బధిర మూకానాం సంసారం వ్యాఖ్యాప్యగృహుతుర్యథాకామీస్యా
త్సుఖ్యనక్షత్రై బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా ౭౭ శిషోవాచయిత్వా కేశాన్భోజ్య
స్నాతం కుమారం శుద్ధం యజ్ఞోపవీతినప పఆచమ్య దేవయజనముదానయ
త్యథదేవయజనవ్రభృశ్యగ్నిముఖాన్గృత్వా యాజ్ఞికీం సమిధమాద్యైనాక్త్వా
తూష్ణీమభ్యాధాపయతి తూష్ణీమత్సేనమాస్థావయతి యథాలాభంతూష్ణీం
మేఖలామమన్త్రవర్ధిన్ధిం కరోతి తూష్ణీమజినం ప్రముంచతి తూష్ణీంద
ణ్ణం వ్రయచ్ఛతి యాజ్ఞికవృక్షస్య ననామవృచ్ఛతి । అదైవం దక్షిణేహస్తే
గృహ్ణోతి యస్మిన్భూతంచ భవ్యంచేష్యదైవం పరిదనాతి దేవేభ్యస్త్యైష్యదై
వముపనయతి దేవస్యత్వేతి సర్వనాగుగ్రహణవర్జమాచార్యపవ పక్త్వాజు
హూతి తూష్ణీం సర్వాన్తన్త్రానాచార్యపవ జపేదిత్యేకే షణ్ణ జశక్లీబహీ
నాధికాక్షానామామయావ్యపస్తూరి శ్వేత్రిణాం దీర్ఘరొగిణాంవైతేన వ్యా
ఖ్యాతా ఇత్యేకే ॥ * ॥ ఇతి ।

కించ “ సీమన్తోన్నయనం ప్రథమే గర్భే చతుర్థమాసి ” ఇతి సీ
మన్తస్య చతుర్థమాస కార్యత్వస్తుతేః , “ సవనం స్పృశనాత్పురా ” ఇతి
పుంసువనస్య ప్రసవాత్ప్రకార్యత్వనిశ్చయాచ్చ సీమన్తం ప్రథమంకు
ర్యాదితి నాశజ్ఞానీయమ్, చతుర్థమాసాత్ప్రారేవ గర్భస్పృశనప్రకారాత్ ।
తథా బైజావాపః ॥ వా ॥ నూసిద్ధితీయే తృతీయేవా పురాస్పృశతేగర్భః ॥ * ॥
ఇతి । అతో జతరెగర్భ చలన మేవస్పృశనం నవ్రసవః । శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ వ్ర
ధసుం పుంసువం కార్యం సార్దంసీమన్తకర్తృణా । సీమన్తోన్నయనస్సౌక్తమా
సవారక్షణరాశిషు ॥ * ॥ ఏవంసహ కర్తవ్యత్వస్తురణా చ్చతుర్థమాసే సీ
మన్తోన్నయనం కథమితిచేన్న , “ గర్భస్పృశనే సీమన్తోన్నయనం యావ
ద్వానప్రసవః ” ఇతి శక్తిన్తరణాచ్చతుర్థమాసాత్ప్రారేవ తత్సహకరణే

నవిరోధః । “ యావద్వాసప్రసవః ” ఇతి వైవాస్తరితోభయవిషయమ్ ,
 “ గర్భలక్షణంచ తృతీయేమాసిసమ్భవతి ” ఇతి , “ పుంసువనం వ్యక్తైగ
 ర్భే ” ఇతిస్మృత్యాచ నవిరోధః । అతఃకాలైక్యేపి ప్రథమం పుంసువంకా
 ర్యమితి నియమాన్నవ్యత్యయప్రసక్తః । ఇదంచ నప్రతిగర్భం కార్యమ్ , “ ప్ర
 థమేగర్భే ” ఇతిస్మృతేః । అత్రహారీతః ॥ శ్లో ॥ సకృచ్చక్మత సంసాహ
 రాస్సీమనైనద్విజస్త్రియః । యంయంగర్భంప్రమాయనై ససర్వస్సంసక్త
 తోభవేత్ ॥ * ॥ సీమస్తగ్రహణం పుంసువనస్యాప్యవలక్షణం సాహచర్యా
 త్ । అతపవ సామాన్యేనాహ దేవలః ॥ శ్లో ॥ సకృచ్చన్సంసక్తానారీస
 ర్వగర్భేషు సంసక్తా ॥ * ॥ ఇతి । అనేన గర్భిణ్యాగర్భస్యచాయంసం
 సాహరఇతి నభ్రమిశవ్యమ్ , “ గర్భాధాన పుంసువన సీమస్తోన్నయన జా
 తకర్మ నామకరిణాన్నప్రాశన చౌభోపనయన చత్వారి వేదవ్రతాని సా
 నంసహ ధర్మచారిణీసంయోగపజ్ఞానాం యజ్ఞానామనుష్ఠానమ్ ” ఇతి
 గౌతమేన జాతకర్మాదివన్ని పేకాదీనామపి జాతసంసాహరస్తరణాదుపన
 యనాది సహపాతేనగర్భసంసాహరత్వావగమాచ్చ । అత్ర చన్ద్రికా
 యామ్ ॥ శ్లో ॥ గర్భిణ్యాభిరేరిప్రైతే తత్పితాభ్రాతరస్తథా । అన్యేవా
 బాన్ధవాఃకుర్యుస్తస్యాంపుంసువనాదికిమ్ ॥ * ॥ తత్పితా-భర్తృపితా, భ్రా
 తరో బాన్ధవాశ్చ తస్యైవ । తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ భార్యాద్వయం యస్య భ
 వెత్తుతస్య సంస్పృష్టవహ్నోన్నవనంప్రకుర్యాత్ । తత్రైవ సీమస్తమపి ప్రశ
 స్తం వదన్తివహ్నోరవిభాగఇష్టః ॥ స్త్రీయదాకృతసీమనా గర్భిణీప్రమపీ
 తచేత్ । గృహీతపుత్రావిధివత్పునస్సంసాహరమర్హతి ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః
 ॥ వా ॥ షష్ఠైశ్చమేవా సీమస్తోమాన్యేతే ॥ * ॥ బైజావాహః ॥ వా ॥ సీ
 మస్తోన్నయనం మాసిచతుర్థే షష్ఠైవచ్ఛమేవా ॥ * ॥ సాఖ్యాయనః ॥ వా ॥
 సప్తమేమాసిప్రథమేగర్భే సీమస్తోన్నయనమ్ ॥ * ॥ ఏవం కాలవికల్పస్వ
 స్వగృహ్యేసుక్తాపుక్తావపి కాలాతిక్రమేవాగ్రాహ్యః । అతశ్చతుర్థమాసప్ర
 భృతి ప్రసవాత్ప్రీక్షజగ్రేషు క్వచిత్కార్యమ్ । అయంసావన్నైవగ్రా
 హ్యః । శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ చతుర్థేసావనేమాసి షష్ఠేవాప్యష్టమేపివా । సీమ
 స్తోన్నయనం కార్యం తేనపుంసువనం తథా ॥ * ॥ తేన - సీమస్తోన్నయనే
 న సహిత్యర్థః । తదేవం మాసమధ్యే మాసానైవా ఋతుసమ్భవే తత్రైవ

గర్భసమ్భవాత్సంయోగదినమారభ్య ప్రతిమాసం త్రింశద్దిన సభ్యయా
 సభ్యాయ చతుర్థాది మాసే సీమన్తోన్నయనం కాయమ్ । పతిద్వచ
 నబలాద్యగ్నమాసపవ సజగ్రేపి కాయమ్, అయగ్నమాససృశూద్రా
 దిషిష్యత్వాత్ । యత్విదం వచనమ్ “ ॥ శ్లో ॥ సారేమాసి శుభక్షేతు
 శుభకర్మాణి కారయేత్ । గ్రహాణాం నాయకసూన్యైస్తస్మాత్సారం
 విశిష్యతే ॥ ” ఇతి, తత్తు మీనదశానన్తరం చైత్రమాస ప్రవృత్తైస్తత్ర
 శుభకర్మ కార్యత్వ ప్రసక్తౌ జ్యేష్ఠవర్మానన్తరమాషాఢత్వాత్తత్ర శుభనిషే
 ధేచ ప్రసక్తై తదుభయం మాభూదితి చాన్ద్రమాసగ్రహణనిషేధపరమితి న
 విరోధః । బైజావాపః ॥ శ్లో ॥ జన్మనోనన్తరం కార్యం జాతకర్మయధావి
 ధి । దైవాదతీతకాలం చేదతీతేసూతకేభవేత్ ॥ * ॥ అత్ర సత్యవ్రతః
 ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచేతుసముత్పన్నే పుత్రజన్మయదాభవేత్ । కర్మస్తాత్కాలికి
 శుద్ధిఃపూర్వాశౌచేనశుద్ధతి ॥ * ॥ జ్ఞాత్యాశౌచేవర్తమానేపి పుత్రైజాతే
 జాతకర్మకార్యమేవ । కించ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశ్యాంసపరేరాత్రా మాసేపూ
 ర్ణైతధాఽపరే । అష్టదశేఽహనితథా వదన్త్యన్మేనునీషిణః ॥ * ॥ మనుయ
 మాచ ॥ శ్లో ॥ నామధేయం దశమ్యాంతు ద్వాదశ్యాంవాధకారయేత్ ॥ * ॥
 శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశే పోడశే వింశే ద్వాత్రింశేఽహ్ని ద్విజాతయః ।
 నామకర్మక్రమాత్కురువర్తశమద్వాదశేఽహ్ని వా ॥ * ॥ అత్రమాసప్రా
 క్తవద్దినోక్త నామకరణేచ సమాసదోషః । తథాతత్త్రైవ ॥ శ్లో ॥ యస్యాః
 క్రియాయాస్సమ్పూర్ణైక్తకాలామౌపైదికైరపి । తస్యానదోషోమూఢ
 త్వం వక్రంవాజీవశుక్రయోః ॥ * ॥ కాలాతిక్రమేతు మాసదోషపరిహార్య
 పవ, అత్రాపి పూర్వవత్కాలభేదవ్యవస్థా । లాకాక్షిః ॥ వా ॥ షష్ఠేఽ
 న్నప్రాశనం జాతేషువాఽదవైషువా ॥ * ॥ శఙ్ఖః ॥ వా ॥ సంవత్సరేఽ
 న్నప్రాశనమర్ధ సంవత్సర ఇత్యేకే ॥ * ॥ యనుః ॥ శ్లో ॥ అష్టమేమాసిబా
 లాన్నం యచ్చెచ్చప్తం మజ్జశంకులె ॥ * ॥ “ జన్మనోధిషష్టేమాసి ” ఇత్యావ
 స్తమృచ్ఛి । అత్రాపి స్వగృహ్యమాసారేణవ్యవస్థా, సజగ్రేఽనోగ్రా
 హ్యః । మారగ్రణ్డేయః ॥ శ్లో ॥ దేవతాపురతస్తస్య ధాత్ర్యుత్సక్తగతస్య
 చ । అలంకృతస్యదాతవ్యమన్నం పాత్రైశ్చ కాఞ్చనే ॥ * ॥ యాజ్ఞవ
 ల్క్యుః ॥ శ్లో ॥ అహస్యేకాదశేనామ చతుర్థేమాసినిష్క్రమః । షష్ఠేఽన్న

పాశ్రామం మాసిమాదాం కుర్యాద్యథాకులమ్ || * || నిష్క్రమః - గృహ
 నిష్క్రమణమ్ | చంద్రికాయామ్ || క్లో || చతుర్థమాసికర్తవ్యం శిశో
 ర్నిష్క్రమణం గృహత్ || * || నిర్వర్తకర్తవ్యమాహ యమః || క్లో ||
 తతస్తృతీయేకర్తవ్యం మాసి సూర్యస్వదర్శనమ్ | చతుర్థమాసికర్తవ్యం శి
 శోశ్చక్ష్రీవ్యదర్శనమ్ || * || ఆపస్తంబః || వా || జన్మనోధిత్వతీయేవ
 ర్నై చాశంపునర్వస్వః || * || శ్రీధరీయః || క్లో || తతస్సంవత్సరేపూర్ణేచూ
 డాకర్తవ్యధీయతే || * || బృహస్పతిః || క్లో || తృతీయేజ్జే శిశోగర్భాజ్జ
 న్మనోవావిశేషతః | పశ్చిమేచాశకంకార్యం ప్రియాశంసోఽధవాన
 వమ్ || తృతీయే పశ్చిమేవాపి నప్తమేజన్మతశ్శిశోః | గర్భాద్వాచాశకం
 కార్యమిజీవేనభాషితమ్ || సావనాత్పృథమేవపి తృతీయే పశ్చిమేపి
 వా | దామోదరమతంహ్యోతస్సప్తమేచాశమిష్యతే || తృతీయేజ్జేత్రియో
 శోనే పశ్చిమేవాత్తరాయణే | గర్భాద్వాచాశకం కార్యం నపశ్యేజన్మత
 శ్శిశోః || * || తదేవం జన్మారభ్య సావనేన తృతీయేవపి చతుర్థ మనీ
 షు గతేషు చాశకంకార్యమ్, “ గతేత్రిభాగేతు వదన్చాశమ్ ” “ తృతీయ
 జ్జేత్రియంశోనే ” ఇత్యాదిస్తుతేః | అత్ర చతుర్థే జ్జై చాశం సిద్ధమ్,
 తదనుక్తిస్తు గర్భపశ్చిమ గ్రహణేన జన్మతశ్చతుర్థసంవత్సరే, “ నపశ్యే జ
 న్మతశ్శిశోః ” ఇతిపశ్యన్త చతుర్థాబ్దినిషేధాభావాచ్చ | యత్తు “ || క్లో ||
 చూడాకృతాశిశోర్దాతా గర్భిణీతు భవేద్వది | విపద్యతే తదాగర్భ దమ్ప
 తీతు తదబ్జతః || ” ఇతివచనం తన్నృచ్చమాబ్దాదధావిషయమ్, “ పశ్చి
 మాబ్దాదధస్తార్థ్యం గర్భిణ్యామపికారయేత్ ” ఇతిస్తుతేః | అత్రాపి,
 “ || క్లో || నాక్షత్రాత్పృథమేవపి తృతీయే పశ్చిమేపివా | నప్తమేచా
 శకంకుర్యాదితికాశ్యపదర్శనమ్ || ” ఇత్యాదిభిరుక్తకాలపిక్వస్వస్యగృ
 హ్యనుక్తా సహితేవాగ్రాహ్యః | సావననాక్షత్రయోర్న్రీపాయవిపద్విక
 ల్పః | స్మృత్యస్తరేవిశేషః || క్లో || చాశంశిశోర్దాతరిగర్భవత్కాలం కుర్యా
 త్సుప్తాదపి పశ్చిమాసాత్ || చతుర్థమాసేష్విత్యర్థః || దృష్టేద్వితీయే
 పి శిశోస్తు చాశంశేషం భవేద్గర్భావినాశనాయ || * || (నప్తమాసాత్) ఇతి
 పాతాస్తరమ్ | తదాపి మనోషు మాతరిగర్భిణ్యామపి శిశోశ్చౌషంకు
 ర్యాదిత్యర్థః | ఆత్రేయేచ || క్లో || మాతుర్లక్ష్మే శిశోశ్చౌషం గర్భానుం

పితృహోబ్జతః । తన్నాచౌళం ప్రకర్తవ్యం మాతుర్గర్భస్య పూర్వతః ॥ దృ
ష్టద్వితీయేశిరిసి చౌళం దుఃఖాయనతరత్ ॥ * ॥ ఇతి । ద్వితీయగర్భేన
తృపి ప్రథమస్య చౌళే దుఃఖాయనభవతీత్యర్థః । శ్రీభరియ ॥ శ్లో ॥ అతి
పాతిషు చౌళేషు శిరోరోగాదిభిశ్చేశా । పీడితేనర్వవైషు సర్వర్గుషు వి
చారయన్ ॥ చూడాకర్మప్రయత్నేన కుర్యాదేవాన్ముషేశోః ॥ * ॥ ప్రృ
త్యస్తరే ॥ శ్లో ॥ శిశోరకృతచౌళస్య చౌళం పితృమృతాకిధమ్ । తూష్ణిం
కృత్వాధసాపిణ్డేయ కృతేకుర్యాత్సమస్త్రీకమ్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః
॥ శ్లో ॥ గర్భాప్తమేష్టమేవాబ్జ బ్రాహ్మణసోపనాయనమ్ ॥ * ॥ ఆపస్త
మ్బః ॥ వా ॥ గర్భాప్తమేషు బ్రాహ్మణముపనయాత ॥ * ॥ ఇశ్యత్రబహు
వచనం కామ్యోపనయనోక్త నవమాబ్జాదికాలగ్రహణార్థమ్ , యద్వాగధ్య
సప్తమ జన్మాప్తమ కాలగ్రహణార్థమ్ । బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ జన్మణశ్శేష
భంసంక్షా సప్తమగర్భతోఽష్టమే । నసన్తేపిధివతుగర్భాద్విప్రాణాము
పనాయనమ్ ॥ * ॥ అతోబ్రాహ్మణస్య గర్భగ్రహణాదారభ్య జన్మతోఽష్ట
మే వరైప్రతాదేశ్యకార్యః , అత్రగర్భాప్తమోముఖ్యః , “గర్భాప్తమే” ఇ
తి ప్రథమోపాత్రత్వాత్ , “గర్భాదిసంక్ష్యావసానామ్” ఇతిగౌతమస్తృ
తేశ్చ । బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ నవమం దశమంవాపి వరైచోత్తమ మధ్య
మే । బ్రాహ్మణస్యక్రమాత్ప్రీతమథమం చాథమాధమమ్ ॥ * ॥ గర్భ
తోఽష్టమ నవమౌ నతస్సరాపుత్రమమధ్యమా , జన్మతోనవమదశమౌనధమా
ధమావిత్యర్థః । యత్ప్రాత్రైయమ్ ॥ శ్లో ॥ ఋగ్వజుస్సామాధర్వేశా జీవ
శుక్రకుబ్జేస్తుజాః । శాఖాధీశేతక్తియైకైతచ్ఛాఖాధ్యయనం శుభమ్ ॥ * ॥ ఇ
తి తత్పునః , “అధికామ్యాని సప్తమే బ్రహ్మవర్చస కామహస్త్వమే ఆయు
షాగ్రమం నవమేతేజసాగ్రమం దశమేనాద్యకామమేకాదశేచ్ఛిక్తియై
కామం ద్వాదశేపశుకామమ్” ఇత్యుక్తకామ్యవిషయమ్ । పశ్చిమేఽపి
కామ్యనూహాక్షిరాః ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మవచనకామస్య పశ్చిమేగ్రజన్మనః ।
ఆయుషాగ్రమస్యనవమే కార్యంహాజ్ఞోనిబద్ధనమ్ ॥ * ॥ ఆత్రేయేద ॥ శ్లో ॥ స
ప్తమాదిషు వరైషు గర్భతస్తాపనాయనమ్ । కేష్యాహుర్జన్మతష్టస్థై పశ్చి
మేవాత్రతక్షమే ॥ * ॥ అతోగ్రహబలాబలచిన్తనం కామ్యోపనయనవిష
యమేవ , “అష్టవర్షం బ్రాహ్మణముపనయాత , తమధ్యాపయేదితిశ్రీక్షే

ప్రబలత్వాన్మర్బలస్త్వార్థ గ్రహబలాది చిత్తనం. నకిచ్చి త్కారమ్ ” ఇతి కాలదీ
 పన్యాఖ్యానే నిర్ణీతత్వాన్ని త్యాజ్యము-వర్జితవనయనే శాఖాధీశ బలాబలవి
 న్తా నకార్యేతి సిద్ధమ్ । అత్రపితృర్విద్యావృత్తాది విరహే తద్యుక్తస్సముదే
 తోఽన్య ఉపనేతాప్రార్థనీయః । తథాఽన్యస్తన్యుః ॥ వా ॥ తథా సావా ప
 షణ్మనఃప్రవిశతి యగువిద్యానుపనయతే యశ్చవిద్యానితిహి బ్రాహ్మణమ్,
 తత్త్వాదభిజనవిద్యా సముదేతం సమాహితం సంస్కారైరమీప్సేత్ ॥ * ॥
 ఇతి । పవం స్వస్య సముదేతత్వే ప్యాశౌచ సమ్భవేవ్యనేన కారయిత
 వ్యముపనయనన న్యధాకాలాఙ్కరణ దోషావత్రైః । పవం కాలాఙ్కరణత్వావస్థే
 నకన్యాప్రదానం పిత్రాద్యనుజ్ఞయా కార్యమితి ప్రాగేవ నిరణ్తమ్ । కిం
 చ “ త్రిరాత్రముఖయోరథశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యమ్ ” ఇత్యవిశేషేణ స్మర
 ణాయుత్తరక్ర క్రమవిధానాచ్చ వివాహాదిశేషహయమాంతం బ్రహ్మచర్యం
 ద్వితీయాదివివాహేపి కార్యమ్ । పవంబ్రహ్మచర్యవిధానాత్ “ ॥ శ్లో ॥
 తామూర్భలేభర్తృకస్త్రీణాం యతీనాం బ్రహ్మచారిణామ్ । ఏకైకం మాం
 సకుల్యం స్యాత్సంభూయతు సురాసనమ్ ॥ ” ఇతి బ్రహ్మచారిణాం తా
 మూర్భలభతణే ప్రత్యవాయస్త్రణాత్తచ్చనకార్యమ్ । పవం “ షోడశో
 ద్వాహ గర్భాబ్జపిత్రన్తాబ్జయరంత్యజేత్ ” “ షష్టాబ్జషోడశాబ్జచ వివాహా
 బ్జతతైవచ । మాతాపితౄర్మతాబ్జచ వషన్తవకారయేత్ ॥ ” “ బ్రహ్మ
 స్మక్తైవివాహే తనుసఖివసనే సార్వకాలప్రశస్తమ్ ” “ వివాహేవభ్యుమా
 హాచ దశాహస్యతసూతకే । సద్యఃక్షౌరిం ప్రకుర్వీత తనురజ్ఞోపజీవినా
 మ్ ॥ ” ఇత్యాదివచనేషు వివాహమాత్రావలగ్ననేన సామాన్యేన తౌరవిధి
 నిషేధ దర్శనాద్విశేషానుకైచ్చ ద్వితీయాది వివాహేషుచ వషనం కార్యం
 వివాహాబ్జచ తన్నకార్యమితి నిరవద్యోఽయం నిర్ణయః ।

ఏతేచ నిషేకాదయో దేహసంసారాపవ । తథామనుః ॥ శ్లో ॥
 వైదికైకత్వభిఃపుణ్యేర్నిషేకాదైర్నిర్విజన్త నామ్ । కార్యశ్శరీర సంస్థారః
 పావనఃప్రత్యచేహచ ॥ స్వాధ్యాయేనత్రతైర్హిమైస్త్రివిద్యేనేజ్యయా సు
 త్రైః । మహాయజ్ఞైశ్చయజ్ఞైశ్చ బ్రాహ్మీయం క్రియితేతనుః ॥ * ॥ ఏతేచ
 జగర్భదోషప్రశమనార్థాశ్చ । తథాయజ్ఞవల్కలః ॥ శ్లో ॥ ఏవమేనశ్శ
 మంయూతి బీజగర్భసముద్భవమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏవమ్ - నిషేకాది సంస్థా

రకరణే । మనుశ్చ ॥ శ్లో ॥ గాఢ్యాఽర్హో మైర్జ్జాలికర్తృ మాఢామాఙ్గో నిబన్ధ
 వైః । బైజికం శార్భికం చైతద్విజ్ఞానామవమృజ్యతే ॥ * ॥ హారీతః ॥ ౧ ॥
 ద్వివిధపవనం సాగరో భవతి బ్రాహ్మణ్యైవశ్చ , గర్భాధానాదిప్రాప్తో
 బ్రాహ్మణపాకయజ్ఞహవిర్యజ్ఞసోమయజ్ఞాశ్చేతి దైవః , బ్రాహ్మసంసారసం
 స్కృతః ఋషీణాం సమానతాం సాయుజ్యంగచ్ఛతి , దైవేనోత్తరేణ సం
 స్కృతోదేవానాం సమతాం సలోకతాం సాయుజ్యంగచ్ఛతి ॥ * ॥ ఇతి ।
 ఏతద్గుణవిహీనాభిప్రాయమ్ । తథాగౌతమః ॥ వా ॥ యస్యేతేవత్వారింశ
 త్సంసారానచాప్తావాత్సగుణానసబ్రహ్మణసాయుజ్యం సాలోక్యంచగచ్ఛ
 తి యస్యఖిలుసంసారాణామేకదేశోప్యప్తావాత్సగుణాసబ్రహ్మణసాయు
 జ్యం సాలోక్యంచగచ్ఛతి ॥ * ॥ ఇతి । శ్లో ॥ సంసారైస్సం
 స్కృతః పూర్వైరుత్తరైరపినంస్కృతః । నిత్యవృత్తగుణైర్యుక్తో బ్రాహ్మణా
 బ్రహ్మలోకికమ్ ॥ బ్రాహ్మం పదమవాహోతి యిష్టాన్నచ్యవతేఘనః ॥ * ॥
 తేచాత్సగుణాగౌతమేనోక్తాః ॥ వా ॥ అధాప్తావాత్సగుణాః దయానర్వ
 భూతేషు త్రాన్తిరనసూయాశౌచమనాయాసోఽవ్యక్తముకార్యణ్యమస్పృ
 హా ॥ * ॥ ఇతి । తెహం లక్షణమాహ బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ అశావాబధువ
 గేవామిత్రైద్వెష్టిరివానదా । ఆపన్నేరక్షితవృత్తధీర్దయోషాప్రకీర్తితా ॥
 బాహ్యేవాభ్యంతరేవాపి దుఃఖిణ్త్వాదితేషరైః । నప్రకుప్యతి నోహన్తి
 సాత్త్వాన్తిపరికీర్తితా ॥ నగుణాన్తణినోహన్తి స్త్రాతిమస్తగుణానపి । వాన్య
 దోషేషురమతే సానసూయాప్రకీర్తితా ॥ అభక్ష్యపరిహారశ్చసంసర్గశ్చ
 ప్యనిర్జితైః । స్వధమేచవ్యవస్థానం శౌచమేతస్మిన్చక్షతే ॥ శరీరం పీడ్య
 తేయేన సుశుభేనాపికర్తృణా । అత్యంతం తంనకతావ్యమనాయాసస్సఉచ్య
 తే ॥ ప్రశస్తాచరణం నిత్యమప్రశస్తవివర్జనమ్ । ఏతద్ధిమగ్నశంభోక్తం ఋషిభి
 స్తత్పదర్శిభిః ॥ స్తోకాదపిహిదాతవ్యం ముదితేనాత్తరాత్సవా । అహన్యహ
 నియితగ్రాహిపదకార్యణ్యం తమచ్యతే ॥ యథోన్నైస్తనననోమః కతావ్య
 సాన్స్వగతైర్ధవైః ॥ పరాధాన్నాభిలష్యేత్ సాన్స్పృహోపరికీర్తితా ॥ * ॥
 ఇతి । నిషేధాదయఉపనయన వేదప్రతానాపకోనవింశతి సంసారాః , పా
 కయజ్ఞసంస్థాస్సప్తహవిర్యజ్ఞసంస్థాస్సప్త సోమయజ్ఞపంథాశ్చ సప్తైత్యేక
 వింశతినంథాః , ఏతే చత్వారింశత్సంసారాః । ఏతేష్వవశ్యకతావ్యైః ।

వేదప్రతానైస్సతి వివాహే ఔపాసన ముపామస్తాలీపాక వైశ్వదేవపశ్చ
 య హోయజ్ఞ ప్రాధాదిభిర్నిత్యైస్సంస్తారైరన్యాసుచ సంస్థాసు యథాశక్త్య
 సుప్తానైరిష్టభిరాత్మగుణైశ్చయ్య క్తగపురుషగపరంబ్రహ్మాధికచ్ఛతీతాత్పర్య
 మ్ । అశిష్టాదత్సే ॥ శ్లో ॥ భర్తాప్రతీ సదాభ్యర్చ్యభూషణాచ్ఛాదనా
 శనైః । ఉస్సవేబద్ధభిఃపూజ్యాభూషణాచ్ఛాదనాశనైః ॥ * ॥

వేదేద్వితీయఃస్పృతీషుప్రపీణో వేదాస్తవిశ్రాంతమనాశ్చుక్తేషు ।

సుకీర్ణదాచారనిధిస్సమిద్ధై సద్వత్సలో వైదికసావభౌవః ॥ * ॥

ఇ త్యుక్త స్స వ ని ణ య స్స మా త్తః .

ఇహ తావదేకాదశీ నిణ్ణయతే । నను గ్రహాస్తరై పుసరస్తాదశభా
 విభజ్య వ్యవస్థయా నిర్ణీతత్వాత్తిన్నిర్ణయఃకిమర్థం త్వయాక్రియతే, మిథో
 వ్యాహత బాహుభ్యాత్ప్రేరీతవాదప్రాయత్వాత్తిద్వవిస్థాయాదుస్థత్వా
 చ్చ । తథాహి — సూర్యోదయమారభ్య వర్తమానైకాదశీశుద్ధేత్వక్రింత
 దయ్యక్తమ్, “ ॥ శ్లో ॥ అరుణోదయం యదాశుద్ధం దశమీగర్భవర్జితమ్ । స
 ర్పిదోపపిన్దు క్తముపోష్యం తద్దినం నరైః ॥ ” ఇత భవిష్యత్పురాణవచనే
 నారుణోదయ వేధఃపురాయా ఏకాదశ్యాశ్చుద్ధత్వనిష్పయాత్, ఉదయా
 దిప్రవృత్తిస్సరణవైక్రేకాదశీవ్యతిరిక్తితేదివయత్వాచ్ఛ । తథాసాగ్ధైశ్లో ॥
 ప్రతపత్ప్రేరీతయోహేతాఉదయాదోదయాద్రవేః । సంపూర్ణాఇత వి
 ఖ్యాతా హరివాసరవర్జితాః ॥ * ॥ ఇతిప్రకృతస్యైధేరుదయాదిత్వస్యాపవా
 దత్సేన హరివాసరవర్జితా ఇశ్యస్యార్థ సమర్థనస్య యక్తిత్వేన అరుణోదయే
 దస్తథావనవర్జనపరత్వకథనం విద్వాంసగపరామృశస్తు, ఆప్రకృతాథాపవా
 దయోగాత్ । తద నీమ్ “ ప్రత్యూషేథావయేద్దన్తా హరివాసర వజ్జి
 తమ్ ” ఇత్యేం వచనవ్యక్తిస్సాన్నితిధాస్తి, అరుణోదయవిధోపవాసని
 షేథాభిప్రాయం తేదిత్యుక్తమ్ । తథాస్మృతిచన్ద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥
 దశవ్యసుతాయత్ర తిధిరేకాదశీభవత్ । తస్యాపత్వవినాశాయ పరేణ్య
 నరకంప్రవేశత్ ॥ * ॥ ఇత్యాదీని యానివిధోపవాసనిషేధపరాణితానిసర్వా
 న్యరుణోదయవేథాభిప్రాయాణీతి మన్తవ్యమ్ । తథాకణ్వః ॥ శ్లో ॥ అరు
 ణోదయకాలేతు దశమీయత్రదృశ్యతే । తత్రాపోష్యాద్వాదశీస్యాత్

త్రయోదశ్యాంతుపారణమ్ || * || భవిష్యత్పురాణే || శ్లో || అరుణోదయ కా
 లేతు దశమీయదిదృశ్యతే | పాపమూలం తదాజ్ఞేయమేకాదశ్యామపాప
 ణమ్ || * || గోవిలః || శ్లో || అరుణోదయకాలేతు దశమీయదిదృశ్యతా || ౨౦
 యుక్తైకాదశీంశాంతు మోహినైదత్తవాణహరిః || * || నాగిశ్చ || శ్లో ||
 అరుణోదయకాలేతు దశమీయదిదృశ్యతే | నతతైక్రికాదశీకార్యాధర్మ కా
 మార్థవాశినీ || * || ఏవంచ యత్తు కైశ్చిదుక్తం యానివిధౌపవాననిషేధ
 వరాణీ తాన్యదయామార్థ్యవేధపరాణీతీతదప్యపాస్తమ్ , ఏవం స్మృత
 ద్విక్రికాయామరుణోదయవేధస్య త్యాజ్యస్య నిశ్చయంత | స్మృతి సారి స
 ముచ్చయేచ || శ్లో || ఉదయాన్వగృహావిప్రామహాతాద్యయనం
 యుతా | సంపూర్ణే కాదశీసాన్యాత్తత్రైవోపవసేద్దహీ || కిలాన్వయే
 పివిప్రైర్దశమ్యైకాదశీం శ్యజేత్ | సుగంగానినువాస్పృష్టం గడ్డాన్భ
 ఇవదుష్యతి || నతతైక్రికాదశీగ్రాహ్యధర్మకామార్థవాశినీ || * || అశ
 స్త్రివర్గాధిభిరుణోదయవేధప్రాప్యభ్యుత్థః | సాధయేషుచ || శ్లో || ఆ
 దిత్యోదయవేళాయాన్ప్రాప్త్యహూర్తద్వయాన్విశా | వైకాదశీతు సం
 పూర్ణావిధాన్యాపరికిరీతా || * || అతోరుణోదయే దశమీయక్తాః ధృ
 తిసిద్ధమ్ | భవిష్యత్పురాణేచ || శ్లో || అరుణోదయకాలేతు దశమీయది
 దృశ్యతే | సాప్తయైకాదశీతత్ర పాపమూలముపోషణమ్ || అరుణోదయ వే
 లాయాం దిశాగర్హోభవేయది | ప్రదక్ష్య తస్మై యత్నేన నిర్జనీయంసరా
 ధివ || * || నను “ || శ్లో || దశమీశేషసంయుక్తోయదిస్యాంరుణోదయః |
 వైవోపోష్యం వైష్ణవేన తద్దినైకాదశీన్రణమ్ || ” ఇతివచనాదరుణోదయవే
 ధనిషేధో వైష్ణవవివయితచేన్న , “ ఉపోష్యం తద్దినం నరైః ” ఇతినర్వ
 వర్ణాధికారప్రరణభక్తప్రసక్తాధర్మార్థకావనివాశప్రరణాచ్చ | కించ “ || శ్లో ||
 ఏకాదశ్యాం నిరాహారోయోభుక్షేగద్వాదశీదినే | శుక్లేవాయదివాక్యస్థై
 తద్వృతం వైష్ణవం మహత్ || ” “ ఏకాదశ్యాంసభుక్షేతనతమేసిద్ధివైష్ణ
 వమ్ ” ఇతి మత్స్యదివచనేష్వేకాదశ్యుపవానసప్తవైష్ణవవ్రతశ్చప్రతిపాద
 నాదవైష్ణవానాం తత్రానధికారస్సాత్ , “ నచలతి నిజవర్ణధర్మతోయః ”
 “ || శ్లో || సమాజ్ఞాసర్వభూతేషునిజాచారాదవిప్రుః | విష్ణ్వర్చితాఖిలాచార
 స్సహివైష్ణవదిదృశ్యతే || ” ఇతివైష్ణవలక్షణస్మృతేః | వర్ణాశ్రమధర్మవద్భిః

సద్విరుదయ వేదస్యావశ్య పరిహరణీయత్వాదనృధా సర్వవర్ణసాధార
ణ్యైరైకావశ్యసహసపదాయకాని వచనాని భ్రాంతజల్పితానిష్యః । తస్మాత్
ఆహితాగ్రస్య నిషేధవచనవద్వైష్ణవస్య దోషాధిక్యప్రదశః సవరం
సదిహి నస్తవ్యమ్ । అతో ధర్మార్థకామకామైరుణోదయవేదస్యావశ్యపన,
అన్యథా “ మోహిన్యైదత్తవాహరిః ” ఇత్యరుణోదయవిద్వోపవాసఫ
లస్య హరిణా మోహిన్యై దత్తత్వేన తస్మాహిన్యావపాప్యత్, ఏవంహి దే
వాశ్చ సన్యై సరం దత్తవస్తః, “ ॥ శ్లో ॥ మోహిన్యాస్థు వచశ్శ్రుత్వా
సురాస్సర్వేనుహివతే । సజ్జిన్తిసుచిరం కాలం దిగన్సరపురోగమాః ॥ య
మస్య దర్శనాథాయ వైకుంఠస్థసనాయచ । పాషణ్డీనాం విమృశ్యర్థం పాప
సజ్జననాయచ ॥ ఊచుస్తై మోహినీం దేవా లోకసంమోహనాయచ । న
త్తం మోహిని తేష్టానం స్రత్యూషే దశమీయుతమ్ ॥ దుష్టం హరిదివోషే
శం దశమాగ్రప్రాస్తమేవహి ॥ ” ఇత్కాదినవన్వైరుణోదయవిద్వోపవా
సే, చన్ద్రికాయాం యమదర్శనాది ఫలావాప్తిప్రతిపాదనాచ్చ సర్వైరే
వారుణోదయవేదస్యావశ్యః । పాద్యైచ ॥ శ్లో ॥ దశమాగ్రప్రాస్తవిధంహి
దిత్తం జమ్భుసురాయతు । బ్రహ్మణాపరి కుప్తేన ధూర్జతేష్పచనేనచ ॥ న
ప్రార్థయేయముదయం నచైవహరివాసరమ్ । వైన తేయోదయోగహ్యం దీ
యతాం ఓబుభేశ్వరాః ॥ సూర్యోదయవహీనంతు దశమాగ్రప్రాస్తతః
స్థితమ్ । పద్మనాభదివాసన్నం తత్రయద్యత్ఫలంతవ ॥ * ॥ ఇత్యరుణోద
యవిద్వోపవాసో జమ్భుసురార్థఇతి సుస్పష్టమ్ । కించ “ ॥ శ్లో ॥ శ్రయో
దశ్యం సలభ్యేష ద్వాదశీయది కిచ్చన । ఉపాప్యైకాదశీశ్ర దశమీ మ
శ్రితాచయా ॥ ” ఇతిచ నేన ద్వాదశీసామ్య హాసయంతైర్విధసమైకాగ
శ్యైశ్చహియతోర్వ్యవస్థితేఇత్యుక్తమ్, సహిప్రాధవాదపవ, తదుదాహృ
తవచనై తథావ్యవస్థాసంకమాత్ “ ॥ శ్లో ॥ శుద్ధైవ ద్వాదశీరాజను పో
ష్యా మోక్షకాక్షీభిః । సకామైర్మహిభిఃపూర్వవిధావేతి నిశ్చయః ॥ ”
ఇవచనాన్తరైః స్వవస్థాయామప విధసమావిషయత్వాప్రతితేః “ ॥ శ్లో ॥ ద
శమీమిశ్రితాపూర్వాద్వాదశీయదిలుప్యతే । ఏకాదశ్యాం తదాబ్రహ్మన్నుపవా
సఃకథంభవేత్ ॥ ” ఇతిప్రకృతపూర్వవచనాపేక్షయా వ్యవస్థాయాం ద్వాదశీ
సామ్యస్థానయ క్తయోర్విధహీనయోరప్యనేన వచనేన వ్యవస్థాప్రసజ్యేత,

తచ్ఛతవానిష్టమ్, తత్రత్వయా సర్వేషాం సర్వతోప్రవాసాక్తైర్దశి తవ
 సశక్యంవస్తుమ్, “॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీనలభ్యేత సకలాద్వాదశీయది । ఉపోష్యా
 దశమీవిధా ఋషిరుద్దాలకోఽబ్రవీత్ ॥” ఇతిపూర్వతోప్రపోష్యత్వేన ద్వి
 దుదాహృతేనానేన ఏచనేన దశమీపూర్వేత్యస్య వ్యవస్థావచనస్యచ తుల్యా
 ర్థత్వేన ద్వాదశీసావ్యహృతాయుక్తయోరేకాదశీసంపూర్ణత్రయవా సర్వే
 షాముపవాస ప్రసక్తైర్విధహీనయోర్వాప్యవస్థాప్రసజ్యేత । కించ “॥ శ్లో ॥
 కలార్ధేనాపివిధాసాన్యక్షమ్యేకాదశీయదా । తదాహ్యేకాదశీం త్యక్త్వా ద్వా
 దశీం సముపోషయేత్ ॥” ఇతిద్వాదశశ్యాధిక్యవత్సాన్యపి విధానమాయాం
 పరతోప్రవాసఉక్తః । తతస్తేనైవ ఏచనేన విధహీనాయామత్రాపి పరత్రా
 పవాసేఽవశ్యకతఃప్రేపి “ ఏకాదశీనలభ్యేత ” ఇతి ఏచనేన పూర్వత్రాప
 వాసకథనం వేధవక్షపాత ఏవేతిస్పష్టమ్, ఉభయైర్విధత్వాపి తేషాద్వ్య
 వస్థాపకాభావాచ్ఛ, ద్వాదశశ్యాధిక్యపరత్రాపవాసఉక్తస్తదభావాత్పూ
 ర్వత్రాక్తఇతిచేన్న, “ కలార్ధేనాపి ” ఇత్యస్య ద్వాదశశ్యాధిక్య విషయత్వా
 ప్రతీతేః, ద్వాదశశ్యాధిక్య యుక్తాయాఅపి విధహీనాయాః, “॥ శ్లో ॥ ఏకా
 దశీనలభ్యేత సకలాద్వాదశీయది । ఉపోష్యాదశమీవిధా ఋషిరుద్దాలకోఽ
 బ్రవీత్ ॥” ఇతి ఏచనేన పూర్వత్రాపవాసోక్తేచ్ఛ । ఏచనద్వయే ద్వాద
 శశ్యాధిక్యాప్రతీతానపి కస్యాశ్చిత్పూర్వత్రాపవాసకస్యాశ్చిద్విధహీనా
 యాఃపరత్రాపవాసఇతి వ్యాహతిస్సుఖటా । ఆయోదశ్యాం కామినఃపార
 ణనిషేధాద్విధహీనాత్రయే పూర్వత్రాప్రపోష్యత్వేనోక్తాఽపి విధాధికాయా
 ద్వాదశీనామ్యవత్సా “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశ్యప్తమీవస్థీ ద్విటీయాచ చతుర్దశీ ।
 అనూవాస్యాత్మణియాచ ఉపోష్యామ్యుపరాన్వితాః ॥ ” ఇతిపరత్రాప్రపోష్య
 త్వేన త్వదుక్తాయాఃపూర్వత్రాపవాసకప్రసజ్యేత, ఆయోదశ్యాం ద్వాద
 శ్యభావాత్ “ ఏకాదశ్యప్తమీ ” ఇత్యప్తిన్వచనే విధాధిక్యం ద్వాదశీసా
 మ్యాధిక్యంవా నప్రతీయతే, తథా “ ॥ శ్లో ॥ కలార్ధేనాపి విధాసాన్యక్ష
 మ్యేకాదశీయదా । తదాహ్యేకాదశీంత్యక్త్వా ద్వాదశీం సముపోషయేత్ ॥”
 ఇత్యత్రచ విధాసామ్యం ద్వాదశశ్యాధిక్యంవా నప్రతీయతే, అతోవిధా
 మాత్రస్య త్యాజ్యతాపరమిదం వచనద్వయమ్ । కించ ద్వాదశశ్యాధిక్య
 యుక్తాయావిధాహీనాయాఅపి పూర్వత్రాపవాసకథనం మహాసాహసమ్,

“ || శ్లో || తతోహోష్యాద్విద్యతీయాతు పరతోద్వాదశీయది । శుద్ధాప్యేకా
 దశీత్యాజ్యపరతోద్వాదశీయది ॥ ద్వాదశీతుత్రయోదశ్యాం కలామాత్రాపి
 దృశ్యతే । పారణాయనలభ్యేత ద్వాదశీయదికించన ॥ ” ఇత్యాది వచనై
 శ్చయోదశ్యాం ద్వాదశ్యభావపవ పూర్వత్రోపవాసవిధానాత్ , ద్వాద
 శ్యాధిక్యేప పూర్వత్రోపవాసే “ || శ్లో || ద్వాదశద్వాదశీర్హస్తి పూర్వ
 స్యాం పారణం కృతమ్ । ” ఇతి ప్రత్యవాయస్తరణాచ్చ । తస్మి పరత్రోప
 వాసఇతి చేత్తచ్చతవనశక్యమ్ , “ || శ్లో || శుద్ధాయదాసమాహీనాసమక్షీ
 ణాధికోత్తరా । ఏకాదశీముపవాసేన్నశుద్ధాం వైష్ణవీమితి ॥ ” “ ఏకాదశీన
 లభ్యేత ” ఇత్యాదివచనైర్ద్వాదశ్యాధిక్యేపి త్వయాపూర్వత్రోపవాసోక్తైః ।
 సదితఃపిరుద్ధమ్ , “ || శ్లో || ద్వాదశీతు కలాకాస్థాయదిప్యాదపరేఽహని ।
 ద్వాదశద్వాదశీర్హస్తి పూర్వస్యాం పారణం కృతమ్ ॥ ” ఇతి పరత్రోప
 వాసవిధానాత్ । “ నశుద్ధాంవైష్ణవీమ్ ” ఇతివచనవిరోధాన్నపరత్రోప
 వాసఇతిచేన్న , “ ద్వాదశీతుకలామాత్రా ” ఇత్యేతద్వచనవిరోధాత్ ,
 “ ద్వాదశద్వాదశీర్హస్తి ” ఇతిప్రత్యవాయాధిక్యస్తరణేన పూర్వత్రోపవా
 సాయోగాచ్చ । ననుశుద్ధసమాహీనయోద్వాదశ్యాధిక్యభావే పూర్వత్రో
 పవాసోనవిరుద్ధః , తత్సహజాపాత్తజ్ఞాద్ద్వాదశ్యాధిక్యయుక్తాయాఅపి
 శుద్ధైకాదశ్యాపూర్వత్రోపవాసఇతిచేన్న , బహువచనవిరోధాత్ , “ శుద్ధా
 యదాసమాహీనా ” ఇతి శుద్ధసమాహీనయోరేవానూదితత్వాత్ , తస్మి
 తియోగి త్వేన “ సమాక్షీణాతథోత్తరే ” ఇత్యేవపారస్య న్యాయ్యత్వాచ్చ ।
 అహంవిరోధపరంపరా , విద్ధాధికాయాం సమాధికోత్తరాయాం పూర్వ
 త్రోపవాసమాశంజ్య పద్ధైకాదశ్యుపవాసస్య దోషవత్తయా నిరస్తత్వాది
 త్యుక్త్యా “ || శ్లో || నోహోష్యాదశమీవిద్ధాసదైవై కాదశీతధిః । తాముపో
 ష్యసరోజహ్యేత్పుణ్యంపవనశతోద్భవమ్ ॥ దశమ్యాం యస్తువిద్ధాయామె
 కాదశ్యాముపోషయేత్ । తస్యాయఃక్షీయతేనత్యం నారదోఽహం బ్రవీమి
 వః ॥ దశమ్యనుగతాయత్ర తిధిరేకాదశీభవేత్ । తస్యైవత్యవినాశాయపరే
 త్యనరకంవ్రజేత్ ॥ దశమీ శేషసంయుక్తా గాన్ధార్యాసముపాషితా । తస్యై
 పుత్రశతం నష్టం తష్టాత్తాంపరివర్ణయేత్ ॥ ” ఇత్యాది నారదాది వచనాని
 తేనైవోదాహృతాని, తథాపి కుర్బిశశకునిన్యాయేన విద్ధహీనమోరుపవాసః

ఉత్తః, నచ విద్ధహీనావిద్ధాధికాత్వభేదేన వ్యవస్థాస్థాయా, తేషు వచనే
 య తథావిషయభేదాప్రతీతేః । యేనవిద్ధహీనాత్ర యేపూర్వత్రోపవాసశ్చ
 విద్ధాధికాయాం పరత్రోపవాసశ్చ స్యాత్ । కిం చ వేధనిరూపణప్రకరణే
 “ ॥ స్తో ॥ నవమ్యేకాదశీవైవ దిశావిద్ధాయదాభవేత్ । తదాత్యాజ్యావిశే
 షేణ గణ్యామృశ్యశ్చైవత్రయథా ॥ ” ఇత్యాదివచనముదాహృత్య ఏకాద
 శ్యాం దశమ్యా కిశ్చిన్నాత్రవిద్ధాయాం ద్వాదశ్యైవోపవాసే స్వీకార్యేతి
 నిశ్చితమ్, తథాప్యత్ర విద్ధోపవాససహాత్తః । కిం చ ప్రతీచ్యమతోపన్యాసా
 వసరేపృష్టథాభిన్నైకాదశీషు ద్వాదశీహాని యుక్తశుద్ధైకాదశీవ్యతిక్రామస
 మ్న స్వీకారదశీషు పరైవోపాష్యేత్యుక్త్యా, తత్రప్రమాణత్వేన “ ॥ స్తో ॥ స
 ర్వత్రైకాదశీకార్యా ద్వాదశీమిశ్రితానైః । ప్రాయుర్భవతు వామూవా
 యతోనిత్యముపాషణమ్ ॥ ద్వాదశీమిశ్రితాకార్యా సర్వత్రైకాదశీతిధిః ।
 ద్వాదశీవత్రయోదశ్యాం విగృతే యదివాసవా ॥ ” ఇతివచనాని తత్రోగా
 హృతాని, తేషు ద్వాదశీపదముద్భవ్య దశమీపదంప్రక్షిప్య “ దశమీమిశ్రితా
 కార్యా ” ఇతి తా న్యేన వచనాని విద్ధహీనాత్ర యోపవాసవిధావన్యత్ర
 చోదాహృతాని । అహూ వేధపక్షపాతం సమృశ్యన్తునైః । హన్త కిం త
 దానీమపి స్వేనైవోదాహృత నిరకప్రజనాయుఃక్షయాపత్య వినాశః ॥ శ
 తోద్భవపుణ్యనాశాది ప్రత్యవాయ పరవచనజాతం పలాయితం శాయితం
 వా । నను విద్ధానాం దశమీదుష్టత్వేన తత్రోపవాసాసమృహత్పరత్ర ద్వాద
 శ్యాశ్చోదయాత్పాక్ష్యైవిష్టత్వేన శుద్ధద్వాదశీత్వాభావాత్తత్రోపవాసప
 రవచనాభావాచ్చ సర్వదోపవాసబాధప్రసక్తా వచనబలాద్విద్ధాస్వేనోప
 వాసఇతి నిశ్చయతే ఇతినిశ్చితత్వాద్విద్ధైవోపాష్యేఃచేదహూవాన్యో
 హం పశ్యన్తు, విద్ధోపవాసే తేనైవోదాహృతేనానర్థపరంపరావాచినా వ
 చననివయేన విద్ధోపవాసవైవ త్యాజ్యత్వాత్ । తస్మిన్ విద్ధోపవాస పరివచ
 నానాం కాగతిరిచేదగతిరేవగతిః, తేషామన్యార్థం ప్రవృత్తత్వాత్ । తథా
 స్మృతిపారసమృచయే స్పష్టం నిర్దిష్టం శిష్టానామ్ ॥ స్తో ॥ యానికానిచ వా
 శ్యాని విద్ధోపావ్యవరాణితు । అసురాణాం మోహనాయ పాషణ్డానాం వి
 వృద్ధయే ॥ అతోవిద్ధాం పరిత్యజ్య ద్వాదశీముపవాసయేత్ । కోటిజ్ఞాజ్ఞా
 తం పాపం తస్మై నాదేవ నశ్యతి ॥ * ॥ శౌనకశ్చ ॥ స్తో ॥ అర్ధరాత్రేషు

కేహం చిద్దశమ్యవేదశమ్యతే । అరుణోదయవేళాయాం నావకాశోవిచార
 రణే ॥ * ॥ బ్రహ్మకైవరైవ ॥ శ్లో ॥ చతస్రోఽఘటికాః ప్రాతరరుణోదయ
 ఉద్యతే । చతుష్టయవిధానేన వేదాదీనాం కిలోదయః ॥ అరుణోదయవే
 దస్సన్యత్సాధ్యంతు ఘటికాశ్రయమ్ । అతివేదోద్విఘటికావ్రభాతం దర్శనా
 ప్రవేః ॥ అప్రభాతమితి పదచ్ఛేదః ॥ యవోవేదోప తత్రైవ దృశ్యతేవా న
 గృశ్యతే । తురీయస్తత్ర కథితోవేదస్సార్యోదయేబుధైః ॥ సర్వప్రకారవే
 దోయముపవాసస్య చూషః ॥ * ॥ నారదీయేచ ॥ శ్లో ॥ కలావేధేప వి
 ప్రేష్ట దశమ్యేకాదశీం త్యజేత్ । సురయాబిన్దవాసప్పక్షం గణ్ఠామ్భుజ
 వనిర్మలమ్ ॥ * ॥ యదుక్తమదయాత్ప్రకృప్తాపిష్టాయాం ద్వాదశ్యము
 పవాసవిధాయకం వచనం నాస్తితి, తత్ర “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీయదాలుప్తా
 పరతోద్వాదశీయది । ఉపోష్యాద్వాదశీతత్ర యజ్ఞచ్ఛేత్పరమాం గతిమ్ ” ॥
 ఇతివ్యాసస్త్పఠిఃస్మర్యతే । కించ “ శ్లో ॥ దశమీమిగ్రితాపూర్వాసమాప్న
 థ్నిం గతాపరా । ఉపోష్యాద్వాదశీతత్ర నదశిమ్యాయుతాక్ష్విచిత్ ॥ ఏకాద
 శీముపాష్యేతద్వాదశీనిధవాపితామ్ । విమిశ్రాంవాప కుర్వీత నదశిమ్యా
 యుతాం క్ష్విచిత్ ॥ ” ఇత్యాదివచనజాతం కించవిజ్ఞాతం పిస్తృతంవా, తా
 మితి ద్వాదశీం పరామృశ్య “ ఓమిశ్రాంవా ” ఇత్యుక్తైః “ నదశిమ్యాయు
 తామ్ ” ఇహనిషేధాచ్చ త్రయోదశీ విమిశ్రామితవ్యాఖ్యానం సాధ్యం ।
 కించ “ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశీసజ్జతాయత్ర భవత్యేకాదశీతిధిః । దినక్షయేపిసా
 పుణ్యా నదశిమ్యాయుతాక్ష్విచిత్ ॥ ఏకాదశీ ద్వాదశీచ రాత్రీశేషేత్రయో
 దశీ । తత్రక్రతుశతం పుణ్యం త్రయోదశ్యాంతుపారణమ్ ॥ ” ఇత్యాది, “ ఏ
 కాదశీద్వాదశీచ రాత్రీశేషేత్రయోదశీ । క్రియహస్పృగఽహారాత్రం
 నోపోష్యం తత్సుతార్థిభిః ॥ ఏకాదశీద్వాదశీచ రాత్రీశేషేత్రయోదశీ । ఉ
 పవాసం నకుర్వీత పుత్రపాత్రసమన్వితః ॥ ” ఇత్యాదికంచ వచనముదాహృ
 త్య వివ్రతాపేదవృత్త్యా తిధిత్రయేత్రయోదశ్యాం పారణనిషేధాత్సకామైః
 పూర్వతోపవాససకార్యః, నిష్ఠామైస్తిధిత్రయముపోష్యమిత్యుక్తంతదయు
 క్తమ్, “ సుతార్థిభిః ” “ పుత్రపాత్రసమన్వితః ” “ నకుర్యాత్పుత్రవాన్యహీ ”
 ఇత్యాదిషు ఫలవిశేషస్తురణాత్ । “ ॥ శ్లో ॥ పారణంతు త్రయోదశ్యాం న
 కర్తవ్యం ఫలార్థిభిః ॥ ” ఇత్యత్రాపి ఫలశబ్దస్య ఛాగపశున్యాయేన పుత్ర

రూపఫల విశేషేపర్యవసానాత్పుత్రార్థినపవ త్రయోదశీ పారణ నిషేధః
 నాన్యఫలార్థినఇతి విమహం సున్నప్తమ్ । సచనిషేధస్తిధి త్రయప్రయుక్తప
 వాస నిబద్ధనః వైకాదశీవిషయః, తదుపవాసస్య నిత్యత్వేనావశ్యక ర్తవ్య
 త్వాదవిశేషేణోపవాసవిధానాచ్చ । తథాకార్తే ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీద్వాదశీ
 చ రాత్రిశేషే త్రయోదశీ । తత్ర క్రతుశతంపుణ్యం త్రయోదశ్యాంతు వా
 రణమ్ ॥ * ॥ సాగ్రదైచ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశీసంజ్ఞతాయత్ర భవేదేకాదశీతీధిః ।
 దినక్షయేపి సాపుణ్యా నదిశాధ్యాకదాచన ॥ * ॥ కార్తే ॥ శ్లో ॥ ఏకాద
 శీద్వాదశీచ రాత్రిశేషేత్రయోదశీ । క్షిరార్యావాధికారా సర్వపాపహ
 రాస్తృతా ॥ * ॥ స్మృతిసారసముచ్చయే ॥ శ్లో ॥ ద్విసంప్రగేకాదశీయత్ర
 తత్రసన్నిహితోహరిః । పుణ్యం క్రతుశతస్యోక్తం త్రయోదశ్యాంతు వా
 రణమ్ ॥ * ॥ స్మృతిచంద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీ ద్వాదశీచ రాత్రిశే
 షే త్రయోదశీ । త్రిసంప్రగేనాను సాప్రోక్తా బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి ॥
 తత్ర క్రతుశతంపుణ్యం త్రయోదశ్యాంతు వారణమ్ ॥ * ॥ ఏనమైషుపచనే
 షు బహుఫలాక్రైస్సకామస్యాపి త్రయోదశీపారణవ విరుద్ధమ్, సిద్ధంచ తిధి
 త్రయేష్యేకాదశ్యుపోషణమ్, అతోవిప్రతిషేధాభావాన్నవ్యుత్థా స్థా
 ప్యా । అన్యధాక్రతుశతపుణ్యఫలశ్రవణాన్ని మోక్షస్యాపి త్రయోద
 శ్యాంపారణం నస్యాత్, తతశ్చ తిధిత్రయైకాదశ్యుపవాసపరవచననిచయ
 వైయర్థ్యంస్యాత్, పాపవత్పుణ్యస్యాపి మోక్షప్రతిబద్ధకత్వేన త్యాజ్య
 త్వాత్, “తగావిత్వాకపుణ్యపాపేవిధూయ నిరక్షానఃపరమం సామ్యము
 వైతి” ఇతిశ్రుతేః । తథాసతి త్రయోదశీపారణ పరవచనాని దక్షిణాక్ష
 లీనిస్యః । అతోత్ర త్రయోదశీపారణం తిధిత్రయాత్మకైకాదశ్యుపోషణం
 చ సకామా కామ యోర్విధిబలాత్కర్తవ్యమేవ । “ ॥ శ్లో ॥ తిధిత్రయమ్
 తేదేవిన్తోషామ్యదశమీయుతా । వైవోపోష్యానదాపుణ్యా పరతశ్చేత్త్ర
 యోదశీ ॥ ” ఇత్యేకాదశీకలాయుక్తా త్రయోదశీమిత్రితాతిధిత్రయాత్మికా
 ద్వాదశ్యేవోపోష్యా, ఇదం తిధిత్రయం విహాయ దశమీయుక్తైకాదశేనోపో
 ష్యేతి విద్వైకాదశ్యుపవాస నిషేధపూర్వకం పరత్రోపవాసవిధానాత్,
 “ ॥ శ్లో ॥ శుద్ధం హరిదినం నస్యాద్ద్వాదశీం గ్రాహయేత్తదా । ద్వాద
 శ్యాముపవాసోత్ర త్రయోదశ్యాంతు వారణమ్ ॥ అన్యధాకురుతేయస్తు

సంఘాతనరకం ధృవమ్ । దశమ్యనుగతాహన్తి ద్వాదశ ద్వాదశీ ఫలమ్ ॥
 ధర్మపశ్యధనాయశ్చ త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ ” ఇతిసాగ్రదాదివచ
 నైర్నిర్దిష్టాపవాసేప్రత్యవాయపిథానాచ్చ । నను “ ॥ శ్లో ॥ ఏ కాదశీమహా
 మ్మేష ద్వాదశ్యాం పారణంస్తృతమ్ । త్రయోదశ్యాం నతతుగ్రావ్యద్వాద
 శద్వాదశీక్షయాత్ ॥ పారణంతు త్రయోదశ్యాం యగకరోతన్మహోత్తమ ।
 ద్వాదశద్వాదశీర్హన్తి నాత్రకార్యావిచారణా ॥ ఉపోష్టేకాదశీంయస్తు త్ర
 యోదశ్యాంతు పారణమ్ । కిరోతితస్యనశ్యన్తి ద్వాదశ్యోద్వాదశేవతు ॥ ”
 ఇతికర్తృసాగ్రదాదివచనైస్త్రయోదశీపారణనిషేధాత్కథంకామినస్త్ర
 ష్పారణమితచేన్న, “ ఆత్మక్రితుశతం పుణ్యమ్ ” ఇత్యపిశేషేణ సకామా
 కామయోస్త్రయోదశ్యాం పారణపిథానాత్ । తద్వివికలాప్సేష్టితిచే
 న్న, నిషేధస్యాప్యపిషయత్వాత్, సతగత్యస్తరే అష్టదోషదుష్టస్య తస్యా
 యుక్తిత్వాద్విధ్ధోపవాసే దోషస్తృతేశ్చ । తథాశ్రీవిష్ణురహస్యే ॥ శ్లో ॥
 దశమీశేషసంయుక్తామహోమ్మేకాదశీంస్తృత । సంత్సరికృతేనేహగరోధ
 ద్వాదశ్యముచ్యతే ॥ * ॥ బ్రహ్మకైవలైచ ॥ శ్లో ॥ దశమీశేషసంయుక్తాంయగక
 రోపిమూఢభీః । ఏ కాదశీఫలంతస్య నస్యాద్ద్వాదశవాషేకమ్ ॥ * ॥ నా
 రదశ్చ ॥ శ్లో ॥ నోపోష్యాదశమీపిధానైవైకాదశీతథః । తామహోష్యన
 రోజహ్యశ్చుణ్యం ఏషశతోద్భవమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సకృదభ్యాసాభ్యాస్తాపృ
 త్తేభేదేనవా బుద్ధిపూర్వాబుద్ధిపూర్వాభ్యాసభేదేనవా ఏషద్వాదశవేష
 శతోద్భవ పుణ్యహానివ్యవస్థాస్థాప్యా, “ నోపోష్యాదశమీపిధా ధర్మకా
 మార్థనాశినీ ” “ సంఘాతనరకం ధృవమ్ ” “ దశమ్యనుగతాహన్తిద్వా
 దశ ద్వాదశీఫలమ్ ” ఇతిప్రస్థానాయభూయస్తృతృతేః । నకదాచిదపివిధ్ధో
 పోష్యోర్థః । అతస్త్రయోదశీపారణనిషేధవచనానాం సతధావ్యసథాదు
 స్తత్వాత్ । వయం పునరత్రబ్రూహః — ద్వాదశీసామ్యహాసయక్తా
 యాం శుద్ధాధికైకాదశ్యాం సకామాకామయోః “ పూర్వమువవసేతాగ్ర
 మీ ” “ నిషాగ్రముస్తారాం సదా ” ఇత్యాదివచనైర్వాప్యవస్థాకృతా త
 ద్విషయే క్రితుశతపుణ్యఫలావాప్తిబలేన సకామైశ్శుద్ధాధికోపవాసో సకా
 ర్యః కింతుశుద్ధైకాదశ్యుపవాసపవకార్యః, సకామస్య త్రయోదశీపారణని
 షేధాత్, ద్వాదశద్వాదశీక్షయత్కరణాచ్చ । యద్వాదద్వాదశ్యాధికే

సత్యాలస్యాది నా తదతి క్రమేణ త్రయోదశీపారణే ప్రత్యవాయపరం కార్మ
సాగ్రద్వాది వచనజాతమితి యుక్తంచైతత్ , తథా తేష్వర్థప్రతీతేః , “ మ
హాహానికరీహ్యేషా ద్వాదశీలక్ష్మితాన్యణామ్ ” ఇత్యాదిస్మృతిభ్యశ్చ । అస్మి
ధిత్రయోద్వైశ్యోపవాసవైశ్వ నిషేధః । తథాకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ తస్మి
యుక్తోపవాసస్య నిషేధోఽయముదాహృతః । ప్రయుక్త్యంతరయుక్తస్య న
విధిర్ననిషేధనమ్ ॥ * ॥ తస్మి యుక్తైతి సజాగ్రన్యైది ప్రయుక్త్యర్థః ।
ప్రయుక్త్యంతరయుక్తస్య - నిత్యైకాదశ్యుపవాసవిధిచోదితస్య । జైమినిశ్చ
॥ శ్లో ॥ తన్నిమిత్రోపవాసస్య నిషేధోఽయముదాహృతః । నానుషక్తస్తతో
గ్రాహ్యాయతో నిత్యముపోషణమ్ ॥ * ॥ తన్నిమిత్రైతి సజాగ్రన్యైది నిమి
త్యైర్థః । అనుషక్తః - తిధిత్రయసజాగ్రన్యైదిరేకాదశీసమ్మన్త సజాగ్ర
న్యైదిగతో నిషేధః , ఏకాదశ్యుపవాసేన గ్రాహ్యః , నిత్యత్వాదిత్యర్థః । అ
నుషక్తనిషేధమాహ శాతమః ॥ శ్లో ॥ ఆదిత్యేఽహనిసజాగ్రన్యైష నిత్రై
కాదశీషు చ । వ్యతీపా లేకృతే శాద్ధే పుత్రనోపసేర్గృహీ ॥ * ॥ అనిత్రై
కాదశీతి కామ్యాభిప్రాయమ్ । నూత్యేచ ॥ శ్లో ॥ దినక్షయేచ సజాగ్ర
న్యైః గ్రహణై చర్ధ్రామార్యయోః । ఉపవాసం నకుర్వీత పుత్రపౌత్రసమ
న్వితః ॥ * ॥ జైమినిశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఆదిత్యేఽహనిసజాగ్రన్యైః వ్యతీపా
తేదినత్రయే । పారణంచోపవాసంచ నకుర్వాత్పుత్రవాగృహీ ॥ * ॥ అ
త్రసర్వత్ర “ పుత్రవాగృ ” “ పుత్ర ” ఇతి హేతుత్వకామ్యోపవాస వి
వయోఽయం నిషేధః , నతు నిత్యైకాదశ్యుపవాసవివయః । పాద్వై ॥ శ్లో ॥
ఏకాదశీవార్కాది నే భరణ్యాం వాయుదాభ వేత్ । ఉపోష్ట్యైకాదశీంతాంతు
బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి ॥ దశమీ శేషసంయుక్తాం నకుర్వీతకదాచన । తిధి
వృద్ధాతథాహాన్యాం సంప్రాప్తేవాదినత్రయే ॥ * ॥ విధోపవాస పరవచన
దర్శనేపీత్యర్థః । అతోదశమీద్వాదశీయుక్త దినత్రయం నోపోష్యమ్ । త
థాగోవిలః ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీయదాబ్రహ్మ దినక్షయః తిధిర్భవేత్ । తదా
హ్యేకాదశీంత్యక్త్వా ద్వాదశీంసముపోషయేత్ ॥ తత్రత్రతుశతంపుణ్యం త్ర
యోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ * ॥ ఋశ్యశృణ్వశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీయదావ
స్య దినక్షయతిధిర్భవేత్ । తత్రోపోష్యాద్వాదశీతు త్రయోదశ్యాంతు పార
ణమ్ ॥ * ॥ అతస్తిధిత్రయే సకామనిమామయోరుభయోరపుష్పపవాసస్త్ర

మోదశీపారణంచ వచనసిద్ధమ్ । అతఃప్రాథవాదేన సకామస్య విధోపవాస
కథనం మోహినీమోహప్రయుక్తమేవ । కించ విధాశుద్ధోపవాస వచనేష్వన్య
తరాభ్యుపగమేన న్యతరవిరోధోదుర్నిరోధో వేదోముఖైరపి, తేషువచనేషు
భేదేన విషయవ్యవస్థాదుస్థా, తేషువిషయభేదావ్రతీతేః । అవ్రతీతావప్య
భయ విధవచనావిరోధవ్యవస్థాస్థాయాం వ్యవస్థాపకాభావేన వైపరీత్య ప్ర
సక్తోదుర్ని వారస్సన్వగ్నిగ్వాణైరపి । ఏవం విధాశ్చేకారే నవకాశతోద్భవ పు
ణ్యహాన్యాయః క్షయావత్యవినాశ ధర్మ కామార్థ వినాశనరకాద్యనేకాన
ధావత్తైర్విధ్యోపవాసకథనమ్ “ వ్యామూఢచేతసాం బూధాయ క్రియ తే
ప్రాభిరే కాదశ్యాదినిర్ణయః ” ఇతిత్వదుక్తైర్భోమూఢేభ్యపవరోచతేనపరీక్షకా
ణామ్ । అతోబహువిరోధాద్వ్యాహతత్వాత్పృథివాదప్రాచుర్యేణాన్ధనిర్ణ
యస్యదుష్కరత్వాద్భహుదోషదుష్టత్వాచ్చగ్రన్థాన్తరమనాదరణీయమేవ.

సాంప్రతం వివేకినాం ప్రీతయేఽప్రాభిరే కాదశ్యానిర్ణయః క్రియ తే —
అత్రవిధాత్యాగాన్న ప్రత్యవాయ ప్రసక్తః । విధోపవాస పరవచనానామ
న్యార్థం ప్రవృత్తత్వాత్తదనాదరోయుక్తః । వేదశ్చానుబంధయ విషయోవ
చన నిచయసిద్ధః । త్రయోదశీపారణ నిషేధవచనానాం శుద్ధాధికైకాదశ్య
పవాసార్హసకామ విషయత్వాన్తద్విధాయక వచనానాం విషయభేదేన న్య
వస్థితత్వాన్న మిధోవిషయ విప్రతిషేధః । ద్వాదశ్యాధికేపూర్వదినేపార
ణే ద్వాదశ ద్వాదశీహానిస్తరణార్హ్యయోరపి నత్రయోదశీపారణనిషేధః ।
తదా నశుద్ధాత్యాగవిరోధః, పరత్రైవోపవాసవిధానాత్ । తథోఽయో
రపి తిధిత్రయాత్మికైకాదశ్యుపవాస విధానాత్త్రయోదశ్యాం పారణం ని
ర్వాప్యకులమితి సన్న్యాసః । తథా విష్ణుధర్మైః ॥ శ్లో ॥ ఉపావృత్తస్తుపాపే
భ్యాం యస్తువాసాగుణేనసహ । ఉపవాసస్సవిజ్ఞేయస్సర్వభోగ వివర్జితః ॥
విష్ణుమభ్యర్చయేద్భక్త్యా రాత్రౌ జాగరణాదికమ్ । తత్తజ్జప్యం జపకథ్యా
యక తత్కథాశ్రవణాదికమ్ ॥ తదచానంచ తన్నామకీర్తనశ్రవణాదయః ।
ఉపవాసకృతామేతే గుణాఃప్రాక్తామనీషిభిః ॥ అసమ్భాష్యా సమాభా
ష్య తుభస్యగేసి కాదశమ్ । ఆమలక్యాఃఫలం వాపి పారిణే ప్రాశ్యశుభ్య
తి ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుపురాణే ॥ శ్లో ॥ తస్మాత్పక్షగ్నిభిఃపాపైరాలాపస్సర్ప
నేత్యజేత్ । విశేషతఃక్రియాకాలే యజ్ఞాదౌచాపి దీక్షితః ॥ స్పర్శనేతు

బుధస్సన్వితౌ శుచిరాదిత్యదర్శనాత్ । సమ్భవ్యతాం శుభవిషయం చిత్తి
యేదచ్యుతం బుధః ॥ తేషా మాలోక నారూప్యం వశేయత మతిమాన్మ
రః ॥ * ॥ కాత్వైతు ॥ శ్లో ॥ బహిర్గ్రామాన్వయజాన్ సూతీం పాతంజర
జస్వలమ్ । నస్పృశేన్నాభిభాషేత నేక్షేత్తత్రవాసరే ॥ * ॥ బహిర్వై
జాశ్చన్ద్రాలాదయః, గ్రామాన్వయజారిజకాదయః । హరీతః ॥ వా ॥ ప
తిః నాస్తిక పాన్ద్యకాది సమ్భవణముపవాసదినే నిర్ణయేత్ ॥ * ॥ కా
త్యాయనః ॥ శ్లో ॥ మిథ్యావాదేదివాస్వాపే బహుశోఽమునిషేవణే ।
అప్రాక్షరం ప్రతిజప్త్వా శతమజ్ఞోత్తరం శుచిః ॥ * ॥ వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ అ
సకృజ్జలపానాచ్చ సకృత్తామూలచర్షణాత్ । ఉపవాసప్రణశ్యేత్తుది
వాస్వాపాచ్చ మైథునాత్ ॥ స్త్రీణాంతుప్రేక్షణాన్నిశాత్తాభిస్సద్రా
ధనాదపి । నివృతేతబ్రహ్మచర్యం నరాశ్చేష్టశు సజ్జమాత్ ॥ * ॥ సును
జ్ఞలీవిషయేమనుః ॥ శ్లో ॥ పుష్పాలజ్జ్వలవస్త్రాణి గృహపానులేపనమ్ ।
ఉపవాసేచమన్వన్తి దన్తధావన వర్జనమ్ ॥ * ॥ నారదః ॥ శ్లో ॥ ఉపవాస
దినే రాజా దన్తధావకృన్నరః । సపూతివక్త్రసంయుక్తోనరికింప్రతిపద్య
తే ॥ * ॥ విష్ణురహస్యే ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధోపవాసదినసేఖాదిత్వనన్తధావనమ్ ।
గాయత్ర్యైశతశఃపూతమమ్బుపాశ్చ్యవశుధ్యతి ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరే ॥ శ్లో ॥
ఉపవాసోయదానిత్యశ్శ్రాద్ధంచప్రకృతంభవేత్ । ఉపవాసంతద కుర్యా
దాఘ్రియి పితృసేవితమ్ ॥ * ॥ త్పుత్యన్తరేచ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీవ్రతంచై
వ పితృసాంవత్సరం దినమ్ । ఋతుకాలశ్చత్రాపి శ్రాద్ధకర్తృవిధీయతే ॥ * ॥
స్మృత్యైర్ధసారేచ ॥ శ్లో ॥ పితృః క్షయదినేవాప్రైశ్చ వేదేకాదశీయది ।
అభ్యర్చ్య పితృదేవాదీనాజిఘ్రిప్సేవితమ్ ॥ * ॥ ఏవం త్పుత్యభిర్నిశ్చి
తత్వాద్వాదశ్యాం శ్రాద్ధపరం పురాణవచనమనాదరణీయమ్, త్పుత్యేకప్రబ
లత్వాత్పురాణ్య మర్బుతాత్, “ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధేఘ్ను సముత్పన్నే న
విజ్ఞాతేన్మతేనాని । ఏకాదశ్యాంతు కతావ్యం దర్శేవాధవిచక్షణైః ॥ ”
ఇత్యుక్తా తేష్యేకాదశ్యమేవ శ్రాద్ధవిధానాచ్చ । బోధాయనకార్యాయనా
॥ శ్లో ॥ అష్టవషాధికోఽపి హ్యపూర్ణాశీతివత్సరః । ఏకాదశ్యాముపవాసే
బృక్షమోరుభయోరపి ॥ * ॥ నారదః ॥ శ్లో ॥ అష్టవషాధికోమర్త్యై

హ్యసూక్ష్మాశీతిహాయనః । ఏకాదశ్యాముపవసేత్పక్షయోరుభయోరపి ॥ * ॥
 నను తర్హి “ ॥ శ్లో ॥ అహితాగ్నిరనడాంశ్చ బ్రహ్మచారిచ తేత్రయః । అ
 శ్చస్తపససిద్ధ్యై నైషాంసిద్ధిరనశ్నతామ్ ॥ ” ఇత్యావస్తమ్భస్తరణం కథమి
 తచేన్న, “ ద్వాత్రింశతం గృహస్థస్య ” ఇత్యుక్తగ్రాసనియమాపవాదక
 త్వాదస్యతయోర్విశేషణవిహితత్వాచ్చ । తథాస్తృతిచన్ద్రికాయామ్ ।
 ॥ శ్లో ॥ గృహస్థోబ్రహ్మచారిచ అహితాగ్నిస్తదైవచ । ఏకాదశ్యాం నభుజ్యే
 త పక్షయోరుభయోరపి ॥ * ॥ అతస్తయోరపి భాజనే ప్రత్యవాయో ధువ
 త్యయః । మాత్యేవిశేషః ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశ్యాంతు యోభుక్షే శక్తిమా
 నిరుపద్రవః । సురాచానసమం పాపం భవేత్తస్యనసంశయః ॥ * ॥ కా
 ర్త్యే ॥ శ్లో ॥ ఏకభుక్తేన నక్తేన తదైవాయాచితేనచ । ఉపవాసేన చానే
 నననిర్ద్వాదశికోభవేత్ ॥ * ॥ ఏకదశ్యాదివిషయః పాక్ష్యాదర్శితః ॥ శ్లో ॥ ఏక
 దశభుక్తేన నక్తేన క్షీణస్పృధాతురః క్షిపేత్ । నాతిక్రమేద్ద్వాదశీంతు యథా
 కాలం ద్విజోత్తమః ॥ * ॥ బౌధాయనః ॥ శ్లో ॥ ఉపవాసేష్వశక్త్యానామ
 శీతేర్దుర్ధ్వజీవినామ్ । ఏకదశభుక్తాధికంకార్యమాహబౌధాయనోమునిః ॥ * ॥
 పాక్ష్యే ॥ శ్లో ॥ అనుకూలస్త్యయంస్రోక్తః క్షీణానాం వరవర్ణిని । మూలం
 ఫలం పయస్తోయముపభోజ్యం భవేచ్ఛుభమ్ ॥ నల్పేవభోజనంతైశ్చిదేకా
 దశ్యాం బుధైఃప్రతమ్ । గాత్రాభ్యక్తం శిరోభ్యక్తం తామ్రాభ్యం సులేశ
 నమ్ ॥ ప్రతేషు వర్ణయేన్నిత్యం భక్త్యం వాఫిచకించన । శాకం మాంసం త
 ధాక్షౌద్రం తైలం వితథభావణమ్ ॥ వ్యాయామంచప్రవాసంచ దివాహ్వా
 పంచ మైభునమ్ । శమకల్యపూపం ద్వాదశ్యాం వర్ణయేద్భోజనంపునః ॥ * ॥
 పిష్టుధత్తే ॥ శ్లో ॥ అశక్తాస్తూపవాసేషు బాలవృద్ధాశ్చ చ్చోగిణః । కృత్వైవ
 కదశభుక్తం విప్రైస్త్రైః ఉపవాసఫలం లభేత్ ॥ * ॥ స్మృత్యంతరే ॥ శ్లో ॥ కా
 వ్యాలాపంగథలపం పుష్పధారణమేవచ । రక్తస్త్రిదర్శనంచైవ ధౌరము
 భ్యక్తమేవచ ॥ అనివేదితభక్తంచ వర్ణయేత్పర్ణనాదికమ్ । త్యజేదుష్టోదకాహ్లా
 నం సుగంధామలకాడికమ్ ॥ దధిక్షీరంఘృతంగవ్యమైక్షువం గుడవర్జితమ్ । తి
 లాత్ప్రైవాసితాముద్గాఃకన్దంకేసరవర్జితమ్ ॥ ప్రశస్తం సింధులవణం ఘృతే
 నాభ్యక్తనంప్రతే ॥ * ॥ సాగరై ॥ శ్లో ॥ కాంస్యం మాంసం మమూరంచ

చణకం కోరమాష కాఁ । శాకం మధు పరాన్నంచ హనుర్విష్టాపివే ఫల
మ్ ॥ * ॥ విష్ణుధర్మై ॥ శ్లో ॥ శాంస్యం మాంసం మసూరంచ పునర్భోజనమై
భునే । ద్యూతమత్యమ్బుపానంచ ఫలప్రపున్వివర్ణయేత్ ॥ * ॥ వైరీచసిః
॥ శ్లో ॥ భార్యావత్యుర్వ్రతంకుర్యాద్భార్యాఽస్తుపతిర్వ్రతమ్ । అసా
మధ్యేపరస్తాభ్యాం వ్రతభిజ్ఞోనజాయతే ॥ * ॥ సాహస్రై ॥ శ్లో ॥ పుత్రం
వావినయోపేతం భగినీం భ్రాతరంతువా । ఏషామలాభఏవాన్యం బ్రాహ్మ
ణం దక్షిణాదిభిః ॥ కారయేద్ధర్మపత్నీంచా పుత్రంచా వినయాన్వితమ్ ।
భ్రాతరం భగినీం శిష్యం బ్రాహ్మణంవానియోజయేత్ ॥ కిర్తాదశగుణంపు
ణ్యం ప్రాప్నోత్యేవనసంశయః ॥ యముద్దిశ్యకృగంసోపి సంపూర్ణం ఫలమ
శ్నుతే ॥ * ॥ కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ కామ్యేవ్రతనిధిర్నాస్తి నిత్యేవైమిత్తి
కేచనః । కామ్యేపుష్కమాదూర్ధ్వం కేచిత్ప్రతినిధింవిదుః ॥ * ॥ గారు
డే ॥ శ్లో ॥ యత్తుసామరుతేపుణ్యం వినాపాపంపతివ్రతా । తత్తస్మాస్సకలం
దేవి తస్మాద్ధంసలభేస్సతిః ॥ భర్తాకరోతియాసాక్ష్య యతః శ్చిత్తుకృతం
శుభమ్ । తస్యపుణ్యస్యసంపూర్ణగుర్ధంప్రాప్నోత్యేవనసంశయః ॥ * ॥ మార్క
ండేయః ॥ శ్లో ॥ నారీఖల్వననుజ్ఞాతా భర్తాపిత్రాసుతేనవా । నిష్ఫలంతు
భవేత్తస్యా యతఃరోతివ్రతాదికమ్ । అనాపృచ్ఛతుభర్తారమపోష్యవ్రతమా
చరేత్ । ఆయుష్యంహరతేభర్తుస్సానారీనరకంవ్రజేత్ ॥ నాస్తిస్త్రీణాం
పుత్రకర్తృనవ్రతం నాపుష్పోషణమ్ । పతీశుశ్రూషణంతాపాం తేనస్వర్గో
విధీయతే ॥ * ॥ యద్యపి పాణిగ్రహణాద్ధిసహశ్చంకర్తృమ తథాపశక్తౌ భ
ర్తాద్యనుజ్ఞయా నదోషః । వారాహే ॥ శ్లో ॥ సూతకేన్మృతకేనాపిదా
నార్చనవివర్జితమ్ । ఏకాదశ్యాం నభుజ్జీత వ్రతమేతన్నలుప్యతే ॥ * ॥ ఋ
శ్యశృణ్ఘః ॥ శ్లో ॥ సంప్రవృత్తైపిరజసి నత్యాజ్యం ద్వాదశీవ్రతమ్ । కామ్యే
నియోజయేద్విప్రం స్వయంనాద్యాద్రజస్వలా ॥ * ॥ పులస్త్యః ॥ శ్లో ॥
ఏకాదశ్యాం నభుజ్జీత నారీదృష్టేరజస్యపి । సూతకేన్మృతకేదైవ నాశ్నీయా
ద్ధరివాసరే ॥ * ॥ అయమేకాదశ్యుపవాసోనిత్యగప్రత్యవాయస్సృతేః । త
థావిష్ణుః ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశ్యాం నభుజ్జీత కదాచిదపిమానవః । యదిభుజ్జీత
మోహేన సరకేషునిమజ్జతి ॥ * ॥ ననతుమారసంహితాయామ్ ॥ శ్లో ॥
ఏకాదశ్యాం మునిశ్రేష్ఠయోభుజ్జేమాధాచేతనః । వ్రతగ్రాసమసాభుజ్జే

కిల్బిషం శ్వాసవిట్సునుమ్ || నిష్కృతిర్న ద్యపస్యోక్తా ధర్మశాస్త్రీషు నీషిఖిః |
 ఏ కాదశ్యన్నకామస్య నిష్కృతిః క్వాపినోదితా || * || నారదః || శ్లో || పృ
 థిన్యాం యానిపాపాని బ్రహ్మహత్యా సమానివ | అన్నమాశ్మత్సత్విన్సిం
 ప్రాప్తైహరివాసరే || తానిపాపాన్యపాశ్చానం ప్రాప్తైహరివాసరే || * ||
 కార్త్యే || శ్లో || రటస్తీహపురాణాని భూయోభూయో మహామునే | న
 భోక్తవ్యం నభోక్తవ్యం సంప్రాప్తైహరివాసరే || * || పార్త్యే || శ్లో || భూ
 త్యైవిషం విశేవహ్నిం పతిష్వేపర్వతాగ్రతః | ఖడ్గైనవాశిరశ్చిన్ద్యాం నభో
 త్యైహరివాసరే || వరం శ్వహంసంకుద్యం వా సుతామాంసం వరాననే |
 తచ్ఛేదపినరైర్భుక్తం నభుక్తం హతివాసరే || * || అయం వైమిత్రికశ్చ—
 పార్త్యే || శ్లో || తాన్దర్శన్తిపాపాని దేహేస్త్రిణునుజాధిప | యావన్నోప
 వసేజ్జన్తుఃపర్వనాభదినంవరమ్ || నేదృశం పావనంకిచ్చత్త్రిషు లోకేషు
 విద్యతే | యాదృశం పర్వనాభస్య దినం పాతకవాశనమ్ || నగక్లానగయా
 భూప న కాశీనచపుష్కరమ్ | నచాపివైష్ణవం త్రైత్రం తుల్యం హరిదినేన
 తు || * || అయం కామ్యశ్చ సంయోగపృథక్త్వన్యాయేన నిత్యస్య కామ్య
 త్వనువిరుద్ధమ్ — సాగర్త్యే || శ్లో || యథిచ్చేద్విపులాన్భోగా ముక్తిం
 వాత్యస్తదుర్లభమ్ | ఏ కాదశ్యాముపవసేత్పక్షయోరుభయోరపి || * || వి
 ఙ్గుధర్త్యే || శ్లో || యథిచ్చేద్విష్ణు సాయుజ్యం సుతానంపదమాత్మనః | ఏ
 కాదశ్యాం నభుజ్జీత పక్షయోరుభయోరపి || * || కార్త్యే || శ్లో || యథిచ్చే
 ద్విష్ణు సాయుజ్యం శ్రీయంసంతిమాత్మనః | ఏ కాదశ్యాముపవసేత్పక్షయో
 రుభయోరపి || * || యత్తువచనమ్, “ || శ్లో || ఏ కాదశ్యాం నభుజ్జీత పక్ష
 యోరుభయోరపి | వనస్థయతిధర్మోఽయం శుక్లామెవసదాగృహీ || ” ఇతి
 తత్ పక్షద్వియోపవాసపరానేకస్మృతివిరోధాప్రతిపదాయప్రతీత్యా
 నాదరణీయమ్, యద్వా “ || శ్లో || ఏ కాదశ్యాం సితేపక్షే యస్తుకుర్యా
 దుపోషణమ్ | సవిష్ణులోకంవ్రజతి కృష్ణపక్షేవిముచ్యతే || ” ఇతి గోవిలా
 ద్యక్తశుక్తై కాదశ్యపవాసఫలమాత్రాభిప్రాయం వా | అత్ర — కార్త్యే || శ్లో ||
 నశక్తే నపిబేత్త్రాయం నభాదేతుగర్త సూకరా | ఏ కాదశ్యాం నభుజ్జీతపక్ష
 యోరుభయోరపి || * || గారుడే || శ్లో || ఉపోమైకాదశీనిత్యం పక్ష
 యోరుభయోరపి || * || సనతుగమారపంహితాయామ్ || శ్లో || ఏ కాదశీ

సదోపామ్యపక్షయోశ్శుక్లకృష్ణయోః ॥ * ॥ ఆగ్నేయే ॥ స్తో ॥ ఉపామ్యై
కాదగ్ రాజన్యవదాయుస్సవృత్తిభిః ॥ * ॥ కణ్వః ॥ స్తో ॥ ఏకాదశీము
పవసేన్నకదాచిదతిక్రిమేత్ ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుధర్మై ॥ స్తో ॥ సజహ్మహాసగో
ఘృశ్చ పైయూచగురుతల్పగః । ఏకాదశ్యాంతు యోభుజ్జేగ్ర పక్షయోరు
భియోరపి ॥ మాతృహాపతృహాచైవ భ్రాతృహాగురుహాతథా । ఏకాదశ్యాం
తుయోభుజ్జేగ్ర పక్షయోరుభయోరపి ॥ * ॥ గారుడే ॥ స్తో ॥ సాయంప్రా
తర్యధాసద్ధ్యే సాయంప్రాతర్యధాపావతీ । తధాసితాసితేపుణ్యోద్వాదశ్యో
ధర్మతస్సమే ॥ * ॥ పాడ్యై ॥ స్తో ॥ ఏకాదశీముపామ్యైతపక్షయోరుభయో
రపి । యథాశుక్లతథాకృష్ణానవిశేషోఽస్తిధర్మతః ॥ * ॥ స్మృతీసారిసము
చ్చయే ॥ స్తో ॥ ఏకాదశ్యాంతు యోభుజ్జేగ్ర మోహానావృతచేతనః । శు
క్లాయానుధకృష్ణాయాం నిరియంయాతి వైధుర్విమ్ ॥ వివేచయతియోమో
హోచ్చుక్లాకృష్ణైతి పావకృత్ । ఏకాదశీంస్వయంయాశినిరకంనాత్రసం
శయః ॥ వరంస్వమాతృగమనం వరంగోమాంసభక్షణమ్ । ఎరంహత్యావరం
ఘాతమేకాదశ్యాంతుభాజనమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాదిద్రష్టవ్యమ్, అతఃప్రత్యేనాయ
భీరుభిశ్శుక్లకృష్ణైకాదశ్యవవాసకతావ్యభిసంధమ్ । కాత్యాయనః ॥ స్తో ॥
నిత్యోపవాసీయోమర్త్యసాన్యంప్రాతర్భుజిక్రియామ్ । సత్యజేష్ఠతీమా
న్విప్రస్సంప్రాప్తేహరివాసరే ॥ * ॥ బౌధాయనః ॥ స్తో ॥ అధనిత్యోపవా
సీచేత్సాయంప్రాతర్భుజిక్రియామ్ । ఎర్దయేష్ఠతీమాన్విప్రస్సంప్రాప్తేహ
రివాసరే ॥ * ॥ కామ్యేదేవలః ॥ స్తో ॥ సాయమాద్యంతయోరహ్నాసాన్
యంప్రాతశ్చమధ్యమే । ఉపవాసఫలప్రేపున్దహ్యద్భుక్తచతుష్టయమ్ ॥ * ॥
ఇయమేకాదశీతావిద్విద్వాశుద్ధాధికైకాదశీఅధికద్వాదశీచేతి చతుర్విధా, అ
త్రైవిధాభేదాన్తర్భవాత్ । అరుణోదయ దశమీయక్తావిద్ధా, సచనా
డిచతుష్టయాత్మకకాలః, “ ॥ స్తో ॥ ఉదయాత్పూర్వతప్రస్తు ఘటికా
అరుణోదయః ” “ చతస్రీఘటికాఃప్రాతరరుణోదయఉద్యతే ” ఇత్యా
దిష్ట్యుతేః । అరుణోదయే దశమీగర్భరహితా శుద్ధాసమూర్ణాఖ్యా । తథా
సౌరధర్మేషు ॥ స్తో ॥ ఆదిత్యోదయవేళాయాఃప్రాజ్ఞుహూర్తద్వయా
న్వితా । వైకాదశీతు సమూర్ణా విద్ధాన్యాపరికీర్తితా ॥ * ॥ భవిష్యత్పు
రాణేచ ॥ స్తో ॥ అరుణోదయకాలేతు దశమీయదిదృశ్యతే । సావిర్ధైకాదశీ

తిక్త పాపమూలముపోషణమ్ || * || అతస్మాన్మర్యోదయవేదా విధాశబ్దార్థ
 భాగినభ్రమితవ్యం వచనాభావాత్, “ || శ్లో || అరుణోదయవేదాయాం
 శాగర్థోభవేద్యది । ప్రచుప్తం తత్ప్రియత్నై న వర్జనీయం నరాధిప || ” ఇ
 త్యాదివచనవిరోధాచ్చ । అతస్సర్వైస్సర్వదా విధాత్యాజ్యైవ । తథాపా
 ద్యై || శ్లో || కలాధై నాపవిధాంతు దశమ్యైకాదశీంత్యజైత్ । సురయావిష్టు
 వాసప్యస్తం గణ్ఢాబ్జభవనిర్మలమ్ || శ్వలీఢం వజ్జగవ్యంవా దశమీదూ
 షితాంత్యజైత్ । ఏకాదశీంనృవశ్రేష్ఠ వక్షయోరుభయోరపి || * || సాగ
 ద్యై || శ్లో || అప్తమీ సప్తమీ విధా రోహిణీకృత్తికాన్వితా । దశమ్యైకాదశీ
 విధా హన్తి పుణ్యం పురాతనమ్ || * || “ నోపోష్యాదశమీవిధా ” “ దశ
 మ్యనుగతాహన్తి ” “ సయాతినరకంధ్రువమ్ ” “ నతత్రైకాదశీకార్యా ”
 “ పాపమూలం తదాజ్ఞేయమ్ ” “ ఏకాదశ్యాముపోషణమ్ ” “ మోహి
 న్యైదత్తవాక్పారిః ” “ ధర్మకానూర్ధనాశీని ” “ పుణ్యంవర్జితోద్భవమ్ ”
 “ తప్యావత్యవినాశాయ ” “ పరేత్యనరకం ప్రజేత్ ” “ పాషణ్డానాం వి
 వృద్ధయే ” “ నరోభద్రైణముచ్యతే ” ఇత్యాదీని ప్రాగ్నికానిచాత్రానుసంధై
 యాని । అతపవ వేదసజ్జేహేపి ద్వాదశ్యైవోపోష్యేతి వ్యక్తముక్తం స్మృ
 తిచన్ద్రికాయామ్ || శ్లో || బహువాక్యవిరోధేన సద్దైహియాత్రజాయ
 తే । ఉపోష్యాద్వాదశీతత్ర త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ || * || స్మృత్యర్థ
 సారేచ || శ్లో || బహ్వోగమువిరోధేతు బ్రాహ్మణేషు వివాదిషు । ఉపోష్యా
 ద్వాదశీతత్ర త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ || * || పాద్యైచ || శ్లో || ఏకాశీ
 ముపోష్యేత వక్షయోరుభయోరపి । సన్నిధైషుతుకార్యేషుద్వాదశీం సముపా
 షయేత్ || తత్రక్రతుశతంపుణ్యం త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ || * || ఏవం
 విధావిషయే ద్వాదశ్యుపవాస త్రయోదశీపారణ విధానాత్కామినోపి త్ర
 యోదశీ పారణం నిర్వాప్యకులమ్ । “ || శ్లో || ఏకాదశ్యాంతు విధాయాం
 నోపవాసం సమాచరేత్ । ద్వాదశ్యామేవకుర్వీత త్రయోదశ్యాంతు పార
 ణమ్ || ” ఇత్యాదికంచాత్రానుసంధైయమ్ । ఏతేన విధానమాత్రయం విధిహీ
 నాత్రయంచ సర్వైర్వోపోష్యమితి సిద్ధమ్ । శుద్ధావిషయే భవిష్యత్పురా
 ణై || శ్లో || అరుణోదయం యదాశుద్ధం దశమీశేషవర్జితమ్ । సర్వదోషవిని
 ర్ముక్తముపోష్యం తద్దినం సరైః || * || సరైః - వర్ణాశ్రమజాతి భేదభిన్నైః ।

సర్వదోషవివర్జితమ్ - ధర్మార్థకామాపత్యనాశ నరకాదిదోషవివర్జితమ్, దశ
 మీశేష వివర్జితత్వాదిత్యర్థః । నారదశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఉపాహ్యసర్వదాశుద్ధా
 ద్వాదశీవా ద్విజోత్తమైః । క్షత్రైర్వైశ్వస్తదాశూద్రైః కిమన్యచ్ఛ్రీ
 తుమిచ్ఛసి ॥ * ॥ నను “ ॥ శ్లో ॥ దశమీమిశ్రితాపూర్వా ద్వాదశీయదిలు
 ప్యతే । ఏకాదశ్యాం మహాప్రాజ్ఞ ఉపవాసఃకథం భవేత్ ॥ శుద్ధైవద్వా
 దశీరాజన్నోపాహ్యమోక్షకాక్షీభిః । సకామైర్మహిభిఃపూర్వా విధాపీత
 వినిష్ఠయః ॥ ” ఇతినిర్ధారణాద్విద్దైవకామిభిరుపోష్యేతిచేన్న, “ ॥ శ్లో ॥
 ఏకాదశీయదావిధా పరతోనవివర్ధతే । యత్యభిర్మహిభిశ్చైవ విధోపోహ్యస
 దాతిభిః ॥ ” ఇతిస్తుతిచన్ద్రికోదాహృతవచనేన సత్ప్రతిపక్ష త్వేన నిష్ఠా
 మస్యాపి విధోపవాస ప్రసక్తైః । అప్రీతిచేన్న, ధర్మకామార్థనాశాయుక్త
 యాపత్యనాశవశాశతోద్భవపుణ్యహాని నరకాది ప్రత్యవాయాపత్తైః ।
 సావ్యవస్థాదున్మైవ । విధోపవాసవచనజాతం కిమర్థం ప్రవృత్తమితిచేత్ తా
 మసశాస్త్రీవన్తోహనార్థమిత్యుక్తంకించిస్తుతమ్ ? తద్యథా “ ॥ శ్లో ॥ త్వం
 హిరుద్రమహాబాహు మోహశాస్త్రాణిచారయ । దర్శయిత్వాల్పమాయా
 నం ఫలం శీఘ్రంప్రదర్శయ ॥ కుహకంచేద్ద్రజాలాని విరుద్ధావరణానిచ ।
 దర్శయిత్వాజనంసర్వం మోహయాశుమహేశ్వర ॥ యద్దీనతపసాయుక్తం
 కేవలం తామసంచయత్ । తద్దుర్గతిప్రదంన్మాణామిహలోకేపరత్రచ ॥ య
 ద్వేదబాహ్యం కర్మ ప్యావ్నాముద్దిశ్యోపసేవ్యతే । తస్మాద్రమితివిఖ్యాతం క
 నిష్ఠగతిదం నృణామ్ ॥ ” ఇతివారాహోద్యుక్తమ్, తథాఽత్రాప మోహనా
 ర్థమ్ । తథాస్తుతిసారసముచ్చయే ॥ శ్లో ॥ యానికానిచనాశ్యాని విధో
 పోష్యపరాణితు । అనురాణాం మోహనార్థం పాపణ్ణానాంవివృద్ధయే ॥ అ
 తోవిధాం పరిత్యజ్య ద్వాదశీం సముపోషయేత్ । కోటిజన్మాద్భిశంపాపం త
 త్క్షణాదేవనశ్యతి ॥ * ॥ స్తుతిచన్ద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఉపాహ్యమోహి
 నీందేవా లోకసంమోహనాయైవై । దత్తం మోహినితేష్ఠానం ప్రత్యుష్మే
 దశమీయతమ్ ॥ * ॥ గోవిలః ॥ శ్లో ॥ అరుణోదయ వేళాయాం దశమీ
 యదిదృశ్యతే । సంపృక్తైకాదశీంతాంతు మోహివైదత్తవాహరిః ॥ * ॥
 ఇత్యాదిప్రాగుక్తమత్రాప్రద్రవ్యమ్ । అతోమోహిన్యర్థత్వాద్విధోపవాస
 స్త్యాజ్యపవనర్వైరిసిద్ధమ్ । అథాధికైకాదశీద్వివిధావిధాధికాశుద్ధాధికా

చేతి । విధాధికావిషయే స్మృతిచర్చి కాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీ కలాయు
క్తాయేన ద్వాదశ్యుపోషితా । కింతస్యబహుభిర్యజ్జైరశ్వమేధాదిభిర్నృప ॥ * ॥
నారదశ్చ ॥ శ్లో ॥ కలాప్యేకాదశీయత్ర పరతోద్వాదశీనచేత్ । తత్రక్ర
తుశతం పుణ్యం త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ * ॥ అత్రాపివిధాయాస్త్య
జ్యత్వవిధానాద్విధాధికాయాడపోష్యత్వస్మరణాచ్చ కామినోప్యత్ర త్ర
యోదశీపారణం నిర్వాప్యకులమ్, క్రతుశతపుణ్యసిద్ధిరధికా । కాద్యైశ్శ్లో ॥ ద్వా
దశ ద్వాదశీర్హర్షి పూర్వవిధాహయ్యుపోషితా । తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ద్వా
దశీంసముపోషయేత్ ॥ * ॥ సాఘై దై ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశీసంగతాయత్ర భవ
త్ప్రేకాదశీకిలా । దినక్షయేపి సాపుణ్యా న దిశాధ్యాకదాచన ॥ * ॥ దిశా
ధ్యా - దశమీవిధా, దినక్షయః - తథిత్రయమ్ । చర్చి కాయామ్ ॥ శ్లో ॥
ద్వాదశ్యైకాదశీయత్ర సంగతా త్రిదశాధిప । తామపోష్యతతఃకుర్యాత్త్ర
యోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ ద్వాదశీమిశ్రితా కార్యా సర్వత్రై కాదశీతిధిః ।
ద్వాదశీచత్రయోదశ్యాం విద్యతేయదివానవా ॥ * ॥ పాద్యై చ ॥ శ్లో ॥ ఏకా
దశ్యాఃకలాత్ప్రేకాపరతోద్వాదశీనచేత్ । తత్రక్రతుశతంపుణ్యం త్రయోద
శ్యాంతు పారణమ్ ॥ * ॥ ఇదంసర్వంవచనం నిహా-హవిషయమితిచేన్న ,
క్రతుశతపుణ్యస్మృతేః, “ తత్సు కృతదుష్కృతే ధూను తే ” “ పుణ్య పా
పేవిధూయ ” ఇహముముక్త్యైః ప్రతిబద్ధక త్వేన పుణ్యస్యాపి త్యాజ్యత్వశ్చ తేః ।
“ ॥ శ్లో ॥ కలా కాస్తాముహూర్తాపి యదినస్యాత్పరేహని । ద్వాదశశద్వా
దశీర్హర్షి త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ ” ఇతి దోషస్మరణాత్కామినో వి
ధోపవాసఇతిచేన్న , అస్యశుద్ధాద్వికైకాదశీవిషయత్వాద్విధోపవాసేనర్థప
రం పరాస్మరణాచ్చ । విధాధికావిషయే త్రయోదశీ పారణవిధానాచ్చ న
దోషప్రసక్తః, విధాక్రమనిబద్ధనత్వాత్ప్రత్యవాయస్య । ప్రత్యుతాత్రఫలం
చస్త్యతే వాయుపురాణే ॥ శ్లో ॥ కలాప్యేకాదశీయత్ర పరతోద్వాదశీ
నచేత్ । తత్రక్రతుశతంపుణ్యం త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ * ॥ స్థా
దైచ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశ్యాంతు విధాయాం నోపవాసార్చనాదికమ్ । ద్వా
దశ్యామేవకుర్వీత్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ శతయజ్ఞాదికంపుణ్యం ము
క్తిరేవ వరం ఫలమ్ ॥ * ॥ అస్యవిధావిషయత్వేపి విధాధికావిషయత్వంకై
ముత్యన్యాయసిద్ధమ్ । శతయజ్ఞాధికమితి సకామవిషయమ్ , ముక్తిరేవేతి ని

సాగ్రామవిషయమ్ | అతోనిసాగ్రామకామినోరుభయోరపి విద్ధావిద్ధాధికయోః
 పరత్రోపవాసఇతి సిద్ధమ్ | తథావిష్ణుధర్మైః || శ్లో || ఏకాదశ్యప్రమీషస్త్రిన్ ద్వి
 తీయాచ చతుదశీ | అమావాస్య తృతీయాచ ఉపాష్యాసుప్తపరాన్వి
 తాః || * || శ్మశ్రుత్యంతరైచ || శ్లో || కలాధేనాపి విద్ధాసాన్విదశమైకా
 దశీయది | తదాహ్యకాదశీం త్యక్త్వా ద్వాదశీం సముపోషయేత్ || * ||
 ననువిద్ధైకాదశ్యుపవాస పరవచనబలేన విద్ధైకాదశ్యుపవాసఇతి చేన్న, వి
 ధాత్వాపరవచన నిచయబలేన శుద్ధైకాదశ్యుపవాస విధాయక శ్మశ్రుతత
 బలేనచ శుద్ధైకాదశ్యుపవాస ఇతనిశ్చయేత్ | తథాచాత్మైః || శ్లో || ఏకా
 దశీముపాష్యే తస్మాదశీషధవాపితామ్ | విమిశ్రాంవాపి కుర్వీతనదశమన్వ
 యుతాం క్వచిత్ || * || శుద్ధామైవైకాదశీముపాష్యేత్, తస్మాదశమీవే
 ధమాపితాయాం త్రయోదశీవిమిశ్రాం ద్వాదశీమేవోపాష్యేత్, నకదాచి
 దపి దశమన్వయతామ్ | ఇదం శుద్ధాధికావిషయమితి చేన్న, శుద్ధాశుద్ధా
 ధికయోఃపూర్వాపరభావేన గృహస్థయతోవ్యర్వ్యవస్థితత్వప్రకారేణ | శుద్ధా
 ధికావిషయే సాగ్రాదై || శ్లో || ప్రథమేహనిసమ్ముష్టా వ్యాప్తాహు
 రాత్రసంయుతా | ద్వాదశ్యంచ తథాతత్రదృశ్యతే పునరేవసా || పూర్వా
 కార్యాగృహస్థాస్తు నిసాగ్రామసౌమ్యత్రాతిధిః || * || మారగజ్జేయః || శ్లో ||
 సమ్ముష్టైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా | పూర్వాముపవాసేతాగ్రామీ
 నిసాగ్రామస్తూత్రరాం సదా || * || విష్ణుధర్మైః || శ్లో || నిసాగ్రామస్తుగృహీకు
 ర్వాదుత్తరైకాదశీంసదా | శకామస్తు సదాపూర్వాం పరతోద్వాదశీన
 చేత్ || * || పరితః - త్రయోదశ్యామ్ | గారుడేచ || శ్లో || పునఃప్రభా
 తసమయే ఘటికైకాయదాభవేత్ | తతోపవాసోవిహితశ్చతుర్థవనవా
 సినోః || ఏధవాయాశ్చతత్రైవ పరతోద్వాదశీనచేత్ || * || చంద్రికా
 యాంచ || శ్లో || సమ్ముష్టైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా | ఉత్తరాం
 తు యతిగకుర్యాత్పూర్వాముపవాసేద్దృహీ || * || ఏవంసతి || శ్లో || సం
 పూర్ణైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా | లుప్త్యతే ద్వాదశీతత్రఉపవా
 సకథం భవేత్ || ఉపాష్యేద్వేతిధీతత్ర విష్ణుప్రీణనతత్పరైః || " || శ్లో ||
 సమ్ముష్టైకాదశీయత్ర ప్రభాతే పునరేవసా | త్రయోదశీ ఉషగకాలే ఉ
 పాష్యాత్రకాభవేత్ || ఉపాష్యేద్వేతిధీతత్ర విష్ణుప్రీణనతత్పరైః || "

ఇత్యాదివచనానామయనాథః — అధికారిభేదేన ద్వైతిధీఉపో ష్యైవిష్ణుప్రీ
ణనతస్పరైస్సంయుక్తై ద్వైతిధీఉపో ష్యైఇతి వ్యవస్థా ద్వాదశ్యాధిక్యాభా
వే “ బుప్యతేద్వాదశీత్ర ” “ త్రయోదశీఉపకాలే ” ఇత్యాదిజ్ఞాపనా
త్, తస్మాకనతినర్వచానుప్రసృతరత్నప్రవాసః, తథావత్ప్రవాసః, ఏవమేతై
ర్వ్యవస్థాపతైర్వచనైఃకామినోఽద్ధౌపవాస పరవచనజాతం అధికైకాదశీ వి
షయమితి వ్యవస్థాపతమ్, అతఃపితౄదుర్విబిష్టభక్షణవత్పక్షాన్వతపాత
కవనాన్వృతప్రసక్తః, అతఃఏవయే “ బహ్వగమవిరోధేన ” ఇత్యాది
జ్ఞాపనాద్గణితభేదేనారుణోదయవిద్వైకాదశ్యాధిక్యద్వాదశీ ప్రసనశ్చువాభి
ప్రాయం గృహ్యయశోర్వ్యవస్థావచనజాతమితి నచోద్వాపకాశలేశః। న
నుచ “ ॥ శ్లో ॥ ఉపోష్యాదశమీవిధా ఋషిరుద్దాలకోఽబ్రవీత్ । స కామై
ర్వృహిభిఃపూర్వావిధాపీతఃనిశ్చయః ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥ ఉపోష్యేకాదశీత
త్ర దశమీమిత్రితాపిచ । ఏకాదశీయదావిధా ” ఇత్యాదిష్వవిశేషేణస్తర
ణాత్సూర్యోదయవేధఃకింసప్యాత్, సప్యాత్, తథాతత్ప్రతీతేః, “ ఉ
దయాత్పూర్వగదావిప్రా ముహూర్తద్వయసంయుతా ” “ ఆదిత్యోద
యవేళాయాం ప్రాజ్ఞుహూర్తద్వయాన్వితా ” ఇత్యాదివచనైర్వాక్య
శేషన్యాయేన విధాశబ్దస్యానురోదయవేధపరత్వనిశ్చయాదన్యత్ర వ్యవస్థాప
కాభావాచ్ఛ, అన్యథాత్వత్పక్షే సూర్యోదయాత్పూర్వవిష్టహీనైకా
దశ్యావిధాత్వస్య దుర్వచత్వాత్, “ ఏకాదశీయదావిధాద్వాదశీసకలాయ
ది ” “ ఉపోష్యాదశమీవిధా ” ఇత్యాదివచనఽపయత్వాభావాత్, ఉద
యాదోదయాంతం ఎతేమానత్వాత్తథాశుద్ధాత్వాభావేనచ “ శుద్ధాయ
దాసమాహీనా సమాక్షీణాతథోత్తరా ” “ ఏకాదశీముపవసేన్నశుద్ధాంవై
ష్ణవీం బుధః ” ఇత్యాదివచనవిషయత్వాభావాచ్ఛ, నేయం శుద్ధానాపివి
ధా, తమభయావలంబనాహి యినిషేధా, తతస్సూర్యోదయాదర్పాక్త
నాను సమాక్షీణాసూపవాసలోపపవస్యాత్, అతోవిద్ధోపవాసపరవచనజా
తం కామినోబహువాక్యవిరోధేనేతి జ్ఞాపనాద్వాక్యభేదేనారుణోదయవిద్వై
కాదశీవిషయమేవేతి నిశ్చయతే । తదేవమ్ “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీతు సంపూ
ర్ణా వరతఃపునరేవసా । పుణ్యం క్రతుశతస్యోక్తం త్రయోదశ్యాంతు పార
ణమ్ ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీతు సంపూర్ణావ్రథాతేపునరేవసా । ద్వాద

శ్వాం లఙ్ఘనంకార్యం త్రయోదశ్యంతుపారణమ్ ॥ ” ఇత్యాదికం నిహా న
విషయమితి మస్తవ్యమ్ , సకామస్య పూర్వత్రైవికోషవాసవిధానాత్ । త
ధాశ్రీవిష్ణురహస్యే ॥ శ్లో ॥ నిహామస్తుగృహీతుర్వాదుశ్చరైకాదశీం స
దా । సకామస్తుసదాపూర్వామితిబోధాయనోఽబ్రహ్మత్ ॥ * ॥ ననుచ ధర్మ
కామార్థనాశినీత్యరుణోదయవిద్ధోపవాసే త్రివర్గనాశస్త్రరణాత్కథం నిత్య
వవాసఇతిచేన్న, పక్షేవేధాభావాత్ , బహుభిర్వచనైస్సకామ నిహా మ
యోరధికైకాదశ్యుపవాసవ్యవస్థాపనస్యానభిక్రమణీయతయా అరుణోదయ
విద్ధోపవాసపరవచనానామధికైకాదశీవ్యక్తిరైకైవషయత్వసిద్ధేః , సర్వత్ర వి
హితవ్యతిరైకైవషయత్వాన్నిపేదవ్య । అన్యథా యాగీయపశు హింసాయా
ఆపి నిపేదస్యైత్ । ననుచ ద్వాదశీహాసయంత్యయోర్విధాధికాశుద్ధాధి
కయోష్టిధిత్రయత్వేన “ నోపోష్యం తత్సుతార్థిభిః ” “ నకుర్యాత్సుత్రవా
స్తృహీ ” ఇత్యాదిభిస్త్రైవికోషవాసనిపేధాత్కథం తేఉపోష్య , మైసమ్ ,
“ ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశద్వాదశీర్హస్తి పూర్వవిధాహమ్యపోషితా । తస్మాత్సర్వప్ర
యత్నేన పూర్వవిధాం పరిత్యజేత్ ॥ ” ఇతివిద్ధోపవాస పరిత్యాగస్తరణా
త్ , “ ॥ శ్లో ॥ తాముపోష్యనరోజహ్యేత్పుణ్యంవషణ్ శతోద్భవమ్ । ” ఇతి
ప్రత్యవాయస్తరణాచ్చ కథం విద్ధోపవాసఇతితుల్యమ్ । “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీ
యదాశుద్ధా ద్వాదశీచక్షయంగతా । దశమీమిశ్రితాతత్ర ఉపోష్యా ముని
సత్తమ ॥ ” ఇతివిధానాద్విద్ధోపవాసఇతిచేత్తహిన్ నిపేదవిద్ధోపవాసః ధి
మిథస్సన్నద్ధావద్ధాయధ్యేతామ్ । సకామవిషయోవిధిః, నిహామవిషయో
నిపేదః “ ॥ శ్లో ॥ శుద్ధైవద్వాదశీరాజన్నుపోష్యామోక్షకాక్షిభిః । సకా
మైర్గృహీభిఃపూర్వా విధావీతవినిశ్చయః ॥ ” ఇహేనిద్ధారణాదితచేన్న, ద్వా
దశీహాససంయుక్తయోస్తయోస్సూర్యోదయాంతం వర్తమానతయా శుద్ధా
త్వాభావేన “ శుద్ధైవద్వాదశీరాజణ ” ఇతివచనేన ద్వాదశ్యుపవాసస్యయ
ర్భుణత్వాత్ । యథా త్వయైవ విధహీనాత్రయమేవోపోష్యం నతుసూ
ర్యోదయాత్పాప్రవిష్టాద్వాదశీ తస్యాశుద్ధాత్వాభావాదిత్యుక్తమ్ ,
తథాఽత్రాపికించ “ ధర్మకామార్థనాశినీ ” “ తస్యావత్యవినాశాయ పరేత్య
సరకంప్రజేత్ ” “ ద్వాదశద్వాదశీర్హస్తి ” “ జహ్యేత్పుణ్యం వషణ్ శతో
ద్భవమ్ ” “ పాపమూలం తద్రాక్ష్యైవ ” ఇత్యాది వచనశతైస్సకామవ్యైవ

విద్వంసవాసానర్థ పరంపరా ప్రతిపాదనాత్ । అతోదశమీ మిత్రితద్వాదశీయ
 క్తమే కాదశీదినం నోపోష్యమేవ । తథాగోవిలః ॥ శ్లో ॥ ఏ కాదశీయదాబ్ర
 హ్మణ దినక్షయ తిధిర్భవేత్ । తదాహ్యే కాదశీం త్యక్త్వా ద్వాదశీం సము
 పోషయేత్ ॥ తత్ర క్రతుశతంపుణ్యం త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ * ॥ ఋ
 శ్యశృణ్ఘః ॥ శ్లో ॥ ఏ కాదశీ యదావత్సదినక్షయతిధిర్భవేత్ । తత్రోపోష్యా
 ద్వాదశీస్యాత్త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ * ॥ అతః “ త్రియహస్ప
 గఁపయా గాత్రం నోపోష్యం తత్సుతార్థభిః ” ఇత్యాదివచనం తిధిశ్రయ నిబ
 ధనావవాసనిషేధపరమ్, “ ॥ శ్లో ॥ ఆదిత్యేఽహనిసజాగ్రన్తా వ్యతీపాతేదిన
 త్రయే । పారణంచోపవాసంచ నకుర్యాత్సుత్రవాగ్మహీ । ” ఇతి తిధి
 యోపవాసపైవ పుత్రవణోనిషేధాత్ । అతః “ ఏ కాదశీయదాబ్రహ్మణ ”
 “ ఏ కాదశీ యదావత్స ” “ ఏ కాదశీ ద్వాదశీచ రాత్రీ శేషే త్రయోదశీ ।
 త్రిభిర్యాసాతిధిశ్చ కార్యా సర్వపాపహరాస్తుతా ॥ ” ఇత్యాదివచనమే కాద
 శీ నిమిత్తోపవాసాభిప్రాయమ్ । అతోఽయం తిధిత్రయసజాగ్రన్త్యాది ని
 మిత్తోపవాసవిషయోనిషేధః, నిత్యత్వాదే కాదశ్యుపవాసవిషయో విధిరిత
 కశ్చిద్విరోధః । అత్ర త్రయోదశ్యాం పారణవిధానాత్, “ ॥ శ్లో ॥ ఏ కా
 దశీ వారగదినే భరణ్యాం వాయదాబవేత్ । ఉపాహ్యే కాదశీంతాంతు బ్ర
 హ్మహత్యాం వ్యపోహతి ॥ ” “ ద్విస్పృగే కాదశీయత్ర తత్ర సన్నిహితో
 హరిః ” “ పుణ్యం క్రతుశతస్యోక్తం త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ” ఇత్యాది
 భిః ఫలవిశేషవిధానాచ్చ, త్రయోదశీపారణం కామినోనిర్వాహకులమ్ । అ
 రగదినం తిధిత్రయాద్యవలక్షణమ్, అతస్తస్యైశనే ప్యే కాదశ్యుపవాసకా
 ర్యపవ “ ద్వాదశీసంగతాయత్ర తదాహ్యే కాదశీం త్యజేత్ ” “ నోపా
 ష్యాదశమీయతా ” ఇత్యాదిస్తూతిభ్యః ద్వాదశీహ్రీసయక్తాయావిద్వాది
 కాయాః కామ్యై కాదశ్యుపవాసేపి త్రయోదశీపారణనిషేధః । కిచ్చిన్యా
 త్రద్వాదశీసమ్భవే ద్వాదశ్యతిక్రమే త్రయోదశీ పారణపవ నిషేధః ।
 ద్వాదశ్యభావే త్రయోదశీపారణపైవ విహితత్వాత్, అనస్తపుణ్యహేతు
 త్వాచ్చ నతత్రదోషః । తథానారదః ॥ శ్లో ॥ త్రయోదశ్యాంతు శుద్ధాయాం
 పారణేవృధివిఫలమ్ । శతయజ్ఞాదికంపుణ్యంనరః ప్రాప్నోత్యసంశయః ॥ * ॥
 , పుణ్యం క్రతుశతస్యోక్తమ్ ” “ తత్ర క్రతుశతంపుణ్యమ్ ” ఇత్యాదిస్తూ

తిశ్యోగృహస్థయత్యోగపూర్వాపరభావేన ఉపవాసవ్యసంస్థానస్థేయసీ । అత్ర శుద్ధావావిద్ధానాద్వాదశ్యాధిక్యే సర్వైద్వాదత్యైవోపాష్యా । తథానారదః ॥ శ్లో ॥ నచేదే కాదశీవిష్ణౌ ద్వాదశీపరతఃస్థితా । ఉపాష్యాద్వాదశీత్రయ దీచ్ఛేత్పరమాంఽఽఽఽమ్ ॥ * ॥ పరతః - త్రయోదశ్యామ్ । వ్యాసః ॥ శ్లో ॥ ఏ కాదశీయ గాలుస్తాపరతోద్వాదశీయది । ఉపాష్యాద్వాదశీతత్ర డివి, ధ్వి ప్రశస్యతే ॥ * ॥ గారుడే ॥ శ్లో ॥ పూర్ణాభవేష్యగానద్వాభద్రాచైవఽవర్ధతే । ఉపాష్యాద్వాదశీతత్ర డివి, ధ్వి ప్రశస్యతే ॥ * ॥ పూర్ణా - శుద్ధా, నద్వా - ఏ కాదశీ, భద్రా - ద్వాదశీ । పాగ్-వై ॥ శ్లో ॥ ఏ కాదశీభవేత్పూర్ణాపరతోద్వాదశీయది । ఏ కాదశీం పరిత్యజ్య ద్వాదశీం సముపోషయేత్ ॥ * ॥ స్మృతిసారసముచ్చయేచ ॥ శ్లో ॥ పూర్ణాప్యే కాదశీత్యాజ్ఞా ద్వితీయా యదివధాతే । శుద్ధావాయదివావిద్ధా వృద్ధామేవోపవాసయేత్ ॥ * ॥ వృద్ధా - అధికై కాదశీ, ద్వితీయా - ద్వాదశీ, పూర్ణా - వేధుహితా, త్రయోదశ్యాం ద్వాదశీసన్భవే ద్వాదశీమేవోపవాసయేదిత్యర్థః । యదేవం బహుభిర్వచనైర్ద్వాదశ్యాధిక్యమాత్రావలంబనేన ద్వాదశ్యుపవాసవిధానాత్, ద్వాదశ్యాధిక్యముక్తాసు విధహీనా శుద్ధసమాసు పూర్వత్రోసనానకధనం బహుష్కృతి విగుర్ధత్వాక్షారంఽరస్యమ్ । నను “ ॥ శ్లో ॥ శుద్ధాయదాసమాహీనాసమాక్షీణాధికోత్తరా । ఏ కాదశీముపవాసేన్నశుద్ధాం వైష్ణవీంబుధః ॥ ” ఇతివచనవిరోధాన్నపరత్రోపవాసఇతిచేన్న, అధికద్వాదశ్యుపవాసపరానేకస్మృతి విరోధేన దుర్బలస్యాస్య త్యాజ్యత్వాత్, “ శుద్ధాప్యే కాదశీత్యాజ్ఞా పరతోద్వాదశీయది ” ఇత్యాది వచనవిరోధాచ్చ “ శుద్ధాయదాసమాహీనా ” ఇత్యనుదితయోస్సమహీనయోఽప్రతియోగి త్వేన “ సమాక్షీణాతథోత్తరా ” ఇత్యనకుంయుక్తత్వాత్ । “ సమాక్షీణాధికోత్తరా ” ఇతిపారోఽపపారః । నను “ దశమీమిశ్రితాకారా సర్వత్రై కాదశీఽధిః । పాదుర్భవతువామావా యతోన్యముపోషణమ్ ॥ త్రయోదశ్యాం నలభ్యేత ద్వాదశీయదికించన । ఉపాష్యై కాదశీతత్ర దశమీమిశ్రితాపిచ ॥ ” ఇత్యాది వచనైర్విధహీనాసూపవాసఇతిచేన్న, విధహీనావిచయత్వాప్రతీతేః, “ ద్వాదశీమిశ్రితా ” ఇత్యేవపారాచ్చ । తద్దైవహి త్వయాప్రతిజ్య మతోపన్యాస సమయే పరితమ్ । సర్వై హేచ ద్వాదశీమిశ్రితే త్యేవ పారోద్భవ్యతే । అతోదశమీ

మిశ్రితే త్యాదిషు పారస్య సద్వేహోద్దేశమీ వేధత్యాగస్య బహుశ్చుతిసిద్ధత్వా
 ద్వేధస్యాన్యార్థం ప్రవృత్తిత్వాచ్చ నవిద్ధహీనాసూపవాసప్రసక్తః । ననుచ
 “ ॥ శ్లో ॥ సమూర్ణైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా । తత్రోపోష్యా
 పరాపూర్ణా పరతోద్వాదశీయది ॥ ” ఇతిస్తు తేరుభయాధిక్యపవ సకామ
 స్య పరత్రోపవాసఇతి నభమితవ్యమ్, “ ఏకాదశీయదాల్పతా ” “ నచేదే
 కానశేవిష్ణో ” ఇత్యాదినవనైరేకాదశ్యాధిక్యాభావేవ్యధికద్వాదశ్యపవాస
 విధానాత్, “ ఏకాదశీపరిత్యాజ్యా ” “ శుద్ధాప్యేకాదశీత్యాజ్యా ” ఇత్యా
 దా “ ఉపోష్యాద్వాదశీతత్ర ” ఇత్యాదౌచ అధికారివిశేషానుల్లేఖనైవాధి
 కైకాదశ్యపవాసవిధానాన్నపిషయసజ్గోచోఽయ్యుక్తః । కించ “ ॥ శ్లో ॥ ఏ
 కాదశీవిపుద్ధాచేచ్ఛుక్తవత్తే విశేషతః । ఉత్తరాంతు యతిఃకుర్యాత్పూర్వా
 రాముపవసేన్ద్యహీ ॥ ” ఇత్యధికైకాదశ్యాం యథానకామస్య పూర్వత్రో
 పవాసోవిహితస్తథాద్వాదశ్యాధిక్యేపి ప్రసక్తేతదవవాదత్వేన “ పరతో
 ద్వాదశీయది ” ఇత్యాదిద్వాదశ్యాధిక్యమనూద్యపరత్రోపవాసోవిధీయతే,
 “ తత్రోపోష్యాద్విధీయా ” ఇతి, అతోద్వాదశ్యాధిక్యే సర్వైర్విపి పరత్రో
 పవాసఃకార్యః । తథానారదః ॥ శ్లో ॥ సమూర్ణైకాదశీయత్ర ప్రభా
 తేపునరేవసా । సర్వైరేవోత్తరాకార్యా పరతోద్వాదశీయది ॥ * ॥ సం
 పూర్ణా - “ ॥ శ్లో ॥ ఉదయాత్పూర్వదావిప్రమువహాతేద్వయసంయు
 తా । సమూర్ణైకాదశీనామతత్రైవోపవసేన్ద్యహీ ॥ ” ఇతి గారుడా
 ద్యుక్తలక్షణా । నారదః ॥ శ్లో ॥ సమూర్ణైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపున
 రేవసా । తత్రోపోష్యాద్విధీయాతు పరతోద్వాదశీయది ॥ * ॥ తత్ర - అధి
 కైకాదశ్యామ్, ఉపోష్యా - అధికైకాదశీఇయంప్రథమా, తత్ర, యదిపర
 తః - త్రయోదశ్యాం ద్వాదశీస్యాత్, తదా, ద్విధీయా - అధికద్వాదశ్యై
 వోపోష్యేత్యర్థః । తత్రైకైకామేవోపవసేదితి నిమిత్తమితస్పష్టమ్ । చర్ది
 కాయామ్ ॥ శ్లో ॥ సమూర్ణైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా । వైష్ణ
 వీచ త్రయోదశ్యాం ఘటికైకాపిదృశ్యతే ॥ గృహస్థాపి పరాఃకుర్యాత్పూర్వా
 రాంనోపవసేన్ద్యహీ ॥ * ॥ “ సకామస్తునదాపూర్వామ్ ” ఇతిచపా
 స్తప్రతిషేధోనానుపపన్నః । అధికద్వాదశ్యపవాసస్య సత్తానహేతుత్వమా
 హనారదః ॥ శ్లో ॥ సంపూర్ణైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా । తత్ర

పోష్యాద్విధీయాతు పుత్రపాత్రవివర్ధనీ ॥ * ॥ అత్ర చ పాద్యైక్యం సప్తమ్ । తదేవమ్ “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీ నచేద్విష్ణౌ ద్వాదశీపరతఃస్థితా । ఉపోష్యా ద్వాదశీ తత్ర యదీచ్ఛేత్పరమం పదమ్ ॥ ” ఇతి వారాహా దివచనం వైవమేవ ద్రుష్టవ్యమ్ । ద్వాదశ్యాధిక్యాభావేపృథితై కాదశ్యపవాసస్యానేకవచన సిద్ధత్వాదధికై కాదశ్యైవోపోష్యా, ఏవమేకాదశ్యాధిక్యాభావేపి ద్వాదశ్యాధిక్యే వైవోపోష్యా, శుద్ధైకాదశ్యపవాసేతు “ ఏకలిప్త్యాచ సంయుక్తా యదివృద్ధి పరాఽధిః ” “ అత్రవై కాదశీనాస్తి దశమ్యావాప్యసన్యతా ” “ ద్వాదశీతు కలా కాష్టా యదిస్యాదపరే హని ” “ ద్వాదశద్వాదశీర్హన్తి పూర్వస్యాం పారణం కృతమ్ ” ఇతివ్రత్యచా యన్మరణాత్ “ ఏకాదశీంపరిత్యజ్య ” “ శుద్ధాప్యేకాదశీత్యాజ్యా ” ఇతిశుద్ధాయా అప్యేకాదశ్యాపరిత్యాగ విధానాచ్చాధిక ద్వాదశ్యైస్స సత్వైరుపోష్యేతి నిరవద్యాయం నిణాయః । స్మృత్యంతరే ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీతుసమూహాద్వాదశీవృద్ధిగామినీ । వజ్జుళానానుసాహోక్తా కోటియజ్జఫలప్రదా ॥ వజ్జుళద్వాదశీంత్యక్త్వా యఃకుర్యాత్పూర్వచాసరే । సప్తజన్మకృతంపుణ్యం తత్త్రై కాదేవసశ్యతి ॥ * ॥ వారాహే ॥ శ్లో ॥ ఆభాకాసి తపత్యేషు మైశ్రశ్రవణరేవతీ । ఆదిమధ్యావసానేషు భవేయద్ద్వాదశీషుచేత్ ॥ తేహవనాహ్వయాయోగా మునిభిఃపరికీర్తితాః ॥ * ॥ ఆభాకాసి తపత్యేషు - ఆషాఢ భాద్రపద కార్తిక శుక్లపత్యేష్వీశ్వర్యః । మాత్యేచ ॥ శ్లో ॥ శేతేవిష్ణుస్సదా౭౭షాఢే భాద్రేచపరివర్తతే । కార్తికేచప్రబుధ్యేత శుక్లపత్యేహరేర్దినే ॥ * ॥ చాతుర్మాస్యం నామ చతుర్మాసకర్తవ్యం ప్రతమ్, తస్యవిష్ణుస్వాపనిమిత్రత్వాత్సతావన్నిరూప్యతే — స్వభావతోమిధునాషాఢపవ విష్ణోస్సాన్వపః । తథాశ్రీధరియే ॥ శ్లో ॥ స్వాపన్త విష్ణోర్మిధునే శుక్లద్వాదశీ కాఽధౌ । పవిత్రం విదధీతైవ మిధునస్థేదివాకరే ॥ * ॥ భృగుశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఆషాఢశుక్ల ద్వాదశ్యాం శయనం కురుతేహరిః । కార్తీక శుక్ల ద్వాదశ్యాం కురుతే బోధనం హరిః ॥ తథా ॥ దుద్ధాజ్ఞా శేష పర్యజే- ఆషాఢ్యాం సంవిశేద్ధరిః । నిద్రాం త్యజతి కార్తిక్యాం తయోస్స మూజయేద్ధరిమ్ ॥ * ॥ మాత్యేచ ॥ శ్లో ॥ శేతేవిష్ణుస్సదాషాఢే భాద్రేచపరివర్తతే । కార్తికేతు ప్రబుధ్యేత శుక్లపత్యేహరేడినే ॥ * ॥

స దేతిమిధు నామాథేవా కర్కటామాథేవా సర్వభూతమాథపవ విష్ణోస్సాస్వితో
 నాన్యధేత్యర్థః । కింకటకేశయనవచనం మిధునే దర్శద్వయసమ్భవ విష
 యమ్ । శ్రీధరీయే ॥ శ్లో ॥ మిధునస్థోయదాభానురమావాస్యోద్వయం స్పృ
 శేత్ । ద్విరామాథసస్విజ్ఞేయః పిష్ఠస్పృపితకర్కటే ॥ * ॥ తత్రైవ ॥ శ్లో ॥
 దర్శద్వయం భవేద్యత్రరవిసజ్కాగ్ర నివర్జితమ్ । అధిమాససస్విజ్ఞేయపిష్ఠ
 స్పృపితకర్కటే ॥ * ॥ మరీచిశ్చ ॥ శ్లో ॥ కృష్ణవత్సేదశమ్యాదౌ మేషః
 చ్చేద్దివాకరిః । ద్విరామాథసస్విజ్ఞేయః విష్ణుస్సస్వీతి కింకటే ॥ * ॥ పృ
 థమిహిశ్చ ॥ శ్లో ॥ మాధవాద్యేషు షట్స్వకం మాసిద్గృహ్యయం భవే
 త్ । ద్విరామాథసస్విజ్ఞేయశ్చేత కర్కటకేఽచ్యుతః ॥ * ॥ మేషాదిష
 ట్పవ్యతరమాసే దర్శద్వయసమ్భవేమిధునాది దర్శేజ్యేష్ఠమాసస్య గత
 త్వాన్నిధున కర్కటక గాశిద్వయస్థస్య చాన్త్రైవ సమాసద్వయస్యామాథసం
 జ్ఞత్వాతూర్వస్య దుష్టత్వాదుత్తరామాథస్య శుద్ధత్వాచ్చ కర్కటకామాథ
 పవ విష్ణోస్సాస్విపత్త్యర్థః । ఏవం కింకటకాధిక త్వేతు కర్కటకాది దశే
 నకర్కటకామాథస్య గతత్వాచ్చాన్త్రైవ సమాసద్వయస్య ప్రవృత్తైస్తత్రవిష్ణు
 స్సాప్తే సమానాభావాదధికమాసస్య దుష్టత్వాత్సదామాథశబ్దవైయర్థ్యప్ర
 సక్తౌదుత్సర్గః “ పాన్త్రైమిధునామాథపవ విష్ణోస్సాస్విపః ” ఇతిశ్రీధరీయే వ్య
 ఖ్యాతత్వాచ్చ మిధునామాథపవ విష్ణోస్సాస్విపః । తథా భిష్యంపురాణే
 ॥ శ్లో ॥ మిధునస్థసహస్రాన్తౌ స్వాపయేత్తథుసూదనమ్ । తులాపాన్త్రై
 మహారాజ తతడత్థాపయేచ్యుతమ్ ॥ అధిమాసేతుపతితేపేషపవ విధిః
 ప్శ్చుతః । నాన్యధాస్వాపయేగ్మృష్టం నాన్యతోద్ధాపయేద్దరిమ్ ॥ * ॥ అత
 స్సామాన్యహింసానిషేధస్య యాజ్ఞీయ పశ్వాల్లంబన విధినేవ మిధునస్థత్వ
 విశేషవచనేన కర్కటామాథశయన పరసామాన్యనవసస్య బాధోద్రష్టవ్యః ।
 తద్భి మాధవాద్యేషు షట్స్వికిమర్థమితచేత్తైవమ్, సామాన్యేనోక్తస్య దర్శ
 ద్వయయుక్తస్య ద్విరామాథావరనామ్నోధిమాసస్య సన్నిరాన్తరే విష్ణుస్వా
 పవ్యవస్థాప్రదర్శనార్థత్వాత్ । తథావృద్ధమిహిరః ॥ శ్లో ॥ మేషాదిమిధునా
 నైషు యదా దర్శద్వయంభవేత్ । అబ్ధాన్తరేతదావశ్యం మిధునాకేహ
 రిస్సప్తపేత్ ॥ కర్కటాదిత్రేకేవాప యదాదర్శద్వయంభవేత్ । అబ్ధాన్త
 రేతదావశ్యం కర్కటాకేహరిస్సప్తపేత్ ॥ * ॥ ఏవంవ్యవస్థోపయోగితేన

మాధవాద్యేష్వితి పచనమిత్యవిరోధః । ఏవమాషాఢశుక్లద్వాదశ్యాం వి
 ఙ్ముశయనపథానాదాషాఢ పాణామాస్యామేవ యతీనాం సజగల్పః, క
 థంచిత్తత్రాసమ్భవే “ యావత్స్యిత్రాప్తపశ్చమీ ” ఇతిస్మరణాత్తత్రవా
 సజగల్పకార్యః । నను “ ॥ శ్లో ॥ శ్వేభావినిం ప్రతిపదమారభ్యశ్రావణీం
 యః ॥ నప్రయాయాచ్చతుర్తాపాకావసనం కారయేన్నచ ॥ గ్రావణంమా
 సచూరభ్య యానన్తాసచతుష్టయమ్ । వసేయుస్సర్వయతయపకీతై వేతిని
 శ్చితమ్ ॥ ” ఇత్యాదివచనైశ్శ్రావణేపి యతీనాం సజగల్పఃస్మర్యతిఇహచే
 త్ మైవమ్, సమర్థస్త్వం తదర్థమిజ్ఞాయ సంబ్రహ్మీవ, “ ॥ శ్లో ॥ దర్శా
 న్తాఃపూర్ణమాసాన్తాశ్చష్టమాసాద్విధాప్యతాః । యతీనాం పూర్ణమా
 సాన్తాదర్శాన్తాపితృకర్తృణి ॥ ” ఇతిదర్శాన్తచాన్తయాసామాధాన్తపా
 తి పూర్ణమాస్యన్తత్వేన యత్యాషాఢస్యగతత్వేప కృష్ణప్రతిపత్తౌ భృతిప్రస్థ
 త్తయతిశ్రావణమాసస్యాషాఢత్వాత్తదవలమైన శ్రావణం మాసమిత్యా
 దివచనమిత్యవిరోధః । తతశ్చాషాఢాతిక్రమే సజగల్పకాలాతిక్రమప్రా
 యిశ్చిత్తకల్పం కృత్వా సజగల్పకార్యఇతి వివేకః । నన్వేపం మాసా
 ధికేయ చాతుర్తాస్య వ్యవదేశభజ్ఞ ప్రసజ్ఞఇతిచేన్న, “ షష్టిభిద్రివనైర్తాసః
 కధిశోబాదరాయణైః ” ఇతిషష్టిదినానామేకమాసత్వస్మరణాత్ । నన్వధి
 కాభావేప్యాషాఢమాసచూరభ్య కార్తికమాస ఏవ సమావసేపి చాతుర్తా
 స్యాధిక్యమితిచేత్తైవమ్, అపిచారితరమణీయత్వాదాషాఢ కార్తికయోఃపూ
 ర్ణమాసయోరేవారస్థ్య సమాప్తిపథానాత్సజగల్ప సమావసయోఃపూర్వ
 త్రచవరత్రచపశ్చుదశదినవిరహోన్నచోద్యావకాశః । భగవానప్యహ ॥ శ్లో ॥
 శయనేబోధనేచైవ వ దజ్ఞపరివర్తనే । ఉపవాసమకుర్వాతో హృదిశల్యం
 షమార్పయేత్ ॥ * ॥ అత్యంతాశక్తైనాపవనశ్యమిదం త్రయముపోషితవ్య
 మితిభావః । శౌనకః ॥ శ్లో ॥ హింసాత్మకైస్తు కేతస్య యజ్ఞైఃకార్యం మ
 హాశ్చనః । ప్రస్వాపేచ ప్రబోధేచ పూజితోయేనకేశవః ॥ * ॥ నారదః
 ॥ శ్లో ॥ శుక్లావాయదివాకృష్ణా ద్వాదశీశ్రవణాన్వితా । తయోరేవోపవా
 సస్యాత్త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ * ॥ అత్ర త్రయోదశీపారణే
 నిషేధోనాస్త్యేవ, పిహితత్వాత్ । పాడ్య ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశ్యామవిధ్ధాయాం
 సమ్ప్రప్తాశ్రవణాతదా । ఉపోష్యాద్వాదశీతత్ర సర్వపాపక్షయా

వహః || * || ప కా ద శ్యానువిధాయానుపినోపవసేచ్ఛుధః, అపిశుసమ్ప్రాప్త
 శ్రవణద్వాదశ్యైవోపోష్యేత్యర్థః । తథాతత్రైవ || శ్లో || యదాహ్యేకా
 దశీశుద్ధా ద్వాదశీశ్రవణాన్వితా । తదాహ్యేకాదశీంత్యక్త్వా ద్వాదశీం స
 ముపోషయేత్ || * || మాతేస్య || శ్లో || ద్వాదశ్యాం శుక్లపక్షస్య నక్ష
 త్రం శ్రవణం యది । ఉపాష్యద్వాదశీంశత్ర హరిశుభ్రౌర్పయేన్ననరః || * ||
 స్మృతపారసముష్పయే || శ్లో || ద్వాదశీం శ్రవణోపేతాం యోనోపోష్యే
 తమర్తతః । తచ్ఛసంవత్సరకృతం పుణ్యంతస్యవినశ్యతి || * || అతశ్శ్రీ
 వణద్వాదశీత్యాగ ప్రత్యవాయశుః తేష్యక్తివిషయే తత్రైవ || శ్లో || ప కా ద
 శీముపోష్యాధ ద్వాదశీం సముపోషయేత్ । నతశ్రవిధిలోపస్సాన్వయభయో
 ద్దోషతం హరిః || * || ప్రేరీనసిః || శ్లో || యుగ్మగ్నియుగభూతానిపణ్ణ
 నీసమరథ్రాకే । రుద్రేణద్వాదశీయుక్తా చతుర్దశ్యావచపూర్ణిమా || ప్రతిపద్య
 ప్యమావాస్యా త్రయోశశ్యాం చతుర్దశీ । ఏతదుత్సవం మహాపుణ్యం ప్రవ
 దన్తి జనీషిణః || వ్యస్తమైతన్య హోదోహో హన్తిపుణ్యం పురాతనమ్ || * ||
 యుగ్మ - ద్వితీయా, అగ్నిః - తృతీయా, యుగమ్ - చతుర్థీ, భూతమ్ -
 పంచమీ, షట్ - షష్ఠీ, మునిః - సప్తమీ, వసుః - అష్టమీ, రిధ్రీమ్ - నవ
 మీ, రుద్రః - ప కా ద శీ, ద్వాదశీ - శ్రవణద్వాదశీ, ఏతదుత్సవమ్ - తిధిద్వ
 యమ్, వ్రతోపవాసాదిమ పూజ్యమ్, వ్యస్తమ్ - వియుక్తమ్, ద్వితీయాప్ర
 తిపద్యక్తా తృతీయాయుక్తా చతుర్థీతేవం పృథక్తిధియుక్తా పుణ్యవివాశీ
 నీ, అతప కా ద శీయుక్తేన శ్రవణద్వాదశ్యుపోష్యానతు త్రయోశీ యుక్తా,
 “హన్తిపుణ్యంపురాతనమ్” ఇతిస్మృతేః । తథాకార్తే || శ్లో || నాగవిధా
 తుయాషష్ఠీ రుద్రవిధ్ధోదివాకరః । కామవిధ్ధోభవేద్విష్ణుర్న గ్రాహ్యస్తైతు
 వాసరాః || * || నాగః - పంచమీ, రుద్రః - అష్టమీ, దివాకరః - సప్తమీ,
 కామః - త్రయోదశీ, విష్ణుః - శ్రవణద్వాదశీ । వేధేనియమమాహ ప్రేరీనసిః
 || శ్లో || పక్షద్వయేపితథయస్తిధింపూర్వాంతధాత్తరామ్ । త్రిభిర్ముహూర్తై
 ర్విధ్యన్తి సామాన్యోయంవిధిఃస్మృతః || * || అస్యార్థః — ఉదయానంతరం
 పూర్వాతిధిస్త్రిముహూర్తాచేత్సాపరాంతిధివిధ్యతి, పరేద్వారస్తమయా
 త్పానిగుత్తరాత్రిముహూర్తాచేత్సాపూర్వాంతిధివిధ్యతి, తదేతత్సంజ్ఞ

హేతం కాలనిర్ణయే ॥ శ్లో ॥ ఉధయేపూర్వయాతిధ్యా విధ్యతే శ్రీమహా
 తాతైః । సాయంతూత్తరయాతద్వన్నూనయాను నవిధ్యతే ॥ * ॥ ఇతి ।
 అతస్త్రిముహూర్తవేధపవగ్రాహ్యః । శ్రీవిష్ణుపురాణే విశేషః ॥ శ్లో ॥
 యాః కాశ్చతిథయః పోక్తాః పుణ్యానక్షత్రయోగతః । తాస్వేవతస్త్రిమం
 కుర్యాచ్చస్త్రివిధద్వదశీం వినా ॥ * ॥ సజ్గ్రహే ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశీత్రైవి
 త్తాం చ స్మృతేదేకాదశీం యది । సపవైష్ణవోయోగో విష్ణుశృష్టల సృష్టి
 తః ॥ * ॥ పారణిషయో పాడ్యై ॥ శ్లో ॥ కల్యాణం త్రితయం వాప ద్వాదశీం
 నవ్యతిక్రమేత్ । శుభోహానికరీహ్యేషాద్వాదశీలక్ష్మితాన్మణామ్ ॥ కరోతి
 ధర్మవిధ్నం సమస్మా తేవ సరస్వతీ ॥ * ॥ చంద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఏకా
 దశీముపోమైస్త్రివిధద్వదశ్యాం పారణంభవేత్ । త్రయోదశ్యాం నకుర్ష్య
 ద్వాదశద్వాదశీక్షయాత్ ॥ * ॥ అతోల్పాయాశుప ద్వాదశ్యాం పార
 ణమవశ్యం కథే వ్యం ప్రభృతవాయస్తరణాత్ । వారదః ॥ శ్లో ॥ కలాయా
 మపివిప్రైస్త్రీద్వాదశ్యాం పారణంభవేత్ । అజ్ఞానాచ్చేత్త్రీయోద
 శ్యాం పారణం రాక్షసంభవేత్ ॥ యదాభవేత్త్రీయోదశ్యాం ద్వాద
 శ్యాస్తుకలద్వయమ్ । ద్వాదశద్వాదశీహ్నిత్రయోదశ్యాంతు పారణ
 మ్ ॥ * ॥ ద్వాదశ్యభావే త్రయోదశ్యాం పారణే నహోషః ॥ శ్లో ॥ ఏకాద
 శీకలాయుక్తాముపోష్యద్వాదశీ సరః । త్రయోదశ్యాంతు యోభుక్ష్యే వి
 ష్ణోస్సాయుజ్యన్ముచ్యతే ॥ * ॥ గారుడే ॥ శ్లో ॥ యదాత్సల్పాద్వాదశీస్యా
 దపకపోభుజేర్భవేత్ । ప్రాతర్దాధ్యాహ్నాపి పాపి గ్రాస్యాదపకపా
 ణమ్ ॥ * ॥ సాగ్రవై ॥ శ్లో ॥ యదాభవేదతీపాలా ద్వాదశీపారణేదినే
 ఉషఃకాలేద్వయంకుర్యాత్ప్రాతర్దాధ్యాహ్నాకంతపా ॥ * ॥ దేవలః
 ॥ శ్లో ॥ సజ్గ్రహేవేదిపమేప్రాప్తే ద్వాదశ్యాం పారయోగభమ్ । అద్భిస్తు
 పారణం కుర్యాన్మునర్భుక్తం నహోషకృత్ ॥ * ॥ కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥
 సన్ధ్యాదికంభవేన్నిత్యం పారణంతు నిమిత్తతః । అద్భిస్తు పారయత్పర
 వైశ్యకావైభుజిర్భవేత్ ॥ * ॥ పాడ్యై ॥ శ్లో ॥ కలాయానపవిప్రైస్త్రీద్వా
 దశ్యానుగుణోదయే । స్నానారృతక్రియాకార్యాధానమూనాది సం
 యతా ॥ ఏతస్మాత్పారణాద్విప్రప్రత్యూషేస్నాననాదరేత్ । విశ్మత

ర్పణాదికం కృత్యం స్వల్పం దృష్టేవద్వాదకీమ్ ॥ అరుణోదయ వేళా
 యాం కృత్యం సర్వం సమాపయేత్ . నాత్రి మే ద్వాదశీంతు యథాకాలం
 ద్విజోత్తమః ॥ * ॥ బ్రహ్మజ్ఞైః శ్లో ॥ కాంస్యం హంసం సురాఽత్రోద్రం లో
 భం వితథభాషణమ్ . వ్యా నూమంచ ప్రవాసంచ దివాస్వాపమధాజ్ఞానమ్ ॥
 తిలపిష్టం మసూరాం శ్చ ద్వాదశైతాని వైష్ణవః . ద్వాదశ్యాం వర్జయేన్ని
 శ్యం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ద్వాదశ్యాం పారణం కుర్యాద్వర్జయిత్వా
 హ్యుపోతకీమ్ ॥ * ॥ “ శాకం మాంసం తథాత్రోద్రమ్ ” ఇత్యత్ర శాకం
 వ్యాఖ్యాతమ్ . పాదైః శ్లో ॥ వ్యానూమం న్యవసాయంచ న్న దివాస్వప్న
 మధాజ్ఞానమ్ . శమ్యుల్భపూపం ద్వాదశ్యాం వర్జయేద్భోజనంపునః ॥ * ॥
 అత్రైదం చిన్త్యతే — “ నిత్యం వైమిత్తికం కామ్యమ్ ” ఇతి త్రివిధం కర్మ ,
 నిత్యేషు యథాధికారవిధిః ప్రవర్తతే , కామ్యేషు యథావిధ్యధికారః , ని
 త్యంశు యథాశక్తికిరణేనాపి చరితార్థమ్ , కామ్యం పునస్సాన్తానుష్ఠానేన
 సఫలమ్ , తచ్చ నశక్యం కర్తుమ్ , ద్రవ్యకునశ్శరీరాదిశుభ్యభావాత్ . అతః
 కామ్యనుష్ఠానాన్నిత్యసిద్ధిరితి వ్యామోహమూహ్రమ్ , కర్మకర్తృసాధనవైగు
 ణ్యేన కామ్యవైవాశిద్ధేః . అతపవాపస్త్రమేవేనం లౌకికసర్థం పురిస్కృ
 త్య “ ధర్మాశ్చరేన్నిష్ఫలహ్యుభయేభవత్తి ” ఇతి సాన్తానుష్ఠానవైకలేవ
 న కామ్యవైష్ణవ్యనుభిధాయ “ తద్యథా ఆమ్రేఫలాద్ధేనమి తేచ్ఛాయా
 గద్ధావనూన్పద్మైః పవం ధర్మం చర్యమాణసుక్థాఅనుశ్చ్యన్తే నోచేదనూ
 శ్చ్యన్తే నధర్మహానిష్ఠవతి ” ఇతి . నిత్యానుష్ఠానాదేవ కామ్యసిద్ధిహా
 ఉజ్వలాయామ్ ॥ శ్లో ॥ యథేతుహేతోస్సలిలం నిషేచితం తృణానిఃఖ్లేర
 పిచ ప్రసిజ్యతి . ఏనం నరోధర్మః పథేవవర్తయన్యశశ్చ కర్తాణి వసూని
 చిన్తతి ॥ * ॥ ప్రశ్నోత్తరేచ ॥ శ్లో ॥ అకృష్ణత్వాత్సానిధనానాం మాధ్యా
 త్మిమాకృతస్తథా . ఫలస్యచాభిసంధానాదపవిత్రవిధిఃస్మృతః ॥ * ॥ అథో
 నిత్యానుష్ఠానాదేవ కామ్యసిద్ధిః , తదసిద్ధావపి కామ్యవన్నాధకహానిః . ఏ
 నం ముఖ్యకల్పశక్తస్యానుకల్పానుష్ఠానే ఫలహానిః . “ ॥ శ్లో ॥ ప్రభుః ప్ర
 ధనకల్పస్య యోఽనుకల్పేనవశతే . నసాంవరాయకం శస్య చుర్మ తేర్సి

న్న దివాస్వాపంచ మైధునమ్ . ఇతి పాతాన్తరమ్ .

ద్యతేఘలమ్ ॥ ” ఇతి మనుయాజ్ఞవల్క్యదిత్తుతేః । యథావన్న్యక్రికల్పా
 సమ్మవాక్షాణకల్పనిషేధాచ యథాశక్తినిత్యమేవానుష్ఠేయమ్ । పాద్యై
 ॥ శ్లో ॥ హరిదివసమపాష్యప్రోక్తమాగేణజన్తుర్వ్రజతి నపునరన్తర్వ్రజి
 గోళం జనన్యాః । బహువృజనసమేతఃకామరాగాన్వితోపి వ్రజతి పదమన
 న్తం లోకనాథస్యవిష్ణోః ॥ * ॥ * * * * *

ఇతి శ్రీ హరితమలతిలకస్య సరస్వతీవల్లభ పాత్రస్య

శ్రీరఙ్గనాథసూనోః వైదిక సార్వభౌమావరనానుధేయస్య

శ్రీవేంకటనాథస్య కృతిః దశనిర్ణయామ్

ఏ కాదశీనిరణయస్సమాప్తః .

